

การ تهیهในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

นายธีรยุทธ คุ่มฉาย

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE VOCAL MUSIC IN THE ROYAL BARGE PROCESSION

Mr. Teerayut Tumchay

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of The Requirements
for The Degree of Master of Arts Program in Thai Music

Department of Music

Faculty Fine and Applied Arts

Chulalongkorn University

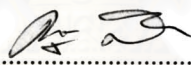
Academic Year 2006

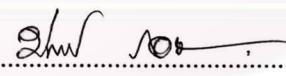
หัวข้อวิทยานิพนธ์ การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค
โดย นายธีรยุทธ ตุ่มฉาย
สาขาวิชา ครุศาสตร์ไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาณมรรค์ พรรุ่งโรจน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุษกร สำโรงทอง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.พรประพิตร์ เผ่าสวัสดิ์)

ธีรบุทธ ตุ่มฉาย : การเห่เรือและดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

THE VOCAL MUSIC IN THE ROYAL BARGE PROCESSION

อาจารย์ที่ปรึกษา: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน, 260 หน้า

การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค (เห่เรือหลวง) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้จังหวะในการพายที่พร้อมเพรียง และ ผ่อนคลายอิริยาบถในการพายของฝีพาย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารคนี้ น่าจะมาจากประเพณีของประเทศอินเดีย ใช้เมื่อพระมหाराชาเจ้าเมืองพาราณสี ประทับในเรือข้ามแม่น้ำคงคา ทางในการเห่เรือในปัจจุบัน มี 2 ทางคือ ทางกองทัพเรือและทางกรมศิลปากร โดยทางกองทัพเรือ มีต้นแบบมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมี หลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอน สุนทรเทศ) เป็นต้นแบบ มีผู้สืบทอดในปัจจุบันคือ พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะไทย ปีพุทธศักราช 2543 และ นาวาตรีณัฐวิทย์ อร่ามเกลือ หัวหน้าแผนกเรือพระราชพิธี กองทัพเรือ ส่วนของทางกรมศิลปากรนั้น มีต้นแบบคือ หลวงเสียงเสนาะกรณ (พัน มุกตวาภัย) ปัจจุบัน ครูสมชาย ทับพรทำหน้าที่เผยแพร่การเห่เรือของกรมศิลปากร

ดนตรีที่ใช้ประกอบในกระบวนพยุหยาตราชลมารคมีด้วยกัน 2 ประเภทคือ ดนตรีที่ใช้เป็นสัญญาณในกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารค ประกอบด้วย กรับพวง เต้า และแตรฝรั่ง ส่วนประเภทที่ 2 คือ ดนตรีพระราชพิธีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ประกอบไปด้วยวงเครื่องประโคมแตรสังข์ข่มโหมทีก อีกวงหนึ่งคือ วงกลองแขกปี่ชวา 4 วง โดยมาจากกองการสังคีต 2 วง และ มาจากสำนักพระราชวัง อีก 2 วง

จากการวิเคราะห์พบว่าในทำนองเห่เรือของทั้ง 2 ทางมีความแตกต่างกันในบางส่วนเท่านั้น แต่ลีลาในการเห่ของแต่ละทางจะแตกต่างกัน โดยกองทัพเรือจะเน้นความเข้มแข็ง ออกเสียงอย่างชัดเจน ให้จังหวะที่พอดีกับการพาย ส่วนของทางกรมศิลปากร จะเน้นความชัดเจนของการออกเสียงของคำ เพื่อมิให้ผิดเพี้ยน ใช้กลวิธีพิเศษทางการขับร้องตามหลักดุริยางคศิลป์อย่างอ่อนช้อย แต่ให้จังหวะการเห่ที่ กระชับ

ภาควิชา.....ดุริยางคศิลป์.....ลายมือชื่อนิสิต.....
 สาขาวิชา.....ดุริยางค์ไทย.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
 ปีการศึกษา 2549

4887037535 : MAJOR THAI MUSIC.

KEY WORD: HAE / HAE RUE

TEERAYUT TUMCHAY: THE VOCAL MUSIC IN THE ROYAL BARGE PROCESSION. THESIS ADVISOR : [ASST. PROF. PAKORN RODCHANGPHUEN]. 260 pp.

Boat song chanted in the Royal Barge Procession is designed to facilitate the precision of the oarsmen's rowing strokes and releasing of each stroke. Prince Damronrajanubhab proposes that the origin of the Royal Barge Procession is derived from the Indian culture when the Great King of Bharanasi travels across the Ganges River.

At present, two versions of the boat song are extant: the Royal Navy, and the Department of Arts version. The former was originated during the reign of King Rama, with Luang Klomkosolsap (Jon Soontornkes) as a model cantor. Today's successor of the cantor is Rear Admiral Mongkol Saengsawang, who was awarded the 2000 National Artist in Performing Arts (Thai Music); and Lieutenant Commander Natthawat Aramklier, Head of Royal Processional Vessels Division, Royal Thai Navy. As for the version passed on by the Department of Arts, the model cantor was Luang Seangsanorkan (Pan Mooktawapai). Master Somchai Tabporn is now taking on the transmission of this version.

There are two types of music employed in the Royal Barge Procession. The first type is used to give signals to the procession. The forces used to comprise *grap phuang*, *sao*, and *trae farang*. The second is the processional music, comprising two ensembles: *Wong-kreang-pra-kom-trae-sang-ma-ho-ra-teuk* and four *Wong-klong-kak-pee-cha-wa* ensembles—two from Division of Music, and two from the Bureau of the Royal Household.

The analysis shows that the melody of both versions of processional song differs slightly. The Royal Thai Navy version is more robust in character, very accurate in pronunciation, and with the rhythm coincides with the oarsmen strokes; whereas the Division of Arts version is more lyrical emphasizing on pronunciation and the intonation of the language. Specific singing techniques prescribed by the Thai Musical arts are strictly employed while rhythmic patterns are remained to be precisely structured and succinct.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department Music
Field of study Thai Music
Academic years 2006

Student's signature.....

Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความอนุเคราะห์ จากอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนผู้มีพระคุณอีกหลายท่าน ที่เมตตาให้ข้อมูล ให้ความรู้ ให้ข้อชี้แนะตลอดจนการ สนับสนุน ผู้วิจัยมาเป็นอย่างดีโดยตลอด ขอกราบขอบพระคุณบุคคลผู้เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

กราบขอบพระคุณพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง นาวาตรีณัฐวิภา อร่ามเกลือ และครูสมชาย ทับพร ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ ให้ความช่วยเหลือ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการทำวิจัยด้วยดีเสมอมา

ขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยครั้งนี้ที่ให้ความกรุณาให้ความรู้ในการทำวิจัย ตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

กราบขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิอันได้แก่ รศ.พิชิต ชัยเสรี รศ.ดร.บุษกร สำโรงทอง ผศ.ดร.ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์ ผศ.จำคม พรประสิทธิ์ อ.ดร.พรประพิตร์ เผ่าสวัสดิ์ ที่ได้ ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และให้คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ครั้งนี้

กราบขอบพระคุณครู อาจารย์ที่ให้ข้อมูลสัมภาษณ์และชี้แนะแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ใน งานวิจัยครั้งนี้อันได้แก่ ครูปิ๊บ คงลายทอง อาจารย์สหัสวัฒน์ ปลื้มปรีชา อาจารย์สุกัญญา ทับพร อาจารย์ธานี ศรีพระราม

กราบขอบพระคุณ ซีสเตอร์มารีโนแอล ผิวเกลี้ยง อธิการิณีโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ คอนแวนต์ ที่ให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนในการทำงานวิจัยนี้ด้วยดีเสมอมา

ขอบคุณ อาจารย์วิรุยุทธ์ สุภานิจวงศ์ เจ้าหน้าที่บริหารทั่วไปวงชิม โฟนีออเครสตราแห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์บรรหาร ปาโล อาจารย์คนตรีไทยประจำโรงเรียนเซนต์คาเบียล และอาจารย์จตุรพล สำเร็จกิจเจริญ ผู้จัดการสถาบันดนตรีเพลย์แอนด์เลิร์นอคาเดมี่ ที่ให้ความ สนับสนุน ช่วยเหลือในเรื่องเอกสาร ในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี

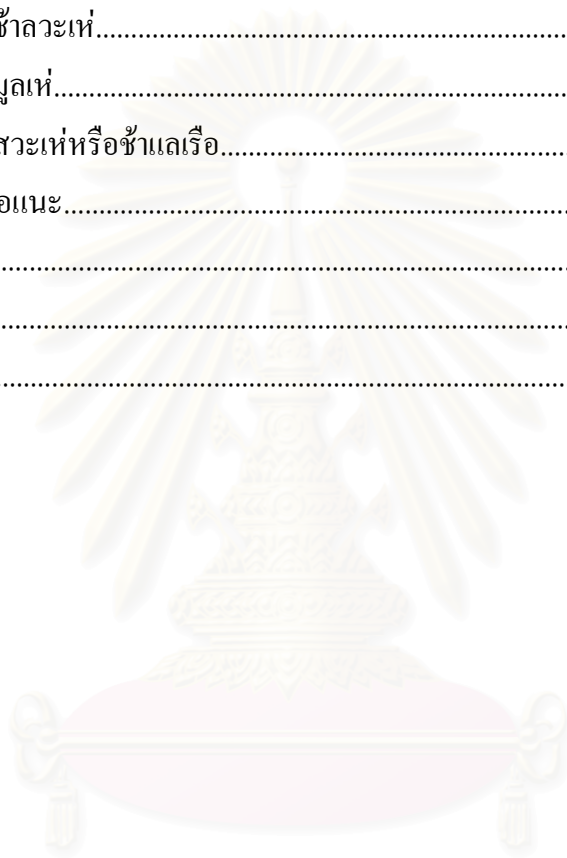
กราบขอบพระคุณ คุณตาชิต ทับพร และครอบครัวทับพร ที่คอยช่วยเหลือ ทั้งร่างกาย แรงใจ และกำลังใจ ทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
3. วิธีดำเนินการวิจัย.....	6
4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่ 2 ศึกษาบริบทการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค.....	8
1. ประวัติกระบวนพยุหยาตราชลมารค.....	9
2. ประวัติการเห่เรือ.....	40
2.1 ประเภทของการเห่เรือ.....	41
2.1.1 การเห่เรือเล่น.....	41
2.1.2 การเห่เรือในพระราชพิธี.....	42
2.2 ทางของการเห่เรือ.....	44
2.2.1 การเห่เรือทางกองทัพเรือ.....	44
2.2.2 การเห่เรือทางกรมศิลปากร.....	46
3. กระบวนการฝึกซ้อมกระบวนพยุหยาตราชลมารคและการเห่เรือในกระบวน พยุหยาตราชลมารค.....	49
4. คนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค.....	56
4.1 คนตรีที่ใช้เป็นสัญญาณในกระบวนพยุหยาตราชลมารค.....	56
4.1.1 กรับพวง.....	56
4.1.2 เส้า.....	57
4.1.3 แตรฝรั่ง.....	57

	หน้า
4.2 คนตรีพระราชพิธีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค.....	58
4.2.1 วงเครื่องประโคมแตรสังข์มโหรีทีก.....	58
4.2.2 วงกลองแขกปี่ชวา	59
5. การเห่เรือในละคร.....	60
บทที่ 3 ศึกษาหลักการและวัฒนธรรมการถ่ายทอดการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค....	66
1. หลักการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค.....	67
1.1 ลักษณะของการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค.....	68
1.1.1 เกริ่นเห่ (เกริ่น โคลง)	68
1.1.2 ซ้ำลวะเห่.....	69
1.1.3 มูลเห่.....	71
1.1.4 สวะเห่ หรือ ซ้ำแลเรือ (บทเก็บพาย).....	71
1.2 ลักษณะการเห่เรือในละคร.....	73
1.2.1 เรื่องคาวี	73
1.2.2 เรื่องสังข์ศิลป์ชัย	74
1.2.3 เรื่องพระยศเกตุ	76
2. วัฒนธรรมการถ่ายทอดการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค	77
2.1 วัฒนธรรมการถ่ายทอดในแนวทางของกองทัพเรือ	77
2.2 วัฒนธรรมการถ่ายทอดในแนวทางของกรมศิลปากร	80
3. ประวัติชีวิตต้นเสียงเห่เรือ.....	83
3.1 พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง.....	83
3.2 นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ.....	89
3.3 ครูสมชาย ทับพร.....	93
บทที่ 4 วิเคราะห์การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค.....	109
1. สัญลักษณ์ในการบันทึกโน้ต.....	110
2. รายละเอียดการวิเคราะห์	111
2.1 การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ทางกองทัพเรือ โดยพลเรือตรี มงคล แสงสว่าง.....	114
2.2 การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ทางกองทัพเรือ โดย นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ.....	140

2.3 การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ทางกรมศิลปากร โดย ครูสมชาย ทับพร.....	163
3. ความแตกต่างระหว่างการเห่เรือทางกองทัพเรือและทางกรมศิลปากร.....	185
3.1 ระดับเสียง.....	185
3.2 ทำนอง.....	186
3.2.1 เกริ่นเห่.....	186
3.2.2 ซ้ำลวะเห่.....	192
3.2.3 มุลเห่.....	194
3.2.4 สวะเห่หรือซ้ำแลเรือ.....	195
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ.....	209
รายการอ้างอิง.....	215
ภาคผนวก	217
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	260

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1. ภาพเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์	27
2. ภาพเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9.....	28
3. ภาพเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช.....	29
4. ภาพเรือพระที่นั่งเอกชาติภุชงค์	29
5. ภาพเรือครุฑเหินเห็จ	30
6. ภาพเรือครุฑเครื่องไตรจักร	30
7. ภาพเรืออสุรวายุภักย์	31
8. ภาพเรืออสุรปักษี	31
9. ภาพเรือพาลีรังทวิป	32
10. ภาพเรือสุครีพครองเมือง	32
11. ภาพเรือกระบี่ปราบเมืองมาร	33
12. ภาพเรือกระบี่ราญรอนราพณ์	33
13. ภาพเรือเสื่อทยานชล	34
14. ภาพเรือเสื่อคำณสินธุ์	34
15. ภาพเรือเอกชัยเหินหาวและเรือเอกไชยทองหลาว	35
16. ภาพเรือทองขวานฟ้า และ เรือทองบ่าบั้น	35
17. ภาพเรือตั้ง	36
18. ภาพเรือแข่ง	37
19. ภาพท่าพายพลราบจังหวัดที่ 1-2	50
20. ภาพท่าพายพลราบจังหวัดที่ 3	50
21. ภาพท่าพายนกบินจังหวัดที่ 1-2	52
22. ภาพท่าพายนกบินจังหวัดที่ 3	52
23. ภาพพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง	83
24. ภาพนาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลือ	89
25. ภาพครูสมชาย ทับพร	93

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตั้งแต่อดีตกาล คนไทยนิยมตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำ เพื่อสะดวกในการอุปโภค บริโภค ประกอบสัมมาอาชีพ และคมนาคม สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างความผูกพันระหว่างคนไทยและสายน้ำเป็นอย่างยิ่ง จนเกิดการหลอมรวมสร้างเสริมเป็นวัฒนธรรมลุ่มน้ำ ที่น่าชื่นชมยินดีต่างๆ มากมาย การที่พระเจ้าแผ่นดินของไทยจะเสด็จพระราชดำเนินไปตามท้องน้ำ ด้วยกระบวนพยุหยาตราชลมารค กลายเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งของชาติไทย และกลายเป็นมรดกที่สะท้อนภาพความคิดอ่านของคนในรุ่นก่อนส่งผ่านมายังรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี

กระบวนพยุหยาตราชลมารคเกิดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เมื่อประมาณ 700 ปีมาแล้ว พบหลักฐานชิ้นแรกที่มีหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันก็คือ เมื่อประมาณปีพุทธศักราช 1900 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ ตรากฎมณเฑียรบาลขึ้นใช้ สำหรับเป็นธรรมเนียมราชตระกูลและราชสำนักในบทพระอัยการหลายมาตรา ได้กล่าวถึงกระบวนเรือพระราชพิธีไว้ อย่างชัดเจนว่า ในเดือน 11 มีการพระราชพิธีอาสยุทธิ คือการแข่งขันเรือเสี้ยวระหว่างเรือพระที่นั่งสมรรถไชย อันเป็นเรือพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับเรือพระที่นั่งไกรสรमुखของสมเด็จพระอรรคมเหสี มีธรรมเนียมถือสืบกันมาว่า ถ้าเรือพระที่นั่งสมรรถไชยแพ้ ปีนั้นข้าวจะเหลือเกลือจะอิม ปวงประชาชนจะสุขเกษมกันทั่วหน้า แต่ตรงกันข้าม ถ้าเรือพระที่นั่งสมรรถไชยชนะ ปีนั้นจะเกิดยุคเช็ญ

เหตุที่จะเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยกระบวนพยุหยาตรา นั้น เนื่องมาจากในยามที่ว่างศึกสงคราม ทางราชการก็จำเป็นต้องเกณฑ์ผู้คนมาฝึกการรบทางเรืออยู่เป็นประจำ เพื่อเกิดศึกสงครามจะได้ระดมผู้คนฝึกแล้วมาใช้ในการรบได้ทันทั่วถึง การฝึกพลสำหรับเรือรบ ทางแม่น้ำนั้น มักกำหนดกระทำกันในฤดูน้ำ เพราะนอกจากจะเป็นการสะดวกแก่การฝึกแล้ว ยังตรงกับฤดูที่ราษฎรว่างจากการทำไร่ไถนา การระดมผู้คนมาฝึกในระยนี้ จึงไม่กระทบกระเทือนการทำมาหากินของประชาชนมากนัก ประจวบกับเป็นช่วงเวลาเทศกาลทอดกฐินพอดี ดังนั้นเพื่อมิให้การฝึกซ้อมไปพรพลเสียเวลาไปเปล่าๆ พระมหากษัตริย์จึงได้พระราชดำริที่จะเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินตามพระอารามหลวงริมน้ำ โดยกระบวนเรือรบลำน้ำตั้งกระบวนเป็น กระบวนพยุหยาตรา เหมือนเสด็จพระราชดำเนิน กริธาทัพเรือ ครั้นเมื่อได้กระทำไปแล้วเป็นที่นิยมของประชาชนส่วนใหญ่

ซึ่งถือว่าการทอดกฐินเป็นกิจสำคัญในทางพระศาสนา ส่วนบรรดาไพร่พลที่ถูกเกณฑ์มาฝึกเตรียมรบ เมื่อได้มีโอกาสเข้ากระบวนเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินก็จะรู้สึกยินดีปรีดา เพราะได้ร่วมงานพระราชกุศล ดังนั้นการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินโดยกระบวนเรือรบในแม่น้ำนี้ จึงกลายเป็นที่นิยมและกระทำต่อเนื่องกันมาแม้จะหมดสมัยที่จะใช้เรือเหล่านั้นเป็นเรือรบแล้ว ก็ยังคงมีกระบวนเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินโดยเรือรบ ในลำแม่น้ำอยู่ไม่ขาด (ชงทอง จันทรางศุ , เวปไซค์กองทัพเรือ,2530)

ประเพณีที่เป็นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งในกระบวนพยุหยาตราชลมารคคือ การแห่เรือ โดยพจนานุกรมฉบับของราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2537 ได้กล่าวถึงคำว่า เหา หมายถึงทำนองเพลงชนิดหนึ่ง ร้องประกอบเพลงหรือมีทำนองดังนี้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้

การแห่เรือของไทย แต่เดิมจะแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การแห่เรือในพระราชพิธี เช่น เหาเรือพระที่นั่งของพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อจะเสด็จทางชลมารค จะเรียกว่า เหาเรือหลวง โดยเวลาพายจะช้า และมีคนต้นบทชกคำว่า “เหอว” ฝีพายทั้งหมดจะรับพร้อมกันว่า “เหอว” และเวลาที่พายเร็วหรือแข่งเรือกัน ต้นบทจะชกคำว่า “อียอวเหอว” ฝีพายก็จะรับว่า “เหอว” ซึ่งรวมกับบทเหล่านี้ซึ่งไม่ใช่คำไทย แต่ปรากฏอยู่ใช้ในกระบวนเรือหลวงซึ่งเรียกว่า สวะเห่ สันนิษฐานว่ามาจาก ในประเทศอินเดีย เมื่อเวลาพระมหाराชา เจ้าเมืองพาราณสี ประทับในเรือข้ามแม่น้ำคงคา ต้นบทที่จะชกบทเป็ภาษาสันสกฤตขึ้นต้นด้วยคำว่า “โอม รามะ” และกล่าวไปจนจบบท ฝีพายทั้งลำก็จะรับพร้อมกันว่า “เหอว” และเห่แบบนี้ไปจนตลอดเส้นทาง จึงสันนิษฐานได้ว่าเหาเรือหลวงนั้นน่าจะมาจากคำราพราหมณ์ในอินเดียซึ่งเห่เป็นภาษาสันสกฤตก่อน แต่นานวันก็เลื่อนไปจนกลายเป็น “เหอวเหอว” อย่างทุกวันนี้ แต่ยังคงเรียกในคำราว่า “สวะเห่ ช้าละว้าเห่และ มูลเห่” เป็นต้น (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ , ประชุมกาพย์เห่เรือ,2460 : 2)

ส่วนอีกประเภทคือการแห่สำหรับเรือเที่ยวเตร่กันในพื้นเมือง จะเรียกว่า เหาเรือเล่น เกิดขึ้นจากเหตุที่สมัยก่อน หัวเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มักใช้การเดินทางทางน้ำเป็นสิ่งสำคัญสำหรับประชาชนในสมัยก่อน และฤดูการเล่นเรือจะเริ่มขึ้นหลังออกพรรษา ชาวบ้านจะนัดกันไปไหว้พระและทอดกฐินในเวลากลางวัน และนัดกันไปทอดผ้าป่าในเวลากลางคืน โดยในตำบลหนึ่งๆจะมีเรือยาวไปกัน 1-2 ลำ เวลาพายเรือไปก็จะเหาเรือ เมื่อถึงที่ประชุมก็จะจอดเรือเล่นเพลง และดอกสร้อยศักวากันต่อ สันนิษฐานว่า การแห่เรือเล่นน่าจะเป็นการเล่นกลอนสด บทเหาเรือจึงมีมากแต่ไม่มีผู้ใดจดไว้จึงสูญไปเสียมาก (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมกาพย์เห่เรือ, 2460 : 5)

ดนตรีที่ใช้ประกอบในกระบวนพยุหยาตราขลมารคนั้น จะใช้วงกลองแขกปี่ชวา ซึ่งประกอบด้วย กลองแขก 1 คู่ ปี่ชวา 1 เล้า และโหม่ง 1 ใบ (บางครั้งจะใช้ฉิ่งบรรเลงแทนโหม่ง) บรรเลงอยู่ในเรือรบหลวง 2 ลำคือ เรือกลองนอกและเรือกลองใน โดยในขณะที่ขบวนพยุหยาตรา เคลื่อนมาในลำน้ำ วงกลองแขกปี่ชวาก็จะบรรเลงระฆังระฆังระฆังระฆัง 2 ลำ จนถึงท่าที่เรือพระที่นั่ง จะเข้าเทียบท่า วงจึงจะเปลี่ยนไปบรรเลงเพลงแปลง และจะบรรเลงไปจนกว่าเรือจะเข้าเทียบท่า สนิท (สงบศึก ธรรมวิหาร, คุรุยาธิปไตย, 2540:100 – 101)

ในปัจจุบันผู้ที่มีความสามารถในการเห่เรืออย่างเป็นทางการเป็นแบบแผนคงเหลืออยู่ในสถาบันของราชการ ที่สำคัญเท่านั้น เช่น กองทัพเรือ ซึ่งมาหน้าที่โดยตรงในการจัดกระบวนพยุหยาตราขลมารคนในทุครั้ง ที่มีพระราชพิธีสำคัญและโอกาสสำคัญของชาติ โดยมี พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เป็นต้นเสียงเห่เรือ ตั้งแต่ พุทธศักราช 2525 จนถึงปีพุทธศักราช 2546

พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เกิดเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2483 ที่ จังหวัดสุพรรณบุรี จบการศึกษาจาก โรงเรียนมัธยมอุทัยภาดาวิทยาลัย อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ชั้นมัธยมปีที่ 6 เมื่อปีพุทธศักราช 2500 และจบการศึกษาจาก โรงเรียนชุมพลทหารเรือ ขส.ทร. หลักสูตร 2 ปี พรรคนาวิน เหล่าสามัญ ประจำปีการศึกษา 2502 ขณะรับราชการท่านได้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญใน ตำแหน่ง หัวหน้าแผนกเรือลำเลียงและแจวพาย กองเรือเล็ก ขส.ทร. เมื่อ 1 ตุลาคม พ.ศ.2524 , ดำรง ตำแหน่งรองผู้อำนวยการกองเรือเล็ก ขส.ทร. เมื่อ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2534, ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการ กองเรือเล็ก ขส.ทร. และเกษียณอายุราชการ เมื่อ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2544

นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2525 เป็นต้นมา พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ได้สร้างผลงานอันมีคุณค่าในการเป็นผู้เห่เรือในกระบวน พยุหยาตราขลมารคนในพระราชพิธีสำคัญ ๆ ได้แก่ การอัญเชิญ พระพุทธสิหิงค์ เมื่อครั้งฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ในปีพุทธศักราช 2530 เป็นผู้เห่เรือ ในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม เนื่องในพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนม์พรรษา 5 รอบ และปีพุทธศักราช 2539 เป็นผู้เห่เรือในการเสด็จพระราชดำเนินถวาย ผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม เนื่องในพระราชพิธีกาญจนาภิเษก และ โอกาสสำคัญยิ่งที่ ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมเอเปค 2003 ที่ กองทัพเรือได้รับมอบหมายให้จัดการแสดง กระบวนพยุหยาตราขลมารคน ใน วันที่ 20 ตุลาคม พุทธศักราช 2546 พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เป็นผู้เห่เรืออีกเช่นเดิม

ในปีพุทธศักราช 2543 พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์) ประจำปี 2543 และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ชั้นจตุตถดิเรกคุณาภรณ์ (ศิลปินแห่งชาติ) เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2544 และ นับเป็นเกียรติประวัติที่น่าภาคภูมิใจอย่างยิ่งและได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานยศพลเรือตรี เป็นกรณีพิเศษ นับเป็นเกียรติประวัติและความภาคภูมิใจต่อ พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง และวงศ์ตระกูลเป็นอย่างยิ่ง

อีกหน่วยงานหนึ่งซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการชำระรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ คือ กรมศิลปากร ที่มีนักร้องที่มีความสามารถในการขับห่กล่อมในพระราชพิธี รวมไปถึงการรักษาประเพณีการเห่เรือให้คงอยู่คือครูสมชาย ทับพร คีตศิลปินของกรมศิลปากร ซึ่งมีผลงานการบันทึกเสียงการเห่เรือ และเป็นต้นแบบที่สำคัญของการขับเห่ ในปัจจุบัน

ครูสมชาย ทับพร เกิดเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พุทธศักราช 2491 ที่จังหวัดนนทบุรี บิดาชื่อนายชิต ทับพร มารดาชื่อนางทองเจือ ทับพร มีอาชีพเป็นเกษตรกร มีพี่น้องรวมกันทั้งหมด 10 คน เริ่มเรียนดนตรีไทยกับครูเฉลิม ท้วมมา ต่อมาได้เข้าประกวดวงอังกะลุง ในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน ในตำแหน่งนักร้องเป็นครั้งแรกโดยร้อง เพลงลาวเสียงเทียน ได้รับรางวัลรองชนะเลิศ

หลังจากนั้นได้เข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โดยอาจารย์สังัด ภูเขาทอง ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำขณะนั้นชักชวนให้ครูสมชาย เข้าร่วมวงของชมรมดนตรีไทย และได้เป็นนักร้องประจำวงปี่พาทย์ครูกาหลง ฟิ่งทองคำ และต่อเพลงกับครูเล็ก(กิตติ) เกตรา และศึกษาการขับร้องกับครูสุรางค์ คุริยพันธ์ และครูสุดจิตต์ คุริยประณีต ศิลปินแห่งชาติแรก ในปีพุทธศักราช 2512 ได้รับการชักชวนจาก อาจารย์ เสรี หวังในธรรม มาทำงานในกรมศิลปากร จนเข้ารับราชการเป็นศิลปินจัตวา ในปีพุทธศักราช 2517 ซึ่งในระหว่างนี้เองครูสมชายได้เข้าศึกษาบทเพลงตลอดจนเทคนิคการขับร้องจากนักร้องรุ่นพี่และอาจารย์ในกรมศิลปากร และวิทยาลัยนาฏศิลป์ อาทิ ครูแจ้ง กล้ายสีทอง ครูลอย รัตนทัศนีย์ ครูศรีนาฏ เสริมศิริ ครูเข้มซ้อย คุริยพันธ์ ครูสุดา เขียววิจิตร ครูประเวท กุมุท ครูจิรัส อัจฉรงค์ ครูพริ้ง กาญจนผลิน และได้รับการถ่ายทอดเพลงทยอยเดี่ยวจากครูจันทนา พิจิตรสุวรรณ

ครูสมชาย ทับพร ได้รับพระราชทานเหรียญราชรุจิทอง และเหรียญเงิน ภปร. จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวขึ้นระวางพระเศวตคชาธร ที่จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดเพชรบุรี และมีโอกาสไปเผยแพร่วัฒนธรรมในประเทศต่างๆในเอเชีย อเมริกา และยุโรป

ครูสมชาย ทับพร ได้รับการถ่ายทอดการเห่เรือจากอาจารย์เสรี หวังในธรรม ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากครูเขียว สุขภูมิ พนักงานเห่เรือคนสำคัญอีกท่านหนึ่งของกองทัพเรือ ซึ่งท่านได้เข้ามาทำ

การถ่ายทอดการเห่เรือแก่อาจารย์เสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ในปัจจุบันครูสมชาย ทับพร เป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่ สาธิต บันทึกลีขึงการเห่เรือ ของกรมศิลปากร โดยได้รับเชิญไปสาธิต และบันทึกเสียงการเห่เรือ ในโอกาสต่างๆมากมาย

ปัจจุบัน ครูสมชาย ทับพร ดำรงตำแหน่งคีตศิลปินระดับ 8 ว. กลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

นาวาตรีณัฐวัฏ (ชื่อเดิม ปรีชา) อร่ามเกลื้อ พนักงานเห่เรือ ตำแหน่ง รักษาการหัวหน้าแผนกเรือพระราชพิธี เกิดเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2505 จบการศึกษาที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศราชบุรี โรงเรียนชุมพลทหารเรือ พรรคนาวิน เหล่าสามัญ นักเรียนจำทหารเรือ รุ่นที่ 22 นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ เป็นนายทหารเรือที่ได้คัดเลือกร่วมงาน กระบวนพระพยุหยาตราชลมารค ในปีพุทธศักราช 2525 ได้รับเป็นฝีพายประจำเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ และได้สนใจในการเห่เรือ จึงได้รับการฝึกฝนจากเรือโทสุจินต์ สุวรรณ นายทหารเรือที่เป็นครูสอนการเห่เรือ ตลอดจนได้รับคำแนะนำจาก พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์) ประจำปีพุทธศักราช 2543 โดยนาวาตรีณัฐวัฏ ได้มีโอกาสเข้าร่วมเป็นพนักงานเห่เรือ ในงานโรดพาเหรดที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้เข้าร่วมจัดที่เมือง พายาคีนา มลรัฐคาลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา เมื่อปีพุทธศักราช 2540

เนื่องในโอกาสที่ สมเด็จพระราชาธิบดี สมเด็จพระราชินี และพระราชวงศ์ชั้นสูงของต่างประเทศ 24 ประเทศ เสด็จพระราชดำเนินร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี รัฐบาลได้จัดให้มีการแสดงกระบวนเรือพระราชพิธีถวาย เพื่อต้อนรับพระราชอาคันตุกะ และทรงทอดพระเนตร โดยในครั้งนี้ นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ได้รับคัดเลือกจากกองทัพเรือให้ทำหน้าที่พนักงานเห่เรือบ้างเป็นพนักงานเห่เรือรุ่นใหม่ของกองทัพเรือ และจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเห่เรือและเผยแพร่ทางการเห่เรือของกองทัพเรือต่อไป

ทั้ง 3 ท่าน คือบุคคลสำคัญในปัจจุบันที่ยังคงปฏิบัติหน้าที่ในการเห่เรือ ทั้งในพระราชพิธีในการแสดง การเผยแพร่และสาธิตการเห่เรือ ในโอกาสต่างๆ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค อันเป็นประเพณีที่สำคัญของชาติที่มีประวัติอันยาวนาน และได้มีการสั่งสม ปรับเปลี่ยนรูปแบบและลีลาการเห่ของแต่ละศิลปิน ลักษณะของดนตรีประกอบกระบวนพยุหยาตราชลมารค ที่มีรูปแบบและระเบียบวิธีการที่แตกต่างจากกระบวนพยุหยาตราสถลมาศ ตลอดจนกระบวนการเล่นสาธิตวัฒนธรรมนี้ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติการเห่เรือและดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค
2. ศึกษาระเบียบ วิธีการ ขนบประเพณีและความเชื่อของการเห่เรือและดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค
3. วิเคราะห์กิตติลักษณ์และลีลาการเห่เรือ ทางกองทัพเรือ และทางกรมศิลปากร
4. ศึกษากระบวนการสืบทอดการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

ขอบเขตงานวิจัย

ศึกษาและวิเคราะห์ กิตติลักษณ์ ลีลาการเห่เรือตลอดจนกระบวนการสืบสานการเห่เรือของกองทัพเรือและกรมศิลปากร โดยข้อมูลศิลปิน 3 ท่าน คือ

1. พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์) ประจำปี พุทธศักราช 2543 พนักงานเห่เรือพระราชพิธี ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2525 - 2546
2. นาวาตรีณัฐวิภา อร่ามเกลื้อ พนักงานเห่เรือ ในกระบวนเรือพระราชพิธี ปีพุทธศักราช 2549
3. ครูสมชาย ทับพร ครูยางกศิลป์ กรมศิลปากร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล
 - 1.1 รวบรวมข้อมูลประวัติความเป็นมา การเห่เรือและดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค จากเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์นักดนตรีและนักประวัติศาสตร์
 - 1.2 รวบรวมบทเห่เรือพระราชพิธี ทุกประเภทที่มีจากกรมศิลปากรและกองทัพเรือ โดยบันทึกเสียงการเห่เรือแต่ละประเภทเพื่อเป็นข้อมูล
 - 1.3 ศึกษาสังเกตโดยวิธีการบันทึกภาคสนาม กระบวนพยุหยาตราชลมารคจากการฝึกซ้อมและแสดงจริงของกองทัพเรือ เนื่องในวโรกาสสมเด็จพระราชาธิบดี และสมเด็จพระราชินีต่างประเทศ ร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์ประวัติความเป็นมา การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

2.2 วิเคราะห์รูปแบบ คีตลักษณ์ ลีลา การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ของกรมศิลปากรและกองทัพเรือเพื่อหาจุดเด่นของลีลา โดยแบ่งเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้

2.2.1 รูปแบบของการเห่

2.2.2 การเอื้อน และนำหนักการเน้นคำ

2.2.3 ทิศทางของทำนองการเห่แต่ละประเภท

2.3.4 การสำแดงอารมณ์

2.3.5 กลวิธีพิเศษในการเห่เรือ

2.2.5 ลีลาอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแบบ

2.3 วิเคราะห์กระบวนการสืบสานการเห่เรือและดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบประวัติการเห่เรือและดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

2. ทราบระเบียบ วิธีการ ความเชื่อ ของการเห่เรือและดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

3 .ทราบคีตลักษณ์และลีลาการเห่เรือของกรมศิลปากรและกองทัพเรือ

4 .ทราบกระบวนการสืบสานการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ศึกษาบริบทการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

ในการทำวิจัยเรื่องการเห่เรือในกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารค มีบริบทต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ผู้วิจัยได้มาจากการค้นคว้าเอกสาร และสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ความสามารถในการขับร้อง การเห่เรือ และผู้มีความรู้ทางด้านดนตรีไทย รวมไปถึงความคิดเห็นของผู้วิจัยที่ได้จากการศึกษาซึ่งสอดคล้องกับเอกสารและข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยได้แบ่งเนื้อหาบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเห่เรือในกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารค ดังนี้

1. ประวัติกระบวนพยุหยาตราชลมารค
2. ประวัติการเห่เรือ
 - 2.1 ประเภทของการเห่เรือ
 - 2.1.1 การเห่เรือเล่น
 - 2.1.2 การเห่เรือในพระราชพิธี
 - 2.2 ทางของการเห่เรือ
 - 2.2.1 การเห่เรือทางกองทัพเรือ
 - 2.2.2 การเห่เรือทางกรมศิลปากร
3. กระบวนการฝึกซ้อมกระบวนพยุหยาตราชลมารค การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค
4. ดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค
 - 4.1 ดนตรีที่ใช้เป็นสัญญาณในกระบวนพยุหยาตราชลมารค
 - 4.1.1 กรับพวง
 - 4.1.2 เสา
 - 4.1.3 แตรฝรั่ง
 - 4.2 ดนตรีพระราชพิธีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค
 - 4.2.1 วงเครื่องประโคมแตรสังข์ฆ้องโหมทีก
 - 4.2.2 วงกลองแขกปี่ชวา
5. การเห่เรือในละคร

โดยแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังนี้

1. ประวัติกระบวนการพยุหยาตราชลมารค

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายความหมายของคำว่า “กระบวนการพยุหยาตราชลมารค” ไว้ดังนี้

“กระบวนการ หมายถึง ขบวน แบบแผน” (ราชบัณฑิตยสถาน.2542:45)

“พยุหยาตรา หมายถึง กระบวนทัพ การเดินทัพ ไปเป็นกระบวนทัพใหญ่”

(ราชบัณฑิตยสถาน.2542:788)

“ชลมารค หมายถึง ทางน้ำ” (ราชบัณฑิตยสถาน.2542:347)

กองทัพเรือได้อธิบายถึงความหมายของคำว่า กระบวนพยุหยาตราชลมารค ในหนังสือ หนังสือกระบวนการพยุหยาตราชลมารค ไว้ดังนี้

“ริ้วกระบวนเรือที่จัดขึ้นในการที่พระเจ้าอยู่หัว ในสมัย โบราณเสด็จพระราชดำเนินไปในการต่างๆทั้งที่เป็นการส่วน พระองค์และที่เป็นการพระราชพิธี เดิมเป็นการเสด็จพระราช ดำเนินและประกอบพระราชพิธีหลายอย่าง เช่น พระราชพิธี ถวายผ้าพระกฐิน พระราชพิธีบรมราชาภิเษก การเสด็จไป นมัสการรอยพระพุทธรูป การอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญจาก หัวเมืองเข้ามา ประคิยฐานในเมืองหลวงตลอดจนต้อนรับ ราชทูตจากต่างประเทศ เป็นต้น” (กองทัพเรือ,2540:5)

หม่อมราชวงศ์แสงสุรย์ ลดาวัลย์ ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการพระราชพิธีในราชสำนักอธิบาย มูลเหตุของกระบวนการพยุหยาตราชลมารคไว้หนังสือกระบวนการพยุหยาตราชลมารคว่า

“เรือพระราชพิธีที่ใช้ในกระบวนเสด็จพระราชดำเนิน โดยกระบวนการพยุหยาตราชลมารคนี้ แท้จริงก็คือ เรือรบที่โบราณ ท่านใช้รบในลำแม่น้ำ ” (หม่อมราชวงศ์แสงสุรย์ ลดาวัลย์ ,2540:7)

ดังนั้นจากการประมวล ความหมายของกระบวนการพยุหยาตราชลมารคในปัจจุบัน หมายความว่า กระบวนเรือหลวงที่เคลื่อนไปตามลำน้ำซึ่งจัดกระบวนตามแบบแผน ใช้เมื่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพระราชพิธีสำคัญต่างๆ

กองทัพเรือได้เขียนคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องเรือรบสมัยโบราณของไทย ไว้ในหนังสือ ประวัติย่อเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ มีความตอนหนึ่งว่า

"เรือรบสมัยโบราณของไทยมี 2 ประเภท คือ เรือรบใน แม่น้ำ กับเรือรบทางทะเลเรือเหล่านี้มีรูปร่างและขนาดต่าง ๆ กัน เรือรบในลำแม่น้ำมีมาก่อน เรือรบทางทะเลมีขึ้นภายหลัง เพราะศึก สงครามทางทะเลมีน้อย ฉะนั้น เรือรบในลำแม่น้ำจึงมีความสำคัญ มากกว่าเรือรบทางทะเลแต่ในสมัยปัจจุบันตรงกันข้าม เรือรบ ทางทะเลเท่านั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง ส่วนเรือรบในลำแม่น้ำพื้น สมัยใช้เป็นเรือรบจึงกลายมาเป็นเรือสำหรับประกอบการพระราช พิธี" (กองทัพเรือ, 2525:10)

สมัยก่อนเมื่อยังใช้เรือรบในลำแม่น้ำ เป็นกำลังสำคัญในการรบ เมื่อพระมหากษัตริย์ เสด็จพระราชดำเนิน โดยชลวิถีไปในการพระราชพิธี และมีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นถึง แสขยานภาพภายใต้พระบารมี เช่น เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครในการพระราชพิธี บรมราชาภิเษก หรือจะต้องเสด็จพระราชดำเนินไปทางไกลอาจจะมีข้าศึกจู่โจมกลางทางได้ จึงจัด กระบวนเสด็จพระราชดำเนินเป็นกระบวนพยุหยาตรา ในทำนองเสด็จกรีธาทัพเรือ แต่ภายหลัง ได้มีการจัดกระบวนพยุหยาตราในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินด้วย เนื่องจาก ในยามที่ว่างศึกสงครามจำเป็นที่จะต้องเกณฑ์ผู้คนมาฝึกการรบทางเรืออยู่เป็นประจำ หากเกิด สงครามจะได้ระดมผู้คนที่ฝึกแล้วมาใช้ในการรบได้ทันการ การฝึกพลสำหรับเรือรบทางแม่น้ำนั้น มักกำหนดกระทำกันในฤดูน้ำ เพราะนอกจากจะเป็นการสะดวกแก่การฝึกทางเรือแล้ว ยังตรงกับ ฤดูที่ราษฎรว่างจากการทำไร่ไถนา จึงไม่ทำให้กระทบกระเทือนอาชีพของราษฎรมากนัก ในระยะเวลาที่มีการเกณฑ์ฝึกในฤดูน้ำนี้ ก็ประจวบกับเทศกาลประเพณีทอดกฐินพอดี ดังนั้นเพื่อ ไม่ให้การฝึกซ้อมไปรบกวนเสียเวลาไปเปล่า ๆ พระมหากษัตริย์จึงได้พระราชดำริที่จะเสด็จ พระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินตามพระอารามหลวงริมน้ำโดยกระบวนเรือรบลำน้ำ ตั้งกระบวน เป็นกระบวนพยุหยาตราทำนองเสด็จกรีธาทัพเรือ เมื่อได้ทำแล้วก็เป็นที่ชื่นชมของชุมชนส่วนใหญ่ ที่ถือว่า การทอดกฐินเป็นกิจสำคัญในทางพระศาสนา ส่วนบรรดาไพร่พลที่ถูกเกณฑ์มาฝึก

เตรียมรบ เมื่อได้มีโอกาสเข้ากระบวนเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินก็ยินดีเพราะได้ร่วมงานพระราชกุศล ดังนั้นการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยกระบวนเรือรบในแม่น้ำนี้จึงกลายเป็นที่นิยม และกระทำต่อเนื่องกันเรื่อยมาแม้จะหมดสมัย ที่จะใช้เรือเหล่านั้นเป็นเรือรบแล้ว ก็มิได้เลิกกระบวนเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยเรือรบในลำแม่น้ำ

สมัยกรุงสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยา

กระบวนพยุหยาตราชลมารคนั้นนักโบราณคดีได้สันนิษฐานว่า เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี แต่ยังไม่พบหลักฐานแน่ชัดนัก ส่วนหลักฐานชิ้นแรกที่มีอยู่มีเมื่อประมาณปีพุทธศักราช 1900 สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตรากฎมณเฑียรบาลใช้สำหรับธรรมเนียมราชตระกูลหรือราชสำนัก ในบทพระอัยการหลายมาตราได้กล่าวถึงกระบวนเรือพระราชพิธีอย่างชัดเจน เช่น ในเดือน 11 มีพระราชพิธี อาสายุทธิ คือการแข่งขันเรือเสี้ยงทายระหว่างเรือพระที่นั่งสมรรถไชย อันเป็นเรือพระที่นั่งทรงกับเรือพระที่นั่งไกรสรमुखของสมเด็จพระอรรคมเหสี มีธรรมเนียมถือสืบกันมาว่าหากเรือพระที่นั่งสมรรถไชยแพ้ปีนั้นพลอาหารจะอุดมสมบูรณ์ ปวงประชามิมีความสุขกันทั่วหน้า แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าเรือพระที่นั่งสมรรถไชยชนะ ปีนั้นจะเกิดยุคเจริญไม่ปกติสุขด้วยเหตุนี้เวลาแข่งเรือเสี้ยงทายฝีพายเรือพระที่นั่งสมรรถไชยก็มักจะออมฝีมือ ยอมให้เรือพระที่นั่งไกรสรमुखขึ้นมา

ประมาณปีพุทธศักราช 2199 – พุทธศักราช 2231 ในพระราชพงสาวดารแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทย ได้พบบันทึกว่า เมื่อคราวเสด็จฯไปตีเมืองมะตะมะนั้น เสด็จพระราชดำเนินจากกรุงศรีอยุธยาทางชลมารค พอได้เวลาพระฤกษ์พระโหราราชครู อธิบดินทร์วิชาจารย์ก็ลั่นฆ้องชัยให้พายเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ อันทรงพระพุทธรูปปฏิมากรทองนพคุณ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ถวายพระนามสมญาพระชัยนั้นไปก่อนเรือกระบวนหน้าทั้งปวงไปโดยลำดับและอีกครั้งหนึ่งเมื่อคราวพระมหาบุรุษพระองค์นั้น จะทรงยกทัพไปปราบทัพพระมหาอุปราชฝ่ายพม่า ทรงกรีธาทัพไปทางชลมารคและโปรดให้เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ อัญเชิญพระชัยนำกระบวนกันไปเป็นสวัสดิมงคลตามขนบนิยม

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อ พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้มองสิเออร์ ลาลู แบร์ เป็นราชทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงสยาม ในแผ่นดิน สมเด็จพระนารายณ์มหาราช มองสิเออร์ ลาลู แบร์ ได้บันทึกเหตุการณ์ไว้

ในหนังสือเรื่อง "จดหมายเหตุลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม" เกี่ยวกับกระบวนเรือที่ไปรับพระ
ราชสาส์นว่า

“ข้าพเจ้าสารภาพว่า เมื่อคณะเอกอัครราชทูตพิเศษแห่ง
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (กรุงฝรั่งเศส) เคลื่อนเข้าสู่ท่าแม่น้ำ
(เจ้าพระยา) นั้น ความสง่างามของเรือกระบวนแห่แห่นำข้าพเจ้า
ได้รับความประหลาดใจอย่างไม่นึกไม่ฝันเป็นอันมาก ตัวลำน้ำเองก็
กว้างพอคู้ ถึงแม้จะคดเคี้ยวก็มีร่องกลางน้ำพอที่เรือจะผ่านเข้าไปได้
สะดวกและทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำนั้น ก็มีสวนต้นผลไม้เขียวชอุ่ม
ติดต่อกันไปไม่ได้ขาดระยะ น่าจะเป็นเวทีละครอันงามยิ่งของชาวโลก
สำหรับประกอบงานเฉลิมฉลองได้อย่างโก้และภูมิฐานนัก และความ
ความภูมิฐานใดๆ ก็ไม่สะดุดเด่นเท่าการที่มีผู้คนอันมากทอดตัวเข้า
มาเพื่อบำรุงบำเรอตัวท่าน มีผู้คนเกือบ 3000 ในเรือยาว 70 หรือ 80
ลำ มาร่วมขบวนแห่แห่นคณะเอกอัครราชทูตพิเศษ ลอยลำขบวนไป
เป็น 2 แถวให้เรือของเอกอัครราชทูตพิเศษอยู่ตรงกลางทุกลำคึกคัก
และเคลื่อนไหวไม่หยุดยั้ง จักขุประสาทนั้นจ้องมองอยู่กับสิ่ง
เพลิดเพลิดเจริญตานานาประการ ที่มาร่วมขบวนแห่แห่นกับความ
งามของน้ำนั้น” (ลาลูแบร์, 2548:139)

บาทหลวงดาซาร์ด ผู้มาพร้อมกับมองสิเออร์ ลาลูแบร์ ราชทูตในครั้งนั้น ได้บันทึก
เหตุการณ์ไว้ในหนังสือเรื่อง จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยาม เกี่ยวกับกระบวนเรือที่ไปรับ
พระราชสาส์นพร้อมเครื่องราชบรรณาการว่า

"มีเรือบัลลังก์ขนาดใหญ่ 4 ลำมา แต่ละลำมีฝีพายถึง 80 คน
ซึ่งเราไม่เคยเห็นเช่นนั้นมาก่อน 2 ลำแรกนั้น หัวเรือทำเป็นรูป
เหมือนม้าน้ำเปิดทองทั้งลำ เมื่อเห็นมาแต่ไกลในลำน้ำคล้ายกับ
มีชีวิตชีวา มีเจ้าหน้าที่กองทหารรักษาพระองค์ 2 นาย มาในเรือทั้ง 2
ลำ เพื่อรับเครื่องราชบรรณาการของสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ครั้น
บรรทุกเสร็จแล้วก็ถอยออกไปลอยลำอยู่กลางแม่น้ำ เป็นการแสดง

ความเคารพ ต่อเรือบัลลังก์หลวงและเครื่องราชบรรณาการที่บรรทุก
อยู่นั้น” (ลาลูแบร์,2548:141)

บาทหลวงตาซาร์ต ยังเขียนถึงขบวนเรือที่แห่พระราชสาส์น และเครื่องราชบรรณาการ ใน
วันที่เดินทางออกจาก กรุงศรีอยุธยาอีกว่า

“ขบวนอันยืดยาวของเรือบัลลังก์หลวง ซึ่งเคลื่อนที่ไป
อย่างมีระเบียบ เรียบร้อยนี้มีจำนวนถึง 150 ลำ ผนวกกับเรือลำอื่น ๆ
เข้าอีกก็แน่นแม่น้ำแลไปได้สุดสายตา อันเป็นทัศนียภาพที่งดงาม
หนักหนา เสียงแห่แสดงความยินดีตามธรรมเนียมนิยม ของสยาม
อันคล้ายจะรุกไล่ประกบเข้าสู่นั้น ก้องไปทั้งสองฝั่งปากแม่น้ำซึ่ง
มีประชาชนพลเมืองล้นหล้าฟ้ามืดมาคอยชมขบวนยাত্রาอัน
มหิทธานี้”(บาทหลวงตาซาร์ต,2525: 230)

สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นั้น พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้มีการเขียนวีระขบวนเสด็จพยุหยาตราขลมารคในสมัยของพระองค์ มีรายชื่อและจำนวนเรือ
ประเภทต่าง ๆ รวมกันทั้งสิ้น 324 ลำ ซึ่งเรียกว่า ขบวนเพชรพวง ซึ่งเป็นขบวนพยุหยาตราที่มี
ความยิ่งใหญ่อลังการเป็นอย่างมาก

ในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ เมื่อตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้มีหลักฐานการ
ประพันธ์ภาพยี่ห่อเรือ ซึ่งพระนิพนธ์โดยเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ได้กล่าวถึง ขบวนเรือ
พยุหยาตราขลมารคว่า

“ นาวาแน่นเป็นชนิด ล้วนรูปสัตว์แสนยาก

เรือริ้วทิวธงสลอน

สาครลั่นครื้นครื้นฟอง

เรือครุฑยุคนาคหิว

ลิวลอยมาพาผันผยอง

พลพายกรายพายทอง

ร้องห่มไห้ห่มมา”

(สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนิพนธ์, 2460:1)

ภาพเรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ หรือเจ้าฟ้ากุ้ง เป็นภาพเรือที่มีผู้คนให้ความนิยม และยกย่องเป็นอย่างสูงในเวลาต่อมา อีกทั้งยังใช้เป็นปลุกมบทแห่งการเรียนรู้การเห่เรืออีกด้วย

สมัยกรุงธนบุรี

ปีพุทธศักราช 2310 กรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศพม่า เรือพระราชพิธี จำนวนกว่าร้อยลำถูกเพลิงเผาไหม้ไปจนเกือบหมดสิ้น ครั้นถึงสมัยกรุงธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงเร่งให้สร้างเรือพระราชพิธีขึ้นสำหรับใช้ในราชการศึกสงคราม จะเห็นได้จาก หมายรับสั่งครั้งกรุงธนบุรี ในการพระราชพิธีสมโภชรับพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกต ซึ่งอัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์ และแห่มาพักไว้ที่ พระนครศรีอยุธยาแต่เดิม มีข้อความในหมายรับสั่ง พรรณนากระบวนเรือที่แห่มาจาดันทางว่า รวมเรือแห่ทั้งปวง 115 ลำ และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปสมทบที่พระตำหนักบางครุฑเกร่าความว่า มีเรือแห่มาด้วยกันเป็น จำนวนรวม 246 ลำ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สมัยรัชกาลที่ 1

ปีพุทธศักราช 2310 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ย้ายเมืองหลวงจากกรุงธนบุรีมาอยู่ฝั่งกรุงเทพมหานคร หรือทางฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำ เจ้าพระยา ซึ่งเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมสำหรับการรบที่ดีกว่า ในหนังสือชุดภาพ กรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี ของสำนักพิมพ์คุรุสภา กล่าวว่า

“วันที่ 10 มิถุนายน พุทธศักราช 2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขป นิมนต์พระราชอาคันตุกะพระปริตรพุทธมนต์ครบ 3 วัน ครั้นได้มงคลฤกษ์ จึงเสด็จทรงเรือพระที่นั่งบัลลังก์ศรีสักหลาด แห่โดยขบวนพยุหยาตราจากกรุงธนบุรีไปยังกรุงเทพฯ”(คุรุสภา,2525:5)

หม่อมราชวงศ์ แสงสุรย์ ลดาวัลย์ ได้ให้อธิบายไว้ในหนังสือเรื่อง "กระบวนพยุหยาตรา"ว่า

"สมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ก็ได้มีกฐินพยุหยาตราชลมารคมาแต่รัชกาลที่ 1 แม้ว่าเรือใช้รบในแม่น้ำของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา จะได้อุปมาเผ่าเสียหายหมด เมื่อคราวเสียกรุงครั้งสุดท้ายแต่เมื่อมา ถึงสมัยกรุงธนบุรีก็ได้สร้างขึ้นใหม่เพื่อให้เพียงพอแก่การที่จะใช้ในการรบ และเมื่อว่างการรบก็จะจัดเป็นขบวนเสด็จ พระราชดำเนินในการพระราชพิธีต่าง ๆ กฐินพยุหยาตราชลมารค ในสมัยรัชกาลที่ 1 นั้น นอกจากจะมีกระบวนหลวงซึ่งจัดเป็น กระบวนพยุหยาตรากรีธาทัพเรืออย่างโบราณแล้ว พระบรมศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และ

อาณาจักรอยุธยาที่มีฐานะยังได้ตกแต่งเรือด้วยลักษณะต่าง ๆ เช่น ทำเป็น จระเข้ เป็นหอย เป็นปลา และเป็นสัตว์ต่าง ๆ มาสมทบเข้ากับขบวนเป็นกระบวนนำและกระบวนตาม กระบวนหลวง เรือบางลำก็มีวงปี่พาทย์และการละเล่นต่าง ๆ ไปในเรือด้วยต่อมาในรัชกาลที่ 2 ก็ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งเรือพระกระบวนพยุหยาตราอย่างยิ่งใหญ่เสด็จไปถวายผ้าพระกฐิน มีเรือพระบรมมวงศานวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทแต่งเป็นรูปต่าง ๆ เข้ากับขบวนเช่นในรัชกาลก่อน ในรัชกาลต่อมา ก็ได้มีการจัดขบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่บ้าง อย่างน้อยบ้างไปถวายผ้ากฐินสลับต่อกันเรื่อยมา แม้ต่อมาจะพ้นยุคพื้นสมัยที่จะใช้เรือรบทางแม่น้ำในการรบแล้ว ก็ยังคงรักษาเรือเหล่านี้ไว้ สำหรับการพระราชพิธี เช่น เสด็จเลียบพระนครและเสด็จถวายผ้าพระกฐินโดยชลวิถีสืบต่อมา เป็นการรักษาซึ่งจารีตประเพณีอันค้ำจุนของชาติไทยไว้มิให้เสื่อมสูญ" (หม่อมราชวงศ์ แสงสุรย์ดลดาวัลย์, 2540:7)

สมัยรัชกาลที่ 2

ในสมัยรัชกาลที่ 2 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดกระบวนพยุหยาตราเพื่อเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐิน โดยเสด็จพระราชดำเนินพร้อมพระบรมวงศานุวงศ์หลายครั้ง โดยอาจจัดเป็นกระบวนใหญ่บ้างเล็กบ้าง ตามควร

สมัยรัชกาลที่ 3

ในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สร้างเรือพระราชพิธีเพิ่มเติม คือ เรือพระที่นั่งกิ่งและเอกไชย เรือพระที่นั่งศรีเรือพระที่นั่งกราบ แต่ทั้งหมดได้สูญพังไปตั้งแต่ก่อนปีพุทธศักราช 2485 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดกระบวนพยุหยาตรา เพื่อเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐิน โดยเสด็จพระราชดำเนินพร้อมพระบรมวงศานุวงศ์หลายครั้ง โดยอาจจัดเป็นกระบวนใหญ่บ้างเล็กบ้าง ตามควร เหมือนในสมัยรัชกาลที่ 2

สมัยรัชกาลที่ 4

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ในปีพุทธศักราช 2394 หลังทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในวันศุกร์ที่ 2 พฤษภาคม พุทธศักราช 2394 ได้โปรดให้เสด็จเลียบพระนครทางชลมารค ในวันพุธที่ 21 พฤษภาคม พุทธศักราช 2394

ในรัชสมัยนี้ยังปรากฏการใช้กระบวนเรือในการรับคณะราชทูตอีกครั้งหนึ่ง ในหนังสือชุดภาพกรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี ของสำนักพิมพ์คุรุสภากล่าวว่า

“22 มีนาคม พุทธศักราช 2398 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงต้อนรับอย่างหรูหราและเอิกเกริก เหมือนกับคราวกรุงสยามต้อนรับคณะทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เมื่อปีพุทธศักราช 2228 พระองค์ทรงโปรดเกล้า ให้ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ลงไปรับเซอร์จอห์น เบาริง ที่เมืองสมุทรปราการ โดยจัดเรือกระบวนแห่ 26 ลำลงมารับคณะราชทูตอังกฤษถึงกรุงเทพมหานคร และมีการยิงปืนสลุตขงแผ่นดิน 21 นัดทั้งสองฝ่าย” (คุรุสภา, 2525:90)

สมัยรัชกาลที่ 5

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการจัดกระบวนพยุหยาตราชลมารคเท่าที่กองทัพเรือได้บันทึกไว้เป็นหลักฐานด้วยกัน 6 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 วันที่ 26 ตุลาคม พุทธศักราช 2437 เป็นกระบวนพยุหยาตราน้อย สำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เสด็จพระราชทานพระภินิหาร

ครั้งที่ 2 วันที่ 3 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2447

ครั้งที่ 3 วันที่ 22 ตุลาคม พุทธศักราช 2448

ครั้งที่ 4 วันที่ 25 ตุลาคม พุทธศักราช 2449

ครั้งที่ 5 วันที่ 11 ตุลาคม พุทธศักราช 2451

ครั้งที่ 6 วันที่ 7 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2452

ในการจัดกระบวนพยุหยาตราชลมารคทุกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อสำหรับเสด็จทอดผ้าพระกฐินทั้งสิ้น แต่กระบวนเรือในสมัยนี้มีลักษณะพิเศษคือ ในครั้งที่ 2- 6 เป็นกระบวนเรือผสมคือมีทั้งเรือพายแบบเดิมผสมกับเรือยนต์และเรือกลไฟ เนื่องจากในสมัยนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ต่อเรือกำปั่นกลไฟไว้เป็นจำนวนมาก เช่น เรือพระที่นั่งเวสราศรี เรือมูรชาวลิตสวัสดิ์ หรือเรือพระที่นั่งมหาจักรี เป็นต้น

สมัยรัชกาลที่ 6

สมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไม่โปรดกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารคแบบผสม คงให้ใช้กระบวนเรือพายล้วน และถือเป็นธรรมเนียมเรื่อยมา โดยปรากฏหลักฐานการจัดกระบวนพยุหยาตราชลมารค 15 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 วันที่ 1 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2454 กระบวนรับช้างพลายสำคัญ

ครั้งที่ 2 วันที่ 4 ธันวาคม พุทธศักราช 2454 กระบวนเลียบพระนคร

ครั้งที่ 3 วันที่ 3 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2455 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 4 วันที่ 24 ตุลาคม พุทธศักราช 2456 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 5 วันที่ 4 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2456 กระบวนพระกฐินวัดพนัญเชิง

ครั้งที่ 6 วันที่ 2 มกราคม พุทธศักราช 2457 กระบวนเปิดสะพานคลองบางกอกใหญ่

ครั้งที่ 7 วันที่ 14 ตุลาคม พุทธศักราช 2457 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 8 วันที่ 2 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2458 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 9 วันที่ 20 ตุลาคม พุทธศักราช 2459 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 10 วันที่ 18 ตุลาคม พุทธศักราช 2462 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 11 วันที่ 25 ตุลาคม พุทธศักราช 2464 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 12 วันที่ 2 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2466 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 13 วันที่ 5 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2466 กระบวนพระกฐินพระนครศรีอยุธยา

ครั้งที่ 14 วันที่ 11 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2468 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

สมัยรัชกาลที่ 7

ในสมัยรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดมีกระบวนพยุหยาตราชลมารค ตามแบบราชประเพณีอยู่ โดยมีปรากฏหลักฐานการจัดกระบวนพยุหยาตราชลมารคถึง 7 ครั้งด้วยกัน คือ

ครั้งที่ 1 วันที่ 30 ตุลาคม พุทธศักราช 2469 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 2 วันที่ 16 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2469 กระบวนพระกฐินพระนครศรีอยุธยา

ครั้งที่ 3 วันที่ 19 ตุลาคม พุทธศักราช 2470 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 4 วันที่ 13 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2471 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 5 วันที่ 27 ตุลาคม พุทธศักราช 2472 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 6 วันที่ 16 ตุลาคม พุทธศักราช 2473 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 7 วันที่ 4 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2474 กระบวนพระราชทานพระกฐิน

ครั้งที่ 8 พุทธศักราช 2475 กระบวนพยุหยาตราชลมารคฉลองพระนครครบ 150 ปี

ก่อนปีพุทธศักราช 2470 นั้น กระบวนพยุหยาตราชลมารคนี้มีวิธีจัด กระบวนเป็นสองกระบวนเรียกว่า กระบวนพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารค และ กระบวนพยุหยาตรา (น้อย) ชลมารค ซึ่งกระบวนสองชนิดนี้เป็นที่สับสนกันมาก เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2470 จอมพล

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต รักษาราชการเสนาบดีกระทรวง
ทหารเรือในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำหนังสือกราบบังคมทูลขอ
พระราชทานพระบรมราชานุญาต จัดวางระเบียบรีวกระบวนเรือพระราชพิธีเสียใหม่ โดยจัดรูป
กระบวนเรือเข้าหาจำนวนเรือที่มีอยู่เป็นสำคัญ ยึดหลักอนุโลมตามโบราณราชประเพณี

รีวกระบวนเรือซึ่ง จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์
กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพร้อมกับหนังสือที่กล่าวข้างต้นมีดังนี้

กระบวนพยุหยาตราใหญ่ จัดเป็น 4 สาย มีเรือตามลำดับในกระบวนดังนี้ คือ

1. เรือประตุน้ำคือ เรือนำรีวกระบวน มีข้าราชการผู้ใหญ่ปลัดทูลฉลองนั่งในัญญา
1 คู่
2. เรือพิฆาต คือ เรือรบอย่างไทยโบราณ ตั้งปืนจ่ารงที่หัวเรือ มีคฤห์สำหรับอำมาตย์
ฝ่ายทหารนั่ง 1 คู่
3. สายนอก เรือคั้ง คือ เรือไม้ทาน้ำมัน ไม่มีสวดลาย 11 คู่
4. สายใน เรือรูปสัตว์ คือ เรือที่แกะสลักหัวเรือเป็นรูปครุฑ ขุนกระบี่ พญาวานร และ
อสูร 4 คู่ ถัดลำดับแต่หลังไปหน้า คือ เรือครุฑ เรือกระบี่ เรือพญาวานร เรืออสูร
กลองชนะลงเรือครุฑ
5. เรือกลองนอก 1 กลองใน 1 คือ เรือกราบมีปี่ชวาและกลองแขกลงบรรเลงในเรือลำ
ละ 6 นาย
6. เรือตำรวจนอก 1 ใน 1 คือ เรือกราบสำหรับกรมพระตำรวจหลวงลง
7. เรือเอกชัยทอดบุษบก ทรงผ้าไตรหรือพระพุทธรูป หรือ พุ่ม แล้วแต่งาน มีเครื่อง
สูงธงสามชาย แตร สังข์
8. เรือคู่ชัก คือ เรือนำหน้าเรือพระที่นั่ง ช้ายและขวา ให้เรือเอกชัยเหิรหาว และเรือ
เอกชัยหลาวทอง มีแตร สังข์ มโหรีทีก ลง
9. เรือพระที่นั่งทรง ใช้เรือพระที่นั่งกิ่ง ทอดพระที่นั่งบุษบก มีเครื่องสูงธงสามชาย
10. เรือพลับพลา คือ เรือสำหรับทรงเปลื้องเครื่องใช้เรือพระที่นั่งศรีทรงบัลลังก์ัญญา
11. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือพระที่นั่งศรี ทรงบัลลังก์ัญญา
12. เรือตำรวจตาม 1 คู่
13. เรือทหารแฉง 2 คู่
14. เรือประตูล้าง 1 คู่

ขบวนพยุหยาตราน้อย จัดเป็น 2 สาย มีเรือ คือ

1. เรือประตุน้ำ 1 คู่
2. เรือพิฆาต 1 คู่
3. เรือตั้ง 7 คู่
4. เรือรูปสัตว์ 4 คู่ ถือลำดับแต่หลังไปหน้า คือ เรือครุฑ เรือกระบี่ เรือพญาวานร เรืออสูร กลองชนะลงเรือครุฑ
5. เรือกลองนอก 1 กลองใน 1
6. เรือตำรวจนอก 1 ใน 1
7. เรือเอกชัยทอดนุชบก ทรงผ้าไตร เรือพระพุทธรูป หรือพุ่ม แล้วแต่งาน มีเครื่องสูง ชงสามชาย แตร สังข์
8. เรือคู่ชัก ใช้เรือเอกชัยเหิรหาว เอกชัยหลาวทอง มีแตร สังข์ มโหรีทีก กลอง
9. เรือพระที่นั่งทรง ใช้เรือศรี หรือเรือกิ่ง ทรงบัลลังก์กัญญา มีเครื่องสูง ชงสามชาย ถ้าเป็นเรือศรี งดชง คงมีแต่เครื่องสูง
10. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือศรีทอดบัลลังก์กัญญา
11. เรือตำรวจหลวงตาม 1 คู่
12. เรือทหารแซง 2 คู่
13. เรือประตูล้าง 1 คู่

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเห็นชอบ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ถือเป็นระเบียบปฏิบัติได้ตั้งแต่วันที่ 15 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2570 เป็นต้นมา โดยกระบวนพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารค จะจัดกระบวนเรือเป็น 4 สาย ถ้านับสายเรือพระที่นั่งตรงกลางรวมด้วย ก็จะเป็น 5 สาย ส่วนกระบวนพยุหยาตรา (น้อย) ชลมารค จะจัดกระบวนเรือเป็น 2 สาย หรือถ้านับเรือพระที่นั่งตรงกลางรวมด้วย ก็จะเป็น 3 สายเท่านั้น ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ อาจดัดแปลงได้ตามความเหมาะสมของเรือพระราชพิธีที่มีอยู่ในราชการในขณะนั้น

พุทธศักราช 2475 มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง สถานการณ์บ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มิได้เสด็จประทับอยู่พระราชอาณาจักร การถวายผ้ากฐินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารค จึงต้องระงับไปเป็นเวลากว่า 30 ปี

สมัยรัชกาลที่ 8

สมัยรัชกาลที่ 8 ไม่พบหลักฐานการจัดกระบวนการเรือพยุหยาตราชลมารค

สมัยรัชกาลที่ 9

สมัยรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ฟื้นฟูประเพณีการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยกระบวนการพยุหยาตราชลมารคขึ้นใหม่ในปี พุทธศักราช 2500 เป็นต้นมา หม่อมทิววงศ์ ถวัลยศักดิ์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเลขาธิการพระราชวัง ได้บรรยายให้ข้าราชการกระทรวงต่างประเทศฟังเมื่อ วันที่ 25 สิงหาคม พุทธศักราช 2509 ว่า

"เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้เสด็จพระราชดำเนินไปที่โรงเก็บเรือพระราชพิธี ในคลองบางกอกน้อย ทรงทอดพระเนตรเห็นเรืออยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม จึงทรงพระราชดำริว่า ถ้าจะโปรดให้มีการฟื้นฟูประเพณีการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยกระบวนการพยุหยาตราชลมารคขึ้น ก็จะไม่เป็นการสิ้นเปลืองอะไรนัก เพราะคนก็ใช้กำลังทหารเรือ เสื้อผ้า เครื่องแต่งกายทำขึ้นครั้งเดียวก็ใช้ได้เนิ่นนานปี ส่วนประโยชน์ที่จะพึงได้รับนั้นมีอยู่มากมายและหลายทางด้วยกัน เช่น เรือพระราชพิธีต่าง ๆ อันสวยงาม และทรงคุณค่าในทางศิลปะอย่างยิ่งนั้น ก็จะได้รับการดูแลรักษาและบูรณะซ่อมแซมให้ดีอยู่เสมอ เป็นการรักษาสम्บัติอันมีค่าของชาติให้มีอายุยืนยาวออกไป ทั้งจะได้เป็นการฟื้นฟูขนบประเพณีอันดีที่บรรพชนของเราได้กระทำมาแล้วแต่ปางก่อนให้ดำรงคงอยู่ เป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาติเป็นการบำรุงขวัญและก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนไทยทั้งยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติไทย ที่มีมาแต่โบราณกาล ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของชาวต่างประเทศอยู่ตลอดเวลาด้วย"

(กองทัพเรือ,2540:88)

ปีพุทธศักราช 2500 ซึ่งได้จัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษขึ้น ในงานนี้ได้มีการจัดกระบวนการเรือพระราชพิธี อัญเชิญพระพุทธรูป พระไตรปิฎก และพระสงฆ์แห่ไปตามลำน้ำเจ้าพระยา เป็นการเฉลิมฉลองและระลึกในพระไตรรัตนาคือ กระบวนการครั้งนั้นเรียกกันว่ากระบวนการพุทธพยุหยาตรา การจัดรูปกระบวนการเรือก็คล้ายรูปกระบวนการพยุหยาตราน้อยแต่ไม่ครบถ้วน ทั้งนี้เนื่องจากเรือพระราชพิธีได้ชำรุดเสียหายไปตามสภาพบ้าง และชำรุดเพราะถูกระเบิดจากเครื่องบินครั้งสงครามมหาเอเชียบูรพาบ้าง ไม่มีเรือพอจัดให้เต็มรูปเรือกระบวนการตามแบบฉบับที่มีมาแต่โบราณ หรือที่กำหนดไว้ในปีพุทธศักราช 2470 ได้ ต่อมาเมื่อปีพุทธศักราช 2502 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้จัดกระบวนการพยุหยาตราชลมารคสำหรับเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม ตามราชประเพณีที่เคยมีมาก็ไม่อาจจัดกระบวนการให้ครบถ้วนเป็นกระบวนการพยุหยาตราใหญ่หรือพยุหยาตราน้อย ได้เช่นกัน กล่าวคือ ครั้งนั้นมีเรือดั้งเหลือเพียง 9 คู่ เรือรูปสัตว์เหลือเพียง 2 คู่ คือ เรือพาลีรั้งทวีป เรือสุคริพครองเมือง 1 คู่ และเรือสุรายุภักย์ อสุรปักษาอีก 1 คู่ ไม่มีเรือกระบี่เรือครุฑและเรือคู่ซึก ถึงเอาเรือสุรปักษามาเป็นเรือคู่ซึก เอาเรือดั้งทองและเรือพญาวานรเสริมเรือดั้งให้ครบ 11 คู่ อย่างไรก็ตาม ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องอันมีกองทัพเรือ และกรมศิลปากร จึงได้ดำเนินการต่อเรือพระราชพิธีเพิ่มขึ้น ทั้งประเภทเรือดั้ง เรือทองว่านฟ้า เรือทองบ่าบั้น เรือครุฑ เรือกระบี่ และเรือเอกชัย บางลำก็ต่อใหม่ทั้งลำ บางลำก็ต่อแต่ลำเรือใช้หัวเรือเดิมที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์มาซ่อม แล้วสวมใส่เข้ากับที่ต่อใหม่จนกลายเป็นเรือที่สมบูรณ์ พร้อมทั้งจะจัดเป็นกระบวนการพยุหยาตราชลมารคทั้งใหญ่และน้อยตามโบราณราชประเพณี ดังนั้นเมื่อรัฐบาลได้ดำริที่จะมีการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ในเดือนเมษายน พุทธศักราช 2525 จึงได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานให้เสด็จพระราชดำเนินไปทางบวงสรวง สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า โดยกระบวนการพยุหยาตรา(ใหญ่) ชลมารค ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ชื่นชมพระบารมีและมีความภาคภูมิใจกับมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษท่านได้สร้างสม และรักษาไว้จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

สำหรับในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้มีการจัด กระบวนการพยุหยาตราชลมารคมาแล้วจำนวน 14 ครั้ง กล่าวคือ

ครั้งที่ 1 พยุหยาตราชลมารคในการฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ซึ่งเรียกกันว่า กระบวนพยุหยาตรา เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พุทธศักราช 2500 มีเรือร่วมในกระบวนการทั้งสิ้น 39 ลำ โดยมี เรือเอก ผัด ชุขชลา มาศ เป็นพนักงานแห่เรือ

ครั้งที่ 2 กระทบพยุหยาตรา (น้อย) ชลมารค ในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2502 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 39 ลำ โดยมี พันจ่าเอกเจิว สุขภูมิ เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 3 กระทบพยุหยาตรา (น้อย) ชลมารค ในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อ วันที่ 1 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2504 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 39 ลำ โดยมี พันจ่าเอกเจิว สุขภูมิ เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 4 กระทบพยุหยาตรา (น้อย) ชลมารคในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อ 3 ตุลาคม พุทธศักราช 2505 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 39 ลำ โดยมี พันจ่าเอกเจิว สุขภูมิ เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 5 กระทบพยุหยาตรา (น้อย) ชลมารคในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2507 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 39 ลำ โดยมี พันจ่าเอกเจิว สุขภูมิ เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 6 กระทบพยุหยาตรา (น้อย) ชลมารคในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อ วันที่ 5 ตุลาคม พุทธศักราช 2508 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 39 ลำ โดยมี พันจ่าเอกเจิว สุขภูมิ เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 7 กระทบพยุหยาตรา (น้อย) ชลมารคในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พุทธศักราช 2510 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 39 ลำ โดยมี พันจ่าเอกเจิว สุขภูมิ เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 8 กระทบพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารค ในคราวที่กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ 200 ปี เสด็จพระราชดำเนิน บวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์เจ้า เมื่อวันที่ 5 เมษายน พุทธศักราช 2525 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 51 ลำ โดยมี เรือเอกมณฑล แสงสว่าง เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 9 กระทบพยุหยาตรา (น้อย) แห่งพระพุทธสิหิงค์ เมื่อวันที่ 12 เมษายน พุทธศักราช 2525 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 45 ลำ โดยมี เรือเอกมณฑล แสงสว่าง เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 10 พระราชพิธีถวายพระภิน္ญญ (ใหญ่) ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พุทธศักราช 2525 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 51 ลำ โดยมี เรือเอกมณฑล แสงสว่าง เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 11 กระทบพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารคในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระภิน္ญญ ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อ วันที่ 16 ตุลาคม พุทธศักราช 2530 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 51 ลำ โดยมี นาวาตรีมณฑล แสงสว่าง เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 12 กระทบพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารค ในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระภิน္ญญ ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2539 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 52 ลำ โดยมี นาวาเอกมณฑล แสงสว่าง เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 13 กระทบพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารค ในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระภิน္ญญ ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2542 มีเรือร่วมในกระบวนทั้งสิ้น 52 ลำ โดยมี นาวาเอกมณฑล แสงสว่าง เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 15 กระทบเรือพระราชพิธี แสดงเนื่องในการจัดประชุมการค้าเสรีประจำภูมิภาค เอเชียแปซิฟิก หรือเอเปค2003 เมื่อ วันที่ 20 ตุลาคม พุทธศักราช 2546 มีเรือร่วมในกระทบทั้งสิ้น 50 ลำ โดยมี พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เป็นพนักงานเหเรือ

ครั้งที่ 16 กระทบเรือพระราชพิธี แสดงเนื่องในพระราชพิธีฉลองครองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี เมื่อ วันที่ 12 มิถุนายน พุทธศักราช 2548 มีเรือร่วมในกระทบทั้งสิ้น 52 ลำ โดยมี นาวาตรีนัฐวิฑู อร่ามเกลื้อ เป็นพนักงานเหเรือ

กระทบเรือพระราชพิธีในปัจจุบันซึ่งบันทึกไว้ในหนังสือกระทบพยุหยาตราขลมารค ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ของกองทัพเรือ ประกอบด้วยเรือพระที่นั่ง เรือรูปสัตว์ และเรือ ทหาร(คุ้มกัน) ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเภทเรือพระที่นั่ง

ภาพที่ 1 เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ซึ่งโปรดให้สร้างแทนลำเดิมมีนามว่า ศรีสุพรรณหงส์ ซึ่งสร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 โขนเรือเป็นรูปหงส์ ลงรักปิดทองประดับกระจก พื้นเรือสีดำ น้ำหนัก 15.6 ตัน กว้าง 3.15 เมตร ยาว 44.70 เมตร ลึก 0.90 เมตร กินน้ำลึก 0.41 เมตร ฝีพาย 50 นาย นายท้าย 2 นาย นายเรือ 2 นาย พายที่ใช้เป็นพายทอง พลพายจะพายในท่านกบิณ และถือเป็นธรรมเนียมว่าถ้าจะเปลี่ยนทำพายธรรมดาจะต้องรับพระบรมราชานุญาตเสียก่อน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2 เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9

เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9 เป็นเรือพระที่นั่งจัดสร้างขึ้นใหม่ ในรัชกาลปัจจุบัน มีโขนเรือเป็นรูปนารายณ์ทรงสุบรรณ ซึ่งนำต้นแบบมาจากเรือนารายณ์ทรงสุบรรณ ลำเดิมที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 และ รัชกาลที่ 4

เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9 นี้ กองทัพเรือ ร่วมกับ กรมศิลปากร และ สำนักพระราชวัง ได้ดำเนินการจัดสร้าง เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีในปีกาญจนภิเษก มีฐานะเป็นเรือพระที่นั่งรอง ทอดบัลลังก์กัญญา เทียบเท่าเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช และเรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ พื้นเรือสีแดงชาด น้ำหนัก 20 ตัน กว้าง 3.20 เมตร ยาว 44.30 เมตร ลึก 1.10 เมตร ฝีพายจำนวน 50 นาย นายท้าย 2 นาย

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 3 เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราชลำปางปัจจุบันนี้ เป็นเรือที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แทนลำเดิมซึ่งสร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โขนเรือปิดทองประดับกระจก เป็นรูปพญานาค 7 เศียร พื้นเรือ สีเขียว น้ำหนัก 15.36 ตัน กว้าง 2.95 เมตร ยาว 42.95 เมตร ลึก 0.76 เมตร กินน้ำลึก 0.31 เมตร ฝีพาย 54 นาย นายท้าย 2 นาย พนักงานเห่เรือ จะทำการเห่เรือในเรือพระที่นั่งนี้

ภาพที่ 4 เรือพระที่นั่งเอกชาติอุษงค์

เรือพระที่นั่งเอกชาติภุชงค์ เป็นเรือที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 หัวเรือจำหลักปิดทองเป็นรูปพญานาคเล็กๆ จำนวนมาก พื้นเรือสีชมพู น้ำหนัก 7.7 ตัน กว้าง 3.15 เมตร ยาว 45.40 เมตร ลึก 1.11 เมตร กินน้ำลึก 1.46 เมตร ฝีพาย 61 นาย นายเรือ 2 นาย นายท้าย 2 นาย

ประเภทเรือรูปสัตว์

ภาพที่ 5 เรือครุฑเหินเห็จ จาก หนังสือกระบวนการพยุหยาตราชลมารค
ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

ภาพที่ 6 เรือครุฑตรีจไตรจักร จาก หนังสือกระบวนการพยุหยาตราชลมารค
ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

เรือสองลำนี้มีหัวเรือเป็นรูปพญาคชทูคนาค จัดเป็นเรือกระบวนเขียนสีลงรักปิดทอง สร้าง
ในรัชกาลที่ 1 เรือทั้งสองลำนี้มีความยาวประมาณ 27 เมตร กว้าง 1.9 เมตร ใช้ฝีพาย 34 คน

ภาพที่ 7 เรือสุรวาญักษ์ จาก หนังสือกระบวนพยุหยาตราชลมารค
ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

ภาพที่ 8 เรือสุรปักษ์ จาก หนังสือกระบวนพยุหยาตราชลมารค
ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

เรือสองลำนี้เป็นเรือกระบวนปิดทอง สร้างในรัชกาลที่ 1 มีรูปหัวเรือเป็นรูปนกหน้ายักษ์
เรือสุรวาญักษ์จะเป็นตัวที่ใส่เสื้อสีม่วง มือและเท้าเป็นสีคราม ส่วนอสุรปักษ์ จะใส่เสื้อข้างหน้า

สีม่วง ข้างหลังสีเขียว มือและเท้าเป็นสีเขียว มีความยาวประมาณ 30 เมตร กว้าง 1 เมตร ใช้ฝีพาย 40 คน

ภาพที่ 9 เรือพาลีรังทวิป จาก หนังสือกระบวนการพยุหยาตราชลมารค
ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

ภาพที่ 10 เรือสุครีพครองเมือง จาก หนังสือกระบวนการพยุหยาตราชลมารค
ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

เรือสองลำนี้หัวเรือเป็นรูปพญาวานรหรือขุนกระบี่ เรือพาลีรังทวิปเป็นขุนกระบี่สีเขียว ส่วนเรือสุครีพครองเมืองเป็นขุนกระบี่สีแดง จัดเป็นเรือกระบวนปิดทองสร้างในรัชกาลที่ 1 เรือทั้งสองลำมีความยาวประมาณ 27.45 เมตร กว้าง 1.95 เมตร ใช้ฝีพาย 34 คน

ภาพที่ 11 เรือกระบี่ปราบเมืองมาร จาก หนังสือกระบวณพยุหยาตราชลมารค
ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

ภาพที่ 12 เรือกระบี่ราญรอนราพณ์ จาก หนังสือกระบวณพยุหยาตราชลมารค
ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

เรือสองลำนี้มีหัวเรือเป็นรูปพญาวานร หรือขุนกระบี่ เรือกระบี่ราญรอนราพณ์เป็น
ขุนกระบี่สีดำ ส่วนเรือกระบี่ปราบเมืองมาร เป็นขุนกระบี่สีขาว จัดเป็นกระบวนปิดทองสร้างใน
รัชกาลที่ 1 มีความยาวประมาณ 26.8 เมตร กว้าง 2.1 เมตร ใช้ฝีพาย 36 คน

ภาพที่ 13 เรือเสือทยานชล จาก หนังสือกระบวนพยุหยาตราชลมารค
ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

ภาพที่ 14 เรือเสือคำรณสินธุ์ จาก หนังสือกระบวนพยุหยาตราชลมารค
ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

เรือเสือทยานชลและเรือคำรณสินธุ์เป็นเรือพิฆาตสร้างมาแต่ครั้งรัชกาลที่ 1 ลำเรือ
ภายนอกทาสีเหลืองลายเสือ ไม่ลงรักปิดทอง ภายในห้องเรือทาสีแดง ยาว 22.27 เมตร กว้าง 1.74
เมตร ลึก 0.57 เมตร กำลัง 2.45 เมตร ฝีพาย 26 คน นายท้าย 1คน นายเรือ 2 คน นั่งคฤห์กัญญา 3
คน พลสัญญาณ 1คน มีปืนบรรจุปากกระบอกล 1 กระบอก

ประเภทเรือทหาร (คุ้มกัน)

ภาพที่ 15 เรือเอกชัยเหินหาวและเรือเอกไชยทองหลาว

เรือสองลำนี้เป็นเรือคุ้มกัน ใช้นำหน้าหรือซัดลากเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ ในกรณีที่ฝีพายไม่เพียงพอ เรือทั้งสองเป็นเรือกระบวน ลงรักปิดทอง วาดลายเป็นรูปเหราหรือกระเข้สร้างขึ้นตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 1 เรือทั้งสองลำนี้มีความยาว 27.5 เมตร กว้าง 1.99 เมตร ใช้ฝีพาย 38 คน

ภาพที่ 16 เรือทองขวานฟ้า และ เรือทองบ่าปิ่น

เรือทั้งสองลำจัดเป็นเรือดั่งในลำดับประเภทของเรือเหล่าแสนยการ มีหน้าที่เป็นเรือประตูลูกในกระบวนพยุหยาตราขลมารค ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างแต่เมื่อ ครั้งสงครามโลกที่ 2 ได้รับความเสียหายอย่างหนัก ต่อมากรมศิลปากรได้นำส่วนหัวและท้ายเรือมาสร้างต่อเติมใหม่ในปี พุทธศักราช 2507 โขนเรือตัดแหลม ปิดทองทั้งหัวและท้ายลำเรือทาสีน้ำมันดำ ไม่มีลวดลายเรือทองขวานฟ้ามีความยาว 32.08 เมตร กว้าง 1.88 เมตร กินน้ำลึก 0.64 เมตร ส่วนเรือทองบ้านมีความยาว 32 เมตร กว้าง 1.83 เมตร กินน้ำลึก 0.64 เมตร ฝีพาย 39 นาย นายท้าย 2 นาย

ภาพที่ 17 เรือดั่ง

เรือดั่ง เป็นเรือไม้ทาสีน้ำมัน ไม่มีลวดลายอย่างใด ใช้เป็นเรือกระบวนสายนอก กลางลำมีคฤห์ซึ่งมีนายทหารนั่งลำละ 1 นาย ในเรือนี้มีพลปืน 4 นาย และมีนายเรือ นายท้ายและฝีพาย ลำละ 29-35 คน เรือดั่งในกระบวนพยุหยาตราขลมารค นั้น มีด้วยกัน 22 ลำ มีชื่อเรียกตามลำดับ ตั้งแต่ เรือดั่ง 1 ถึง เรือดั่ง 22

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 18 เรือแข่ง

เรือแข่ง ในกระบวนพยุหยาตราขลมารค นั้น มีด้วยกัน 7 ลำ มีชื่อเรียกตามลำดับ ตั้งแต่เรือแข่ง 1 ถึง เรือแข่ง 7 ใช้เรือกราบกัญญา เป็นเรือทหารเรือแข่งเสด็จทั้ง 2 ข้าง ของเรือพระที่นั่ง โดยอยู่ในริ้วนอกสุดของกระบวน มี 6 ลำหรือ 3 คู่ โดยแข่งด้านขวา 3 ลำ และแข่งด้านซ้าย 3 ลำ นอกจากนั้นยังจัดเรือแข่ง อีก 1 ลำ ปิดท้ายริ้วกลางของกระบวน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผังขบวนเรือพระราชพิธี วันที่ 12 มิถุนายน พุทธศักราช 2549

แข่ง 6 แข่ง 4 แข่ง 2

ดั้ง 22 ดั้ง 20 ดั้ง 18 ดั้ง 16 ดั้ง 14 ดั้ง 12 ดั้ง 10 ดั้ง 8 ดั้ง 6 ดั้ง 4 ดั้ง 2

เอกชัยหลาวทอง ครุฑเต็ร็จไตรงจักร สุครีพครองเมือง กระบี่ราญรอนราพณ์ อสุรปักษี เสือคำณสินธุ์ ทองป้าบั้น

แข่ง 7 ดำรง 3 เอนกชาติภูงค์ นารายณ์ทรงสุบรรณ สุวรรณหงส์ แดงโม อนันตนาคราช ดำรง 2 ดำรง 1 อีเหลื่อง(กลองนอก)

เอกชัยเหิรหาว ครุฑเหินเห็จ พาลีล้งทวิป กระบี่ปราบเมืองมาร อสุรวายุภักษ์ เสือทยานชล ทองขวานฟ้า

แข่ง 5 แข่ง 3 แข่ง 1

ดั้ง 21 ดั้ง 19 ดั้ง 17 ดั้ง 15 ดั้ง 13 ดั้ง 11 ดั้ง 9 ดั้ง 7 ดั้ง 5 ดั้ง 3 ดั้ง 1

4. จัดกระบวนการเรือพระราชพิธี เนื่องในการเฉลิมฉลองหรือเกิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทั้งนี้จะต้องได้รับพระบรมราชานุญาตจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในทุกกรณีที่มีการใช้กระบวนการเรือพระราชพิธี

2. ประวัติการเห่เรือ

พจนานุกรมฉบับของราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า เห่ ไว้ว่า

“ทำนองที่ใช้ร้องในบางพระราชพิธี ถ้าใช้ร้องใน กระบวนพยุหยาตราทางชลมารคเรียกว่า เห่เรือ ถ้าใช้ร้องใน พระราชพิธีขึ้นพระอู่พระเจ้าลูกเธอ เรียกว่า เห่กล่อม ส่วนคำว่า เห่เรือ หมายถึงทำนองที่ใช้ร้องเมื่อเวลาพายเรือพระที่นั่งใน กระบวนพยุหยาตราทางชลมารค” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542:42)

พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ศิลปินแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของคำว่า เห่เรือ ไว้ว่า

“คือเพลงที่ร้องเวลาพายเรือ เพื่อให้จังหวะแกฝีพาย”
(พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง, สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2549)

การเห่เรื่อนั้น ใช้เป็นสัญญาณในการให้จังหวะ และเพื่อเป็นเครื่องผ่อนคลาย ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าของฝีพายในเวลาพายเรือ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ อธิบายถึงเหตุแห่งการเกิดการเห่เรือไว้ว่า

“เวลาคนมากทำการอันใดซึ่งต้องออกแรงใน
ขณะเดียวกันมักใช้ศัพท์สัญญาอย่างหนึ่งอย่างใด สำหรับ
บอกจังหวะให้ทำพร้อมๆกัน ยกอุทาหรณ์อย่างต่ำเช่น
ช่วยกันลากซุงก็มักจะร้อง สารระพา เสา โล เป็นต้น เป็นศัพท์
สัญญา พายเรือก็ทำนองเดียวกัน เรือลำใดคนพายมาก ก็
ย่อมมีศัพท์สัญญาให้ฝีพายพายพร้อมๆกัน อันนี้เป็นมูลเหตุ
ที่เกิดมีเห่เรือ”

(สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ,2528:1)

2.1 ประเภทของเห่เรือ

การเห่เรือของไทย สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ ได้จัดแบ่งได้เป็น 2 ประเภท

2.1.1 เห่เรือเล่น

สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ บรรยายไว้ในอธิบายตำนานเห่เรือ หนังสือประชุม
กาพย์เห่เรือถึงการเห่เรือเล่นว่า

“เห่เรือเล่นนั้นก็คงมีมาตั้งแต่แรกใช้เรือยาว เพื่อความ
รื่นเริงและให้ฝีพาย พายพร้อมกันจึงหาบทในภาษาไทยอันจะ
ชวนให้รื่นเริงมาเห่เรือ ...แต่กระบวนเรือจะใช้จังหวะอยู่เพียง 2
อย่าง สมัยก่อนหัวเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มักใช้การ
เดินทางทางน้ำ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับประชาชนในสมัยก่อน และ
ฤดูกาลเล่นเรือจะเริ่มต้นหลังออกพรรษา ชาวบ้านจะนัดกันไป
ไหว้พระและทอดกฐินในเวลากลางวัน และนัดกันไปทอดผ้าป่า
ในเวลากลางคืน โดยในตำบลหนึ่งๆจะมีเรือยาวไปกัน 1-2 ลำ
เวลาพายเรือไปก็จะเห่เรือ เมื่อถึงที่ประชุมก็จะจอดเรือเล่นเพลง
และดอกสร้อยสักวากันต่อ สันนิษฐานว่า การเห่เรือเล่น น่าจะ
เป็นการเล่นกลอนสด บทเห่เรือจึงมีมากแต่ไม่มีผู้ใดจดไว้จึง
สูญไปเสียมาก” (สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ,2528:3)

การเห่เรือเล่นในสมัยอยุธยา ยังปรากฏอยู่ใน กลุณณเจียรบาล สมัยอยุธยาตอนต้น ตอนที่ 15 กล่าวว่

“ไอยการหมั้นโทวาริก ผิวผู้ชายผิวหญิงเจรจาด้วยกันก็ดี
นั่งในที่สงัดก็ดี อนึ่งทอดแห และตกเบ็ดลุ่มล้อนช้อนนางแล
ร้องเรือ เป่าขลุ่ย เป่าปี่ตีทับขับลำโห้ร้องที่นั่น ไอยการหมั้นโท
วาริก ถ้าจับได้โทษ 3 ประการ ประการหนึ่งส่งมหาดไทย
ประการหนึ่งให้ส่งองครักษ์ ประการหนึ่งให้สลกลงหล้าช้าง”

ตอนที่ 20 กล่าวว่

“อนึ่ง ในท่อน้ำสระแก้ว ผู้ใดขี่เรือปทุน เรือกบและเรือ
มีศาสตราวุธ และใส่หมวกคลุมหัวนอนมา ชายหญิงมาด้วยกัน
หนึ่งชเลาะตีด่ากัน ร้องเพลงเรือ เป่าปี่ เป่าขลุ่ย สีซอ ดิดจะเข้
กระจับปี่ตีโทนทับโห้ร้องที่นั่น อนึ่งพริยหมู่แจกยอมลาวพม่า
เมงมอญมสุมแสง จีนจาม ชาว นานาประเทศ ทั้งปวง และเข้ามา
เดินในท้ายสนมก็ดี ทั้งนี้ไอยการขุนสนมห้าม ถ้ามิได้ห้ามปราบ
เกาะกุมเอามาถึงศาลาให้แก่เจ้าน้ำเจ้าท่า และให้นานาประเทศ
ไปมาในท้ายสนมได้โทษเจ้าพนักงานถึงตาย”

บทเห่เรือที่พบว่เป็นบทที่ยังคงอยู่และเก่าแก่ที่สุดคือบทเห่เรือของ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์
หรือ เจ้าฟ้ากุ้ง (พุทธศักราช 2258- พุทธศักราช 2298) ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ
แต่ไม่พบหลักฐานการใช้บทเห่เรือนี้ ในสมัยที่เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ยังมีพระชนม์ชีพอยู่

2.1.2 การเห่เรือในพระราชพิธี

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ บรรยายไว้ในอธิบายตำนานเห่เรือ หนังสือประชุม
กาพย์เห่เรือถึงการเห่เรือในพระราชพิธีว่

“เห่เรือในพระราชพิธีคือ การเห่เรือพระที่นั่งของพระ
เจ้าแผ่นดิน เมื่อจะเสด็จทางชลมารคหรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่ง
ว่ เห่เรือหลวง โดยเวลาพายจะช้าและมีคนต้นบทชักคำว่

“เหอว” ฝิพายทั้งหมดจะรับพร้อมกันว่ “เหอว” และเวลา
ที่พายเร็วหรือแข่งเรือกัน ต้นบทจะชักค่ว “อียอวเหอว” ฝิพาย
ก็จะรับว่ “เหอว” ซึ่งรวมกับบท เหล่านี้ซึ่งไม่ใช่คำไทย แต่
ปรากฏอยู่ในกระบวนเรือหลวง ซึ่งเรียกว่า สวะเห่ สันนิษฐาน
ว่มาจาก ในประเทศอินเดียเมื่อเวลาพระมหาราชเจ้าเมือง
พาราณสี ประทับในเรือข้ามแม่น้ำคงคา ต้นบทก็จะชักบท
เป็นภาษาสันสกฤตขึ้นต้นด้วยค่ว “โอม รามะ” และกล่าวไปจน
จบบท ฝิพายทั้งล้ก็จะรับพร้อมกันว่ “เหอว” และเห่แบบนี้ไป
จนตลอดเส้นทาง จึงสันนิษฐานได้ว่เห่เรือหลวงนั้นน่าจะมา
จากตำราพราหมณ์ในอินเดียซึ่งเห่เป็นภาษาสันสกฤตก่อน แต่
นานวันก็เลื่อนไปจนกลายเป็น เหอวเหอว อย่างทุกวันนี้ แต่
ยังคงเรียกในตำรว่ สวะเห่ ซ้ำละว่เห่และ มูลเห่ เป็นต้น”
(สมเด็จพระยาตำรวราชานุกาพ,2528:2)

นอกจากการเห่เรือจะให้ความรื่นริงแล้ว ยังเป็นการให้จังหวะเพื่อให้พลพายพายพร้อมกัน
โดยทำเป็นทำนองเห่เรือที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความต้องการให้พลพายพายช้าหรือเร็ว เช่น
ในขณะที่เริ่มออกเรือขณะพายเรือตามน้ำ จะใช้ทำนอง ซ้ำละว่เห่ เมื่อเรือจนถึงที่ประทับจะใช้
ทำนอง สวะเห่ และถ้าต้องการให้พายหนักจังหวะเร็วจะใช้ทำนอง มูลเห่ สำหรับคนเห่หรือที่เรียกว่า
ต้นบท ต้องเลือกคนที่มีเสียงดีและเสียงดังพอให้ได้ยินไปทั่วล้เรือ ส่วนบทเห่เรื่อนั้นนิยมประพันธ์
เป็น ร้อยกรอง หรืออาจอยู่ในรูปของกลอนสด และมีอยู่หลายสำนวนด้วยกัน ในสมัยโบราณจะใช้
บทใด ไม่ได้กล่าวไว้ แต่เป็นที่รู้จักกันดีและเริ่มนำมาใช้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แห่งราชวงศ์จักรี
ได้แก่ กาพย์ห่อโคลงของเจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร์ ซึ่งนิพนธ์ไว้เมื่อตอนปลายกรุงศรีอยุธยา มี 2 เรื่อง
เรื่องแรก ขึ้นต้นว่ พระเสด็จโดยแดนชล ทรงเรือต้นงามเฉิดฉาย

ส่วนเรื่องที่ 2 เป็นเรื่องพระยาครูหลักนางงากิ ซึ่งแต่เดิมคงใช้บทเห่เรือเรื่องนี้แต่เฉพาะ
เวลาทรงเรือประพาสที่ล้โดยลำพัง นอกจากนี้ยังมีบทเห่เรือ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ที่รู้จักในนามของ "กาพย์เห่เรือชมเครื่องคาวหวาน" ซึ่งเข้าใจ
กันว่ทรงพระราชนิพนธ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 เพื่อชมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชชนนี
เมื่อครั้งยังทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ ด้วยทรงแต่งเครื่องเสวยได้ไม่มีผู้ใดเสนอในสมัยนั้น
ปัจจุบันแม้ว่จะมีบทเห่เรือสำนวนใหม่ ๆ เกิดขึ้น แต่บทเห่เรือเหล่านั้นก็อาศัย หลักเกณฑ์ และ
รูปแบบของบทเห่เรือเก่าที่ยังคงหลงเหลืออยู่

2.2 ทางของการเห่เรือ

ทางหรือทำนองของการเห่เรื่อนั้น แต่เดิมไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า มีกี่ทางหรือมีผู้ใดเป็นผู้แต่ง พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง สันนิษฐานว่า แต่เดิมน่าจะมีทำนองแบบเดียวกันแต่มีความแตกต่างกันในการนำไปใช้งาน ในปัจจุบันจึงพบมีอยู่ได้กัน 2 ทาง คือ

2.2.1 การเห่เรือทางกองทัพเรือ

ทางเห่เรือ ของกองทัพเรือ มีต้นแบบมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยนายจอน สุนทรเทศ ซึ่งเป็นนักขับเสภาและแหล่เทศมณฑล และออกแสดงจนมีชื่อเสียง จนเข้ารับราชการเป็นนักร้องประจำกองตรวจทหารเรือ มียศเป็นพันจ่าโท และเป็นพนักงานเห่เรือพระที่นั่งในกระบวนพยุหยาตราชลมารคตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต่อมาได้เป็นพนักงานเห่เรือพระที่นั่งในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ในคราวพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานยศเป็นขุนกล่อมโกศลศัพท์ และได้เลื่อนเป็นหลวงกล่อมโกศลศัพท์ ในเวลาต่อมา

แม้หลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอน สุนทรเทศ) จะเกษียณอายุแล้ว แต่เนื่องจากเสียงของหลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอน สุนทรเทศ) นั้นหาผู้ที่เทียบเคียงได้ยาก ท่านจึงยังคงได้รับเชิญให้เป็นพนักงานเห่อยู่เรื่อยมา

พนักงานเห่คนสำคัญ ที่อยู่ในยุคคาบเกี่ยวกับหลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอน สุนทรเทศ) คือ หลวงเสียงเสนาะกรรม (พัน มุกตวาทย์) ซึ่งเป็นนักร้องอีกท่านหนึ่งที่มีชื่อเสียงมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลวงเสียงเสนาะกรรม (พัน มุกตวาทย์) ได้ต่อเพลงกับพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) และเข้ารับราชการที่กรมมหรสพ ทำหน้าที่เป็นนักร้องและพนักงานเห่เรือพระที่นั่งในกระบวนพยุหยาตราชลมารคต่อจากหลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอน สุนทรเทศ)

พนักงานเห่เรือ ที่สำคัญคนต่อมาคือ นายโป๊ะ เหมอำไพ ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานยศเป็น รongอำมาตย์ตรีโป๊ะ เหมอำไพ เป็นนักร้องอีกคนหนึ่งที่ได้รับมอบหมายให้เป็นพนักงานเห่เรือต่อจากหลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอน สุนทรเทศ) รongอำมาตย์ตรีโป๊ะ เหมอำไพ เรียนขับร้องเพลงกับหม่อมเจริญ พาทยโกศล แม้จะรับราชการเป็นนักร้องอยู่ในกองตรวจทหารเรือ แต่กลับไม่ใช่

ศิษย์โดยตรงของหลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอห์น สุนทรเทศ) แต่มีน้ำเสียงดีจึงได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่พนักงานเห่เรือพระที่นั่งในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ส่วนลูกศิษย์ของหลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอห์น สุนทรเทศ) คนสำคัญนั้น ชื่อ เรือเอกผัด ชูติชลามาศ แต่ไม่ได้เป็นพนักงานเห่

ราวปีพุทธศักราช 2470 ในขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการทรงวางระเบียบริ้วขบวนเรือเสด็จใหม่ ในครั้งนั้นพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอินทุรัตนา ได้กล่าวถึงการเห่เรือซึ่ง สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ ทรงปรับปรุงวิธีการเห่เรือและการออกเสียงซึ่งบันทึกใน หนังสือประวัติชีวิตและผลงานทูตกระหม่อมบริพัตรว่า

“.....พ่อเลือกนักร้องทหารเรือมาสอนวิธีการร้องแบบฝรั่ง ให้ออกคำชัด อ้าปากออกให้เสียงออกดังกังวาล เอื้อนให้ไพเราะ สอนหายใจแบบฝรั่ง ตะเบ็งเสียงแบบ Enrico Caruso เมื่อฝึกดีแล้ว พ่อให้นักร้องนั่งเรือออกไปลอยลำอยู่กลางแม่น้ำ แล้วร้องเห่เรือ สมัยนั้นยังไม่มีไมโครโฟน ถึงวันจริงเสียงขับร้องเห่เรือดังก้องแม่น้ำเจ้าพระยา” (นารัตน์ เลขะกุล, 2544:38)

เวปไซต์ Piano instructors ได้กล่าวถึง Enrico Caruso ว่า

“เป็นนักร้องโอเปร่าชาวอิตาลี ที่มีน้ำเสียงนุ่มนวล มีพลัง และมีความลุ่มลึกในอารมณ์ความรู้สึกและเป็นผู้ดำเนินการขับร้องโอเปร่าสมัยใหม่ ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงปีพุทธศักราช 2416 – 2464” (www.pianoinstructors.com)

รองอำมาตย์ตรี โป๊ะ เหมอำไพ เป็นนักร้องคนสำคัญและเป็นพนักงานเห่เรือพระราชพิธีของกองทัพเรือในเวลานั้น จึงอาจเป็นไปได้ว่ารองอำมาตย์ตรี โป๊ะ เหมอำไพ จะได้รับการฝึกฝนการขับร้องจาก สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ ซึ่งใช้วิธีการออกเสียงและหายใจแบบนักร้องโอเปร่ามาประยุกต์ใช้กับการเห่เรือพระราชพิธี ในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค ซึ่งต้องใช้พลังเสียงและความแรงในการเห่ให้ได้ยินไปทั่วทั้งท้องน้ำอีกด้วย

แต่รองอำมาตย์ตรีโป๊ะ เหมอำไพ มิได้มีลูกศิษย์มารับช่วงต่อในการสืบทอดการเห่เรือ ทางเห่เรือของรองอำมาตย์ตรีโป๊ะ เหมอำไพ จึงขาดช่วงไป ในขณะที่นั้น เรือเอกผัด ชูติชลามาศ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้หัดฝีพายและเป็นลูกคู่จึงได้ฝึกลูกศิษย์อีกคนหนึ่งคือ พันจ่าเอกเจียว สุขภูมิ

พันจ่าเอกเจียว สุขภูมิ ได้รับมอบหมายให้รับหน้าที่พนักงานเห่เรือจนเกษียณอายุราชการ ในระหว่างนั้นพันจ่าเอกเจียว สุขภูมิ ได้เรียนร้องเพลงกับครูเข้มซ้อย คุริยพันธุ์ นักร้องของกรมศิลปากร และได้นำมาปรับให้เข้ากับจังหวะการพายที่เรียกว่า เห่เรือออกเพลงต่างๆอีกด้วย ต่อมาได้ถ่ายทอดทางเห่เรือไว้ให้กับนาวาเอกมงคล แสงสว่างซึ่งต่อมาได้ทำหน้าที่เป็นพนักงานเห่เรือคนสำคัญคนหนึ่งในยุคหลัง และทำหน้าที่นี้จนเกษียณอายุราชการและได้รับพระราชทานยศเป็น พลเรือตรี พร้อมทั้งได้รับตำแหน่งศิลปินแห่งชาติสาขา ศิลปการแสดง (กิตติศิลป์) ปีพุทธศักราช 2543

ในปีพุทธศักราช 2549 เนื่องในวโรกาสที่ สมเด็จพระราชาธิบดี สมเด็จพระราชินี และพระราชวงศ์ชั้นสูงของต่างประเทศ เสด็จพระราชดำเนินร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี ในการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร พร้อมสมเด็จพระราชาธิบดี และพระราชินี จาก 28 ประเทศ และเนื่องจากมิได้เสด็จพระราชดำเนินไปในกระบวนเรือ จึงใช้ชื่อว่า กระบวนเรือพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี และในครั้งนี้องค์ท้าวเรือได้มอบหมายให้ นาวาตรีณัฐวิฑู อร่ามเกลื้อ หัวหน้าแผนกเรือพระราชพิธี ซึ่งได้รับการถ่ายทอดการเห่เรือจาก เรือโทสุจินต์ สุวรรณ นายทหารเรือที่เป็นครูสอนการเห่เรือ และได้รับคำแนะนำทางด้านกลวิธีพิเศษจากพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ซึ่งถือเป็นพนักงานเห่เรือคนล่าสุดในการเห่เรือพระราชพิธี

2.2.2 การเห่เรือทางกรมศิลปากร

ทางเห่เรือของกรมศิลปากร หรือเรียกสั้นๆว่า ทางกรมศิลป์นั้น เกิดขึ้นพร้อมกับทางขององค์ท้าวเรือเนื่องจาก ต้นแบบคือ หลวงเสียงเสนาะกรรม(พัน มุกตวาทย์) ศิลปินของกรมศิลปากร ได้ทำหน้าที่เป็นพนักงานเห่เรือในยุคใกล้เคียงกันกับหลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอน สุนทรเทศ) ครูแจ้ง คล้ายสีทองกล่าวไว้ในเอกสารประกอบการอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การอ่านทำนองร้อยกรองของสี่ภาค คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ว่า

“แต่เดิมทางแห่งของกรมศิลป์ก็มีมาพร้อมๆกับ
กองทัพเรือตั้งแต่รุ่นหลวงเสียงเสนาะกรรม ครูเหนียว คุริยพันธ์
หลังจากนั้นก็ขาดช่วงไปไม่มีใครเห็นได้”
(แจ้ง คล้ายสีทอง,2533:144)

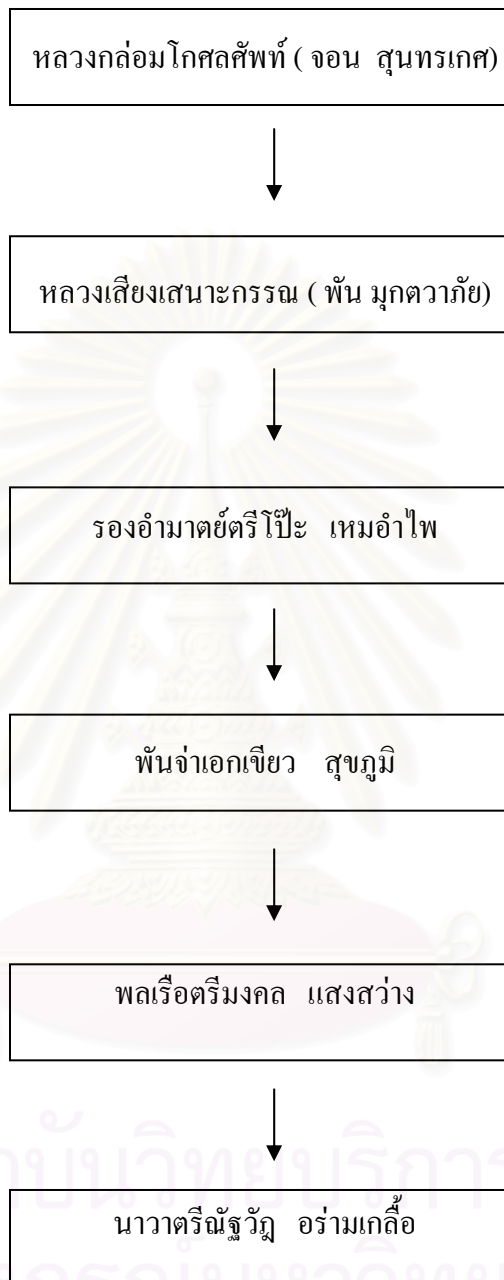
นายสมปอง พรหมเปี่ยมบันทึกไว้ในเอกสารประกอบการอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การ
อ่านทำนองร้อยกรองของสี่ภาค คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรว่า

“เมื่อราวปีพุทธศักราช 2503 นายชนิด อยู่โพธิ์ อธิบดี
กรมศิลปากรในสมัยนั้น ได้เชิญต้นเสียงจากกองทัพเรือมีตัว
พันจ่าเอกเจิว สุขภูมิ ไปเป็นผู้ถ่ายทอดให้ครูประเวช กุมุท กับ
ครูเสรี หวังในธรรม ศิลปินกรมศิลปากร งานคราวนั้นเรียกว่า
งานวรรณคดีสัญจร กรมศิลปากรนัดในทางละครจึงได้ปรุง
แต่งทำนองเห่เสียบใหม่ให้เข้ากับทำรำ ทำให้แตกต่างจากจาก
กองทัพเรือที่ใช้สำหรับกระบวนเรือโดยเฉพาะ”
(สมปอง พรหมเปี่ยม,2533:144)

หลังจากครูประเวช กุมุท ออกจากกรมศิลปากรแล้ว ครูแจ้ง คล้ายสีทองจึงได้เป็นต้นเสียง
แทนจนเกษียณอายุ ส่วนอาจารย์เสรี หวังในธรรม ภายหลังเนื่องจากมีภารกิจทางการงานมาก จึง
ไม่ได้ทำการเห่มากนัก แต่ได้ถ่ายทอดให้กับ ครูลอย รัตนทัศนีย์และครูสมชาย ทับพรจนถึงปัจจุบัน
ครูสมชาย ทับพร เป็นต้นเสียงคนสำคัญในการเห่เรือทางของกรมศิลปากร

การเห่เรือของกรมศิลปากรปัจจุบัน มิได้มีหน้าที่ในกระบวนพยุหยาตราชลมารค แต่ด้วย
หน้าที่ในการรักษาและดำเนินการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติ กรมศิลปากรจึงได้ทำหน้าที่ในการ
เผยแพร่ สาธิต และจัดแสดงการเห่โดยเฉพาะให้กับหน่วยงานต่างๆที่มีความต้องการให้จัดเสียบ
มากกว่าที่จะนำการเห่เรือไปใช้ในพระราชพิธี ดังเช่น เมื่อครั้งวโรกาสที่ สมเด็จพระราชาธิบดี
สมเด็จพระราชินี และพระราชวงศ์ชั้นสูงของต่างประเทศ เสด็จพระราชดำเนินร่วมงานฉลองสิริราช
สมบัติ ครบ 60 ปี เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พุทธศักราช 2549 ก่อนการแสดงจริง กรมศิลปากรได้
ร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในการจัดการสาธิตและอธิบายกระบวนเรือ ณ ริมน้ำ
เจ้าพระยา ด้านหน้า ธนาคารแห่งประเทศไทย วังบางขุนพรหม นำโดยครูสมชาย ทับพรและ
ศิลปินจากกรมศิลปากร ทั้งยังมีการจัดการสัมมนา สาธิต ในสถานที่ต่างๆ อีกหลายครั้ง

แผนภูมิแสดงลำดับการเป็นพนักงานเหเรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารคตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. กระบวนการฝึกซ้อมกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคและการเห่เรือ ในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค

ในการฝึกซ้อมกระบวนพยุหยาตราชลมารคแต่เดิมนั้น ไม่ปรากฏแผนการฝึกซ้อมกระบวนเรืออย่างเป็นทางการเท่าใดนัก จึงได้ยึดกรณีของการฝึกซ้อม กระบวนเรือพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี เนื่องในวโรกาสที่ สมเด็จพระราชาธิบดี สมเด็จพระราชินี และพระราชวงศ์ชั้นสูงของต่างประเทศ เสด็จพระราชดำเนินร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พุทธศักราช 2549 ซึ่งมีการจัดการซ้อมตามลำดับดังนี้

การคัดเลือกฝีพาย

ในการคัดเลือกฝีพายนั้น ทางกองทัพเรือได้เป็นผู้กำหนดจำนวนฝีพายตามแต่จำนวนที่ ต้องการและคัดเลือกฝีพายซึ่งมาจากกำลังพลของกองทัพเรือ ซึ่งรวมกันทั้งทหาร พนักงาน และเจ้าหน้าที่ในกองทัพเรือ ในส่วนของทหารก็จะมีการส่งการไปตามกรมกองต่างๆ แต่ในส่วนของพนักงานและเจ้าหน้าที่ ที่มีใช้ทหาร ก็จะรับเป็นอาสาสมัครซึ่งส่วนใหญ่ฝีพายจะยินดีที่จะร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนเรือ

การอบรมครูฝึกฝีพาย

ในระหว่างคัดเลือกฝีพาย ก็จะมีการอบรมครูฝึกฝีพายเพื่อกำหนดวิธีการฝึกซ้อมในแต่ละพื้นที่ให้ไปในทางเดียวกันและมีคุณลักษณะที่เหมือนกัน โดยครูฝึกจะมาจากนายท้ายของเรือแต่ละลำ โดยในเรือรูปสัตว์และเรือทหารคู้มกันลำละ 2 คนและผู้ควบคุมเรือหรือนายเรืออีก 1 คน รวมทั้งสิ้น 3 คน ส่วนในเรือพระที่นั่งจะเพิ่มนายเรือ อีก 1 คน จึงทำให้มีครูฝึก 4 คน โดยใช้เวลาฝึกประมาณ 90 ชั่วโมงระหว่างนั้นจะมีการประเมินถึงศักยภาพของครูฝึกไปด้วย

การพายเรือในกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารคมีด้วยกัน ดังนี้

การพายพลراب

ภาพที่ 19 ทำพายพลرابจังหวะที่ 1-2 จากเวปไซต์ www.navy.in.th

ภาพที่ 20 ทำพายพลرابจังหวะที่ 3 จากเวปไซต์ www.navy.in.th

การพายในทำนี้จะใช้กับเรือทุกลำในพระราชพิธี เป็นการพายระดับปกติ โดยให้ฝีพายเอนตัวไปด้านหลัง จ้วงใบพายไปในน้ำในจังหวะที่ 1 และยกขึ้นมาเพียงแค่ระดับกานเรือในจังหวะที่ 2 ในจังหวะพร้อมเพรียงกัน

ตัวอย่างจังหวะการพวยพลราบ ทำนองมูลเห่

1. เอนตัวไปข้างหลัง
2. จังหวะพวยลงไปใต้น้ำ
3. ยกโบพวยขึ้นอยู่ระดับกบเรือ

เส้า				⊙				⊙
การพวย		--- 1	-- -2	---- 3		--- 1	-- -2	---- 3
บทเห่			เรือ	ครุฑ		ยุด	นาค	หิว
ทำนอง	----	----	--- ฟี่	--- ถี่		--- ถี่	ฟี่ -- มี่	-- มี่
บทเห่ลูกคู่					---	ถี่		
ทำนองลูกคู่						หึ่ง		

เส้า				⊙				⊙
การพวย		--- 1	-- -2	---- 3		--- 1	-- -2	---- 3
บทเห่		ถี่	ลอย	มา		พา	ฝัน	ผยอง
ทำนอง		-- - มี่	รี่- --- ถี่ฟี่	--- มี่	----	--- มี่	--- มี่	- [ถี่] มี่ มี่
บทเห่ลูกคู่	---	ถี่						
ทำนองลูกคู่		หึ่ง						

หมายเหตุ : ทุกๆ การเห่จะใช้กระสวนจังหวะการพวยแบบเดียวกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การพายทำนกบิน

ภาพที่ 21 ทำพายนกบินจังหวะที่ 1-2 จากเว็บไซต์ www.navy.in.th

ภาพที่ 22 ทำพายนกบินจังหวะที่ 3 จากเว็บไซต์ www.navy.in.th

การพายในทำนนี้จะใช้เฉพาะเรือพระที่นั่งเท่านั้น เป็นการพาย โดยให้ฝีพายจ้วงใบพายลงไป
ในน้ำในจังหวะที่ 1 และยกใบพายเฉียงขึ้นเหนือหัว เป็นตะแคงมุมกับหัวไหล่ ประมาณ 45 องศา
ให้ห้องศางของพายเท่ากันทั้งลำเรือ เหมือนปีกนก ในจังหวะที่ 2

นอกเหนือทำนที่สำคัญ 2 ทำน ที่ใช้เป็นหลักในการพายเรือพระราชพิธีแล้ว ฝีพายยังต้องฝึก
การพายในลักษณะอื่น ๆ อีก เพื่อใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน เช่น การพายเพื่อเอาเรือเทียบข้าง
การพายเพื่อให้เรือลอยหลัง การพายเพื่อการเลี้ยวลำเรือ การพายเพื่อชะลอความเร็วของเรือ ฯลฯ
ทั้งนี้ทุกทำนที่พาย จะต้องซ้อมให้สามารถพายได้พร้อมเพรียงกัน

ตัวอย่างจังหวะการพายนกบิน ทำนองมูลเห่

1. เอนตัวไปข้างหลัง
2. ฝีพายจ้วงใบพายลงไปในน้ำ
3. ยกใบพายเฉียงขึ้นเหนือหัว เป็นทะเลยมมกับหัวไหล่ ประมาณ 45 องศา

เส้า				⊙				⊙
การพาย		--- 1	-- -2	---- 3		--- 1	-- -2	---- 3
บทเห่			เรือ	ครุฑ		ยุด	นาค	หิว
ทำนอง	----	----	--- ฟี่	--- ถี่		--- ถี่	ฟี่-- มี่	-- มี่
บทเห่ลูกคู่					---	ถี่		
ทำนองลูกคู่						หื้อ		

เส้า				⊙				⊙
การพาย		--- 1	-- -2	---- 3		--- 1	-- -2	---- 3
บทเห่		ถี่	ลอย	มา		พา	ผัน	ผยอง
ทำนอง		-- - มี่	รี่- --- ถี่ฟี่	--- มี่	----	--- มี่	--- มี่	- [ถี่] มี่ มี่
บทเห่ลูกคู่	---	ถี่						
ทำนองลูกคู่		หื้อ						

เส้า				⊙				⊙
การพาย		--- 1	-- -2	---- 3		--- 1	-- -2	----
บทเห่	หี่-อื้อฮื้อ	อื้อฮื้อ				พล	อื้อฮื้อ	อื้อฮื้อฮื้อ พาย
ทำนอง	[ถี่] - มี่ ฟี่	มี่ รี่ --	----	----	----	-----รี่	--- รี่มี่	รี่ถี่ รี่ - รี่
บทเห่ลูกคู่		---	ฮื้อ	---	ฮื้อ			
ทำนองลูกคู่		---	รี่	----	---	รี่		

เส้า				⊙				⊙
การพาย		--- 1	--- 2	---- 3		--- 1	--- 2	---- 3
บทเห่		กราย	พาย	ทอง		รื่อง	โห่	เห่
ทำนอง	-----	--- มี	---- มี	--- มี	-----	--- ถี่	--- รี่	--- รี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

เส้า				⊙				⊙
การพาย		--- 1	--- 2	---- 3		--- 1	-----	---- 2
บทเห่	โฮ้	เห่	อื้อ สื้อ	อื้ออื้ออื้ออื้อ มา				
ทำนอง	-- มีรี	--- รี่	--- มี- ฟี่	มีมีมีฟี่-ฟี่	-----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ้		เฮ
ทำนองลูกคู่						--- ฟี่		--- มี

เส้า				⊙				⊙
การพาย		--- 2		--- 2		--- 2		--- 2
บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เห่	- เฮ - เฮ		เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- ฟี่	--- มี	- รี่ - ท	- รี่ - มี	-----	--- ท	--- ท	--- ท

เส้า				⊙
บทเห่		--- 2		--- 3
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เห่	- เฮ - เฮ
ทำนองลูกคู่	--- คี่	--- ท	- ล - ซ	- ล - ท

การแยกฝักฝักพายบนเชิงฝัก

หลังจากอบรมครูผู้ฝึกฝักพายแล้ว จึงได้แยกย้ายไปทำการฝึกซ้อมฝักพายบนโครงเรือจำลองบนบกเพื่อใช้ช่วยในการฝึกฝักพาย ที่เรียกว่า เชิงฝัก โดยจะมีการจัดท่านั่งท่าพายให้เหมือนและพร้อมเพรียงกัน ช่วงนี้เพื่อให้เกิดความเคยชิน และความพร้อมเพรียง ก็จะมีการฝึกเป็นลูกคู่ให้กับฝักพายควบคู่กันไปโดยไม่มีการแยกฝึกเฉพาะการเหวี่ยงแต่อย่างใด ดังนั้นครูผู้ทำการซ้อมจึงต้องมีความสามารถในการเหวี่ยง อีกด้วยใช้เวลาในส่วนนี้ประมาณ 30-40 วัน

การแยกฝึกในเรือตามพื้นที่ต่างๆ

เมื่อฝึกฝักพายจนเข้าที่แล้วจึงได้ให้ฝักพายลงเรือฝึกไปตามพื้นที่ต่างๆที่กำหนดไว้ โดยช่วงแรกจะผูกเรือไว้และทำการซ้อมให้รู้ถึงน้ำหนักของพายที่จะกระทบน้ำ จนกระทั่งสามารถพายในน้ำได้อย่างดี จึงปล่อยเชือกเพื่อทดลองพายจริง และเช่นเดียวกันกับการฝึกพายบนเชิงฝักก็จะมี การฝึกเป็นลูกคู่เหวี่ยงไปด้วย เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความพร้อมเพรียง

การแยกซ้อมฝึกในเรือจริงจะใช้เวลาประมาณ 30-40 วัน โดยในช่วงแรกจะมีการแยกกลุ่ม เรือย่อยประมาณ กลุ่มละ 5 – 10 ลำ ซ้อมตามสถานที่ต่างๆ โดยจะต้องซ้อมการรักษาระยะหน้าต่อหน้าดับ หรือ ระยะเคียงให้อยู่ในระดับเดียวกัน โดยในส่วนนี้คนสัญญาตจะมีบทบาทในการ ฝึกซ้อมมากขึ้น เมื่อเรืออยู่ในตำแหน่งที่ไม่พอดี คนสัญญาตที่ถือธงหน้าเรือจะให้สัญญาณเพื่อ กำหนดวิธีการพาย โดยมีวิธีการพายให้น้ำหนักพายไม่เท่ากัน โดยมีการสั่งการอยู่ 2 แบบคือ

พายเบา หมายถึง ฝักพายก็จะพายให้ใบพายสัมผัสหน้าน้ำน้อยลง เพื่อต้องการให้เรือช้าลง

พายหนัก หมายถึง พายให้ใบพายกินน้ำมากขึ้น เพื่อต้องการให้เรือแล่นไปด้วยความเร็ว เพิ่มขึ้น

จากนั้นจึงนำมาซ้อมรวมกัน

การจัดรูปกระบวนเรือ

เมื่อฝักพายสามารถที่จะทำตามสัญญาณและเข้าใจในจังหวะการพายเรือในน้ำดีแล้ว จึงได้มีการนัดเพื่อจัดเรียงรูปกระบวนเรือ เพื่อกำหนดตำแหน่งของเรือแต่ละลำ และเพื่อกำหนดระยะ ความเร็วของเรือแต่ละลำให้มีความเร็วที่เท่าเทียมกัน

การซ้อมใหญ่

ในส่วนสุดท้ายก่อนถึงวันพระราชพิธี ก็จะมีการซ้อมใหญ่ถึง 3 ครั้ง โดยในครั้งแรกจะทำการฝึกซ้อมเพื่อหาข้อบกพร่องและปรับปรุงในครั้งที่ 2 ส่วนในครั้งที่ 3 จะเป็นการซ้อมเหมือนจริงโดยจะสวมชุดเต็มยศ เพื่อทดสอบความสะดวกในการสวมใส่ชุด เพื่อตรวจสอบกระบวนการเป็นขั้นสุดท้าย

4. คนตรีในกระบวนพยุหยาตราขลมารค

ในกระบวนพยุหยาตราขลมารคนั้น นอกจากจะมีการเห่เรืออันเป็นสิ่งซึ่งประกอบกระบวนที่สำคัญแล้ว ยังมีคนตรีที่ร่วมอยู่ในกระบวนพยุหยาตราขลมารคอีกด้วย โดยสามารถแบ่งคนตรีในกระบวนพยุหยาตราขลมารคได้เป็น 2 ประเภทคือ

4.1 คนตรีที่ใช้เป็นสัญญาณในกระบวนพยุหยาตราขลมารค

คนตรีที่ใช้เป็นสัญญาณประกอบไปด้วย

4.1.1 กรับพวง

อาจารย์ชนิด อยู่โพธิ์ ได้บรรยายเกี่ยวกับเครื่องดนตรีกรับพวงไว้ในหนังสือเครื่องดนตรีไทย ของกรมศิลปากรดังนี้

“กรับอีกชนิดหนึ่ง ตอนกลางทำด้วยไม้บางๆ หรือด้วยแผ่นทองเหลือง หรือด้วยงา 2 อันเจาะรูตรงหัว ร้อยเชือกประกบไว้สองข้างอย่างค้ำพัด เมื่อตีใช้มือหนึ่งถือตรงหัวทางเชือกร้อย แล้วพาดอีกข้างหนึ่งลงบนฝ่ามือหนึ่ง และคงเนื่องจากเกิดมีกรับขึ้นหลายชนิด จึงบัญญัติชื่อไว้ให้เป็นที่หมายรู้กันคือเรียกกรับชนิดหลังนี้ว่า กรับพวง” (ชนิด อยู่โพธิ์, 2500, 12)

กรับพวง เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ให้สัญญาณเพียงในเรือพระที่นั่งเท่านั้น เนื่องจากในเรือพระที่นั่งจะไม่มีการใช้เสียงในการสั่งการฝีพาย จึงใช้กรับพวงตีบอกสัญญาณ ก่อนจะออกเรือเพื่อสั่งการให้ฝีพาย เช่น การถวายเป็นบังคม ให้ตรง ให้พัก เก็บพาย เอาพายออก หลังจากเรือออกแล้วจึงส่งหน้าที่การให้สัญญาณแก่สัญญาณพู่หางนงนุช ที่อยู่ด้านหัวเรือ

กรับพวงในเรือพระที่นั่งปกติ ก็จะทำจากไม้เนื้อแข็งและทองเหลืองธรรมดา หากเรือลำใดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประทับ ในเรือลำนั้นก็จะใช้กรับพวงที่ทำจากงาช้างและทองเหลือง แทน ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาแต่สมัยก่อน พนักงานกรับพวงหรือคนกรับพวง จะให้สัญญาณ อยู่บริเวณหัวเรือของเรือพระที่นั่ง

4.1.2 เสา

เสา คือ กระบอกไม้ไผ่ (ไม้พลอง) ตรงยาวประมาณ 5 เมตร ประดับฟู่ ใช้สำหรับกระทุ้งลงไปที่ย่าน้ำขนาดเล็กที่ทำจากไม้เนื้อหนา โดยปกติจะอยู่ในเพื่อเป็นจังหวะสำหรับการเห่ และพายเรือ เนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีเครื่องขยายเสียง ทำให้กระบวนเรือไม่ได้ยินเสียงเห่เรือ จะได้ยินเพียงแต่ในลำเรือพระที่นั่งหรือลำใกล้เคียงเท่านั้น จึงต้องอาศัยการกระทุ้งเสา ในการให้สัญญาณ เพื่อให้ฝีพาย พายได้อย่างพร้อมเพรียง ปัจจุบันแม้มีเครื่องขยายเสียง ก็ยังคงกระทุ้งเสาเป็นจังหวะอยู่

สำหรับการกระทุ้งเสาคงจะทำในเรือ ทหารคุ้มกัน (เรือตั่ง) และเรือรูปสัตว์เท่านั้น โดยจะอยู่ในเรือรูปสัตว์ 8 ลำ และอยู่ในเรือทหารคุ้มกัน 22 ลำ คนกระทุ้งเสาคงจะกระทุ้งบริเวณ กลางลำเรือหน้าและหลังบัลลังก์

4.1.3 แตรฝรั่ง

อาจารย์ชนิดย์ อยู่โพธิ์ ได้บรรยายเกี่ยวกับเครื่องดนตรีแตรฝรั่งไว้ในหนังสือเครื่องดนตรีไทย ของกรมศิลปากรไว้ดังนี้

“...โดยเหตุที่มีลักษณะปากบานคล้ายดอกลำโพง จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าแตรลำโพง ซึ่งในหนังสือกฎมนเฑียรบาลโบราณ เรียกว่าแตรกลางโพง ปรากฏในหมายรับสั่งครั้งรัชกาลที่ 1 เรียกว่าแตรวิลันดา คงจะเป็นแตรที่ฝรั่งฮอลันดาเป็นชาติแรกนำเข้ามาให้เรารู้จัก จึงระบุชื่อไว้เช่นนั้น เป็นอันว่า แตรที่ระบุชื่อไว้ว่า แตรลำโพงก็ดี แตรฝรั่งก็ดี แตรวิลันดาก็ดี คงหมายถึงแตรอย่างเดียวกันนั่นเอง คำที่เราใช้เรียกว่าแตร จะเป็นภาษาอะไรไม่ทราบ แต่คงเรียกตามเสียงที่ได้ยิน รู้สึกคล้ายตัว ต. มี ร.ควบกล้ำ ถึงคำที่เรียกว่า *Trumpet* ในภาษาอังกฤษก็เช่นกัน แตรชนิดนี้สมัยโบราณเคยนำไปใช้ในทางศาสนาเช่นที่ได้กล่าวถึงในคัมภีร์ไบเบิล และมีหลักฐานว่าพวกกรีกนำไปใช้ในสงครามด้วย แต่พวกโรมันนิยม

นำไปใช้ในกระบวนแห่ ใช้เป่าเป็นแตร *fanfare* มีได้เล่นทำนอง
แตรชนิดนี้จึงมีชื่อเรียกว่า *Ceremonial Trumpet*”
(ชนิด อู่โพธิ์,2500,19)

แตรฝรั่งที่ใช้ในกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารคนี้ เรียกโดยทั่วไปว่า แตรเดี่ยว เป็นแตรที่
ใช้เป่าเป็นสัญญาณในเรือรูปสัตว์ และ เรือทหารคุ้มกัน(เรือตั้ง) ทุกลำ ลำละ 1 นาย แต่ในเรือแดงโม
ซึ่งเป็นเรือส่งสัญญาณ จะมี 2 นาย ก่อนเรือจะออก

เพลงที่เป่าเป็นสัญญาณมี 3 เพลง คือ เพลงกำนั๊บ ใช้เพื่อทำความเคารพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เพลงเดินหน้า เพื่อเป็นสัญญาณให้เรือเดินหน้า และเพลงเลิกกระบวน เมื่อสิ้นสุด
กระบวนพยุหยาตราชลมารค โดยเรือแดงโมซึ่งเป็นเรือส่งสัญญาณตรงกลางกระบวน จะเป็นเรือ
เริ่มต้นเป่าก่อน จากนั้น เรือใกล้เคียงจะค่อยๆ เป่าตามเป็นลักษณะของการกระจายเป็นรัศมีรอบ
ทิศทาง เหมือนโยนหินลงน้ำแล้วเกิดเป็นรัศมีบนผิวน้ำ

4.2 คนตรีพระราชพิธีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

4.2.1 วงเครื่องประโคมแตรสังข์มโหรีทีก

วงเครื่องประโคมแตรสังข์มโหรีทีกนั้น ปกติจะใช้เมื่อเวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จออกขุนนาง หรือวงประโคมแตรสังข์กลองชนะก็จะใช้เมื่อเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จพระราชดำเนิน โดยกระบวนพยุหยาตราประกอบด้วยเครื่องดนตรีต่างๆ แต่คนตรีใน
พระราชพิธีวงเครื่องประโคมในกระบวนพยุหยาตราชลมารคนี้ จะเป็นการรวมวงชนิดพิเศษคือ
รวมมโหรีทีกและกลองชนะเข้าไว้ด้วยกัน แต่กระจายอยู่ตามเรือต่างๆในกระบวนพยุหยาตรา
ชลมารค ดังนี้

มโหรีทีก จะอยู่ในเรือเอกไชยเหินหวา เรือเอกไชยหลาวทอง เรือครุฑเหินเห็ด
เรือครุฑตรีศไตรจักร

แตร 1 แตร,แตรรอง 2 แตรจะอยู่ในเรือพาลีรั้งทวีป

แตรฝรั่ง 10 แตรจะอยู่ในเรือสุกรีพรองเมือง

กลองชนะอย่างละ 10 อยู่ในเรือสุรวาญักษ์ เรือสุรปักษ์ เรือกระบี่ปราบเมืองมาร เรือ
กระบี่รอนราพย์

ทั้งนี้นักดนตรีและเครื่องดนตรีทั้งหมดถือเป็นหน้าที่ของสำนักพระราชวังจะเป็นฝ่ายจัดการและจะบรรเลงประ โคมเป็นระยะไปตลอดกระบวนเรือ

4.2.2 วงกลองแขกปี่ชวา

วงกลองแขกปี่ชวาที่ประกอบในกระบวนพยุหยาตราชลมารคนั้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สงบศึก ธรรมวิหาร ได้กล่าวไว้ในหนังสือดุริยางค์ไทยว่า

“ดนตรีที่ใช้ประกอบในกระบวนพยุหยาตราชลมารคนั้น จะใช้วงกลองแขกปี่ชวา ซึ่งประกอบด้วย กลองแขก 1 คู่ ปี่ชวา 1 เลา และโหม่ง 1 ใบ (บางครั้งจะใช้ฉิ่งบรรเลงแทนโหม่ง) บรรเลงอยู่ในเรือรบหลวง 2 ลำคือ เรือกลองนอกและเรือกลองใน โดยในขณะที่ขบวนพยุหยาตราเคลื่อนมาในลำน้ำ วงกลองแขกปี่ชวาก็จะบรรเลงสระระหม่าตลอดทางทั้ง 2 ลำ จนถึงท่าที่เรือพระที่นั่งจะเข้าเทียบท่า วงจึงจะเปลี่ยนไปบรรเลงเพลงแปลง และจะบรรเลงไปจนกว่าเรือจะเข้าเทียบท่าสนิท”

(สงบศึก ธรรมวิหาร,2540:100)

ในกระบวนพยุหยาตราชลมารคนั้น มีวงปี่ชวากลองแขก อยู่ในเรือถึง 4 วงด้วยกัน โดย 2 วงมาจากสำนักการสังคีต และอีก 2 วงมาจากสำนักพระราชวัง ครูปี่บ คงลายทอง ดุริยางคศิลป์ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร อธิบายว่า

“วงปี่ชวากลองแขก ที่สังกัดสำนักการสังคีต อยู่ในเรือกลองนอก(อีเหลื่อง) และเรือกลองใน(แดงโม) ใช้เพลงสรหม่าไทย มีปี่ชวา กลองแขก 1 คู่ ฉิ่ง และหัวหน้าวง ที่จะช่วยสลัดเป่าปี่ ตีฉิ่ง ตีกลองบ้าง เนื่องจากเป็นระยะทางไกล โดยกลองนอกจะเล่นเพลงสรหม่าไทยอย่างเดียว แต่ในเรือกลองใน ซึ่งจะอยู่หน้าเรือพระที่นั่งสุวรรณหงส์เป็นเรือที่ผู้บัญชาการกระบวนเรื่อนั่งอยู่ เมื่อเรือพระที่นั่งจอดเทียบท่าเรือจุดหมายและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินขึ้นจากเรือ วงปี่ชวากลองชนะในเรือแดงโมก็จะบรรเลงเพลงโยนแปลงส่วนสมัยก่อนนั้น โยนแปลงจะเป็นทำนองที่บอกสัญญาณให้กระบวนเรือทราบว่ามีน้ำขึ้นในทางข้างหน้านั้นเป็นทางโค้ง” (ครูปี่บ คงลายทอง,สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2550)

ส่วนวงปีชวากลางแขกของสำนักพระราชวังนั้น จะบรรเลงอยู่ในเรีอรูปสัตว์ต่างๆ อีก 2
ลำ และจะบรรเลงเพลงประเภท 2 ชั้นเช่น เพลงถอนสมอ เพลงบังใบ เพลงลมพัดชายเขา เพื่อเป็น
การประโคมไปตลอดคืนในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

5. การเห่เรือในละคร

การเห่เรืออีกประเภทหนึ่ง ที่มีความเกี่ยวข้องกันกับการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตรา
ชลมารคคือ การเห่เรือในละคร ซึ่งพบในละครดึกดำบรรพ์ มีลักษณะทำนองในการเห่ที่ใกล้เคียงกับ
การเห่เรือหลวง แต่มีการควบคุมจังหวะและระดับเสียงจากวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบ

ละครดึกดำบรรพ์ คือละครร้องแบบหนึ่ง ซึ่งได้รับการปรับปรุงจากละครนอก โดยเมื่อปี
พุทธศักราช 2434 เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ เสด็จยุโรป และได้ดูละครโอเปร่า ก็ถูกพระทัย เมื่อ
กลับมาจึงได้เล่าถวาย สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ด้วยเห็นชอบร่วมกันที่จะปรับปรุง
ละครขึ้นใหม่อย่าละครของชาวตะวันตก โดยทรงบันทึกตำนานละครดึกดำบรรพ์ไว้ใน หนังสือ
ชุมนุมบทละครและบทคอนเสิร์ตว่า

“...เจ้าพระยาเทเวศร์ผู้ซึ่งมีละครอยู่แล้วจะเป็นผู้สร้าง
โรง และทำเครื่องให้ละครของท่านเล่น ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม
พระยานริศ ทรงคิดบทและคิดจัดวิธีการเล่น เมื่อเจ้าพระยาเทเวศ
รสร้างโรงเสร็จแล้วก็ตั้งชื่อว่า “โรงละครดึกดำบรรพ์”
ประสงค์จะให้เป็นที่ชื่อละครคอนของ ท่าน แทนที่เคยเรียก
ละครเจ้าพระยาเทเวศร์ แต่เล่นละครวิธีใหม่นี้ด้วยปฐม คำ
“ดึกดำบรรพ์” จึงกลายเป็นชื่อวิธีเล่นละครไปด้วย”
(สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2506:25)

นอกจากนี้ยังได้ปรับปรุงวงปีพาทย์ที่ประกอบการแสดง โดยให้นำเครื่องดนตรีที่เสียงสูง
แหลมและ ดัง ออกจากวงปีพาทย์ และคิดเครื่องดนตรีที่มีเสียงทุ้มต่ำเข้าไปประกอบคือ ขลุ่ย
ซออู้ 7 ใบ และกลองตะโพน เข้าไปผสมในวงปีพาทย์ไม้นวมเครื่องใหญ่แบบเดิม จึงทำให้
ได้วงปีพาทย์ที่มีน้ำเสียงนุ่มนวลเหมาะกับแสดงในโรงละคร

ในส่วนของเพลงที่จะใช้ขับร้อง มีการปรับปรุงเพลงขึ้นใหม่เป็นอันมาก เพื่อให้เข้ากับ
ละครที่ต้องการดำเนินเรื่องด้วยความกระชับ โดย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้
บันทึกว่า

“การร้องนั้นเลือกเพลงร้องให้สมกับบทละครจะต้อง
แสดงอารมณ์ฉุนเฉียว รุนแรง ก็ร้องเพลงที่ลีลาเร็วมาก เพลงร้าย
ยังไม่เร็วพอ ก็ทรงตัดเป็นร้ายดั้น ร้ายรุก ต่อเพลงรักเพลงโศกจึง
ร้องทำนองที่อ่อนหวานนุ่มนวล แต่ถ้าเป็นเพลงที่ต้องเอื้อน
ทำนองมากไป ก็ทรงตัดทรงแปลงมิให้ยึดตายค ดังนั้นทางร้องใน
ละครดึกดำบรรพ์จึงแปลกกว่าที่ร้องตามธรรมดา”
(สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2506:25)

ส่วนของดนตรีนั้น พระองค์ได้รับการสนับสนุนในการคิดปรับปรุงจาก
พระประดิษฐไพเราะ (ตาด ตานะนันท์) และผู้ที่ควบคุมการขับร้องคือ หลวงเสนาะดุริยางค์ (ทองดี
ทองวิรุฬห์) ซึ่งเป็นผู้ที่ร่วมกับ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ แต่งเพลงแต่แท้ 2 ชั้น

การแต่เรือในบทละครดึกดำบรรพ์นั้น พบปรากฏอยู่ในละครดึกดำบรรพ์ 3 เรื่องคือ

1. ละครดึกดำบรรพ์เรื่องควาวิ ตอนเฝ้าพระขรรค์ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
2. ละครดึกดำบรรพ์เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย (ในภาคปลาย ตอนที่ 3 ฉากที่ 6) พระนิพนธ์ใน
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
3. บทแต่เรือในละครดึกดำบรรพ์เรื่องพระยศเกตุ (ในองค์ที่ 1) พระนิพนธ์ในสมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย

ละครดึกดำบรรพ์เรื่องควาวิ ตอนเฝ้าพระขรรค์

เรื่องควาวิ เดิมเป็นนิทานพื้นบ้านที่ได้นำมาเล่นเป็นบทละครนอก ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา
โดยต้นฉบับบทละครครั้งกรุงเก่าเป็นตัวเขียนในสมุดไทยคำ ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้แก้ไขแต่งขึ้นเป็นบทละครนอกขึ้นใหม่ จับตั้งแต่ตอนท้าวสันนุราช
หานางผมหอม ตลอดไปจนกระทั่งจบ ตั้งประหารนางคันธมาลี ยายแต่่าทศประสาธ และไวยทัต

ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงพระนิพนธ์เรื่องกาวิเป็นบทละครดึกดำบรรพ์พร้อมกับเรื่องอื่นๆอีกหลายเรื่อง บทละครชุดแรก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้หอพระสมุดวชิรญาณจัดการชำระและจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก พระราชนานช่วยเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ในงานฉลองอายุครบ 70 ปีเมื่อพุทธศักราช 2467 เรียกว่าประชุมบทละครดึกดำบรรพ์ฉบับหลวง ประกอบด้วยละครเรื่อง ได้แก่ สังข์ทอง กาวิ อิเหนา สังข์ศิลป์ชัย และกรุงพามาชมที่ป

เรื่องย่อกาวิ

มีลูกเสื่อตัวหนึ่งถูกแม่เสื่อทอดทิ้งไว้ รู้สึกหิวโหยเป็นกำลัง จึงไปอ่อนวอนขอนมจากโคแม่ลูกอ่อนเพื่อประทังชีวิตจนแม่เสื่อกลับมา ต่อมาแม่เสื่อลอบจับแม่โคกินเป็นอาหาร ลูกเสื่อและลูกโคเห็นว่าแม่เสื่อไม่รักษาสัตย์ จึงช่วยกันฆ่าแม่เสื่อเสีย แล้วเดินทางไปตามลำพัง ได้ไปพบพระฤๅษี พระฤๅษีช่วยหุบตัวทั้งสองให้เป็นมนุษย์ ตั้งชื่อว่าหลวิชัย และกาวิ พร้อมทั้งได้สอนวิชาศิลปศาสตร์ต่างๆจนสำเร็จ พระฤๅษีได้ถอดดวงใจของแต่ละคนใส่ไว้ในพระขรรค์ มิให้ใครฆ่าตายง่าย ๆ มอบพระขรรค์ให้คนละเล่ม โดยคำขบว่าให้รักษาพระขรรค์ไว้กับตัวให้จงดี หลังจากนั้นพระฤๅษีก็บอกให้ทั้งสองไปท่องเที่ยวแสวงหาบ้านเมืองครอบครอง

พระกาวิเดินทางไปถึงเมืองร้างแห่งหนึ่ง พบนางจันทร์สุดาซ่อนอยู่ในกลองใบใหญ่ พระกาวิได้ปราบนกกินทรีที่มากินคนในเมืองนั้นจนสำเร็จ และได้อภิเษกกับนางจันทร์สุดา วันหนึ่งพระกาวิและนางจันทร์สุดาลงอาบสระผม แล้วเอาผมของนางใส่ผอบลอยน้ำไป ท้าวสันนุราชกษัตริย์เมืองพัทรวิชัยเก็บผมหอมในผอบได้ก็เริ่มคลั่งไคล้อยากได้นางมาครอง ขยายเผ่าทัพประสาธารับอาสาจะไปพานางมาให้

ขยายเผ่าทัพประสาธาไปขอยู่ปรนนิบัติรับใช้พระกาวิและนางจันทร์สุดาจนนางตาย แล้วให้นางจันทร์สุดาหลอกถามความลับเรื่องพระขรรค์จากพระกาวิ หลังจากนั้นก็ได้ลวงลักพระขรรค์จากพระกาวิไปเผา แล้วพานางจันทร์สุดาไปถวายท้าวสันนุราช

หลังจากที่พระหนวิชัยตามมาช่วยจนพระกาวิปลอดภัยแล้ว ก็พากันไปที่เมืองพัทรวิชัย พระหนวิชัยปลอมตัวเป็นฤๅษี แสร้งรับอาสาจะหุบตัวท้าวสันนุราชให้เป็นหนุ่มเพื่อให้นางจันทร์สุดารัก ในระหว่างทำพิธีพระหนวิชัยได้ผลักท้าวสันนุราชลงไปในหลุมไฟ แล้วให้พระกาวิซึ่งแปลงตัวเป็นตุ๊กตาเล็กๆอยู่ในยาม แสดงตนเป็นท้าวสันนุราชแทน ครั้งแรกที่นางคันธมาลีเห็นของท้าวสันนุราชรู้ว่าท้าวสันนุราชเป็นหนุ่ม ซึ่งแท้จริงคือพระกาวิ และได้ปรองดองกับนางจันทร์สุดา ก็ขึ้นไปตัดพ้อต่อว่าแสดงความหึงหวง ต่อมาขยายเผ่าทัพประสาธาท้าวพระกาวิได้ก็ทูลนางคันธมาลี

นางจึงให้ไวยทัต หลานของท้าวสันนุราช ยกทัพมาสู้รบกับพรคาวิแต่กลับแพ้ ในที่สุดพระคาวิได้
สังหารนางกัณฐมาลี ยายเฒ่าทัตประสาท และไวยทัต

เนื้อเรื่องที่ใช้นับร้อยบรรเลงปีพาทย์ดึกดำบรรพ์ครั้งนี้ มาจากบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องคาวี
ตอนที่ 1 เผาพระขรรค์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
โดยคัดมาเฉพาะบทร้องเท่านั้น ไม่มีบทเจรจา ดังนี้

บทเห่เรือในละครดึกดำบรรพ์เรื่อง คาวี
(ในตอนที 1 เผาพระขรรค์)

ทำนองมูลเห่

นางเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือต้นงามเจิดฉาย
กิ่งแก้วแพรวพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามงอน

ละครดึกดำบรรพ์เรื่องสังข์ศิลป์ชัย

เรื่องสังข์ศิลป์ชัย เป็นนิทานพื้นบ้าน ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงพระนิพนธ์บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสังข์ศิลป์ชัย พร้อมกับเรื่องอื่นอีก
หลายเรื่อง บทละครชุดแรกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
หอพระสมุดวชิรญาณจัดการชำระและจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก พระราชทานช่วยเจ้าคุณพระ
ประยูรวงศ์ ในงานฉลองอายุครบ 70 ปีเมื่อพุทธศักราช 2467 เรียกว่าประชุมบทละครดึกดำบรรพ์
ฉบับหลวง ประกอบด้วยละคร 5 เรื่องได้แก่ สังข์ทอง คาวี อิเหนา สังข์ศิลป์ชัย และกรุง
พาลมชมพู

เรื่องย่อสังข์ศิลป์ชัย

ท้าวสุทราครองเมืองปัญญาล มีมเหสีแปดคน เมื่อทุกคนตั้งครรภ์ โหรทำนายว่าโอรสของ
นางปทุมมาและนางจันทา จะเป็นผู้มีบุญ มเหสีอีกหกคนอิจฉาจึงใส่ร้ายโอรสของนางปทุมมา ซึ่ง
คลอดโอรสถือสรและดาบออกมา ส่วนนางจันทาคลอดโอรสออกมาเป็นราชสีห์ว่าโอรสทั้งสองนั้น
เป็นกาลกนิ นางทั้งสองจึงถูกไล่ออกจากเมือง เทวดาได้เนรมิตเมืองอันทปัทก ให้โอรสทั้งสองคือ
สังข์ศิลป์ชัยและราชสีห์อยู่

ต่อมาเมื่อโอรสของมเหสีทั้งหกคนมาพบสังข์ศิลป์ชัยก็ได้หลอกให้ไปตามหานางสุมณฑา ผู้เป็นอาซึ่งถูกยักษ์ลักตัวไปเป็นมเหสี ระหว่างทางต้องพบอันตรายมากมายทั้งค่านงู ค่านยักษ์ ค่านช้าง แต่สังข์ศิลป์ชัยก็สามารถฆ่ายักษ์และพานางสุมณฑากลับมาได้ แต่ระหว่างทางได้ถูก 6 กุมารผลัดตกเหว และพานางสุมณฑาและธิดากลับเมือง นางสุมณฑาพยายามจะบอกความจริง แก่ท้าวสุทราษ แต่หกกุมารแสร้งว่านางถูกปีศาจยักษ์สิงจึงใส่ร้ายตน

นางสุมณฑาก็เล่าความโดยตลอดแล้ว อธิษฐานด้วยการเสียด้ายสไบ ปิ่นและช่องว่า ถ้าสังข์ศิลป์ชัยยังไม่ตาย ก็ขอให้ได้ของทั้งสามสิ่งคืนมา พระอินทร์ได้มาช่วยชุบชีวิตสังข์ศิลป์ชัย และเทวดาได้คลอใจให้ขุนเงินเดินทางมาพบ สไบ ปิ่น และช่องที่สวยงาม จึงได้นำไปถวาย ท้าวสุทราษ ท้าวสุทราษเห็นจริงตามคำอธิษฐานของนางสุมณฑา จึงให้จับหกกุมารพร้อมทั้งมารดา ทั้งหมดไปลงโทษ จากนั้นได้ไปรับนางปทุมมา นางจันทา สังข์ศิลป์ชัย และราชสีห์ กลับเมืองปัญญาล แล้วมอบราชสมบัติให้สังข์ศิลป์ชัยครอบครอง

บทเห่เรือในละครดึกดำบรรพ์เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย

(ในภาคปลาย ตอนที่ 3 ฉากที่ 6)

ทำนองมูลเห่

สังข์	พระเอยพระคือใคร	ขอให้แจ้งใจสักหน่อยรา
อินทร์	เราหรือคืออินทรา	มาช่วยเจ้าไว้เอาบุญ
สังข์	พระคุณพระปราณี	เหลือแรงข้านี้จะแทนคุณ
อินทร์	อย่าเลยอย่าคิดวุ่น	นั่งพักหน่อยแล้วค่อยฟัง

ละครดึกดำบรรพ์เรื่องพระยศเกตุ

พระยศเกตุ เป็นละครดึกดำบรรพ์ซึ่ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชย ทรงพระนิพนธ์ขึ้นใหม่ เมื่อพุทธศักราช 2462 ให้คณะละครในวังของ พระองค์แสดง ซึ่งบทละครเรื่องนี้มีจุดเด่นหลายประการ เช่น เนื้อเรื่อง แม้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ พระราชาผู้ครองนคร แต่ก็มีฉากใหม่ตรงที่ กล่าวถึงความรักระหว่างมนุษย์กับนางวิทยาธร ซึ่งผุดขึ้นมาจากน้ำ ทั้งสองต่างเห็นแก่ความรักอันยิ่งใหญ่ถึงกับตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยวที่จะติดตาม กันได้ ความพิเศษของฉาก เช่น ฉากทะเลสาบ จากการปรากฏกายของนางเมธาวดีอย่างลึกลับ ความไพเราะของเพลงโดยเฉพาะเพลงเขมรไทรโยค ซึ่งทรงพระทรงนิพนธ์ไว้ให้มีเนื้อความ อ่อนหวานเลื่อนกลางและงดงามไปในขณะเดียวกัน

เรื่องย่อพระยศเกตุ

พระยศเกตุเป็นพระราชผู้ครองแคว้นองคราษฎร์ ทราบข่าวว่ามีนางงามชื่อเมธาวดี ผุดขึ้นมาจากทะเลสาบขึ้นมาคิดพิณท่ามกลางแสงจันทร์ก็รัก จึงให้พ่อค้าชื่อนิธิทัต พาลงเรือไปติดตามนางจนพบ ครั้นแล้วนางก็หายไปในวันพระยศเกตุจึงกระโดดน้ำตามไป

พระยศเกตุไปปรากฏตัวที่เมืองวิथाธร ได้พบกับนางเมธาวดีผู้ซึ่งพระองค์ติดตามมา และได้อภิเษกกัน นางเมธาวดีนั้นต้องคำสาปว่า ถึงวันแปดค่ำและสิบสี่ค่ำ ซึ่งเป็นวันที่นางนำดอกไม้ไปบูชาพระศิวะเป็นประจำ นางจะต้องถูกรากษสอมไว้ในปาก 1 คืนและต้องอยู่ลำพังคนเดียวในเมือง เมื่อถึงวันดังกล่าวพระยศเกตุสงสัยว่านางเมธาวดีหายไปทำธุระสิ่งใดจึงติดตามไปดู เมื่อทราบความจริงก็ฆ่ารากษสตาย พระบิดามารดาของนางดีพระทัยมากจึงพาทั้งสององค์เข้าเมืองไป

เมื่อครั้งแรกเรื่องจบลงเพียงนี้ ต่อมาทรงพระนิพนธ์ต่อว่า พระยศเกตุอยู่กับนางเมธาวดีในเมืองวิथाธรได้พักหนึ่งก็ประสงค์จะเดินทางกลับบ้านเมือง จึงชวนนางไปด้วยกัน ที่แรกนางไม่เต็มใจแต่ในที่สุดก็ตัดสินใจตามไป ทั้งสององค์ไปคอยอยู่ที่บ้านพ่อค้านิธิทัต ฝ่ายมหาอำมาตย์พอทราบข่าวก็เตรียมขบวนแห่มารับเสด็จเข้าเมือง

บทเหนือในละครดึกดำบรรพ์เรื่องพระยศเกตุ

(ในองค์ที่ 1)

ทำนองมูลเหตุ

จะใคร่ทอดพระเนตร	นางวิเศษไม่ยากเลย
ดีละสหายเอ๋ย	พาเราไปอย่าได้ช้า
เรือท่าพระบาทนี้	เป็นเรือมีซึ่งสินค้า
ไม่สมเกียรติราชา	อันชื่อนั้นมิเป็นไร

สถาบันวิจัยศิลปกรรม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ศึกษาหลักการและวัฒนธรรมการถ่ายทอดการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

ในการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคนั้น นอกจากจะใช้หลักการเห่ทางดุริยางคศิลป์แล้ว เนื่องจากเป็นทำนองเพลงที่มีความเกี่ยวข้องกับภาระหน้าที่ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอหลักการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคที่ได้จากการค้นคว้าเอกสาร สังเกตและสัมภาษณ์พนักงานเห่เรือ รวมไปถึงความคิดรวบยอดของผู้วิจัยที่ได้จากการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารและข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ รวมไปถึงการศึกษาวัฒนธรรมการถ่ายทอดการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค โดยได้แบ่งเนื้อหาของหลักการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค และวัฒนธรรมการถ่ายทอดการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค ดังนี้

1. หลักการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

1.1 ลักษณะของการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

1.1.1 เกริ่นเห่ (เกริ่นโคลง)

1.1.2 ซ้ำลวะเห่

1.1.3 มูลเห่

1.1.4 สวะเห่ หรือ ซ้ำแลเรือ (บทเก็บพาย)

1.2 ลักษณะการเห่เรือในละคร

1.2.1 เรื่องคาวี

1.2.2 เรื่องสังข์ศิลป์ชัย

1.2.3 เรื่องพระยศเกตุ

2. วัฒนธรรมการถ่ายทอดการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

2.1 วัฒนธรรมการถ่ายทอดในแนวทางของกองทัพเรือ

2.2 วัฒนธรรมการถ่ายทอดในแนวทางของกรมศิลปากร

3. ประวัติชีวิตต้นเสียงเห่เรือ

3.1 พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง

3.2 นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลือ

3.3 ครูสมชาย ทับพร

ซึ่งมีรายละเอียดในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. หลักการเหเรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

1.1 ลักษณะของการเหเรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

ลักษณะของการเหเรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารคนั้น ไม่พบหลักฐานการบันทึกของรูปแบบและลักษณะการเหเรือที่แน่ชัด พบเพียงพระนิพนธ์ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายลักษณะของการเหเรือในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคไว้ในเรื่องอธิบายตำนานเหเรือ ในหนังสือ ประชุมกาพย์เหเรือ ไว้ว่า

“ลักษณะของการเหเรือกระบวนหลวง ซึ่งตั้งเป็นแบบมาตั้งแต่รัชกาลที่ 4 นั้น เมื่อเสด็จลงประทับในเรือพระที่นั่งแล้ว หลวงพิศณุเสณีกับขุนรามเกียรติ์ ผู้เป็นต้นบท (จะเป็นโดยตำแหน่งหรือโดยเฉพาะตัว ข้าพเจ้าไม่ทราบแน่) คนหนึ่งนั่งคุกเข่าประนมมือเหโคลงนำกาพย์ บางทีเรียกกันว่าเกริ่นโคลง ก็เคยได้ยิน เมื่อจบบทโคลงแล้วบ่อโตนจึงบอก “ออกเรือพระที่นั่ง” พลพายนกบินจังหวะซ่า (เพราะเสด็จไปพระราชทานพระกฐินวัดอรุณราชวราราม ระยะทางไกลกับท่าราชวรดิฐ) และเรือตามน้ำไม่หนักแรง ผงพายเอางามได้ใช้ทำนองเหซ่า เข้าใจว่าได้กับที่เรียกในตำราว่า ซ่าละวะเห่ พอจนจะถึงที่ประทับ ต้นบทก็จะชักซ่าละวะเห่ คำนี้จะหมายถึงอย่างไรยังคิดไม่เห็นคะเนพอจบบท เรือพระที่นั่งก็ถึงท่าฉนวนที่จอด ครั้นขากลับเรือทวนน้ำต้องพายหนัก จึงพายเร็วขึ้น ให้เห่ทำนองเร็ว มีพลพายรับ “สะไฮ้” นั้น เข้าใจว่าได้กับที่เรียกในตำราว่ามูลเห่ คงหมายความว่าเหเป็นพื้นเมื่อจบบทพายจ้ำ 3 ที่ส่งทุกบท ลักษณะการเหเรือหลวงเคยเห็นดังกล่าวมานี้” (สมเด็จพระนครินทราบรมราชชนนี, 2460:7)

กล่าวคือ ในสมัยรัชกาลที่ 4 นั้นปรากฏมีทำนองเหเรือตามที่ สมเด็จพระนครินทราบรมราชชนนี ทรงอธิบายไว้ 3 ทำนอง คือ

1. เกริ่นโคลง ใช้เห่เมื่อก่อนกระบวนเรือจะออกจากท่า
2. ซ่าละวะเห่ ใช้เมื่อกระบวนเรือเริ่มเคลื่อน และพายซ่า
3. มูลเห่ ใช้เมื่อต้องการพายเร็ว
4. ส่าละวะเห่ ใช้เมื่อเรือจอดเทียบท่า

ระเบียบการเห่เรือของกองทัพเรือ

กองทัพเรือได้กำหนดระเบียบการเห่เรือพระราชพิธีไว้ว่า

1. ถ้าเห่ในกระบวนพยุหยาตราน้อย ต้นบทเห่ (พนักงานเห่) เห่ในเรือทรงผ้าไตร
2. ถ้าเป็นกระบวนพยุหยาตราใหญ่ ต้นบทเห่ (พนักงานเห่) เห่ในเรือพระที่นั่งทรง ห่างจากบุษบก 1 เมตร นั่งคุกเข่าพนมมือในเวลาเห่
3. ถ้าเป็นกระบวนพยุหยาตราใหญ่ ต้นบทเห่ (พนักงานเห่) เห่ในเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช อันเป็นเรือทรงพระชัยหลังช้าง

ต้นบทเห่ (พนักงานเห่) จะเห่หน้าดังนี้

1. เกริ่นและซำละเห่ ต้นบทเห่จะเริ่มเกริ่นโคลงและเห่ทำนองซำละเห่ เมื่อเรือพระที่นั่งเคลื่อนออกจากท่าเข้าอยู่ในกระบวนเรือเรียบร้อยแล้ว ฝีพายจะเริ่มจังหวะเดินพายเมื่อรับลูกคู่
2. มุลเห่ หลังจากเห่ทำนองซำละเห่ไปแล้วประมาณ 2 - 3 บท ต้นบทเห่จะเปลี่ยนทำนองเป็นมุลเห่ ฝีพายจะพายจ้ำ 3 ที่ส่งท้ายทุกบท
3. สวะเห่ ใช้เห่เมื่อเรือใกล้ถึงที่หมาย เป็นสัญญาณให้ฝีพายเตรียมตัวหยุดกระบวนเรือ

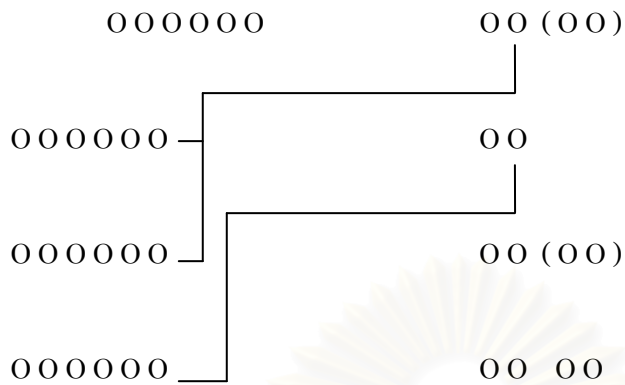
1.1 ลักษณะของการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

ในการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค จะใช้ทำนองเห่ แต่ละประเภทประกอบในแต่ละช่วงของกระบวนเรือโดยตลอด โดยสามารถแบ่งการทำหน้าที่ของทำนองเห่ได้ตามประเภทของทำนองเห่ ดังนี้

1.1.1 เกริ่นเห่ (เกริ่นโคลง)

ในบทนี้พนักงานเห่จะเป็นคนเห่คนเดียว ไม่มีลูกคู่รับ โดยจะเริ่มชักบทเกริ่นเห่เมื่อได้รับสัญญาณจากนายเรือพระที่นั่ง เรือพระที่นั่งเริ่มออกจากท่าเรือจนกระทั่งลอยลำไปอยู่กลางแม่น้ำซึ่งกระบวนเรือลอยลำอยู่เรียบร้อย ใช้เวลาประมาณ 2 นาที

บทเห่ในทำนองเกริ่นเห่ จะใช้ โคร่งสี่สุภาพ ซึ่งมีฉันทลักษณ์ดังนี้

ตัวอย่างบทเกริ่นเห่ (เกริ่นโคลง)

(จากกาพย์เห่เรือ เหน้ชมเรือกระบวน พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์)

ปางเสด็จประเวศค้ำว	ชลาลัย
ทรงรัตนพิमानไชย	กิ่งแก้ว
พริ้งพร้อมพวงพลไกร	แห่นแห่
เรือกระบวน ต้นแพรว	เพชรพริ้ง พายทอง

1.1.2 ซ้ำลวะเห่

ซ้ำลวะเห่ เป็นทำนองเห่ซ้ำ จะใช้เมื่อกระบวนเรือเริ่มเคลื่อนไปในช่วงแรก ซึ่งยังไม่สามารถทำให้ความเร็วในการพายได้มากนัก จะมีลูกคู่รับเป็นช่วง โดยในเรือที่ไม่ใช่เรือพระที่นั่งจะมีการกระทู้งเส้าให้จังหวะ เนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีเครื่องขยายเสียงทำให้ฝีพายไม่สามารถได้ยินเสียงเห่เรืออย่างชัดเจน เส้าจึงเป็นจังหวะที่ทำให้ฝีพาย พายได้อย่างพร้อมเพียง พนักงานเห่ต้องเห่ทำนอง ซ้ำลวะเห่เป็นเวลาประมาณ 2 นาที ในการเห่ทำนองนี้สามารถใช้ทำนบกบินพายในเรือพระที่นั่ง หรือทำพายพลราบ ในเรือรูปสัตว์และเรือทหารอื่นๆ ได้

บทเห่ในทำนองซำละเห่จะใช้ กาพย์ยานี 11 ซึ่งมีฉันทลักษณ์ดังนี้

ตัวอย่างบทเห่ทำนองซำละเห่

(จากกาพย์เห่เรือ เหน้ชมเรือกระบวน พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์)

พระเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือต้นงามเจดฉาย
กิ่งแก้ว แพร้วมพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามอน
นาวาแน่นเป็นขนัด	ล้วนรูปสัตว์แสนยากร
เรือรวีทิวธงสลอน	สาครลั่นครื้นครื้นฟอง

ลักษณะการเห่และรับทำนองซำละเห่ของต้นเสียง (พนักงานเห่) และลูกคู่ (ฝีพาย)

บาทที่ 1

ต้นเสียง(พนักงานเห่) : เหน้เอย พระเสด็จ	ลูกคู่ (ฝีพาย) : เหน้เอย พระเสด็จ
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : โดยแดน	ลูกคู่ (ฝีพาย) : โดยแดนชล
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : ทรงเรือต้น	ลูกคู่ (ฝีพาย) : ทรงเรือต้น
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : งามเจด	ลูกคู่ (ฝีพาย) : งามเจดฉาย

ในบาทต่อไป ก็จะใช้รูปแบบการเห่ที่มีลักษณะเดียวกัน แต่ตัดคำว่า เหน้เอย ออก และจะเห่ทำนองนี้ไปเรื่อยๆจนกระทั่ง ผู้บังคับการกระบวนเรือเห็นควรให้เคลื่อนกระบวนเรือเร็วขึ้นจึงให้เปลี่ยนทำนองได้

1.1.3 มูลเห่

มูลเห่ เป็นทำนองเห่ที่มีจังหวะเร็ว กระชับ พนักงานเห่จะเห่หน้า แล้วลูกคู่ซึ่งเป็นฝัฟายจะขานรับเป็นช่วงๆ ใช้เมื่อกระบวนเรือต้องการความเร็วสามารถใช้ทำนบกบิณพายในเรือพระที่นั่ง หรือทำพายพลรบ ในเรือรูปสัตว์และเรือทหารอื่นๆ เหมือนทำนองซำละเห่ได้

บทเห่ในทำนองซำละเห่จะใช้ กาพย์ยานี 11 ซึ่งเหมือนทำนองซำละเห่

ตัวอย่างบทเห่เรือทำนองมูลเห่

(จากกาพย์เห่เรือ เหน้ชมเรือกระบวน พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์)

เรือครุฑ ยุคนาคหัว	ลิวลอมมาพาคันผยอง
พลพายกรายพายทอง	ร้องโห่เห่ไอ้เห่มา

ลักษณะการเห่และรับทำนองมูลเห่ของต้นเสียง (พนักงานเห่) และลูกคู่ (ฝัฟาย)

ต้นเสียง(พนักงานเห่) : เรือครุฑ	ลูกคู่ (ฝัฟาย) : ซะ
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : ยุคนาคหัว	ลูกคู่ (ฝัฟาย) : ซะ
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : ลิวลอมมาพาคันผยอง	ลูกคู่ (ฝัฟาย) : ฮ้า ไอ้
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : พลพาย กรายพายทอง	ร้องโห่เห่ไอ้เห่มา
ลูกคู่ (ฝัฟาย) : เฮ้เฮ เฮ้เฮ เฮ่เฮ เฮ้... เฮ เฮ เฮ เฮ้ เฮ เฮ เห่ เฮ เฮ	

ในบทต่อไป ก็จะใช้รูปแบบการเห่ที่มีลักษณะเดียวกันไปเรื่อยๆจนกระทั่งกระบวนเรือถึงที่หมายจึงเปลี่ยนทำนองเป็นสวะเห่ (ซ้ำแลเรือ) หรือ บทเก็บพาย

1.1.4 สวะเห่ หรือ ซ้ำแลเรือ (บทเก็บพาย)

สวะเห่ หรือซ้ำแลเรือ หรือที่ทางกองทัพเรือเรียกว่า บทเก็บพาย พนักงานเห่ จะเป็นผู้เห่หน้า และมีลูกคู่ฝัฟายร้องตาม เป็นระยะ ใช้เป็นสัญญาณเมื่อกระบวนเรือจะถึงที่หมาย

บทเห่ไม่พบรูปแบบฉันทลักษณ์ที่ชัดเจนตามหลักภาษาไทย

ตัวอย่างบทเห่สวาทหรือชำแลเรือ (บทเก็บพาย)

ชำแลเรือ	เฮ เฮ เฮ
เฮ โเฮ เฮ โเฮ	เฮ โเฮเฮ โเฮ
เฮ โเฮ เฮ เฮ	เฮ โเฮ เฮ โเฮ
เจ้าเอ๋ยก็พาย	พี้ก็พาย
พายเอ๋ยพายลง	พายลงให้เต็มพาย
โอ้ละเห่ เห เฮ	โอ้ เห่เฮ เฮ เฮ
โอ้เห่ มาลา	โอ้เห่มาลา โอ้เห่มาลา
โอเห่ เจ้าคะ	โอเห่เจ้าคะ มะละไซโย
ศรีไชยแก้ว พ่อเอ๋ย	ไชยแก้ว พ่ออา

ลักษณะการเห่และรับทำนองสวาทของต้นเสียง (พนักงานเห่) และลูกคู่ (ฝีพาย)

ต้นเสียง(พนักงานเห่) : ชำแลเรือ	ลูกคู่ (ฝีพาย) : เฮ เฮ เฮ
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : เฮ โเฮ เฮ โเฮ	ลูกคู่ (ฝีพาย) : เฮ โเฮ เฮ โเฮ
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : เฮ โเฮ เฮ เฮ	ลูกคู่ (ฝีพาย) : เฮ โเฮ เฮ เฮ
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : เจ้าเอ๋ยก็พาย	ลูกคู่ (ฝีพาย) : พี้ก็พาย
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : พายเอ๋ยพายลง	ลูกคู่ (ฝีพาย) : พายลงให้เต็มพาย
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : โอ้ละเห่ เห เฮ	ลูกคู่ (ฝีพาย) : โอ้ เห่ เฮ เฮ เฮ
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : โอ้เห่ มาลา	ลูกคู่ (ฝีพาย) : โอ้เห่มาลา โอ้เห่มาลา
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : โอเห่ เจ้าคะ	ลูกคู่ (ฝีพาย) : โอเห่เจ้าคะ มะละไซโย
ต้นเสียง(พนักงานเห่) : ศรีไชยแก้ว พ่อเอ๋ย	ลูกคู่ (ฝีพาย) : ไชยแก้ว พ่ออา

เมื่อเห่จบแล้ว ฝีพายก็จะเก็บพาย ตามแบบอย่างทวารเรือ จนเมื่อเรือเทียบท่าพอดีแล้วจึงจบสิ้นกระบวนการเห่เรือในกระบวนการพยุหยาตราขลมารค

จังหวะฉิ่ง		-		+		-	+
บทเห่		ทรง				เรือ	ต้นไม้
ทำนอง	----	--- ล	--- ฟ	-- ล ซ- คี่	----	--- คี่	--- ล

จังหวะฉิ่ง		-		+		-	+
บทเห่		ทรง				เรือ	ต้นไม้
ทำนอง	----	--- ล	--- ฟ	-- ล ซ- คี่	----	--- คี่	--- ล

จังหวะฉิ่ง		-		+		-	+
บทเห่		งาม					เม็ด
ทำนอง	--- ล	--- ร	--- ม	ร คี่ - คี่	-- ร ท	- ลทล- ซ	--- ท

จังหวะฉิ่ง		-		+		-	+
บทเห่				งาม	เม็ด		ฉาย
ทำนอง	--- คี่	--- รท	-- ลทล	--- ซ	--- ล	--- ท	ล ซ- ซ

- หมายเหตุ :
- ตัวอักษรปกติ หมายถึง ต้นเสียง
ตัวอักษรเอน หมายถึง ลูกคู่
 - หมายถึง ฉิ่ง + หมายถึง ฉับ
 - บทที่เหลือใช้ทำนองเดียวกัน

1.2.2 เรื่องสังข์ศิลป์ชัย

ทำนองเห่เรือในเรื่องสังข์ศิลป์ชัยนี้ ตามที่หนังสือชุมนุมบทละคอนและบทคอนเล็ด พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เขียนไว้กำหนดทำนองมูลเห่ และใช้จังหวะฉิ่ง 2 ชั้น ตีกำกับ ไม่มีหน้าทับบรรเลงประกอบ ร้องสลับกันเป็นบทสนทนาระหว่างสังข์ศิลป์ชัยกับพระอินทร์ ส่วนตัวของทำนองนั้น ได้มีการปรับให้กระชับขึ้นแต่ยังคงมีลูกคู่ร้องว่า ฮ้ำฮั๊ และทำนองลูกคู่เห่ ของมูลเห่ในกระบวนพยุหยาตราชลมารคอยู่

บทเหรีือในละครดึกดำบรรพ์เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย

สังข์	พระเอยพระคือใคร	ขอให้แจ้งใจสักหน่อยรา
อินทร์	เราหรือคืออินทรา	มาช่วยเจ้าไว้เอาบุญ
สังข์	พระคุณพระปราณี	เหลือแรงข้านี้จะแทนคุณ
อินทร์	อย่าเลยอย่าคิด่วน	นั่งพักหน่อยแล้วค่อยฟัง

ทำนองเหมูลเหในละครดึกดำบรรพ์เรื่องสังข์ศิลป์ชัย

พระสังข์ศิลป์ชัย

นึ่ง	-	+	-	+	-	+	-	+
บทเห		-พระ-เอย	พระ	-คือ-ใคร	-ขอ-ให้	-แจ้ง-ใจ	--สักหน่อย	รา
ทำนอง	-----	- รี่ - ท	--- รี่	- ท - ท	- ท - ล	- ท - ล	--- มช	ทล - ซ

พระอินทร์

นึ่ง	-	+	-	+	-	+	-	+
ลูกคู่	- ฮ้า --	- ไร่ --						
ทำนองลูกคู่	- รี่ --	- รี่ --						
บทเห		-เรา- หรือ	คือ	-อิน-ทรา	--- มา	-ช่วย-เจ้า	-ไว้-เอา	บุญ
ทำนอง	-----	- ม - ล	มพมร- รี่	- รี่- รี่	--- ล	- ล - ล	-ท - ล	ทลซ - ซ

นึ่ง	-	+	-	+	-	+	-	+
ลูกคู่	เฮ	เฮ	- เฮ - เฮ	เฮ เห่เฮ เฮ	เฮ	-เฮ - เฮ	-เฮ - เฮ	เฮ เห่เฮ เฮ
ทำนอง	--- ท	--- ล	- ท - ล	ซ ม ซ ล	--- ม	- ม - ม	- ฟ - ม	ร ท ร ม

- หมายเหตุ :
- ตัวอักษรปกติ หมายถึง ด้นเสียง
ตัวอักษรเอน หมายถึง ลูกคู่
 - หมายถึง นึ่ง + หมายถึง นับ
 - บทที่เหลือใช้ทำนองเดียวกัน

1.2.3 เรื่องพระยศเกตุ

ทำนองเห่เรือในละครดึกดำบรรพ์เรื่องพระยศเกตุ นี้ ใช้ทำนองมูลเห่ โดยกำหนดให้อยู่ในอัตราจังหวะ 2 ชั้น มีดนตรีรับ-ส่งร้อง แต่ใช้ตะโพนตีหน้าทับสองไม้บรรเลงประกอบ ไม่ใช่ลูกคู่ร้องเหมือนการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค แต่ช่วงทำนองที่เป็นลูกคู่ร้องจะใช้วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์รับแทน

บทเห่เรือในละครดึกดำบรรพ์เรื่อง พระยศเกตุ

จะใคร่ทอดพระเนตร	นางวิเศษไม่ยากเลย
ดีละสหายเอ๋ย	พาเราไปอย่าได้ช้า
เรือท่าพระบาทนี้	เป็นเรือมีซึ่งสินค้า
ไม่สมเกียรติราชา	อันข้อนั้นมิเป็นไร

ทำนองเห่มูลเห่ ในละครดึกดำบรรพ์เรื่องพระยศเกตุ

ทำนองทางเครื่อง

ฉิ่ง		-		+		-		+
ทำนอง	-----	--- ท	-----	--- ล	--- ท	--- ล	- ซ - ม	- ซ - ล

ฉิ่ง		-		+		-		+
ทำนอง	-----	--- ม	--- ม	--- ม	--- ฟ	--- ม	- ร - ท	- ร - ม

ทางเห่

ฉิ่ง		-		+		-		+
บทเห่			จะ	ใคร		ทอด	พระ	เนตร
ทำนอง	--- ม	-- ร ซ	--- ล	--- ลซ	-----	--- ลซ	--- ร	--- ทลซ

ฉิ่ง		-		+		-		+
บทเห่		นาง	วิ	เศษ		ไม่	ยาก	เลย
ทำนอง	ลท --	--- ล	--- ล	--- ซ	- ล --	--- ซม	--- ซม	--- ซ

นึ่ง		-		+		-		+
บทเห่			ดี	ละ		ส	หาย	เอย
ทำนอง	-----	-----	--- มี	--- ฟี่	-- มี รี่	--- ท	--- คี่	--- คี่

นึ่ง		-		+		-		+
บทเห่		พา	เรา	ไป	อย่า	ได้		ช้า
ทำนอง	-----	--- ล	--- ล	--- ล	--- ซ	--- ล	--- ท	ลชลท - ท

- หมายเหตุ :
1. - หมายถึง นึ่ง + หมายถึง นับ
 2. บทที่เหลือใช้ทำนองเดียวกัน

2. วัฒนธรรมการถ่ายทอดการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

การถ่ายทอดเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารคนั้น ในปัจจุบันยังคงอยู่ในสถาบันหลักของชาติ 2 แห่งคือ กองทัพเรือ และกรมศิลปากร ซึ่งสามารถอธิบายจากการสืบค้นและสัมภาษณ์ได้ดังนี้

2.1 วัฒนธรรมการถ่ายทอดในแนวทางของกองทัพเรือ

กองทัพเรือถือเป็นหน่วยงานหลักในการจัดกระบวนพยุหยาตราชลมารค เนื่องจากเป็นหน้าที่ดั้งเดิมพนักงานเห่เรือในกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารค ที่มีหลักฐานบันทึกไว้โดยส่วนใหญ่ ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงเป็นนายทหารเรือ โดยพนักงานเห่ที่มีบันทึกไว้ในยุคนั้นคือ หลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอน สุนทรเทศ) ซึ่งเป็นนักสวดคฤหัสถ์ที่มีชื่อเสียงและต่อมาได้เข้ารับราชการเป็นนักร้องประจำกองแตรวงทหารเรือ ท่านได้ถ่ายทอดทางเห่เรือให้กับเรือเอกผัด ชูดิชลามาศ แต่ดังที่ได้กล่าวมาในประวัติการเห่เรือแล้วว่า ในครั้งนั้น เรือเอกผัด มิได้รับหน้าที่ เป็นพนักงานเห่แต่อย่างใด เนื่องจากในช่วงนั้น หลวงเสียงเสนาะกรรม (พัน มุกตวาทย์) และรองอำมาตย์ตรีไ้ปะ เหมอำไพ ซึ่งเป็นนักร้องที่มีชื่อเสียงในขณะนั้น ทำหน้าที่นี้ต่อจากหลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอน สุนทรเทศ)

หลวงเสียงเสนาะกรรม (พัน มุกตวาทย์) นั้น เป็นนักร้องที่มีชื่อเสียงของกรมศิลปากร ไม่พบหลักฐานในการถ่ายทอดทางเห่เรือให้กับนายทหารเรือคนใด มีเพียงพบว่าต่อทางเห่เรือไว้ให้กับครูเหนียว ดุริยพันธ์ เท่านั้น ส่วนรองอำมาตย์ตรีไ้ปะ เหมอำไพ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพนักงานเห่

เป็นผู้ที่มีความสามารถในการเห่เรือมาก เรือเอกผัด ชูติชลามาศ จึงขอร้องให้ รองอำมาตย์ตรีโปะ
เหมอำไพ ถ่ายทอดผู้อื่นแต่ก็ไม่เป็นผล เรือเอกผัด ชูติชลามาศ จึงได้ฝึกลูกศิษย์เสียเอง โดยถ่ายทอด
ทางเห่เรือให้กับ พันจ่าเอกเจิว สุขภูมิ และได้เป็นต้นแบบคนสำคัญยิ่งต่อการสืบทอดทางเห่เรือ
เป็นอย่างมากเนื่องจากในเวลาต่อมา นายชนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากรในสมัยนั้น ได้เชิญมา
ถ่ายทอดทางเห่เรือให้กับกรมศิลปากร อีกด้วย

ต่อมา พันจ่าเอกเจิว สุขภูมิ ได้ถ่ายทอดทางเห่เรือให้กับ พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง พนักงาน
เห่เรือที่ภายหลังได้ทำหน้าที่พนักงานเห่ ยาวนานที่สุดเท่าที่เคยมีการบันทึกไว้คือ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช
2505 – ปีพุทธศักราช 2546 โดยท่านได้เล่าถึงช่วงที่ขอเป็นศิษย์ของ พันจ่าเอกเจิว สุขภูมิ ว่า

“หลังจากปฏิบัติภารกิจของเราเสร็จเรียบร้อยแล้ว เราก็จอดเรือ
แล้วก็มานั่งเมียงๆมองๆมานั่งดู ว่าเขาฝึกกันอย่างไร เขาร้องกันอย่างไร
นั้นนั่น คือ มาในรูปลักษณะของครูพักลักจำ ก็เกิดขึ้นและมาคิดว่าคุณครู
ท่านร้องอย่างไร คุณครูท่านฝึกอย่างไร เขาเห่กันอย่างไร สนใจก็ศึกษาก่อน
โดยที่ยังไม่ได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์ท่าน อยู่ในลักษณะที่ จด ร้องคลอ ร้อง
ตามร้องว่ากันไปหลายปี เนื่องจากตอนแรกมันก็อย่างว่า เต็มๆ หนุ่มๆ
อะนะ คือพอดูแล้วก็ผ่านเลยไป แต่มันหลายปีไปพอ 02 04 แล้วก็ 04 05
สองปีติดกันเลย 04 05 แล้วก็เว้นไป 07 08 เนี่ย มันเริ่มฝึงห้าว เริ่มร้อง
ได้จากที่ไปนั่งดูนั่งอะไร จนกระทั่งทนไม่ไหวจริงๆ มันอยากได้ เลยไป
ฝากตัว ฝากตัวเป็นศิษย์ไปกราบเท้าบอกคุณครู ขออนุญาต ขอเป็นศิษย์
ชอบทางด้านนี้ คุณครูก็บอก เฮ้ย มา คือรับด้วยกัน อยู่ด้วยกัน คือตอน
นั้นท่านก็เป็นพันจ่าเอก พันจ่าเอกเจิว ผมก็จ่าเอก ก็เข้าไปกราบเท้าท่าน
ให้ท่านแนะนำในเรื่องของการเห่ “ (พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง,สัมภาษณ์
: 27 ตุลาคม 2549)

จากนั้นพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ได้ทำหน้าที่สืบทอดและในช่วงที่ พลเรือตรีมงคล
แสงสว่างเป็นพนักงานเห่นั้น ได้มีการคิดที่จะส่งเสริมสืบทอดการเห่เรืออย่างเป็นทางการ
โดยกองทัพเรือเคยรับสมัครผู้คนทั่วไป และข้าราชการในสังกัดกองทัพเรือ เข้ามาศึกษาการเห่เรือ
อย่างจริงจัง ในการเปิดอบรมครั้งแรกได้รับความสนใจเป็นอย่างดี แต่เมื่อเวลาผ่านไป จำนวนผู้เข้ารับ
การอบรมก็ลดจำนวนลงจนต้องล้มเลิกความตั้งใจไป

ในระหว่างที่มีกระบวนการพยุหยาตราขบวนเรืออยู่หลายครั้งนั้น นายทหารที่ทำการฝึกซ้อมอยู่ในขบวนเรือ หรือเป็นผู้ควบคุมการฝึกซ้อมฝีพายในขบวนเรือ ซึ่งได้รับฟังและคุ้นเคยกับทำนองแห่งเรือเป็นอย่างดีจำนวนหนึ่ง กลับเป็นผู้ที่จดจำทำนองทางแห่งเรือ และกลายเป็นผู้ที่สืบทอดทางแห่งเรือของกองทัพเรือไปโดยปริยาย เนื่องด้วยในการฝึกซ้อมขบวนเรื่อนั้น จะต้องแบ่งเป็นหลายกลุ่มเรือแยกซ้อมกันในที่ต่างกัน และในการฝึกซ้อมนั้นจะต้องมีการแห่เรือเพื่อให้จังหวะในการพายโดยตลอดทุกกลุ่ม จึงทำให้ต้องมีพนักงานแห่เรือ สำหรับประจำกลุ่มซ้อม ทำให้เกิดการฝึกพนักงานแห่สำรองไปโดยปริยาย

ยุคหลังจากพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง นั้น พนักงานแห่คนถัดมาซึ่งเข้ามารับหน้าที่พนักงานแห่เรือตามคำสั่งแต่งตั้งจากกองทัพเรือคือ นาวาตรีณัฐวัฏ (ชื่อเดิม ปรีชา) อร่ามเกลื้อ หัวหน้าแผนกเรือพระราชพิธี กองเรือเล็ก ซึ่งทำหน้าที่ในการฝึกซ้อมและเป็นพนักงานแห่เรือ สำรองมาโดยตลอด ซึ่งใช้วิธีการฟังและฝึกด้วยตัวเองมาก่อนที่จะได้รับการแนะนำการแห่เรืออย่างจริงจังจาก เรือโทสุจินต์ สุวรรณ ครูฝึกฝีพายในกองทัพเรือ และได้รับการแนะนำกลวิธีพิเศษจากพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ในภายหลัง

ในการฝึกการแห่เรือของพนักงานแห่เรือของกองทัพเรื่อนั้น ก็จะใช้บทแห่เรือขบวนเรือของเจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) เป็นหลักในการฝึกและจะปรับเปลี่ยนบทอื่นๆมาฝึกซ้อมตามบทที่ใช้กับกระบวนการพยุหยาตราขบวนเรือแต่ละครั้งซึ่งมีความแตกต่างกันไป

ในด้านพิธีกรรมทางความเชื่อในการฝึกการแห่เรื่อนั้น จากการสอบถามนาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ และพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ไม่พบพิธีกรรมใดๆ เกี่ยวกับการเรียนแห่เรือ แต่จะมีความเชื่อในเรื่องของการบวงสรวงเรือ และแม่ย่านางเรือพระราชพิธี เป็นประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมเพียงอย่างเดียวที่ทั้งสองท่านคิดว่า เป็นสิริมงคลแก่พนักงานแห่เรือและทุกคนในขบวนเรือ

ในปัจจุบันนอกจากพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง และนาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ที่เป็นพนักงานแห่เรือแล้ว ยังมีนายทหารเรือที่ทำหน้าที่แห่เรือในการฝึกซ้อมขบวนเรือและผู้สืบทอดอื่นๆ ที่มีความสามารถในการแห่เรือทางกองทัพเรือได้อีกคือ เรือโททวี นิลวงษ์ พันจ่าเอกวิโรจน์ โพธิ์เทศ และพันจ่าเอกเฉลิม รอดดี

กล่าวโดยสรุปได้ว่า วิถีแห่งการสืบทอดทางแห่งเรือในกองทัพเรือในอดีตนั้นมีการฝึกสอนจากครูผู้ทำหน้าที่มาก่อน โดยมีการรับเป็นศิษย์และฝึกสอนกันเป็นสายเหมือนทางด้านดนตรีไทย ต่อเมื่อยุคหลังนั้น บุคลากรที่ทำหน้าที่แห่เรือในกองทัพเรือมักจะมาจากฝีพายหรือครูฝึกในกระบวนการฝึกซ้อม

ของกระบวนการพหุชาติราชลมารคก่อน แล้วจึงเกิดบุคคลที่มีแววที่จะเห็นได้ดี เป็นที่ยอมรับโดยไม่มีสูตรสำเร็จในการค้นหา และจะได้รับการแต่งตั้งการทำหน้าที่พนักงานเห่าจากกองทัพเรือ ส่วนการสืบทอดอย่างเป็นทางการแบบนั้น มีความพยายามที่จะจัดการฝึกฝนอบรม แต่ยังคงขาดซึ่งผู้ที่สนใจใฝ่รักในศิลปการเห่าเรืออย่างจริงจัง จึงทำให้ไม่สามารถที่จะทำการสืบทอดอย่างจริงจังได้

อย่างไรก็ตามจากการสอบถามบุคลากรของกองทัพเรือที่ทำการฝึกซ้อมกระบวนการเห่าเรือ หรือทำหน้าที่เห่าเรือและพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (กิตติศิลป์) ประจำปี พุทธศักราช 2543 ซึ่งเป็นเหมือนครูใหญ่ทางการเห่าเรือในทางของกองทัพเรือ ก็ยินดีที่จะถ่ายทอดศิลปะแห่งการเห่าเรือในกระบวนการพหุชาติราชลมารค ให้ผู้ที่มีความสนใจ เพื่อให้ทางเห่าเรือของกองทัพเรือยังคงอยู่และขยายแผ่ไปสู่สาธารณชนต่อไป

2.2 วัฒนธรรมการถ่ายทอดในแนวทางของกรมศิลปากร

กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานหลักในการทำหน้าที่สืบทอดศิลปะที่ดีของชาติ ดังนั้นการเห่าเรือซึ่งถือเป็นศิลปะในการขับร้องสาขาหนึ่งที่ใช้ประกอบกับพระราชพิธีที่สำคัญของประเทศ จึงถือเป็นหน้าที่ที่กรมศิลปากร จะต้องอนุรักษ์สืบทอดต่อไป

ทางเห่าเรือของกรมศิลปากรนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพนักงานเห่าเรือซึ่งมาจากกรมศิลปากรมีเพียงท่านเดียวคือ หลวงเสียงเสนาะภรณ์ (พัน มุกตวาภัย) ซึ่งท่านได้ถ่ายทอดทางเห่าเรือให้กับครูเหนี่ยว คุริยพันธุ์ เพียงคนเดียวเท่านั้น และหลังจากนั้นครูเหนี่ยวก็ได้พบหลักฐานถ่ายทอดทางเห่าเรือให้ผู้ใดตามที่ได้บันทึกไว้ในประวัติการเห่าเรือข้างต้น

ครั้นเวลาผ่านไป สมัยนายชนิด อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดีกรมศิลปากร ได้เชิญพันจ่าเอกเชียว สุขภูมิ จากกองทัพเรือ มาเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับศิลปินของ กองการสังคีต กรมศิลปากร ในขณะนั้นคือ ครูประเวท กุมุท และครูเสรี หวังในธรรม

ภายหลัง ครูประเวท กุมุท ได้ทำการบันทึกเสียงการเห่าเรือเผยแพร่ไว้ และทำการถ่ายทอดทางเห่าเรือร่วมกับครูเสรี หวังในธรรมให้ศิลปินของกรมศิลปากรรุ่นถัดมาคือ ครูแจ้ง คล้ายสีทอง ครูลอย รัตนทัศนีย์ และ ครูสมชาย ทับพร โดยครูแจ้ง คล้ายสีทอง ได้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่และสาธิตการเห่าเรือ จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ

ในปัจจุบันการทำหน้าที่หลักเผยแพร่ และสาธิตการเห่เรือในกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารคของกรมศิลปากร คือ ครูสมชาย ทับพร และยังมีการบันทึกเสียงเก็บไว้เป็นหลักในการเห่เรือ โดยยังคงอยู่ในความควบคุมและแนะนำการเห่ของครูเสรี หวังในธรรม อยู่โดยตลอด

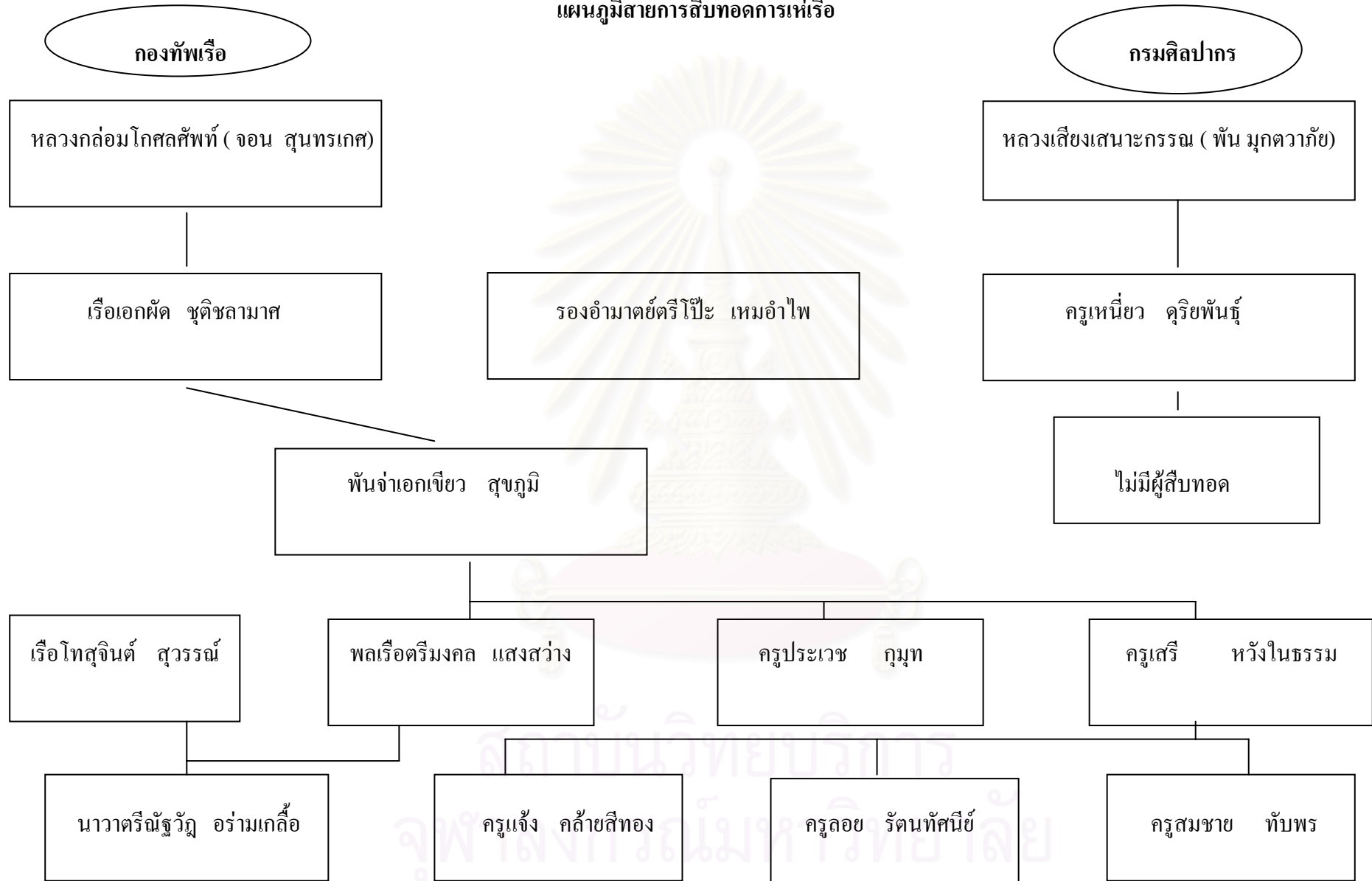
นอกจากในกองการสังคีต กรมศิลปากร ซึ่งปัจจุบันคือ สำนักการสังคีต กรมศิลปากรแล้ว อีกหน่วยงานหนึ่งที่มีหน้าที่สืบทอดการเห่เรือที่สำคัญคือ วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร โดยได้เสริมการเรียนการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ไว้ในหลักสูตรของผู้เรียนในสาขาคีตศิลป์ไทยของวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ โดยมอบหมายให้อาจารย์เฉลิมชัย โกมลผลิน ซึ่งทำหน้าที่สอนวิชาพากย์ เจริญ (โขน) เป็นผู้ฝึกสอน จนกระทั่ง อาจารย์เฉลิมชัย โกมลผลิน ได้ถึงแก่กรรม การสอนในส่วนนี้จึงได้ขาดช่วงหายไป คงมีอาจารย์ทางด้านคีตศิลป์ไทยของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ท่านอื่นๆที่เห่เรือได้ แต่มิได้ทำการสอนอย่างจริงจังเหมือนในอดีต

ในการเรียนการเห่เรือของกรมศิลปากรนั้น ก็ได้มีพิธีกรรมที่พิเศษจากการเรียนขับร้องเพลงไทยหรือดนตรีไทยแต่อย่างใด โดยมีแค่เพียงการไหว้ครูเพื่อระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ก่อนเรียนเพียงเท่านั้น

ในการเรียนการเห่เรือของทั้ง 2 สถาบันของกรมศิลปากรนั้น ก็จะใช้บทเห่เรือชมกระบวนเรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) เป็นหลักในการเรียน และจะปรับเปลี่ยนบทอื่นๆมาฝึกซ้อมตามควร

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสืบทอดของกรมศิลปากรนั้น มี 2 หน่วยงานที่ทำการอยู่คือ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร และวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ในสำนักการสังคีตนั้นปัจจุบันครูสมชาย ทับพร เป็นผู้ที่ทำหน้าที่หลักในการสืบทอดและเผยแพร่ โดยไม่เกี่ยวกับงานทางด้านกระบวนพยุหยาตราชลมารคแต่อย่างใด ส่วนวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ในปัจจุบันยังมีผู้ที่เห่เรือทางกรมศิลปากรได้ และไม่พบความพิธีกรรมหรือความเชื่ออื่นใดนอกจากพิธีกรรมปกติทางด้านดนตรีไทย

แผนภูมิสายการสืบทอดการห่เรือ

3. ประวัติชีวิตต้นเสียงเห่เรือ

3.1 ประวัติชีวิตพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง

ภาพที่ 23 พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง

พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เกิดวันที่ 21 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2483 เป็นบุตรนายอุ่น และนางเหมือน แสงสว่าง ซึ่งมีอาชีพทำนาที่จังหวัดสุพรรณบุรี มีพี่น้อง 14 คน เสียชีวิตไปแล้ว 5 คน โดยท่านเป็นคนที่ 7 ปัจจุบันอายุ 66 ปี มีอาชีพข้าราชการบำนาญพำนักอยู่บ้านเลขที่ 47/913 หมู่ 5 ตำบล ศาลา อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดนครปฐม 73170

ชีวิตวัยเยาว์

พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เรียนหนังสือระดับชั้นประถมศึกษาที่ โรงเรียนประชาบาลรัฐบำรุง 1 หรือ โรงเรียนวัดสองพี่น้อง ที่จังหวัดสุพรรณบุรี โดยท่านเล่าว่า “ก็เรียนหนังสือที่สุพรรณ พี่ชายคนโตของผมที่อยู่ปัจจุบันเนี่ยก็อายุ 80 กว่าแล้ว 81 แล้ว ท่านบวชเป็นพระเรียนทางด้านคำบาลี พี่ชายก็อยู่ที่วัดสองพี่น้อง เสร็จแล้วช่วงเล็กๆเนี่ย ตอนที่ผมได้เข้าโรงเรียนด้วยซ้ำ ท่านก็กลับไปบ้าน เยี่ยมโยมพ่อโยมแม่ ก็ไปเห็นเราวิ่งเล่นอยู่ แก้ววิ่งโทองๆๆ ก็เป็นเด็กบ้านนอก ท่านก็เลยขอโยมพ่อโยมแม่เอาน้องให้มาเลี้ยง ผมก็เลยติดสอยห้อยสุขท่านมาอยู่ที่วัดสองพี่น้องนั่นแหละ มาเรียนหนังสือที่นั่นตั้งแต่ซักรประมาณ 5 ขวบเศษๆ แล้วก็เข้าไปบวชอยู่กับพี่ชาย ก็มาเริ่มเรียนหนังสือตั้งแต่ตอนนั้น ก็มิหลงตา ท่านเป็นหมอบุรฉาน หมอยา และท่านก็สอนหนังสือเด็กก่อนวัยเรียน สมัยเราเรียกเด็กก่อนวัยเรียน ท่านก็เอาเด็กวัดเนี่ยมาเปิดสอนหน้ากุฏิท่านนั่นแหละ ก็เริ่มเรียนหนังสือประมาณตั้งแต่ 5 ขวบ

เศษๆ เรียนหนังสือจนกระทั่งก่อนเข้าเรียนในชั้นประถม เขียนหนังสือได้อ่านหนังสือออกในสมัยนั้น เรียนหนังสือรวมละบทไปก่อนสมัยนั้น ไล่ตั้งแต่แม่กง แม่กน อะไรที่ว่างกันไปเป็นเล่มเลย ผมก็อ่านหนังสือได้ก่อนเข้าโรงเรียนด้วยซ้ำ จนกระทั่งพอเข้าโรงเรียนก็เรียนชั้นประถม”

ในช่วงชีวิตวัยเด็กพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง มีหน้าที่ในการเลี้ยงควายให้ที่บ้าน โดยพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เล่าว่า “มีหน้าที่ก็คือเลี้ยงควาย เข้ามาก็ไล่ความออกตามทุ่ง พอพี่ชายไปปรับมาก็เปลี่ยนจากเด็กเลี้ยงควายมาเป็นเด็กวัด และก็เริ่มเรียนหนังสือหนังสือหาคือผมเรียนอยู่โรงเรียนวัดสองพี่น้องตั้งแต่ระดับชั้นประถมจนกระทั่งจบมัธยมปีที่ 6 เพราะที่นั่นจะมีโรงเรียนประถมคือหลวงพ่หรือพระที่ผมไปอยู่ด้วยเนียท่านเป็นเจ้าของคณะอำเภอบางของบ้านเนีย ก็คือ ท่านพระครูสุนทรปริยธกิจ (หลวงพ่เอกรัต) คุณพ่คุณแม่ผมก็เคยยกให้เป็นศิษย์บุญธรรมท่าน เพราะฉะนั้นท่านก็รับอุปการะผมมาตลอด”

บวชเรียนทางพระ

ในขณะที่พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เรียนอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นั้นคุณพ่ของท่านได้ถึงแก่กรรม ท่านจึงต้องอยู่กับแม่เพียงลำพัง โดยพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เล่าว่า “คุณพ่เสียชีวิตตอนผมเรียน ม.3 ก็เหลือคุณแม่คนเดียว ก็เราก็เลยแว้งกว้างไม่รู้จะไปทางไหน ไม่รู้จะเอาทางไหนเป็นหลักดี คือทางพระเราก็ไม่แน่ใจไม่รู้ว่าจะอยู่แล้วจะเป็นยังไง เพราะว่าหลังจากที่ผมจบมัธยม 6 แล้ว ผมก็บวชเณร เรียนก็เรียนทางพระ สอบพระธรรม ปีนั้นผมสอบพระคัมภีร์ได้ เลยเรียนพระคัมภีร์ด้วยนะ สะ เร็จแล้วก็เรียนทางด้านบาลี เราก็เรียนทางด้านบาลี บาลีก็จะเริ่มต้นตั้งแต่ อักษรวิภาค วาขยสัมพันธ สมันฉันทมัทธิ แล้วอันนี้เป็นตัวหลัก ปีหนึ่งนะสะ ปีหนึ่ง 4 เล่ม ก็จะไล่เรียนกัน แล้วเสร็จแล้วพอปีที่ 2 มันจะเป็นเรื่องของการเล่นธรรมบท คือแปลบาลี คืออ่านหนังสือเป็นภาษาบาลี แล้วก็แปลออกมาเป็นไทย แล้วจากไทยเนี่ยก็แปลเป็นบาลี ก็อย่างที่เขาแปลจากไทยเป็นอังกฤษ อังกฤษเป็นไทย ก็นั่นแหละมันจังหวะที่พี่เขาเขียนจดหมายไป มันแว้งกว้างด้วย เราไม่มีที่พึ่งเราก็ เอ๊ มันก็น่าจะลองเปลี่ยนแนวทางดูก็เลยเปลี่ยน ลาศึกขามาแล้วก็ฝึกเสร็จแล้วก็มาสอบเข้าเนี่ยนักเรียนจำทหารเรือ”

เข้าเรียนจำทหารเรือ

จากนั้นพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ได้เปลี่ยนสายการเรียนมาสมัครเป็นนักเรียนจำทหารเรือ โดยท่านเล่าว่า “ตั้งแต่เด็กยังไม่เข้าโรงเรียนจนกระทั่งจบมัธยมปีที่ 6 พอผมเรียนจบ หก เจ็ด หลวงพ่ท่านก็จับบวชเณรเลยบอกว่า ไม่ต้องไปไหนหรอก เรียนต่อทางพระ คือให้ผมบวชแล้วบอกว่าได้แล้ว

ทางโลกนี้จบมัธยม 6 เนี่ยก็มีความรู้พอสมควรแล้ว เอ็งเอาแนวทางของทางโลกเนี่ย มาผสมกับทางธรรม เอามาสอนพระสอนเณรไป นั่นคือแนวความคิดของท่าน และเอ็งก็เรียนทางธรรมไปด้วย ก็เป็นแนวทางของหลวงพ่อก็เสร็จแล้วตอนหลังท่านก็ได้รับยศสูงขึ้น ท่านก็ย้ายไปในตัวจังหวัด ไปเป็นเจ้าอาวาส วัดคอนคี่รี องค์กรแรก เราก็ย้ายตามพี่ชายมาที่วัดโพธิ์ ท่านก็มาเรียนต่อด้านปริญญาที่โรงเรียนมกุฏราชวิทยาลัย เราก็ไม่รู้จะไปไหนก็โอเค มาเข้าเป็นนักเรียนจำพรรษาเรื่อย”

ติดยศจำโท

พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เปลี่ยนมาเรียนจำพรรษาเรื่อย โดยสืบทอดการบวชเรียน ชีวิตของพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เข้าเรียนอยู่ 2 ปี และเมื่อจบหลักสูตรจึงติดยศทางทหารครั้งแรก เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พุทธศักราช 2503 ติดยศจำโท มีตำแหน่งตำแหน่งจำเรือ แผนกเรือเล็ก กองเรือเล็ก กรมการขนส่งทหารเรือ พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เล่าว่า “พอมาเข้าเป็นนักเรียนจำเนียรค่าใช้จ่ายไม่เกี่ยวเลย เขาจะมีเงิน มีเงินเดือน มีเบี้ยเลี้ยงให้ เลี้ยงดูอะไรเสร็จเรียบร้อย คือมาแต่ตัว เสื้อผ้าก็ไม่ต้องมี มีให้หมดเลยก็ไปเรียนอยู่ 2 ปี 2 ปี ก็จบคือหลักสูตรนักเรียนจำ ในช่วงที่ผมเรียนเนี่ยมัน 2 ปี 2 ปี พอจบก็ได้ยศจำโท”

สู่กระบวนพยุหยาตราชลมารค

ในช่วงที่พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เริ่มรับราชการทหารเรือ นั้น เป็นช่วงเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริ ในการฟื้นฟูประเพณีการจัดกระบวนพยุหยาตราชลมารค วันที่ 2 ตุลาคม พุทธศักราช 2503 พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง มารายงานตัวรับราชการที่กรมการขนส่งทหารเรือ เป็นจำเรือเล็ก กรมการขนส่งทหารเรือ ทำหน้าที่เป็นนายท้ายเรือขับเรือของทางราชการรับใช้หน่วยต่างๆในกองทัพเรือ หลังจากนั้นก็มีการจัดกระบวนเรือพยุหยาตราเพื่อเป็นการถวายผ้าพระกฐินที่วัดอรุณราชวราราม โดยท่านเล่าว่า “มันเป็นช่วงที่มีการฟื้นฟูประเพณีเกี่ยวกับเรื่องของการแห่เรือ เพราะว่า ปี 2500 งานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ก็มีการเอาเรื่องของประเพณีการจัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค เข้ามาร่วมในการเฉลิมฉลองด้วย โดยการจัดเรียกว่า พุทธพยุหยาตราชลมารค ซึ่งคุณครูเขียวนี่แหละที่เป็นต้นเสียงเห็นในขณะนั้น ซึ่งถือว่าเป็นครั้งแรกในรัชกาลปัจจุบันที่มีการจัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค โดยเริ่มจากการเข้ามาดูเรือที่เหลือจากสงครามโลกครั้งที่ 2 มันถูกทำลายบางส่วน ก็เอาเรือพระราชพิธีที่ยังอยู่ในสภาพซ่อมแซมได้มาจัดกระบวนเรือพยุหยาตราเนี่ย คือท่านเสด็จไปดูเรือที่คลองบางกอกน้อยเมื่อปี 2495 ท่านเสด็จไปทอดพระเนตรเรือพระราชพิธีที่สามารถซ่อมแซมได้เอามาจัด ไปทอดพระเนตรแล้วก็พบสภาพของเรือที่ยังหลงเหลืออยู่ที่มันรอดจากภัยสงคราม พระองค์ท่านก็เลยมีพระราชดำรัสกับข้าราชการ

เจ้าหน้าที่ทั้งหลายของกรมศิลปากรในขณะนั้น จะเป็นพระยาอนุมาราชทน คำรัสว่าท่านจะทำ อย่างไร ให้สามารถ ใช้ในกระบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารค ปี 2495 มีงานพระราชพิธีนั้นแหละจึงมีการจัด กระบวนเรือพระราชพิธีพยุหยาตราได้ ปี 2500 พอคืนนั้นแหละผมถึงได้มอยู่กรมการขนส่ง ทหารเรือ ซึ่งเป็นตัวค้นกำเนิดของ เจ้าพนักงานเห่”

ขณะนั้นพลเรือตรีมงคล ทำหน้าที่เป็นนายท้ายเรือลากจูง มิได้เกี่ยวข้องกับเรือพระราชพิธี โดยตรง และได้เริ่มที่จะสนใจในการเห่เรือ พลเรือตรีมงคลเล่าว่า “ คือ มันก็ขึ้นอยู่กับความชอบของเราแต่ละคน ความชอบแต่ละบุคคล คือผมเอง ผมอยู่บ้านนอกชอบสมัยเป็นเด็กๆ สมัยเรียนอยู่ สองพี่น้องเนี่ย ชอบในเรื่องของการร้องเพลง ลูกทุ่งก็เอา ลูกกรุงก็เอา เอลวิส นีชอบ เวลาถึงงานเราก็ร้อง แต่เพลงไทยเดิมเนี่ย เราไม่ได้ฝึกไม่ได้หัดเลยนะ ก็จะเน้นไปทางด้านเพลงลูกทุ่ง เพลงสากล เพลงลูกกรุง อะไรต่ออะไรต่างๆ เพลงสมัยเก่าตั้งแต่ คุณครูสมยศ คุณครูชาญ เย็นแฆ ท่านคุณครูคำ รณ พวกเพลงพวกนี้ก็จะเริ่มเข้ามา คือเพลงออกมาผมก็จะจด คือสมัยก่อนเพลงออกมาก็ไม่มีหนังสือ เพลงอย่างนี้ ฟังแล้วเขียนเพลงนิ่งเนี่ยเป็นสิบๆ เทียวว่าเราจะได้เพลงนิ่งเนี่ย เพลงเราจะจดได้ตาม ทันเนี่ย คือ ตรงไหนได้ก็จดไว้ก่อนแล้วก็เอามาต่อๆ ค่อยๆ ไล่ออกมาเป็นเนื้อเพลง สมุด 2 เล่ม ไอ้สมุด หมายเลข 2 สมัยนั้น 2 เล่ม ทีนี้ว่ากองเรือเล็กก็จะรับหน้าที่ในเรือพระที่นั่งทรง ต้องจัดที่นั่งของเรือ พระที่นั่งทรง กรมสารวัตรทหารเรือก็ต้องจัดกำลังคนเป็นเจ้าหน้าที่ของเรืออนันตนาคราช คือเรือทรงพระไตร แล้วฐานทัพเรือกรุงเทพก็จัดกำลังพลของกองร้อยรักษาความปลอดภัย เป็นฝึพาย ของเรืออเนกชาติภูซังค์ และที่แหล่งฝึกมันก็อยู่ตรงนั้น อยู่ที่เรานั้นแหละ สถานที่ทำงานเวลาที่เรา ทำงานเราก็ต้องเดินผ่านจุดฝึกเขาไป เพื่อไปลงเรือมันจะจอดอยู่ตรงนั้นพอดี แล้วก็เห็น มันเป็นนิสัยที่ เรารักเราชอบในการร้องเพลงเนี่ยผมก็ต้องเอาให้ได้ เรียนเนี่ยกว่าจะได้แต่ละเพลงเนี่ย ก็คือ ฝึกอย่างนั้น พอชอบแล้วทีนี้หลังจากปฏิบัติการกิจของเราเสร็จเรียบร้อย เราก็จอดเรือ แล้วก็มานั่งเมียงๆ มองๆ มานั่งดู ว่าเขาฝึกกันอย่างนั้น เขาร้องกันอย่างนี้นะนั่น คือ มาในรูปลักษณะของครูพักลักจำ ก็เกิดขึ้น และมาว่าคุณครูท่านร้องยังงี้ คุณครูท่านฝึกยังงี้ เขาหัดกันยังงี้ สนใจก็ศึกษาก่อน โดยที่ยังไม่ได้ ไปฝากตัวเป็นศิษย์ท่าน อยู่ในลักษณะที่ จด ร้องคลอ ร้องตามร้องว่ากันไปหลายปี เนื่องจากตอนแรก มันก็อย่างว่า เด็กๆ หนูๆ หนะนะ คือพอดูพอนั้น แล้วก็ผ่านเลยไป แต่มันหลายปีไป มันเริ่มฟังหัว เริ่มร้องได้จากที่ไปนั่งดูนั่งอะไร จนกระทั่งมันทนไม่ไหว ก็เลยไปฝากตัว ฝากตัวเป็นศิษย์ไปกราบเท้า บอกคุณครู ขออนุญาต ขอเป็นศิษย์ ชอบทางด้านนี้ คุณครูก็บอก เอ้า มา คือรับด้วยกัน อยู่ด้วยกัน คือตอนนั้นท่านก็เป็นพันเอก พันเอกเขียว ผมก็จำเอก ก็เข้าไปกราบเท้าท่าน”

ฉายแววพนักงานเห่

หลังจากปี พุทธศักราช 2508 พลเรือตรีมงคลได้มีโอกาสฝากตัวเป็นศิษย์กับครูเจียว ขณะนั้นท่านอายุประมาณ 25 ปี โดยท่านเจ้ากรมการขนส่งทางเรือได้มีดำริให้มีการฟื้นฟูและเปิดเป็นหลักสูตร 3 เดือน เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นใหม่ และสำหรับผู้ที่สนใจเรื่องการเห่เรือ มีผู้เข้าร่วมอบรมจากคุณครูหลายท่านจนจบหลักสูตร ต่อมาเจ้ากรมบรรพตได้จัดให้มีการแข่งขันเห่เรือในวันขึ้นปีใหม่ เพื่อที่จะมาแทนตำแหน่งครูซึ่งกำลังจะเกษียณ ตัดสินโดยการที่ท่านเอาเงินในใส่ซองให้ผู้แข่งขันแต่ละคน ซึ่งจะได้รับเงินไม่เท่ากัน พลเรือตรีมงคล เล่าถึงการเข้าสู่ชีวิตพนักงานเห่เรือว่า “ช่วงนั้นพอดี ท่านก็เปิดหลักสูตรให้ 3 เดือน เปิดให้คนทั่วไปสมัครนอกจากคนของกองทัพเรือ ใครที่สนใจทางด้านนี้ก็เข้ามาอบรมกับคุณครู มีประมาณสัก 20 เกือบๆ 30 ท่านก็มีทั้งของกองดุริยางค์ที่เป็นนักร้องแท้ๆเลย เข้ามาของผสมสารวัตรของกองร้อยรักษาความปลอดภัยรวมทั้งที่อื่นๆที่สมัครด้วยเกือบๆ 30 ท่าน แต่ผลพิสูจน์ก็อย่างว่า คือ มันน่าเบื่อหน่าย มันก็อย่างว่าร้องซ้ำๆซากๆ มันเรียนไป เรียนไป ก็ร้องหรือลงทุกที จนครั้งสุดท้ายนี้มันเหลืออยู่ไม่ถึง 10 คนที่สนใจจริงๆ ส่วนใหญ่ก็เป็นข้าราชการรุ่นเก่าๆ พวกที่ทำขวัญนาคมั่ง พวกที่เป็นนักร้องเพลงไทยมั่ง อะไรต่ออะไรเนี่ย รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรือพยุหยาตราโดยตรง พวกเป็นฝีพายเรือพระที่นั่งอะไรต่ออะไร ที่สนใจมันเหลืออยู่ 5-6 คน ซึ่งในจำนวนนั้นกระเด็นมา 1 ผมชอบ ไม่ยอมไปไหนผมต้องเอาให้ได้ก็อย่างว่าก็จบหลักสูตรปั๊บก็มีงานปีใหม่ ท่านเจ้ากรมก็เอาพวกที่เหลืออยู่นี้ เอามาร้องแข่งกัน ไอ้พวกที่อยู่เนี่ยใครจะเป็นผู้สืบทอดแทนตำแหน่งคุณครู”

หลังจากนั้นพลเรือตรีมงคลก็ได้รับเลือกให้ทำหน้าที่เป็นครูฝึกและเป็นพนักงานเห่ ตั้งแต่งานฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ครบ 200 ปี ในพุทธศักราช 2525 ในระหว่างนั้นก็ยังมีโอกาสออกแสดงในงานสำคัญต่างๆ หลายงาน โดยท่านเล่าว่า “ตั้งแต่ปี 25 พอปี 25 ครั้งแรกเราจับงาน มันก็มีถึง 3 ครั้ง ตอนปี 25 ก็เฉลิมฉลองกรุง 200 ปี ตอน 5 เมษายน แล้วเสร็จแล้วก็พอที่เดือนสิบสอง 13 วันสงกรานต์ กรุงเทพมหานคร ขณะนั้นไม่แน่ใจใครเป็นผู้ว่าฯ ก็ขอบรมราชานุญาตจัดกระบวนการเรือพยุหยาตราเพื่ออันเชิญองค์พระ ไปให้ประชาชนฝั่งธนบุรีเราสงกรานต์ เนื่องในวันสงกรานต์ จัดกระบวนการเรือพยุหยาตรานั้นเป็นวันที่ 12 เมษายน จาก 5 ก็ไป 12 ในปีนั้นก็จัดเสด็จ เพื่อพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ช่วงนั้นก็พอดี ไปทรงโปรดก็จัดงานอันเชิญ พระพุทธราชาธิบดี ที่สร้างเพื่อพระราชทานให้จังหวัดต่างๆ สร้างให้เป็นถิ่นมัสการกราบไหว้บูชา ตามจังหวัดต่างๆ ก็ไปเอาพระพุทธราชาธิบดี พระราชทานให้กับกรุงเทพมหานคร คือ ไปทอดกฐิน แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีพระราชอาคันตุกะสมเด็จพระนางเจ้าไปประทับทอดพระเนตรที่ท่าราชวรดิษฐ์ กระบวนพยุหยาตราก็จะให้อัญเชิญพระแล้วก็ผ่านท่าเรือ นั้น ให้พระราชอาคันตุกะได้ชม 3 ครั้ง วันที่ 20 ตุลาคม 25”

พลเรือตรีศิลปินแห่งชาติ

พลเรือตรีมงคล ทำหน้าที่เป็นพนักงานเหเรือ อยู่หลายครั้ง จนในได้รับการคัดเลือกเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปการแสดง (คีตศิลป์ไทย) ใน ปีพุทธศักราช 2543 และในปีพุทธศักราช 2546 ท่านได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเลื่อนยศ เป็น พลเรือตรี โดยท่านกล่าวว่า “เราก็จับพลัดจับผลู คือ ไม่นึกไม่ฝันว่าเราจะได้รับการเสนอชื่อเข้าไป มันก็มีเด็กๆที่ทำงานนี้แหละ ไอ้ที่มันผ่านงานมาด้วยกัน คือผมเองเป็นคนสมถะ ไม่อยากจะยุ่งไม่อยากจะอะไร เป็นคนอย่างนั้นเฉยๆ มันเสนอขึ้นไปพอเสนอก็เป็นช่วงเป็นจังหวัดปี 42 ปี 42 เรามีเนี่ยจากที่เราจะมาที่จะทำงานถวายพระองค์ท่าน เพื่อนผมมันก็เออรี่ออกไปก็อาจเป็นสาเหตุหนึ่ง แล้วเรื่องของการเหเรือเนี่ยมันยากลำบาก ถ้าเราไม่เหใครจะทำ ก็ได้ตำแหน่งนี้มาก็ซาบซึ้งใจ”

ชีวิตหลังเกษียณ

หลังจากเกษียณแล้ว พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรบรรยาย สาธิตจากสถาบันการศึกษา หน่วยงานที่ราชการ และงานเทศกาลสำคัญต่างๆ มากมายและปวารณาตัวเพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ สืบทอด การเหเรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารคต่อไป และยังคงพำนักอยู่ที่บ้านพัก ณ จังหวัดนครปฐม ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย หลังเกษียณต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2 ประวัติชีวิตนาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ

ภาพที่ 24 นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ

นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ เดิมชื่อ ปรีชา เกิดเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2505 ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดราชบุรี เป็นบุตรของนายเจ๊ก และนางชั้น ซึ่งประกอบอาชีพทำนา ทำสวน มีพี่น้องทั้งหมด 12 คน เป็นบุตรคนที่ 5 ปัจจุบัน นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ อายุ 45 ปี ดำรงตำแหน่งเป็น หัวหน้าแผนกเรือพระราชพิธี ส่วนพี่น้องที่เหลืออาศัยอยู่ในเขตปริมณฑล เช่น นครปฐมและราชบุรี ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน รับราชการและเป็นพ่อค้า

ด้านชีวิตครอบครัว

นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ได้สมรสกับนางอังศณา อร่ามเกลื้อ มีบุตรชาย 1 คน คือนายอลงกรณ์ อร่ามเกลื้อ อายุ 21 ปี ปัจจุบันอาศัยอยู่ในบ้านพักของ แผนกเรือพระราชพิธี บริเวณ เจริญสะพานอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ชีวิตในวัยเยาว์

นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ในวัยเยาว์ อาศัยอยู่กับพ่อและแม่ที่จังหวัดราชบุรี มีชีวิตอยู่กับการทำสวน ทำนา เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนวัดพิศุทธทอง ชีวิตส่วนใหญ่ไม่ได้ข้องเกี่ยวกับเรื่องของดนตรีมากนัก มีโอกาสได้ร้องเพลงสนุกสนานไปตามประสาในวัยเด็ก โดยไม่ได้ยึดถือใครเป็นต้นแบบ นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ เล่าว่า “ตอนเด็กๆ ก็ไม่ได้มีอะไรมาเรียนง่ายอยู่กับบ้านทำสวน ทำนาช่วยพ่อแม่ไปเรื่อย ไม่มีอะไรมา ตอนเรียนอยู่โรงเรียนพิศุทธทอง ก็มีแค่วิชาขับร้องปกติเหมือนทั่วไป เราก็เรียนไป ถึงเวลาสอบก็ไปสอบร้องเพลงกันเลย ไม่ได้มีอะไรเรียนมากนัก”

ภายหลังกาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดราชบุรี จนถึงระดับชั้น มศ.3 ในระหว่างนั้น นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ เล่าว่า “ช่วงนั้นก็ไม่มีอะไรมา เคยแค่ประกวดร้องเพลงวันเด็กเล่นๆ เลย ไม่ได้คิดอะไร แล้วคนอื่นก็ไม่รู้จักเราในนามของการร้องเพลง คือไม่ได้มีแววเท่าไรนักในตอนนั้น แต่เวลามีงานก็ขึ้นไปร้องสนุก สนุก ไม่ได้คิดอะไรแต่ก็ชอบเพลงอยู่แล้ว”

หลังจาก นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ จบชั้น มศ.3 จากโรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดราชบุรี จึงสอบเข้าไปเรียนต่อที่โรงเรียนจำทหารเรือ ในขณะที่อายุประมาณ 17 ปี นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ มีความรู้สึกอยากเป็นนักร้อง แต่ก็ไม่มีโอกาสเพราะมีคนที่ไม่ดี และร้องได้ดีกว่า โดยท่านเล่าว่า “ตอนนั้นก็อยากเป็นนักร้องแต่ไม่ได้เป็น เพราะคนอื่นเขาเสียดีกว่าไง เขาไปกันเราก็ไม่ได้ไป” นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ใช้เวลาเรียน 2 ปีจนจบจากโรงเรียนจำทหารเรือ ด้วยผลการเรียนประมาณ 3.7 – 3.8 หลังจากนั้นจึงตัดสินใจเรียนต่อที่กรุงเทพฯ เพราะพ่ออยากให้เรียน จึงทำให้ต้องทำงานไปด้วยและเรียนไปด้วย โดยเริ่มเรียนภาคค่ำที่โรงเรียนสตรีวิเศษตั้งแต่เรียนไม่จบ ภายหลังจากไปเรียนที่รามคำแหงแต่เรียนไม่จบ สาเหตุเนื่องจากความรู้สึกห่วงงานที่ทำมากกว่าจะทุ่มเทให้กับการเรียน โดยท่านเล่าว่า “ไปสอบเราก็ไม่ยอมไปสอบ ไม่เรียนก็ไม่ไปเรียน ถ้าเรียนก็คิดว่าจบ ตอนหลังไปเรียนที่ราม ก็ไม่จบ เรียนที่ไหนก็ไม่จบ คือตอนนั้นเราทำงานด้วย ก็เลยห่วงงานมากกว่า เรากินเงินเดือนเขา เราก็อยากทำให้เต็มที่ ทำให้คุ้มค่า เพราะบางอย่างคิดว่าคนเราแบ่งๆกันทำ หมายความว่าเราเรียนก็ยังไม่เก่ง แต่เราก็ทำตรงนี้ ก็แบ่งๆหน้าที่กันไป”

ชีวิตการทำงาน

หลังจากจบโรงเรียนช่างทหารเรือ เมื่ออายุ 19 ปี นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ทำคะแนนได้ในระดับดี สามารถที่จะเลือกที่ทำงานที่ใดก็ได้ในกองทัพเรือ จึงเข้ามากรุงเทพฯ เพราะต้องการที่จะเรียนต่อ แต่ก็ไม่ได้ศึกษาต่อตามความตั้งใจ และได้รับราชการได้ติดยศจำเอก ประจำอยู่กรมการขนส่งทางเรือ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการถือท้ายเรือ เพราะสมัยเรียนได้มีโอกาสศึกษาเรื่องการเดินเรือ โดย นาวาตรีณัฐวัฏ เล่าว่า “คือตอนเรียนอยู่จำเอนะ ก็ได้เรียนเดินเรือ รักษาเรือ แล้วก็ถือท้ายเรือ พอจบมาอยู่กรมการขนส่ง ก็มีถือท้ายเรือเหมือนกัน ไม่ได้ใช้การเดินเรืออะไรมากนัก”

ลูกกองเรือพระราชพิธี

ต่อมาเมื่อปี 2524 หลังจากที่ถูกขมาได้ 2 – 3 เดือน ก็มีการเปิดรับสมัครถือท้ายเรือ เพราะในปี 2525 จะมีฉลองกรุงเทพฯ 200 ปี จึงมีการเตรียมฝึกฝีพาย โดยใช้เวลาฝึกซ้อมประมาณ 8 เดือน ซึ่งสมัยนั้นได้ประจำอยู่ที่แผนกเรือลำเลียงและแจวพาย นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ เล่าว่า “เขาก็รับสมัครฝีพายเรือพระที่นั่ง ก็เริ่มไปฝึก ขณะนั้นก็ฝึกกัน 8 เดือนเลยนะ ฝึกเช้า บ่าย เช้า บ่าย เต็ม ๆ 8 เดือน จากนั้นแผนกเรือลำเลียงและแจวพาย ก็แยกกันมาเป็น แผนกเรือลำเลียง และแผนกเรือพระราชพิธี ก็เลยมาอยู่ที่แผนกเรือพระราชพิธีนี้เลย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530 ก็ไม่เคยย้ายไปไหนอีกเลย รวมแล้วที่อยู่มา 25 ปีกว่าๆ เป็นฝีพาย พนักงานขนยาว และเป็นพนักงานเหเรือสำรองในปีพ.ศ. 2539, 2542, 2546 จนปี พ.ศ. 2549 ก็ได้เป็นพนักงานเหเรือ “

เริ่มเรียนเหเรือ

นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ได้เรียนรู้การเหเรือครั้งแรกจาก พันจ่าเอกสุจินต์ สุวรรณ (ภายหลังปรับยศเป็น เรือโท) โดยใช้เวลาในช่วงฝึกเป็นฝีพายเรือเป็นระยะเวลา 8 เดือน แบ่งเป็นช่วงเช้า 3 ชั่วโมง บ่าย 3 ชั่วโมง ปฏิบัติอย่างนี้มาหลายปีจนเกิดความเคยชิน และจดจำทำนองได้อย่างดี นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ เล่าว่า “ตอนฝึก 8 เดือนเนี่ย เราก็จะฟังครูสุจินต์ สุวรรณ ตลอด ฟัง ฟัง แล้วก็จำได้ เพราะเราชอบร้องเพลงอยู่แล้ว ฟังมาหลายปี ทีนี้พวกวิธีการเนี่ย มันต้องอาศัยเวลา เพราะเราไม่มีครูมาจับให้ ใช้เวลาอยู่หลายปีกว่าจะเป็น เราไม่ได้เรียนโรงเรียนดนตรี ถ้าเรียนก็คงมีคนบอกว่า อันนี้ไม่ได้ อันนี้ได้ มีคนคอยฟังคอยติ คอยแต่งตลอดเวลา ก็เลยใช้เวลา” กระทั่งได้เป็นพนักงานเหเรือสำรอง นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ เล่าว่า “คือก็มีคนคอยดูอยู่ ก็รู้กันว่าใครเหได้ เขาก็ใช้คนให้เหมาะกับงาน”

นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ได้รับการถ่ายทอดกลวิธีพิเศษต่างๆ เพิ่มเติมจากครูหลายท่าน เช่น พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เพื่อให้การหัดมีความไพเราะยิ่งขึ้น นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ เล่าว่า “กี นานๆ ที่ครูมงคลก็จะมาร้องซักทีนึง เราก็จำ พอครูมงคลมา ออกงานเราก็จำอีก แต่ว่าคนที่สอนหัด จริงๆ ก็จะเป็นครูสุจินต์ ครูมงคลก็เป็นเรื่องวิธีร้อง จนหลายๆ เราก็เริ่มชำนาญขึ้นนิดหน่อย พอรู้ บ้าง ก็ประยุกต์เอาให้เป็นของตัวเอง เป็นสไตล์ของเรา แต่ไม่ใช่แหวกแนวนะ เช่นทำยังไงให้ ประหยัดเสียง การยืดเสียง ”

นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ฝึกฝนจนสามารถคิดหารูปแบบเฉพาะในการร้องที่เป็นเอกลักษณ์ ของตนเอง ในช่วงที่รู้ว่าจะได้เป็นพนักงานหัดตัวจริงได้พยายามปรับปรุงแก้ไขข้อเสียตนเอง โดยอาศัย การฟังจากคนอื่นร้องแล้วจดจำนำส่วนที่ดีมาประยุกต์ใช้ แต่ยังคงคนที่คอยให้คำแนะนำ คำทัก และ ช่วยขัดเกลาทางร้องให้สละสลวย สวยงาม แต่ก็พยายามสอบถามจากผู้รู้ และหมั่นฝึกตนเองอย่าง สม่ำเสมอ

นอกจากนี้นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ยังฝึกการอ่านทำนองเสนาะประเภทอื่นๆ ด้วย เช่น อ่านกลอนยาว อ่านทำนองเสนาะ ขับเสภา เป็นต้น

พนักงานหัดมือใหม่

เนื่องในโอกาสที่ สมเด็จพระราชาธิบดี สมเด็จพระราชินี และพระราชวงศ์ชั้นสูงของ ต่างประเทศ 24 ประเทศ เสด็จพระราชดำเนินร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี รัฐบาลได้จัดให้ มีการแสดงกระบวนเรือพระราชพิธี ถวายเพื่อต้อนรับพระราชอาคันตุกะและทรงทอดพระเนตร โดยในครั้งนี้ นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ได้รับคัดเลือกจากกองทัพเรือให้ทำหน้าที่พนักงานหัดเรือ โดย นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ได้เล่าถึงการเป็นพนักงานหัดว่า “การเป็นพนักงานหัดเรือ สุขภาพเป็น เรื่องสำคัญที่สุด ต้องมีความแข็งแรงและพร้อมในทุกๆ เรื่อง ก่อนมีการซ้อมต้องพักผ่อนให้ร่างกาย แข็งแรงจึงจะสามารถร้องได้อย่างที่ตั้งใจ แต่ถ้ากระบี่ลมไม่แข็งแรงพอก็ไม่สามารถบังคับเสียงให้ได้ ตามที่ต้องการ เรื่องของการออกเสียงสูง ต่ำ อักษรต่างๆ วิธีการอ่านคำแต่ละคำ ต้องคำนึงถึง วัตถุประสงค์ของผู้แต่งบทประพันธ์นั้นๆ ว่าต้องการให้ออกเสียงอย่างไร บางครั้งอาจต้องมีการตัดคำ รัศคำ รวบคำบ้าง เช่น บางคำมี 3 พยางค์ แต่ผู้แต่งต้องการให้ออกเสียงแค่ 2 พยางค์ เป็นต้น ในเรื่องนี้ ต้องสอบถามจากผู้แต่งให้แน่ชัดว่าอ่านอย่างไร บางครั้งต้องเปิดพจนานุกรมเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ทั้งภาษา อักษร เสียงสูง เสียงต่ำ และต้องร้องออกเสียงให้ชัดเจน นอกจากนี้ความหมายของคำก็ถือว่า สำคัญ เพราะจะมีผลต่ออารมณ์เพลง ถ้าร้องแบบไร้อารมณ์ก็ไม่มี ความไพเราะ ถ้าจะร้องให้ หวาน ก็ต้อง ทำเสียงให้หวานตามเป็นด้วย ไม่ห้วน ไม่ห้าว”

ความมุ่งหวังในชีวิต

นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลือ เล่าถึงอนาคต และสิ่งที่คาดหวังต่อไปว่า “จากนี้ก็จะรับราชการไปเรื่อยๆนะ แต่ไม่ได้คิดว่าวันใดจะต้องอยู่ หรือไม่ได้อยู่ คือผมรับการเปลี่ยนแปลงได้ แต่ถ้าถามว่าจะให้ไปอยู่ที่ไหนด้วยตัวเอง คงไม่ไป แต่ถ้าโดนย้ายก็ต้องไป คือที่นี่เหมือนบ้านแล้ว แต่ถ้าให้ไปไหนก็ต้องไป เราเป็นทหารต้องทำตามคำสั่ง เพราะอะไรมันไม่แน่ ที่ว่าแน่ยังไม่แน่เลย แต่ก็ทำตามหน้าที่ให้ดีที่สุด”

3.3 ประวัติชีวิตครูสมชาย ทับพร

ภาพที่ 25 ครูสมชาย ทับพร

ครูสมชาย ทับพร พำนักอยู่ ณ บ้านเลขที่ 36 ตรอกสารพัดช่าง แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร และ ดำรงตำแหน่งกิตติศิลปินระดับ 8 ว. กลุ่มดุริยางค์ไทย กรมศิลปากร เป็นชาวจังหวัด นนทบุรี เกิดเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พุทธศักราช 2491 เป็นบุตรของนายชิตและทองเจือ ทับพร บิดามารดามีอาชีพเป็นเกษตรกรที่มีฐานะมั่นคง ครูสมชาย ทับพร มีพี่น้องร่วมบิดามารดาจำนวน 11 คน ดังนี้

1. นางจุติศต์ คู่หมั้น อาชีพเกษตรกร
2. เด็กหญิง (เสียชีวิตตั้งแต่แรกเกิด)
3. นายสมชาย ทับพร
4. นายวินัย ทับพร อาชีพเกษตรกรและรับเหมาก่อสร้าง
5. นางจินตนา พอนรอด อาชีพเกษตรกร
6. นางทรัพย์สิน ทับพร อาชีพเกษตรกร
7. น.ส.เบญจวรรณ ทับพร ข้าราชการสถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเล จังหวัด ชลบุรี
8. นายชวลิต ทับพร ประกอบธุรกิจเครื่องดนตรีไทยและนักร้องเพลงไทยอาชีพ
9. น.ส.หทัยรัตน์ ทับพร อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
10. นางสุกัญญา กุหลารภรณ์ คุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร
11. นางกนกวรรณ ทับพร พนักงานประจำธนาคารกรุงเทพ จำกัด(มหาชน) สาขาราชวิถี

ด้านครอบครัว

ครูสมชาย ทับพร สมรสกับครูอรทัย กันเรื่อง ครูสอนวิชาศิลปะไทย วิทยาลัยนาฏศิลป กรมศิลปากร เมื่อปี พุทธศักราช 2517 มีธิดา 3 คนคือ

- 1.นางสาว สมฤทัย ทับพร อาจารย์สอนดนตรีไทย โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ
- 2.เด็กหญิง ชยาทร ทับพร ถึงแก่กรรม
- 3.นางสาว ชนาทร ทับพร รัับราชการสำนักพระราชเลขานุการ และกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ชีวิตวัยเยาว์

ครูสมชาย ทับพร เกิดที่บ้านเลขที่ 29 หมู่ 6 ตำบลบางกร่าง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ตั้งอยู่ริมคลองบางกอกน้อย โดยคุณตาชิต ทับพร บิดาของ ครูสมชาย ไม่ได้สืบเชื้อสายนักดนตรี แต่คุณตามีอาชีพเป็นหมอขวัญ และบ้านหลังนี้ บิดาของครูสมชาย สร้างขึ้นเมื่อประมาณ 50 กว่าปีที่แล้วโดยเป็นการสร้างเพื่อแยกครอบครัวมาจากบ้านญาติฝ่ายแม่ของครูสมชาย ทับพร (คุณยายทองเจือ ทับพร) ที่อยู่ฝั่งตรงข้ามบ้านปัจจุบัน ฝั่งไปทางทิศตะวันออกประมาณ 200 เมตร ซึ่งผู้คนแถวนั้นมักจะเรียกบ้านนี้เรียกกันว่า “บ้านหมู่ใหญ่” และเมื่อคุณตาชิต ทับพร ซึ่งเป็นชาวบางแค กรุงเทพฯ แต่งงานกับคุณยายทองเจือ ก็คิดว่าน่าจะย้ายบ้านมาอยู่ในที่ดินส่วนตัวฝั่งตรงข้ามเพื่อไม่ต้องวุ่นวายมากนัก จึงได้ย้ายมาและปลูกเป็นบ้านไม้ทรงไทย ประกอบกับเรือนไม้อีก 3 หลัง

บิดามารดาของครูสมชายมีอาชีพเกษตรกร ทำสวนผลไม้เป็นหลัก โดยครูเล่าว่า “ในตอนที่เด็ก ก็ไม่มีอะไร ก็เป็นชาวสวน ช่วยพ่อแม่ทำสวน แล้วก็เรียนด้วย ทำหน้าที่เฝ้าต้นไม้ เฝ้าสวนทุเรียน หน้าทุเรียนก็เก็บทุเรียน หน้ากระท้อนก็เก็บกระท้อน หน้าส้มก็ไปเก็บส้ม ไม่ได้มีอะไรมาก”

เริ่มชีวิตการศึกษา

ชีวิตในวัยเริ่มศึกษาของครูสมชาย เริ่มต้นขึ้นโดยเข้าเรียนในระดับก่อนประถมศึกษาที่โรงเรียนปรุงศิลาปีที่อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี หลังจากนั้นจึงย้ายมาเรียนระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดไทยเจริญ (เดิมชื่อวัดบ้านจัน) ตำบลบางขุนกอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยครูเล่าว่า “สมัยนั้นยังไม่มีตึกเรียน ก็เรียนตามศาลาวัด แต่ตอนที่ย้ายโรงเรียนมาจากปรุงศิลาปีที่ได้ข้ามชั้นไปเลย เพราะเราอ่านออกได้ สมัยก่อนเขาให้อ่านหนังสือ ลูกเขียน ลูกอ้อด แล้วเราอ่านได้ ก็เลยเรียนเร็วกว่าคนอื่นไป 1 ปี”

โรงเรียนวัดไทยเจริญ ในขณะนั้นมี ครูสงวน ฉิมคล้าย เป็นครูใหญ่ ซึ่งเป็นผู้ที่ชอบเล่นดนตรีไทยประเภทเครื่องสาย และได้เชิญครูจ่อม (ไม่ทราบนามสกุล) ซึ่งเป็นนักดนตรีแถว อยู่แถวบ้านบางขุนกอง ก็มาช่วยสอนดนตรีไทย และขับร้องบ้าง แต่ครูสมชายก็ไม่ได้สนใจอะไรมากนัก โดยครูเล่าว่า “ตอนนั้นไม่มีอะไรมาก แต่ได้ร้องเพลงหน้าชั้นในวิชาขับร้องมากกว่า เราเป็นคนชอบร้องเพลงอยู่แล้ว แล้วก็ชอบร้องเพลงลูกทุ่ง เช่นเพลงเขาพระวิหาร ก็ชอบร้องเพลงแบบนี้”

ครูสมชาย เรียนที่โรงเรียนวัดไทยเจริญจนกระทั่งจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากนั้นจึงย้ายไปเรียนระดับมัธยมศึกษาที่ โรงเรียนวัดน้อยใน ฟังชันบุรี กรุงเทพฯ แต่ในช่วงแรกก็ยังไม่ได้สนใจในดนตรีไทยมากนัก แต่กลับให้ความสนใจเล่นกีฬาเสียมากกว่า โดยครูสมชาย เป็นนักกีฬาแชร์บอล เซปักตระกร้อ ตะกร้อลอดห่วง บาสเกตบอล วิ่ง และชกมวยเป็นต้น โดยครูเล่าว่า “สมัยนั้นเล่นทุกอย่าง เคยไปแข่งวิ่งถึงที่สนามศุภชลาศัย ตะกร้อลอดห่วงก็เคยเล่นจนถึงขนาดมาแข่งที่สนามหลวงเหมือนกัน”

ล่ารางวัลลูกทุ่งงานวัด

นอกจากกีฬาแล้ว ครูสมชาย ยังมีงานอดิเรกอย่างหนึ่งคือการเข้าร่วมการประกวดร้องเพลงลูกทุ่ง ตามงานวัดต่างๆมากมาย โดยครูเล่าว่า “เคยไปประกวดงานวัดต่างๆ แทบทุกวัดในระแวกคลองบางกอกน้อย แล้วก็ชนะมาตลอด เช่นที่วัดพิบูลเงิน บางใหญ่ นนทบุรี วัดคงคา ก็มีเป็นประจำ วัดศรีเรืองบุญ ที่ปลายบาง วัดทองบางระมาด วัดสักใหญ่ บางกรวย วัดพวกนี้เค้าจะมีประกวด

ร้องเพลงลูกทุ่ง ก็จะได้รางวัลเป็นประจำ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นพวกน้ำมันใส่ผม ผ่าตัดกางเกง เงินบ้างนิดหน่อย หรือไม่ก็ขันน้ำบ้างแล้วแต่ พ่อกับแม่ก็ไม่ได้ว่าอะไร เพราะทำไปสนุกๆ แม้จะต้องเดินไปประกวดไกลแสนไกล เดินตัดทุ่งนา จุดคบเพลิง เดินไปกลางคืนกับเพื่อนๆ ก็จะไป”

งานอดิเรกที่ทำเป็นประจำในสมัยเรียนมัธยมศึกษาคือ การเป็นกองเชียร์ร่วาง โดยครูสมชาย เล่าว่า “กองเชียร์ร่วางคือหานางรำมา นางรำที่มีชื่อเสียงคือ คณะป่าสักคอมโบ จังหวัดสระบุรี เราก็จะหาเฉพาะนางรำมา แล้วเราก็ร้องเพลงเอง มีเครื่องดนตรีหลักๆประกอบก็คือ กลองกับเครื่องจังหวะ โดยมักจะเป็นงานหารายได้ให้กับวัดแถบวัดไทยเจริญเสียมาก” และจากการที่ต้องร้องเพลงให้กับคณะร่วาง ซึ่งต้องร้องเป็นเวลานานๆ ทำให้ครูสมชายได้ฝึกฝนพลังเสียงให้ทนทานซึ่งเป็นจุดหนึ่งที่ทำให้ครูสมชายมีน้ำเสียงที่คงทน

ครูสมชาย ทับพร เริ่มสนใจในดนตรีไทยในตอนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยครูเล่าว่า “จริง ๆ ก็ยังไม่ได้สนใจในดนตรีไทยนัก ชอบแต่ร้องเพลงลูกทุ่ง แต่ที่นี้เพื่อนๆ เขาไปสมัครเป็นวงอังกะลุงของโรงเรียน ได้ประมาณ 1 ปี เราก็ไม่ได้สนใจ แล้ไปยืนดู พอปีที่ 2 เขาก็เปิดรับสมัครนักดนตรี พวกเขาเล่นเครื่องสาย โดยตอนนั้นมีครูเฉลิม ท้วมมา และครูจอม (ไม่ทราบนามสกุล) ซึ่งเคยสอนเมื่อครั้งอยู่ชั้นประถมศึกษา มาสอนด้วย ก็เลยไปสมัครสีไวโอลิน เพราะสมัยนั้นเขาเอาไวโอลินมาเล่นในวงเครื่องสายด้วย” แต่ในครั้งนั้นผลปรากฏว่า ผลการทดสอบทางโสตประสาทของครูสมชาย ไม่ผ่าน ไม่สามารถเล่นไวโอลินในวงได้ โดยครูเล่าว่า “ตอนนั้นเขาให้ฟังเสียงแล้วก็บอกว่าเป็นเสียงอะไร เราไม่เคยเรียนก็เลยตอบไม่ได้ว่าเป็นเสียงอะไร ก็เลยไม่ได้เรียนในตอนนั้น”

ครูชอบร้องคนแรกในชีวิต

หลังจากนั้นครูสมชาย ก็กลับไปเล่นกีฬาตังเดิม แต่เพื่อนๆ ที่เล่นกีฬามาด้วยกันก็ค่อยๆ ทอยกันไปเล่นดนตรีกันจนเหลือสมาชิกกีฬาของครูสมชาย ลดน้อยลง ครูสมชายจึงติดตามเพื่อนไปนั่งฟังดนตรีไทยด้วยจนกระทั่งครูเฉลิม ท้วมมา แนะนำว่า ถ้าอยากเรียนดนตรีไทยจริงๆ ให้เอาเงินมา 10 บาทจะไปซื้อขลุ่ยมาให้

ครูสมชาย เล่าว่า “ระหว่างรอขลุ่ยที่ตั้งใจจะมา ก็นั่งฟังเขาเล่นดนตรีไทยกัน พอคิดกลองมันขาด ก็เลยลองตีกลองดู ก็ปรากฏว่าตีได้ ไปไปมามากก็เลยได้ตีกลองแขก ไม่ได้เป่าขลุ่ย อย่างที่ตั้งใจ และในปีนี้อเองได้เข้าร่วมการประกวดการบรรเลงวงอังกะลุงในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน นักร้องที่ร้องในสมัยนั้นก็มี บุญหา นาคพริ้ง เป็นนักร้องรุ่นพี่ ซึ่งตอนหลังมาอยู่วงกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นนักร้องที่มีชื่อเสียง ตีกลองแขกให้วงอังกะลุงประกวดอยู่ประมาณ 3 ปี บุญหา ก็เรียนจบ เราก็เลื่อนมาเป็นนักเรียนปี

สุดท้าย เพราะเป็นรุ่นน้องเขาปีหนึ่ง ก็เลยได้หัดร้องเพลงไทยเป็นครั้งแรก โดยการได้รับการชี้แนะและฝึกสอนของครูบำรุง สอนสังข์ (นักร้องประจำวงดนตรีไทยโรงงานสุราบางยี่ขัน)ซึ่งบ้านอยู่ใกล้โรงเรียนวัดน้อยใน อีกทั้งลูกของครูบำรุง สอนสังข์เป็นสมาชิกวงอังกะลุงเหมือนกัน จึงพากันไปเที่ยวบ้าน และได้ต่อเพลงลาวเสียงเทียน เถา จนได้รับรางวัลที่ 2 ซึ่งถือว่าเป็นครูร้องเพลงคนแรกในชีวิต”

ชีวิตนักศึกษา วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

เมื่อจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนมัธยมน้อยใน แล้วได้เข้าศึกษาที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้พบกับอาจารย์สังข์ ภูเขาทอง โดยครูสมชายเล่าว่า “ตอนนั้นมีชุมนุมดนตรีเล่นอยู่ตรงหัวมุมตึกที่เราเรียน โดยที่ท่านอาจารย์สังข์ ภูเขาทอง เป็นคนดูแลอยู่ ตอนนั้นยังเป็นเพียงแค่ชุมนุมอยู่ ไม่ได้มีการเปิดเป็นภาคดนตรี ก็เห็นเล่นอยู่ 5-6 คนเราก็เลยเข้าไปดูเค้า อาจารย์สังข์ก็เลยชวนเล่น แต่ตอนนั้นเค้าไม่รู้หรอกว่าเราพอจะร้องเพลงได้ จนกระทั่งลองร้องเล่นกับเค้า ก็มีคนที่เล่นในวงร่วมรุ่นกันตอนนั้นก็มี อาจารย์ปัญญา รุ่งเรือง อาจารย์ ดร.เฉลิมพล งามพิศุทธิ ที่ตอนนี้อยู่ที่ประสานมิตร ก็เล่นอยู่ด้วยกัน”

ในสมัยนั้น ครูเทาประสิทธิ์ พาทยโกศล ได้มาสอนที่ชุมนุมดนตรีไทยของวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จด้วย โดยครูสมชายเล่าให้ฟังว่า “ตอนนั้นครูเทา มาสอนแล้วนะ จำได้ว่าเป็นคนแก่ๆมาสอนก็ไม่ได้รู้จักหรือทอนนั้น ไม่รู้ว่าเขาชื่ออะไรหรือทอน นานๆจะเล่นกันสักที ดีโทนรามะนาให้บ้าง ร้องบ้าง ก็เล่นร่วมวงกับครู แต่ไม่ได้เรียนอะไรกับครูเทา เพราะตอนนั้นอยู่บ้านสมเด็จแค่ 2 ปี เพียงแต่ได้ร่วมวงเล่นกับครูเท่านั้น”

ด้วยเหตุที่ครูสมชาย ทับพร ไม่ได้เรียนในวิชาเอกดนตรี ของวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในขณะนั้นจึงไม่ได้ต่อเพลงเพิ่มตามจากที่นี่ โดยครูเล่าว่า “สมัยนั้นจำไม่ได้ว่ามีวิชาเอกหรือยัง แต่เราไม่ได้เรียนแน่นอนเพราะเรียนเป็นครู ทว่าไป ก็เลยไม่ได้ต่อเพลงอะไร เพียงแต่เอาเพลงที่จำได้ก่อนหน้านี้ มาร้องเล่นกันเท่านั้น”

ก้าวสู่การเป็นนักร้อง

แม้ครูสมชาย ทับพร จะยังไม่ได้รับประสบการณ์มากนักจากการเป็นนักร้องของชุมนุมดนตรีไทยบ้านสมเด็จฯ แต่จุดหักเหของชีวิตก็จะเริ่มต้นจากตอนนั้นเอง เนื่องจากสมัยนั้นครูสมชายได้ยื่นประกาศรับสมัครประกวดร้องเพลงไทย ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม ในเพลง

แถมมอญบางซ่าง ครูสมชาย จึงมีความต้องการที่จะเข้าร่วมการประกวด ครั้งนั้นจึงได้เดินทางไปบ้านครูกาหลง ฟิ่งทองคำ ซึ่งเป็นครูปีพาทย์ที่รู้จักกันดี เนื่องจากบ้านอยู่ในระแวกเดียวกัน โดยครูเล่าว่า “ ก็เขามีประกวดที่ช่อง 4 ของคุณจำนง รังสิกุล ชื่อรายการปัญหาสารพัด เขาจะจัดช่วงหนึ่งเป็นช่วงประกวดร้องเพลงไทย โดยจำกัดความรู้ไม่เกินมัธยมปีที่ 8 ก็เลยไปประกวด แต่พอรู้ว่าจะประกวดเพลงแถมมอญบางซ่าง ก็เลยมาต่อเพลงกับครูกาหลง เพราะอยู่ใกล้บ้าน เป็นคนที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว ก็ต่อแบบ 3 ท่อนอย่างเพลงเถา พอติในบ้านครูกาหลงตอนนั้นก็ยังมีมีระนาดคือ ครูนกเล็ก (กิตติ) เกตตรา อยู่แล้วก็เลยได้ต่อแถมมอญบางซ่างแบบละครที่มี 2 ท่อนไว้ด้วย ก็เลยได้มา 2 อย่าง แต่พอไปประกวดเราก็ไปนั่งรอ รอทั้งวันโดยไม่รู้ว่ อันที่จริงแล้ว วันนั้นเป็นการประกวดรอบชิงชนะเลิศ ที่เขาเริ่มประกวดรอบแรกๆมาก่อนหน้านั้นแล้ว รอจนกระทั่ง ครูพรภิรมย์ สมัยนั้นท่านยังไม่ได้บวชนะ ท่านก็มาที่ทีวีช่อง 4 คงจะจำได้เพราะเราเคยไปดูท่านมาเล่นลิเกแถวบ้านเราบ่อย ก็มาทักว่า ไอ้หนู เอ็งมาทำอะไร เราก็บอกไปว่า จะมาประกวดร้องเพลง แต่ยังไม่เห็นมีกรรมการหรือใครมาเลยสักคน ท่านก็ให้รอไปก่อนจนกระทั่ง ครูสุรางค์ (ดุริยพันธ์) มา หม่อมขาบ (หม่อมหลวงขาบ กุญชร ณ อยุธยา)มา แต่ตอนนั้นไม่รู้จักใครเลย คนระนาดคือสุพจน์ โตสง่า คนกลองก็คือ สมพงษ์ นุชพิจารณา ตอนนั้นเขาก็มาทำงานกัน ก็ไปบอกเขาว่าอยากจะมาประกวดร้องเพลง เขาก็เลยให้ร้องให้ฟัง เราก็ร้องไป เขาก็ย้ให้เข้าไปจึงเลย เพราะเขาประกวดกันมาหมดแล้ว ก็ตอนแรกร้องแบบเพลงเถา 3 ท่อนไป เขาก็บอกว่าไม่ใช่ ตามกติกาต้องร้องแบบ 2 ท่อน แบบละคร เราก็ร้องได้อีกเพราะไปต่อมาแล้วคืนนั้นก็เลยได้รางวัลที่ 2 มา ที่ 1 ก็องลักษณ์ โรจนพันธุ์ ดาราทีวีมีชื่อเสียงมากในสมัยนั้น” หลังจากนั้นครูสมชาย ก็ได้รับการทาบทามให้มาฝึกร้องเพลงที่สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม กับครูสุรางค์ ดุริยพันธ์ อยู่ประมาณ 6 เดือน

ในระหว่างที่เรียนกับครูสุรางค์ ดุริยพันธ์ นั้น ครูสมชายได้มีโอกาสฝึกร้องเพลงกับเหล่าดาราที่มีชื่อเสียงในขณะนั้นมากมาย เช่น ศิริพร วงศ์สวัสดิ์ นงลักษณ์ โรจนพันธุ์ สุรินทร์ เข้มเงิน โดยครูเล่าว่า “ ตอนนั้นเรียนกับครูสุรางค์ก็จะต่อเพลงรวมๆกันกับพวกดารา ต่อเพลงกับ ครูสุรางค์ก็ได้เรื่องของการหายใจ ครูสุรางค์เป็นคนปลุกกระแสการหายใจให้ถูกต้อง เพราะเราก็ไม่ได้เป็นนักร้องที่มีครูที่มีหลักการ”

ต่อมาครูสมชาย ก็เริ่มร้องเพลงตามงานกับวงของครูกาหลง ฟิ่งทองคำ มากขึ้น แต่ก็ยังร้องเพี้ยนอยู่ ครูเล็ก เกตตราจึงได้สอนวิธีการฝึกร้องให้ตรงเสียง โดยครูสมชายเล่าว่า “ ตอนนั้นร้องไปเรื่อยๆ พอเครื่องรับมันก็เพี้ยน เพี้ยนอยู่นั้นแหละ ครูเล็กก็เลยหาวิธีให้ว่าทำยังไงถึงจะไม่เพี้ยน ก็เลยให้เคาะลูกระนาดไล่เสียงไป แล้วเราก็ร้องตามเสียงไป แต่ไม่แน่ใจว่าจะเป็นการแก้ที่ถูกต้องวิธีหรือเปล่า ครูเล็กเขาก็คิดเพราะเรามันร้องเพี้ยนอยู่เรื่อยไม่รู้จะแก้ยังไง”

ชีวิตทำงานครั้งแรก

ระหว่างที่เรียนจบจากวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้านั้น ครูสมชายได้ไปเป็นครูอยู่โรงเรียนสงวนวิทยา อำเภอบางกรวย โคนสอนวิชาการต่างๆไป โดยครูเล่าว่า “ตอนนั้นสอนต่างๆไปเลย ทั้งคณิตศาสตร์ สังคม ภาษาอังกฤษ แล้วก็สอนอังกฤษด้วย ก็สอนอยู่ 1 ปี ก็เริ่มหาง่ายไปจากวงการดนตรี แต่ยังร้องตามงานวัดแถวบ้านเท่านั้น ร้องไปเรื่อยๆโดยครูกาหลง และครูเล็ก เป็นคนบอกทางร้องให้ พอออกจากการเป็นครู ก็ไปทำงานอยู่บริษัทเป๊ปซี่ เป็นคนดูแลคุมช่าง เวลารถเสียก็ส่งช่างไปซ่อมรถทำอยู่อีกปีหนึ่งระหว่างนั้นก็ไปงานด้วยร้องเพลง แล้วก็ชกมวยไปด้วย กำลังมั่วเลยตอนนั้น แล้วก็กลับมาบวช”

บวชสวดคฤหัสถ์

จากนั้นครูสมชาย ก็มาบวชเป็นพระที่วัดบางไทรนอก อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี แต่มาจำวัดที่ วัดสุทธิวาราม ยานนาวา กรุงเทพฯ โดยใช้เวลาบวชอยู่ถึง 10 เดือน ในระหว่างที่บวชครูสมชายเล่าว่า “ ตอนบวชก็สวดศีล สังฆาหะ พระบาลี คฤหัสถ์ สหสันย ที่มีทำนอง สวดได้หมด แต่ตอนนี้ลืมหมดแล้ว ก็เรียนกับพระด้วยกัน โดยไปรวมกลุ่มกับพระด้วยกันเพราะเราเป็นนักร้องอยู่แล้ว ก็เลยสวดได้ จนกระทั่งสึกมาเกณฑ์ทหาร แต่ไม่โดน ก็เลยกลับมาร้องเพลงกับครูกาหลงต่อ”

นักร้องประชันวง

ช่วงที่ครูสมชาย เริ่มร้องเพลงที่วงบ้านครูกาหลง ฟังทองคำใต้ไม่นาน ก็เริ่มมีการประชันกันหลายครั้งโดยส่วนใหญ่มักจะประชันกับวงปีพาทย์ของครูสกล แก้วเพ็ญกาศ อยู่เสมอ โดยครูเล่าว่า “ เคยประชันกันวัดหลังบาง บางใหญ่ กับวง ครูสกล ก็จำได้ว่าร้องเพลงจินจิมใหญ่เพลงหนึ่ง เพลง เขมรราชบุรี เชิดจีน แต่ก็ไม่รู้หรอกว่า ชนะหรือแพ้ ร้องดีหรือไม่ดี เพราะเราไม่รู้เรื่อง แต่ที่ได้ตอนนั้นก็คือเพลงต่างๆที่ครูกาหลงต่อให้ มักจะเป็นเพลงทั้งทางฝั่งธน บ้านวัดกัลยา เพราะครูหยุด ศรีอยู่ พ่อของครูกาหลง ท่านเป็นศิษย์จำวงทั่ว พาทยโกศล และครูกาหลงก็เคยไปนอนฝึกดนตรีที่บ้านครูหลวงประดิษฐ์ (หลวงประดิษฐ์ไพเราะ นามเดิม ศร ศิลปบรรเลง) ด้วยแต่ทางร้องส่วนใหญ่จะมาได้จากทางของดุริยางค์ตำรวจ เพราะครูกาหลงเป็นนักดนตรีในวงตำรวจ”

จุดเริ่มต้นนักร้องกรมศิลปากร

หลังจากนั้นครูสมชาย ก็ไปสมัครเป็นนักดนตรีวงดุริยางค์กรมตำรวจ เพราะได้รับคำชักชวนจากครูกาหลง ซึ่งทำงานในดุริยางค์ตำรวจอยู่แล้ว และได้ช่วยวงดุริยางค์ของกรมตำรวจอยู่สักพัก โดยระหว่างนั้นได้ต่อเพลงกับครูบุญธรรม คงทรัพย์ โดยครูเล่าว่า “คนระนาด ก็ต่อเพลงดับเขาเรียกกันว่า ดับไวยราพ แต่น่าจะเป็นไมยราพ มากกว่า แต่เขาเรียกแบบนั้น เป็นดับยาวมาก เสียหายที่ตอนนั้นมีนักดนตรีรุ่นน้องคนหนึ่ง ยืมสมุद्र้องไป แล้วลืมไว้ในเรือหางยาว นายท้ายมาเจอก็ไม่รู้ว่าอะไรก็เลยทิ้งลงน้ำไป ก็เลยจำไม่ได้เพราะครูบุญธรรมก็เสียไปแล้ว”

หลังจากครูสมชาย สมัครเป็นนักดนตรีที่ดุริยางค์ กรมตำรวจ โดยระหว่างรอเรียกตัว เมื่อราวปี พุทธศักราช 2500 วงปี่พาทย์บางมวงของครูกาหลง ฟิ่งทองคำ ได้รับเชิญมาบรรเลงประชันกับวงปี่พาทย์วงบางใหญ่ของครูสกล แก้วเพ็ญฤกษ์ ที่วังของ พระเจ้าวรวงศ์เธอเจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร ได้ร้องเพลง พม่าห้าท่อน เถา และเพลง เขมรใหญ่ และเพลงแขกแห่ เถา ซึ่งต่อเพลงทั้งสองนี้กับครูเล็ก เกตรา และในครั้งนั้นได้มีศิลปิน ข้าราชการจากกรมศิลปากรไปร่วมงานด้วย เมื่อได้ฟังครูสมชาย ขับร้องก็พอใจ ชมเชยว่าเสียงดี อาจารย์เสรี หวังในธรรม ซึ่งขณะนั้นเป็นหัวหน้าแผนกดนตรีไทย จึงชักชวนให้มาทำงานที่กรมศิลปากร แต่ครูสมชาย ทักพร มิได้ตอบรับคำ เพราะได้ไปสมัครเข้าเป็นนักดนตรีวงดุริยางค์ตำรวจแล้ว

ระหว่างที่รอการเรียกเข้าบรรจุเป็นนักดนตรีในวงดุริยางค์ตำรวจ ครูสมชาย ทักพร ได้พบกับอาจารย์เสรี หวังในธรรม อีกครั้ง ในงานไหว้ครูปี่พาทย์ของครูพิม นักระนาด ที่วัดจันทร์ยาวาสน์ ยานนาวาได้รับคำชักชวนอีกครั้ง และครั้งนี้เองในวันรุ่งขึ้นครูสมชาย ทักพร จึงตัดสินใจมาพบกับอาจารย์ เสรี หวังในธรรม ที่โรงละครแห่งชาติ ขณะที่อาจารย์เสรีกำลังควบคุมฝึกซ้อมการแสดงอยู่ โดยครูได้เล่าถึงสถานการณ์ขณะนั้นว่า “พอเราไปจริงๆ ก็ปรากฏว่าตำแหน่งมันไม่มี อาจารย์เสรีก็เลยไปหาตำแหน่งมาได้ แต่เป็นลูกจ้างประจำของแผนกดุริยางค์สากล แต่โอนมาช่วยราชการแผนกดุริยางค์ไทย อาจารย์เสรี ก็ถามว่ามีตำแหน่งแบบนี้ เอามั้ย เงินเดือน 500 บาท แต่จริงๆ ได้ 600 บาท เราก็บอกว่าเท่าไรก็เอา เพราะอยากเป็นนักร้อง ”

ครูสมชาย ทักพร จึงได้เข้าทำงานในตำแหน่งลูกจ้างชั่วคราวของแผนกดุริยางค์สากล กรมศิลปากร ตำแหน่งคีตศิลปิน ได้รับเงินเดือน 600 บาท เมื่อปี พุทธศักราช 2512 ซึ่ง ครูสมชาย ทักพร ดีใจและภาคภูมิใจมาก แม้บิดาของครูสมชาย คือคุณตาชิต ทักพร จะรักที่จะให้ครูสมชายเป็นศิลปิน แต่ด้วยเงินเดือนที่ได้รับซึ่งถือว่าน้อยอยู่มาก จึงได้ชวนกลับไปทำสวนโดยครูสมชาย เล่าว่า

“ พ่อก็บอกว่า ออกเถอะลูก เงินเดือนแค่นี้จะพอกินอะไร กลับมาทำสวนบ้านเราดีกว่า เงินแค่นี้มันไม่พอกินหรอก อย่าไปทำเลย แต่ความที่เราชอบที่จะร้องเพลง เราก็เลยบอกไม่เอาหรอก ขออยู่ร้องเพลงนี้แหละ ก็คือ แต่ที่แรกที่มาที่นี่ พ่อเขาเห็นใบวุฒิบัตร เขาก็จะให้บรรจุในวิทยาลัยนาฏศิลป์ เพราะเรียนครุมา แต่เราบอกว่าไม่เอา ผมอยากจะเป็นนักร้อง ผมไม่ชอบเป็นครู”

กระทั่งในปี พุทธศักราช 2517 ครูสมชาย ทับพร จึงได้รับการบรรจุเข้ารับราชการในตำแหน่ง คีตศิลป์ประจำงานดุริยางค์ไทยกองการสังคีต และเมื่อมาอยู่ที่กรมศิลปากร ครูสมชาย ทับพร เป็นคนที่มีมานะขยันหมั่นเพียร หมั่นศึกษาหาความรู้กับครูอาวุโสและคีตศิลป์รุ่นพี่ และได้รับความเมตตาจากอาจารย์เสรี หวังในธรรม ต่อเพลงที่ร้องในการแสดงโขน ละคร เช่น เพลงแขกเขารัต เพลงม้าย่อง สำหรับร้องเพลงประกอบการแสดงละครเรื่องอิเหนาตอนอิเหนาสั่งถ้ำเป็นครั้งแรก

ในระหว่างที่เริ่มเข้าไปอยู่ที่กรมศิลปากร ก็เริ่มจะไปช่วยร้องเพลงที่วังดุริยางค์บ่อยขึ้นด้วย เนื่องจากขณะนั้นนักดนตรีบ้านดุริยางค์ อยู่ที่กรมศิลปากรหลายคน จึงชักชวนกันไป และได้ต่อเพลงละคร และเพลงอื่นๆเพิ่มเติมอีกมากมายจากครูสุคจิตต์ ดุริยางค์ (ศิลปินแห่งชาติ) แต่ในการขับร้องประกอบการแสดงโขน ละคร ทำให้ครูสมชาย ทับพร หนักใจมาก เพราะอยากว่าการขับร้องในการบรรเลงทั่วไป ขณะร้องนอกจากต้องระมัดระวังบทร้องเข้ากับบทบาทการแสดงอย่างสนิทสนมกลมกลืนได้อารมณ์ แม้แต่การร้องเพลงในการแสดงโขนหน้าจอ ซึ่งจะไม่มีการร้องให้ดู ต้องคอยฟังคำบอกบทของคนพากย์ ทำให้ฟังไม่ทัน ก่อนการแสดงจึงต้องรีบไปถามคนพากย์ขอบทร้องมาท่องเสียก่อน

ครูสมชาย ทับพร เป็นผู้มีความจำดีต่อเพลงไว จึงเป็นที่รักใคร่บรรดานักร้องรุ่นที่ถ่ายทอดเพลง ตลอดจนเทคนิคในการขับร้องประกอบการแสดงโขน ละครให้มากมาย เช่น ครูแจ้ง คล้ายสีทอง ครูลอย รัตนทัศนีย์ เป็นต้น แต่ที่ได้ต่อเพลงไว้มากที่สุดคือครูศรีนาฏ เสริมศิริ ครูเข้มซ้อย ดุริยพันธุ์ ครูสุดา เขียววิจิตร ครูประเวช กุมุท ครูจิรัส อัจฉรงค์ ได้รับการถ่ายทอดเพลงประเภทเถา เพลงสองชั้น และต่อเพลงสำหรับขับร้องในการแสดงโขน ละครอีกเป็นจำนวนมาก

หัดร้องรำทำโขนละคร

ในการร้องเพลงละคร ครูสมชายอธิบายว่า “ในการร้องเพลงละคร ต้องร้องให้ได้อารมณ์ สมมติว่าเพลงถึงโลก ที่เราเข้าใจทั่วไปว่า เป็นเพลงที่แสดงอารมณ์โกรธ แต่พอร้องเป็นละครบางเรื่อง ถึงโลกอาจจะไม่ใช่โกรธ ก็ได้ มันขึ้นอยู่กับคำประพันธ์นั้นๆ และตัวละครที่กำลังแสดงอารมณ์ขณะนั้น

เขาแสดงอารมณ์แบบไหน เราก็ต้องร้องให้ตรงตามตัวแสดง แม้จะเป็นเพลงที่แสดงอารมณ์โกรธ ก็ต้องไม่โกรธ ทุกอย่างที่ร้องได้ก็มาจากครูผู้ใหญ่ท่านบอกไว้ ให้หัดตีความเนื้อร้องกับการแสดง”

นอกจากเป็นนักร้องประกอบละครแล้วครูสมชาย ยังเคยได้รับมอบหมายให้เป็นนักแสดงอีกด้วย ครูสมชายเล่าว่า “เคยแสดงเป็นคนธรรมดา เพราะว่าตอนนั้นต้องแสดงเรื่องกาก็ ต้องมีบทร้องด้วย แต่ตัวเองต้องคิดพิณไปด้วย ที่นี้พิณก็คนอื่นเขาคิด เราทำท่าเอา แต่ต้องร้องได้ หนแรกเล่นที่โรงละครแห่งชาติ แล้วก็มาเล่นงานคุณหญิงแก้ว สนิทวงศ์ ฯ ได้ศิลปินแห่งชาติ เล่นที่โทรทัศน์ช่อง 3 หลังจากนั้นก็เล่นอีกหลายครั้ง แต่เดิมที่ไม่ได้เล่นนะ พอดีอาจารย์เสรี ให้เล่นแต่เดิมเป็นคุณสรุพล ขาดยาภา ซึ่งเป็นคนพากษ์โขนของกรมศิลปากร เล่นอยู่ แล้วเขาดิคราชการไปเผยแพร่วัฒนธรรมที่ประเทศญี่ปุ่น คนที่เป็นคนธรรมดาที่ขาด อาจารย์เสรี ก็เลยบอกว่า เอ็งอะแหละเป็น เราก็เลยต้องเล่น เขาใช้ให้เล่นก็ต้องเล่น รำก็ไม่ใช่เลยต้องร้องเป็นหลักก็ได้ไปต่อรำจากครูยอแสง ภัคดีเทวา ก็สอนให้รำอย่างโน้นอย่างนี้เราจะทำได้ไงก็ทึม โนมน์ทึมนี้เรื่อยเปื่อยไป”

ครูสมชาย ทับพร ยังเห็นว่านักร้องชายรุ่นพี่ต่างมีน้ำเสียงไพเราะเหมาะสม เป็นเสียงพระเอก จึงได้เปลี่ยนบุคลิกไปร้องในบทบาทของตัวผู้ร้าย ตัวตลกบ้าง ก็กลับกลายเป็นที่นิยมในหมู่ผู้ชมและผู้ฟังว่าร้องดีสมบทบาท สร้างความสนุกสนานแก่ผู้ชม ผู้แสดงเองก็ชื่นชอบในวิธีการร้องของครูสมชาย ทับพร ที่ร้องอย่างมีคุณภาพและมีปฏิภาณอย่างดีเยี่ยม ประสานกับการแสดงได้สอดคล้องสนิทสนม ละครเรื่องใดหรือการบรรเลงที่ไม่มีเสียงครูสมชาย ทับพร ร่วมด้วย จะรู้สึกว่าคุณความสนุกสนานไปที่เดียว

ศิษย์ครูพริ้ง กาญจนผลิน

ขณะที่เป็นนักร้องในกรมศิลปากร ครูสมชาย ทับพร ได้ต่อเพลงจากครูพริ้ง กาญจนผลิน ครูเครื่องหนัง อาวุโส ของกรมศิลปากร โดยครูสมชายเล่าว่า “ครูพริ้ง แก่เป็นคนเครื่องหนังที่ชอบจดจำวิธีการร้องแปลกๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของครูแต่ละคน เช่น เพลงโสมส่องแสง ทางที่ครูเชื่อ นักร้องเป็นคนร้องไว้ท่านมีลูกเล่นเยอะ เป็นลีลาของผู้ชายที่จะร้องให้สนุกได้ เพลงนารายณ์แปลงรูป ของครูเลื่อน จันทรมาน หรือจะเป็นทางร้องทางเปลี่ยนของพวกเพลงโจนละคร เช่นเพลงหนึ่งมี 4 ท่อน ก็จะร้องเฉพาะ 1 และ 2 ส่วนที่ยกกลับก็จะเปลี่ยนทางไป มันคือลีลาของนักร้อง ครูพริ้ง ก็จำมาเยอะ เราก็ไปขอต่อ”

ต่อทยอยเดียวกับครูจันทนา พิจิตรครุการ

ครูสมชาย ได้รับการถ่ายทอดเพลงทยอยเดี่ยวที่ถือว่าเป็นสุดยอดของเพลงขับร้องไทยจากครูจันทนา พิจิตรครุการ โดยครูเล่าว่า “ หลวงพ่อวัดบวรฯ (พระครูอนุกวณฺ์) ท่านสนิทกับครูจันทนา ที่ทำงานอยู่ที่ ครูสภา และหลวงพ่อกันรักเรา เพราะท่านชอบเสียงอยากจะให้ไปต่อเพลงทยอยเดียวกับ ครูจันทนา ท่านก็เลยพาไปซึ่งเราไม่เคยรู้จักท่านมาก่อนเลย อันที่จริงหลวงพ่อกันให้เทพมาแล้ว แต่ก็ต้องไปทำให้ถูกต้อง โดยการต้องไปขออนุญาต ต่อเพลงให้เป็นเรื่องเป็นราว ซึ่งถ้าไม่ได้ไปกับหลวงพ่อกัน ครูจันทนา ก็คงจะไม่ต่อให้ เพราะก็ไม่ได้รู้จักกันเลย แต่ท่านก็มีเมตตา ก็ให้มา แล้วก็ไปต่อเพลงอื่นๆอีกเช่น พระทอง 3 ชั้น ซึ่งตอนนี้ไม่มีใครได้ไว้แล้ว ก็เลยคุยบอกกับครูมนตรี (ตราโมท) ครูมนตรี ยังบอกว่าให้เธอไปร้องมาให้แม่นก่อน เดี่ยวฉันจะทำทางเครื่องมันขึ้นมาใหม่ แต่ทางทยอยเดี่ยวนี้น่าจะเป็นทางของหลวงประดิษฐไพเราะเพราะครูจันทนา ท่านเป็นศิษย์หลวงประดิษฐไพเราะ และครูจันทนาเป็นคนเก่งหนังสือ ท่านก็แต่งเนื้อร้องเพลงต่างๆไว้เยอะ”

เรียนขับเสภากับครูศิริ วิชเวช

แต่เดิมครูสมชาย ทับพร มีความสามารถทางด้านการขับเสภาอยู่แล้ว แต่ใช้กับไม่เป็น โดยครูสมชายเล่าว่า “จริงๆขับได้อยู่แล้วแต่ตีไม้กับไม่เป็น และก็ไม่ได้สนใจด้วย แต่ที่ขับได้ก็เพราะเราได้ยินไปในละคร มันไม่ได้ยากอะไร เราก็ขับได้ แต่มันยากตรงการตีไม้เสภาต่างหาก เพราะมันต้องใช้ประสาท 2 ส่วนแยกกันระหว่างการร้องกับการตีกับมันยุ่งไปหมด แล้ว ครูศิริ วิชเวช ท่านก็เมตตา มาต่อให้ถึงบ้าน แล้วก็ทำพิธีมอบให้ที่กำแพงโบสถ์ วัดสามพระยาโดยครูศิริบอกว่าการมอบให้เป็นศิษย์จะต้องทำที่บริเวณโบสถ์ แล้วครูศิริ ก็ท่องคาถาอะไรก็ไม่รู้ มันก็น่าประหลาดเหมือนกัน ขนมันลุกชู่เราก็ไม่อยากจะเชื่อว่ามันเป็นพลังอย่างหนึ่ง ก็ไม่อยากจะเชื่อแต่ก็ได้สัมผัสมาด้วยตัวเอง ก็ได้มาต่อแต่ว่าจะเอาดีคงไม่ได้ คงได้แค่พอรู้บ้าง แต่ไม่ได้เก่งกาจอะไร” และครูศิริ วิชเวช ได้มอบรับเสภาเสียงดีให้เป็นของส่วนตัว จำนวน 1 คู่

ความผูกพันที่มีมาแต่แรกเริ่มด้วยความเคารพเสมอด้วยบิดามารดาที่ครูสมชาย ทับพร มีต่ออาจารย์ เสรี หวังในธรรม ในการที่เป็นผู้ให้ความเป็นศิลปินจนมีความก้าวหน้าเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงโด่งดังในปัจจุบัน ครูสมชาย ทับพร กล่าวว่า “ปกติคนในกรมศิลปากรจะขานนาม อาจารย์ เสรี หวังในธรรม ทุกครั้งว่า พ่อ สำหรับตัวเองก็จะถือว่า อาจารย์เสรี หวังในธรรม เป็นผู้มีบุญคุณมากที่สุด เพราะเป็นผู้ชักนำเข้าสู่วงการนี้เลย”

เมื่อครั้งที่อาจารย์เสรี หวังในธรรม ได้นำละครเรื่องผู้ชนะสิบทิศของยาขอบมาจัดทำเป็น กลอนบทละครพันทาง ณ โรงละครแห่งชาติ ครูสมชาย ทับพร ได้รับการไว้วางใจให้เป็นผู้บรรจเพลง ในบทละครเรื่องนี้ ครูสมชาย ทับพร ได้นำเพลงลำเนียงพม่า-มอญที่มีแต่เพลงบรรเลงมาแต่เป็นทำนอง ร้อง เพื่อใช้ในการแสดงหลายเพลง เช่น เพลงกระโปรงทอง เพลงอาชีงัง เป็นต้น จากนั้นครูสมชาย ทับพร ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้บรรจเพลงในการแสดงโขนละครของกรมศิลปากรที่สำคัญๆ แทบทุกเรื่อง

เรียนเห่เรือ

ครูสมชาย ทับพร มีหน้าที่ในการขับร้อง ในทุกๆ ด้านของกรมศิลปากร ในสาขาหนึ่งที่ได้ ศึกษาจากครูเสรี หวังในธรรมคือ การพากษ์ เจริจา โขนละคร และการเห่เรือ ทางกรมศิลปากร ครูสมชายเล่าว่า “ การเห่เรือก็เรียนกับครูเสรี หวังในธรรม และได้รับคำแนะนำจาก ครูประเวท (กุมท) ด้วย เพราะมันเป็นหน้าที่ ที่ต้องรับผิดชอบ เราเป็นหลักของทางนี้ ต้องรอบรู้ ความจริงก็ได้ยินอยู่แล้ว ก็เห็นได้บ้าง แต่ก็ได้ต่ออย่างจริงจังกับพ่อเส คิดว่า คนที่ได้ทางนี้ก็จะ มี ครูแจ้ง (คล้ายสีทอง) กับ ครูลอย รัตนทัศนีย์ จนเดี๋ยวนี้ครูแจ้งก็เกษียณไปแล้ว เราก็เลยต้องรับหน้าที่นี้ไปโดยตรง ตอนต่อก็ไม่ ยากอะไรนะ เพราะเราเป็นนักร้องอยู่แล้ว ก็ไม่มีปัญหาอะไรมาก”

เทพีสองภาษา สมชาย ทับพร

ราว ปีพุทธศักราช 2525-พุทธศักราช 2526 ครูสมชาย ทับพร ได้มีโอกาสพบกับ พลตรีอร่าม อยู่สุข ซึ่งเป็นผู้ที่ชื่นชอบในศิลปะการแสดงและดนตรีไทยเป็นอย่างยิ่ง ครูสมชายเล่าว่า “ผู้การ อร่าม เป็นคนที่ชอบเสียงของเราเพราะมันแปลกกว่าคนอื่นเขา ก็อยากจะให้ทำเทพให้ฟังสักหน่อย เพราะอยากได้แบบที่ดีดี เก็บไว้ ก็คิดต้นทุนมาสมัยนั้นก็ใช้งบประมาณราวๆ 8000 บาท ก็อัดได้ ก็เลย ไปบอกกับครูกาหลงว่า อยากจะอัดเทพ แล้วมานึกไปนึกมาว่าจะเอาเพลงอะไรดี ก็เอาเพลงภาษาดึกว่า เพราะไม่ต้องซ้อม มันง่าย เล่นได้เลย ก็ทำเพลงภาษามา 2 ม้วนก็มาฟังดู แล้วก็มานึกว่าให้เขาทำขายกัน มันก็อย่างงั้นอย่างงั้น แล้วเพลงของเรามันแปลกกว่าคนเขา ก็เลยขออนุญาตท่าน เอามาขาย ก็ไม่ได้คิดว่า จะขายดิบขายดีอะไร แต่ก็ขายไปอย่างนั้นแหละ ก็เกิดมีคนให้ความสนใจ”

นอกจากเพลงภาษาแล้ว เพลงละครจากเรื่องผู้ชนะสิบทิศ ก็เป็นอีกหนึ่งชุดที่ได้รับความนิยม เนื่องจากราวๆ ปี พุทธศักราช 2528 - พุทธศักราช 2529 ครูสมชายได้รับมอบหมายให้เป็นผู้บรรจ เพลงในละคร ผู้ชนะสิบทิศ ครูสมชาย จึงได้มีโอกาส สร้างสรรค์บทเพลงขึ้นมากมาย โดยครูเล่าว่า “อาจารย์เสรี เป็นผู้มอบหมายให้บรรจเพลงในละคร โดยเขามีบทมาให้ เราก็ไปหาเพลงต่างๆ ที่มีที่โน่น

ที่นี้บ้าง มาตัดตอนให้สั้นลง แค่วงบรรทัดสองบรรทัด ของทำนองเพลงยาวๆ แล้วก็บรรจุเนื้อเข้าไป กลายเป็นเพลงขึ้นมาใหม่ โดยมีพิภัญญา (โลหิตาจนัน) เป็นผู้ช่วยด้วย” จากประสบการณ์ตรงนี้ ครูสมชายจึงได้คิดสร้างสรรค์ บทเพลงขึ้นมาใหม่เป็นเรื่องผู้ชนะสิบทิศ โดยขอให้ พลตรีอร่าม อยู่สุข เป็นผู้ประพันธ์เนื้อร้อง ขึ้นมาใหม่จากบทละครของกรมศิลปากร โดยครูสมชาย อธิบายว่า “เราก็ขอให้ ผู้การอร่าม เขียนเนื้อขึ้นมา แล้วตอนนั้นเราก็พอจะคล่องแคล่วในการบรรจุเพลงแล้ว ก็เลยทำเป็นเรื่อง โนน เรื่องนี้ขึ้นมากเยอะแยะ คนก็เริ่มนิยมในการฟังเทปของเรา ก็เลยทำมาเรื่อยๆ อีกอย่างคือ ละครเรื่อง เดียวกัน ผู้ชนะสิบทิศที่โรงละครแห่งชาติ กับในเทปของเรา จะไม่เหมือนกัน เพราะในโรงละครเขามี บทพูด แต่ถ้าเราจะเอาบทพูดไปใส่ในเทป มันก็ไม่ได้ ก็กลายเป็นเพลงตัวละครเรื่องต่างๆไป”

ครูสมชายยังได้เล่าถึงเรื่องของการทำเทปขายว่า “เทปที่ขายได้ก็จะมีเพลงชุดเพลงภาษา แต่ไม่ได้ขายดีมากจนเป็นธุรกิจอะไรมากมาย เพียงแต่ขายแล้วได้ทุนมาทำชุดต่อไปได้ เพราะทำตรงนี้ ด้วยใจรักและอยากจะเก็บเสียงของตัวเองไว้ เพราะในแต่ละปีเสียงมันจะมีดี และไม่ดีแตกต่างกัน เช่น เมื่อปี พ.ศ.2533 เราเป็นน้ำท่วมปอด ต้องเจาะปอด ร้องเพลงไม่ไหวอยู่เป็นปี แต่ก็ยังต้องร้องอยู่ เพราะผู้ ชนะสิบทิศยังเล่นอยู่ ก็ร้องไปอย่างไม่ดี พอเสียงสระอี มันจะเสียงแตก ทีนี้คนที่ซื้อเทปก็อยากจะซื้อ คนถามเยอะมากกว่า ทำไม่ไม่ออกเสียที เราก็ต้องทำไปทุกอย่างที่มัน สุขภาพไม่ดี แต่งานที่กรมศิลป์ ก็ จะ ร้องน้อยลง แต่ที่เสียงไม่ได้คือผู้ชนะสิบทิศ เพราะมันไม่มีใครร้องแบบเราได้ ตัวที่จะร้องให้มันสนุก มันหาไม่ได้”

ในการขับร้องเพลงในช่วงนั้น ครูสมชายเล่าว่า “การหาคนที่ร้องให้เพราะๆเนี่ยมันมี แต่หาคนที่ จะร้องให้สนุกมันไม่มี เวลาเราอยากสนุก โอเคมันต้องอยู่ในหัว เราไม่ต้องไปนัดแนะกับผู้แสดง อยาก ร้องอะไรก็ร้องไปเลย นี่ก็จะแทรกอะไรเข้าไป ถ้าอ่านบทแล้วเจอ อย่างอาจจะหัวเราะหรือพูดลงไปกับ ตัวแสดงเราก็ใส่เข้าไป จะว่าไปถือเป็นเรื่องแรกๆของการแสดงที่มีคนทำแบบนี้ มันไม่เคยมีในการร้อง เพลงไทย แล้วก็เป็นอย่างที่เราสร้างสรรค์ให้มันสนุกด้วยตัวเองเลย มันจะสนุกมากก็ตอนที่ตอนเราโยน मुखไปแล้วอาจารย์เสรี เขาก็เล่นได้ ก็สนุกกันใหญ่ มันก็เลยไปกันใหญ่”

ต่อเพลงภาษาครูฟอย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นอกเหนือจากเพลงภาษาแบบที่เคยได้ยินกันเป็นปกติแล้ว ครูสมชาย ทับพร ยังได้รับการ ถ่ายทอดเพลงภาษาแปลกๆ จากครูฟอย (ไม่ทราบนามสกุล) ที่อยู่อำเภออุทัย จังหวัดอยุธยา อีกด้วย โดย ครูขยายความว่า “ครูฟอยเนี่ย เราเรียกกันว่า ปลัดฟอย แต่เป็นปลัดทางพระนะ บ้านท่านอยู่อยุธยา แล้วก็ เคยร้องเพลงประกวดไม่รู้ที่ไหน ท่านได้ที่ 2 เพราะมันมีคนเข้าประกวด 2 คน ที่ 1 คือครูเชื้อ ที่ไปต่อ

เพลงได้เพราะว่า ก็รู้จักกันแล้วก็รู้ว่า ครูฟ็อยมีเพลงภาษาแปลกๆอยู่เยอะ มีชื่อเสียงทางด้านร้องเพลง สนุกๆ ของเก่าบ้าง แต่งเองบ้าง สองแง่สองง่ามบ้าง บางเพลงที่กรมศิลปากรมี ครูฟ็อยก็มี แต่ยาวกว่า มันก็แปลก ครูฟ็อยเคยร้องเพลงออกโทรทัศน์กับ ดร.อุทิศ และก็ครูบุญยงค์ ก็เคยร้อง ก็ไปเจอกันตาม งานบ่อยๆ ท่านก็ไปร้องตามงาน แต่เสียงไม่ได้ให้ไปในทางเพราะ ก็เลยร้องเพลงสนุกๆ แต่ตอนไปหา ครูฟ็อยครั้งแรก ครูฟ็อยยังบอกว่า ทำไมมาโดยไม่บอกก่อนล่วงหน้า เพราะมาแบบนี้ก็เพลงอีก เยอะแยะไม่ออก เพราะท่านจะนึกตอนนั้นแล้วก็ร้องให้ฟัง เราก็จัดเนื้อมา เอาเทปไปอัดกัน ก็เอามาร้อง ไปอยู่ ประมาณ 2 ครั้งเท่านั้น ท่านก็เสียชีวิตโดยที่เราไม่รู้ด้วยว่าเสียชีวิตตั้งแต่เมื่อไร ก็เลยได้มาไม่มากนัก ซึ่งยังมีอีกเยอะแต่เราก็ไปได้ไม่ทัน”

เผยแพร่วัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ

ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2522 ครูสมชาย ทับพร ก็เริ่มได้รับมอบหมายให้เดินทางไปกับกรมศิลปากรเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรม ยังต่างประเทศ อาทิเช่น ประเทศมาเลเซีย อเมริกา จีน อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น แคนาดา และ 10 ประเทศ ในแถบยุโรปอีกด้วย โดยครูเล่าว่า “บางปีไปหลายประเทศมาก ติดต่อกัน อย่างไม่ยุโรปทีละ 10 ประเทศ ใช้เงินแทบไม่ถูกเลย ปนกันไปหมด ตอนแสดงก็คนต่างประเทศเขาก็ฟังภาษาไม่รู้เรื่องหรอก เพียงแต่อาจจะดูอารมณ์ของเพลงได้ ส่วนใหญ่จะต้องเล่นโจนประเทศไทยต้องโจนถึงจะดี เป็นคลาสสิก ”

คลังเครื่องดนตรีไทย

ด้วยความรักในดนตรีไทย ครูสมชายจึงใส่ใจกับรายละเอียดของเครื่องดนตรีไทยเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นความรักในการชื่นชม สะสมเครื่องดนตรีไทย โดยครูกล่าวว่า “ก็ชอบที่จะมี เมื่อไหร่ที่มีเงิน ก็อยากจะมีเก็บไว้ ใหม่ๆที่ก็ตีไม่ค่อยจะเป็น เพราะมันสวยดี ใครบอกที่ไหนดีก็จะไปดู มีเงินพอจะซื้อได้ ก็ซื้อ จากที่มีไม่ก็ขึ้น ก็มีมากขึ้นๆ ชอบที่ความสวย เสียงดี แล้วก็เป็นอย่างเก่า ก็สะสมมาเรื่อยๆจนมันมากขึ้นก็เลยกลายเป็นนักสะสมไปโดยปริยาย ซึ่งอันที่จริงไม่ได้คิดจะสะสมอะไร แต่ชอบ แล้วตอนนี้ก็มีช่างบางคนมาขอคำแนะนำบ้างว่าสัดส่วนของเครื่องดนตรีบางอย่าง ควรเป็นอย่างไร ควรใช้ไม้อะไร ทำเสียงเป็นอย่างไร สีมือนี่แกะลายเป็นยังไง เราก็สามารถบอกได้จากการที่ดูเห็นเยอะๆ”

รางวัลเกียรติยศ

จากครั้งที่ ครูสมชาย ทับพร ได้รับรางวัลที่ 2 จากการประกวดร้องเพลงไทยที่ช่อง 4 บางขุนพรหมแล้ว ตั้งแต่สมัยเริ่มเข้าวงการดนตรีไทยใหม่ๆแล้ว ครูสมชาย ก็มีได้เข้าร่วมการประกวดที่ใดอีกเลย โดยครูสมชายอธิบายว่า “ หลังจากเข้ากรมศิลปากร ก็ไม่ได้ประกวดที่ไหนเลย เพราะเมื่อไปประกวดก็คงไม่คืนัก ถ้าได้ก็เสมอตัว ถ้าไม่ได้ก็เสียชื่อ ก็เลยไม่ได้ประกวดกับใครเขา”

ครูสมชาย ทับพร ยังได้รับพระราชทานเหรียญราชรุจิทอง และเหรียญเสมาเงิน ๒๒. จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวสมโภชขึ้นระวางพระเศวตคชาธาร ที่ จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดเพชรบุรี โดยครูสมชาย เล่าว่า “ อันนี้เป็นเกียรติยศที่เรียกว่าสูงสุดที่ใครก็ไม่ได้มาง่ายๆ ได้จากในหลวงมาก็จะเป็นสมบัติกับลูกหลานต่อไป”

น้องชายและน้องสาวเดินตามอย่างศิลปิน

นอกจากครูสมชาย ทับพร จะมีความสามารถทางการขับร้องเป็นอย่างดีแล้ว ยังมีน้องชายและน้องสาวของครู อีก 2 คนได้เจริญรอยตามผู้พี่ เป็นนักร้องรุ่นใหม่ที่มีน้ำเสียงดีไพเราะด้วย โดยครูสมชายกล่าวว่า “ความจริงมีน้องแล้วที่รุ่นหลานๆ ที่เป็นนักร้องตามกันมา อย่าง เป็ยก (ชวลิต ทับพร) น้องชาย ก็ไม่ได้อยากให้หัดหรอก นั่นก็หนีไปหัดเอง ก็เขาคงชอบ แต่เราเห็นว่า การเป็นศิลปินมันลำบาก ก็เลยไม่อยากให้เขาหัด แต่ที่นี้เขาไปหัดมาก็เลยต้องเลยตามเลย เขาก็ไปเรียนที่บ้านครูกาหลง เพราะอยู่ใกล้ๆ เขาก็พายเรือไปหัดกันอย่างเอี (สุกัญญา ทับพร) กับหลานสาวอีกคนที่อายุใกล้ๆกัน คือ หนึ่ง (จินดาวรรณ ตุ่มฉาย) ก็เห็นว่าเสียงดี ก็เลยมาประกวด แล้วก็มาเรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ แต่พอนานวันเราก็รู้ว่า การเป็นศิลปิน ความก้าวหน้ามันก็น้อย ชื่อเสียงมี แต่ใส่แห้ง แต่ทุกวันนี้ก็ยังใช้การร้องเพลงเป็นอาชีพอยู่ เว้นแต่บางคนจะห่างหายไปบ้าง”

บุตรเดินตามพ่อ

ครูสมชาย ทับพร มีบุตร 2 คน คือ สมฤทัย ทับพร และชนาทร ทับพร โดยครูกล่าวว่า “ คนโตชื่อ เรไร ก็ตอนนี้ก็เป็นครูสอนดนตรีไทยที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ คนนี้ก็ไปนั่งในวงปี่พาทย์ตั้งแต่เด็กเพราะไปงานตามวัดยายก็จะพาไปด้วย แล้วก็ไปตีจังหวะ ตีอะไรไป ก็อยู่ในแวดวง ก็เลยไปเรียนที่ วิทยาลัยนาฏศิลป์ เรียนจะเข้ที่นั่น ส่วนคนเล็ก ชื่อ ปาน ก็ได้หัดฆ้องไว้ แต่ก็เห็นว่าเขามี

ความสามารถทางอื่น ก็เลยส่งเสริมทางอื่นด้วย แต่อันนี้ก็ต้องหัดไว้ ซึ่งเขาก็ยินดี แล้วก็ชอบสามารถ ไร่ไทยได้ ดีพ้องวงได้จบ โหมโรงเย็น ก็ถือว่าลูกทั้งสองคนก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมตรงนี้ได้”

อุดมการณ์และความมุ่งหวังในชีวิต

ตลอดระยะเวลาการทำงาน สิ่งที่ครูสมชาย มักจะยึดถือเป็นสิ่งแรกคือ การตรงต่อเวลา และการทำงานด้วยความตั้งใจ โดยครูสมชายกล่าวว่า “เวลานี้ต้องรักษามาก และตั้งใจทำงานให้ดีที่สุด เพราะอาจารย์เสรี เขียนมาให้ประจำเลยว่า ทำงานให้เต็มความสามารถ และไม่ต้องไปหวังอะไรมาก ถ้าหวังมากแล้วไม่ได้เราจะเสียความรู้สึก เราทำไปเถอะ คนที่เขาจะเห็นเขาก็เห็นเราเองแหละ เราก็สบายใจ ทำอย่างเต็มที่ทุกครั้งทุกเวลา”

ครูสมชาย ทักพร คาดหวังไว้ว่า ภายหลังจากเกษียณอายุราชการแล้วก็อาจจะกลับไปทำอาชีพเกษตรกร เหมือนบรรพบุรุษ โดยกล่าวว่า “อันที่จริงแล้วก็ไม่ได้หวังว่าจะต้องทำงานต่อหรือจะมีใครจ้างต่อ ก็ต้องแล้วแต่ทางราชการว่าจะให้เราอยู่ต่อหรือไม่ หรือตอนนั้นเราจะยังคงร้องมีเสียงแบบนี้ได้หรือเปล่า หรือจะมีใครมาแทนหรือยัง อาจจะมีคนเก่งๆขึ้นมาอีกแล้วก็เป็นที่ เราคิดว่าถ้าเราร้องได้แล้ว เขาให้อยู่เราก็อยู่ แต่ถ้าร้องไม่ได้เราก็ออก อาจจะไปเป็นเกษตรกรอย่างที่บรรพบุรุษทำไว้ เลี้ยงปูเลี้ยงปลา ทำสวน ปลูกต้นไม้ต่อไป”

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

วิเคราะห์การเหวี่ยงในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

เหวี่ยงในกระบวนพยุหยาตราชลมารค เป็นทำนองเหวี่ยงที่ใช้ร้องในกระบวนพยุหยาตราชลมารคเป็นหลัก ในปัจจุบันพบทางการเหวี่ยงที่มีบางส่วนของทำนองที่มีความแตกต่างกันสามารถแบ่งได้เป็น 2 ทางคือ ทางกองทัพเรือ และ ทางกรมศิลปากร โดยผู้ที่มีบทบาทในการเหวี่ยงของทั้ง 2 ทางคือ พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง และ นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ จากพนักงานเหวี่ยงจากกองทัพเรือ และ ครูสมชาย ทับพร ครูยวงศิลป์จากกรมศิลปากร

สำหรับบทวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่จะทำการวิเคราะห์ ดังนี้คือ

1. ลีลาการเหวี่ยงในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

- พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง
- นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ
- ครูสมชาย ทับพร

2. ความแตกต่างระหว่างการเหวี่ยงทางกองทัพเรือและทางกรมศิลปากร

ในแต่ละหัวข้อการวิเคราะห์จะทำการวิเคราะห์รูปแบบ คีตลักษณ์ ลีลา การเหวี่ยงในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ของกรมศิลปากรและกองทัพเรือเพื่อหาจุดเด่นของลีลา โดยจะวิเคราะห์การเหวี่ยงของศิลปินต่างๆ ที่ละท่าน และแบ่งเป็นส่วนต่างๆในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. สัญลักษณ์ในการบันทึกโน้ต
2. รายละเอียดของการวิเคราะห์ที่ได้แก่
 - 2.1 รูปแบบของการเหวี่ยง
 - 2.2 การเอื้อน และน้ำหนักการเน้นคำ
 - 2.3 การสำแดงอารมณ์
 - 2.4 กลวิธีพิเศษในการเหวี่ยง
 - 2.5 ลีลาอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแบบของแต่ละท่าน

1. สัญลักษณ์ในการบันทึกโน้ต

ในการดำเนินการวิเคราะห์ในครั้งนี ใช้สัญลักษณ์ในการบันทึกบทเพลงเป็นโน้ตไทย ดังมีรายละเอียดของสัญลักษณ์ดังต่อไปนี้

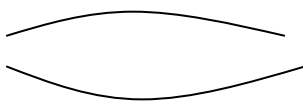

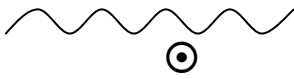

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนเสียง ในการดำเนินการวิเคราะห์ ทางเหนือของกองทัพเรือและกรมศิลปากร ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการบันทึกและนำเสนอเป็นโน้ตระบบตัวอักษร ซึ่งเป็นอักษรย่อ 7 ตัวโดยแทนเสียงตัวโน้ตต่อไปนี้

ค	=	โค
ร	=	เร
ม	=	มิ
ฟ	=	ฟา
ช	=	ชอล
ล	=	ลา
ท	=	ที
คํ	=	โคสูง
รํ	=	เรสูง
มํ	=	มิสูง
ฟํ	=	ฟาสูง
ชํ	=	ชอลสูง
ลํ	=	ลาสูง
ทํ	=	ทีสูง

ค	ร	ม	ฟ	ช	ล	ท	คํ	รํ	มํ	ฟํ	ชํ
---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----

หมายเหตุ 1. โน้ตที่ปะจุดคือโน้ตเสียงสูง
2. ในการบันทึกโน้ตจะใช้ระดับเสียงของขลุ่ยเพียงออเป็นเครื่องดนตรีหลักในการบันทึกเทียบเสียง

^	=	เสียงสูงขึ้นจากโน้ตปกติครึ่งเสียงโดยประมาณ
v	=	เสียงต่ำลงจากโน้ตปกติครึ่งเสียงโดยประมาณ
[]	=	เสียงนาสิก

X	=	โน้ตที่ไม่มีระดับเสียงแน่นอน หรือ เสียงร้องรับ
	=	การทำเสียงสองเสียงเชื่อมต่อกันหรือ โยงเสียงให้ยาว
	=	การม้วนหางเสียงกระซกเสียงลงต่ำ
MW	=	เสียงครั่น
	=	การใช้ลูกคอกระทบเสียงครั่นสั้นในลำคออย่างเป็นระเบียบ
	=	จังหวะการกระทุ้งเส้า
คำร้องตัวเอน	=	คำร้องของลูกคู่หรือฝ้าย

2. รายละเอียดการวิเคราะห์

ในการวิเคราะห์การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราขลมารคของแต่ละทางและแต่ละศิลปิน ทั้ง 3 ทาน จะใช้บทเห่เรือเห่ชมกระบวนเรือ ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ซึ่งแต่ละศิลปินใช้ เป็นต้นแบบในการเห่เรือ แต่จะเลือกบรรจบทเห่ไปตามทำนองที่แตกต่างกันไป

สังคิตลักษณ์ ของการเห่เรือ ในแต่ละทำนองของทั้ง 2 ทาง จะเหมือนกันโดยมีทำนองเหลืออยู่ 4 แบบ คือ เกริ่นเห่ หรือเกริ่นโคลง ซ้ำลวะเห่ มูลเห่ และ สวะเห่ หรือทางกองทัพเรือเรียกว่า บท เก็บพาย แต่ละทำนองจะกำหนดรูปแบบของฉันทลักษณ์ แต่ไม่กำหนดบทเห่ตายตัว ยกเว้นสวะเห่ ที่ทุกครั้งจะไม่เปลี่ยนแปลงบทเห่ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. เกริ่นเห่ กำหนดรูปแบบสังคิตลักษณ์ คือ ก โดยใช้รูปแบบฉันทลักษณ์โคลงสี่สุภาพ

เนื่องจากมีทำนองช่วงเดียวที่ผู้เห่สามารถใช้ความสามารถในการแสดงออกของรายละเอียดที่แตกต่างกัน มีลักษณะเป็นทำนองเกริ่น จังหวะลอย ไม่มีเครื่องประกอบจังหวะ ไม่มีลูกคู่หรือฝ้ายร้องรับ

2. ซ้ำลวะเห่ กำหนดรูปแบบสังคิตลักษณ์ คือ ก ข ค ง จ ฉ ช ซ

ทำนองซ้ำลวะเห่ เป็นการเห่ซ้ำ ในแต่ละเที่ยวของการเห่มีทำนองเดียว เป็นการเห่เพื่อให้จังหวะการพายในระดับไม่เร็วมาก การกำหนดเที่ยวของการเห่ จึงให้เป็นไปตามความต้องการของกระบวนเรือ มีการกระทุ้งเส้าเป็นจังหวะประกอบการเห่และให้จังหวะการพาย ทำนองเป็นการร้องรับระหว่าง พนักงานเห่ หรือ ต้นเสียง กับ ลูกคู่ หรือฝ้าย ที่มีลักษณะลือ และ ถามตอบกันไป โดยสามารถกำหนดสังคิตลักษณ์ย่อย ในแต่ละเที่ยวได้ดังนี้

ก ก' ข ค ง ง' จ ฉ

กล่าวคือ ต้นเสียงจะเห็นในทำนองวรรคที่ 1 คือทำนอง ก หลังจากนั้นลูกคู่ จะทวนทำนอง ก เช่นเดียวกัน จากนั้น พนักงานเห่จะเห่ทำนองวรรคที่ 2 แต่ลูกคู่จะไม่ร้องล้อเหมือนเช่นเดิมแต่กลับร้องรับเพื่อเป็นประโยคตอบเพื่อจบทำนอง และขึ้นต้นทำนองใหม่ที่มีระดับเสียงต่ำกว่าแต่ใช้รูปแบบเดิม

ตัวอย่าง

วรรคทำนองที่ 1 รูปแบบสังคีตลักษณ์ กก'

ต้นเสียง : เห่เอ๋ย...พระเสด็จ ลูกคู่ : เห่เอ๋ย...พระเสด็จ

วรรคทำนองที่ 2 รูปแบบสังคีตลักษณ์ ขค

ต้นเสียง : โดย.....แดน ลูกคู่ : โดยแดน...ชล

วรรคทำนองที่ 3 รูปแบบสังคีตลักษณ์ งง'

ต้นเสียง : ทรงเอ๋ย...เรือต้น ลูกคู่ : ทรงเอ๋ย...เรือต้น

วรรคทำนองที่ 4 รูปแบบสังคีตลักษณ์ จฉ

ต้นเสียง : งามเจ็ด ลูกคู่ : งามเจ็ด..ฉาย

3. มูลเห่ กำหนดรูปแบบสังคีตลักษณ์ คือ ก ข ค ง ฉ

ทำนองมูลเห่ เป็นการเห่เร็ว ในแต่ละเที่ยวของการเห่มีทำนองเดียว เป็นการเห่เพื่อให้จังหวะการพายในระดับเร็วกว่าซาลวะเห่ การกำหนดเที่ยวของการเห่จึงให้เป็นไปตามความต้องการของกระบวนเรือ มีการกระทุ้งเส้า เป็นจังหวะประกอบการเห่และให้จังหวะการพาย ทำนองเป็นการร้องรับระหว่าง พนักงานเห่ หรือ ต้นเสียงซึ่งร้องในทำนองหลัก กับ ลูกคู่ หรือฝีพาย ซึ่งส่งเสียงสอดเข้าไประหว่างวรรคและรับเป็นทำนองเห่ในช่วงท้าย โดยสามารถกำหนดสังคีตลักษณ์ย่อยในแต่ละเที่ยวได้ดังนี้

ก ข ค

ตัวอย่าง

วรรคทำนองที่ 1 รูปแบบสังคีตลักษณ์ ก

ต้นเสียง : นาวา ลูกคู่ : ชะ

ต้นเสียง : แน่นเป็นขนัด ลูกคู่ : ชะ

ต้นเสียง : ล้วนรูปสัตว์แสนยาก ลูกคู่ : ฮ้ำไฮ้

วรรคทำนองที่ 2 รูปแบบสังคีตลักษณ์ ข

ต้นเสียง : เรือริ้วทิวธงสลอน สาครลั่น ครั้นครั้นฟอง

วรรคทำนองที่ 3 รูปแบบสังคีตลักษณะ ค

ลูกคู่ : เฮ้ เฮ เฮ้ เฮ เฮ เหน้ เฮ เฮ เฮ เฮ เฮ เหน้ เฮ เฮ เฮ เฮ เฮ

4. สวะเห้ หรือ บทเก็บพาย เป็นการเห้ทำนองสุดท้ายเมื่อกระบวนเรือถึงที่หมาย และจะเสร็จสิ้นภารกิจ โดยมีจังหวะที่สม่ำเสมอที่มีลักษณะประณีประนอมยืดหยุ่นไปตามที่ต้นเสียงและลูกคู่จะกำหนด เป็นการร้องเห้ รับ-ส่ง และ ถ้อย กั้นระหว่าง ต้นเสียงกับลูกคู่ ดังอธิบายได้ดังนี้

ตัวอย่าง

วรรคทำนองที่ 1

ต้นเสียง: ซ้าแลเรือ

ลูกคู่: เฮ เฮ เฮ

วรรคทำนองที่ 2

ต้นเสียง: เฮ โฮ้ เฮ โฮ้

ลูกคู่ : เฮ โฮ้ เฮ โฮ้

วรรคทำนองที่ 3

ต้นเสียง: เฮ โฮ้ เฮ้เฮ

ลูกคู่: เฮ โฮ้ เฮ้เฮ

วรรคทำนองที่ 4

ต้นเสียง: เจ้าเอ๋ยก็พาย

ลูกคู่: พี่ก็พาย

วรรคทำนองที่ 5

ต้นเสียง: พายเอ๋ยพายลง

ลูกคู่: พายลงให้เต็มพาย

วรรคทำนองที่ 6

ต้นเสียง: โอ้ละเห้ เห เฮ

ลูกคู่: โอ้ เห้ เฮ เฮ เฮ

วรรคทำนองที่ 7

ต้นเสียง: โอ้เห้ มาลา

ลูกคู่: โอ้เห้มาลา โอ้เห้มาลา

วรรคทำนองที่ 8

ต้นเสียง: โอเห้ เจ้าคะ

ลูกคู่: โอเห้เจ้าคะ มะละไซโย

วรรคทำนองที่ 9

ต้นเสียง: ศรีไชยแก้ว พ่อเอ๋ย

ลูกคู่: ไชยแก้ว พ่ออา

2.1 การเหวี่ยงในกระบวนการพยุหยาตราขลมารค ทางกองทัพเรือ โดยพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง

ระดับเสียงในการเหวี่ยง ทางกองทัพเรือของพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง จะใช้ระดับเสียงตามที่พลเรือตรีมงคล กำหนดเอง ซึ่งไม่มีการเทียบเสียงกับเครื่องดนตรีใดๆ แต่ในทุกครั้งที่ทำการเหวี่ยง ก็จะใช้ระดับเสียงเดียวกันคือ เริ่มต้นด้วยเสียง รี่ (เมื่อเทียบกับขลุ่ยเพียงออ) และใช้ช่วงเสียงตั้งแต่เสียง ต ไปจนถึงเสียง ท ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงที่มีระดับเสียงสูงมาก เมื่อเทียบกับการขับร้องเพลงไทยโดยทั่วไป และมีโน้ตที่ไม่สามารถบอกระดับเสียงได้ โดยเป็นระดับเสียงที่กึ่งเสียง จึงทำให้ไม่สามารถบอกได้ถึงกลุ่มเสียงปัญญาุมูลที่แท้จริง เพียงสามารถบอกได้ถึงกลุ่มเสียงที่ใกล้เคียงเท่านั้น

2.1.1 เกริ่นเหว เป็นทำนองส่วนแรกที่มีไว้สำหรับแจ้งการเริ่มต้นกระบวนการและเตรียมจัดกระบวนการเหวี่ยง บทเหวี่ยงจะใช้โคลงสี่สุภาพ ในบาทครึ่งจึงเรียกว่า เกริ่นโคลง โดยพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ใช้บทเกริ่นเหวดังนี้

ปางเสด็จประเวศด้าว	ชลาสัย
ทรงรัตนพิमानไชย	กิ่งแก้ว
พรั่งพร้อมพวกพลไกร	แหนแห่
เรือกระบวน ดันแพรว	เพริศพริ้ง พายทอง

เกริ่นเหว

ประโยคที่ 1

บทเหว	--- ปาง					---เสด็จ		
ทำนอง	--- รี่	----	----	----	----	----	--- รี่ดี	----

ในทำนองประโยคที่ 1 นี้ มีระดับเสียงเพียงแค่ 2 ระดับเสียงที่มีการเคลื่อนไหวอย่างชัดเจนคือ รี่ และ ดี โดย พลเรือตรีมงคล ได้ให้ความสำคัญกับคำว่า “ปาง” ซึ่งเป็นคำแรกในบทเหวทำนองเกริ่นเหวนี้ โดยใช้ระดับเสียง รี่ เป็นระดับเสียงที่อยู่ในระดับเสียงที่ฟังได้ชัดเจน เมื่อประกอบกับการเปล่งคำร้องออกมาอย่างเต็มทีและชัดถ้อยชัดคำ โดยใช้ในการปิดริมฝีปากสนิทและเปิดในเวลาทีเปล่งเสียงในตัวอักษร ป. ก่อนจะลากเสียงจนครบคำว่า ปาง นั้นทำให้คำว่า ปาง มีความชัดเจนและเด็ดขาดมากขึ้น ลีลาการเหวี่ยงของพลเรือตรีมงคล จึงน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ถือเป็นความสามารถใน

การใช้ประโยชน์จากเสียงแรกที่ได้ยินได้อย่างเต็มศักยภาพ เนื่องด้วยผู้ฟังจะรู้สึกได้ถึงความสุข สง่างามและคงความรู้สึกแห่งมนต์ขลังของเห่เรือ ในครั้งแรกที่ได้ยินพลเรือตรีมงคล เห่เรือเสมอมา

การเน้นคำแรกและลากเสียงยาว การหุบริมฝีปากไปและสร้างกล่องเสียงในช่องปากใน ลักษณะของการออกเสียงของคำว่า “อม” ไปพร้อมกันกับการใช้หางเสียงเป็นลูกคอในลักษณะแบบ เฉพาะตัวของพลเรือตรีมงคล ผนวกกับความนิ่งของระดับเสียง และหยุดเสียง เพื่อร้องแต่ในคำว่า “เสด็จ” โดยใช้ระดับเสียง รัด และหยุดตัดเสียงลงทันที เนื่องด้วยคำนี้เป็นคำตาย ดังนั้นการหยุดการ เปล่งเสียงในทันทีจะทำให้คำชัดเจนมากขึ้น

ประโยคที่ 2

บทเห่	--- ประเวศ		--- คำว					
ทำนอง	--- ริ ชรั	-- คัห	--- คัท^	----	----	----	----	----

ในประโยคที่ 2 ยังคงยืนทำนองอยู่ที่ ริ และทอดเสียงลงมาที่เสียง ท พลเรือตรีมงคล ออก เสียงคำว่า ประเวศ อย่างกระชับ มีการเน้นคำควบกล้ำ ตัว ร ในคำว่า “ประ” ออกเสียง ร มากกว่า ปกติ เป็นวิธีการเน้นคำให้ชัดเจน รวมไปถึงใส่ทำนองเอื้อนเข้าไปในคำว่า “เวศ” โดยผันเสียงม้วน ลงมาจากเสียง ชั ลงมาถึงเสียง ท โดยเป็นเสียงที่ห่างกันถึง 6 เสียง และมาจบลงที่คำว่า “ คำว” โดยไม่ลงที่เสียง ท อย่างเต็มเสียง แต่ออกเสียงให้ตัวสุดท้ายสูงขึ้นกว่าเสียง ท ธรรมชาติเกือบ ครึ่งเสียง ทำให้ทำนองฟังดูแปลกออกจากความคาดหมายของผู้ฟัง

การออกเสียงคำว่า “คำว” ลากเสียงยาวประกอบกับการใช้ลูกคอครันอย่างห่างๆ แต่ สม่่าเสมอ ทำให้ทำนองช่วงนี้มีความสุขและยืดระยะของทำนองออกไป ทำให้รู้สึกได้ถึง การเริ่มต้นแบบค่อยเป็นค่อยไปของการเกริ่นเห่ และออกไปในแนวทางของความสงบนิ่ง เข้ากับการกิจใน การประกอบกับกระบวนพยุหยาตราขลมารค

ประโยคที่ 3

บทเห่	--- ชลา	--- ลัย		อื่อ		อื่ออื่อ	อื่อ	
ทำนอง	--- ริ ริ	--- ริ	----	--- ริ	----	--- คั ท	--- คั	----

ประโยคที่ 4

บทเห่	เอย		หี					
ทำนอง	-----	--- รั	-----	-----	-----	--- [ซุ]	-----	-----

ในประโยคที่ 3 และ 4 ซึ่งเป็นช่วงทำนองที่ต่อเนื่องกันนั้น มีการใช้เสียง รั เป็นหลักและผันแนวของทำนองไปที่เสียง คํ ลากเสียงโหนขึ้นไปอีก 1 เสียงที่เสียง รั ก่อนจะไปลากเสียงยาวไปจบด้วยการใช้กลวิธีพิเศษในการเปล่งเสียงนาสิกพร้อมกับใช้ลูกคอ ที่ระดับเสียง ๕

การออกเสียงคำว่า “ชลา” ในห้องที่ 1 ของประโยคนั้น ก่อนข้างกระชับเนื่องจากโดนบังคับการออกเสียงโดยทำนองซึ่งมีเสียงเดียวแต่ต้องออกเสียงถึง 2 พยางค์และเป็นคำที่ออกเสียงสั้น-ยาว จึงเป็นเหตุผลให้คำนี้กระชับ ก่อนที่จะออกเสียงเน้นในคำว่า ลัย และตัดเสียงให้สั้น ทำให้ทำนองที่แยกออกจากกันแต่เมื่อฟังรวมกันไม่รู้สึกรู้ว่า คำว่า “ชลาลัย” ถูกแยกจากกันเหมือนทำนอง อีกทั้งมีการเติมคำอื่นว่า “อือ” เข้ามาต่อท้ายและใช้การออกเสียงเอื้อน “อือ” ไปตามทำนอง ยืนที่เสียง คํ และโหนเสียงขึ้นไปอีก 1 เสียงที่เสียง รั และเปลี่ยนจากการเอื้อน “อือ” ไปออกคำว่า “เอย” ซึ่งโดยปกติจะใช้เมื่อจบวรรค หรือจบคำอื่น ไปพร้อมกับการใช้ลูกคอครั้นอย่างห่างๆและสม่ำเสมอ ไปจบท้ายประโยคที่ 4 ด้วยเสียงนาสิก ซึ่งเป็นคู่ 4 ของเสียง รั เพื่อเป็นการจบวรรคโดยลดความดังของเสียงสุดท้ายลงทำให้เสียงสุดท้าย สร้างความรู้สึกกลมกลืนและอ่อนโยน

ประโยคที่ 5

บทเห่	--- ทรง	--- รัต	-- ต นะ	- พิ-มาน	--- ไชย	อือ	อืออือ	
ทำนอง	--- มั	--- ๕	-- มั๕	- ๕ - มั	--- มั	--- มั	--- รั คํ	-----

ในประโยคที่ 5 เป็นประโยคที่เริ่มต้นส่วนของทำนองส่วนใหม่ ในบาทที่ 2 ของโคลง มีเสียงหลักในประโยคนี้คือ มั และ ๕ แนวของทำนองเริ่มที่เสียง มั และขึ้นไปเสียง ๕ ไล่ทำนองไปตามการเอื้อนไปจบที่เสียง คํ แต่ยังไม่จบประโยคของทำนอง

บทเห่ที่ว่า “ทรงรัตนพิमानไชย” เป็นการกำหนดทำนองด้วยส่วนหนึ่ง พลเรือตรีมงคล ได้จัดการแบ่งวรรคของคำเสียใหม่ให้ลงทำนอง ซึ่งทำให้คำว่า “รัตนะ” โดนแยกคำ และยังคงเน้นคำที่แยกออกมา คำว่า “รัต” และ “ตนะ” ให้ความรู้สึกกร้าวแกร่ง ก่อนจะมาอ่อนโยนในคำว่า พิมานไชย ซึ่งต่อด้วยการเอื้อนโดยใช้เสียง “อือ” เป็นทางเสียงควัดลงมาที่เสียง คํ เพื่อที่จะลงจบเสียง รั ในวรรคต่อไป

ประโยคที่ 6

บทเห้	--- เอย				หี	--- กิ่ง	อือ	สะอือ
ทำนอง	--- รั				--- [ซ้]	--- คั	--- คั	--- มั รั

ประโยคนี้เป็นเสียงต่อเนื่องจากประโยคที่แล้ว มีการเพิ่มคำว่า “เอย” เข้าไปในการเอื้อนเพื่อแสดงการจบทำนองเอื้อนและส่งต่อไปในคำร้อง พลเรือตรีมงคล ยังใช้กลวิธีพิเศษในการใช้ลูกคอครั้งอย่างสม่ำเสมอเช่นเดิมในการลากเสียง รั และผันเสียงไป 4 เสียงจบที่เสียงนาสิก ซ้ ก่อนจะเข้าบทเห้ ในคำว่า “กิ่ง” และหยุดเพื่อให้คำชัดเจนก่อนจะเอื้อนต่อ ในเสียงต่อเนื่องเพื่อจะเป็นทำนองเดียวกับประโยคต่อไป โดยใช้การปิดริมฝีปากและใช้คำเอื้อนว่า “อือ” เป็นหลักในการเอื้อน

ประโยคที่ 7

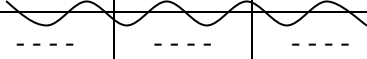
บทเห้	หืออือ	อือ	อืออือ	--- แก้ว		อือ	สะอือ	อือ
ทำนอง	--- รัรั	--- มั	--- รั คั	-- รัคัท^	----	--- รั	--- รัรั	--- มั

ประโยคที่ 7 เป็นประโยคต่อเนื่องจากประโยคที่ 6 ซึ่งยังไม่จบทำนองรับมาจากบทเห้ที่ว่า “กิ่ง” และใช้เสียง “อือ” ขมวดลงมา โดยเรียงลำดับจาก รั มั คั และลงมาที่เสียง ท ในคำว่า “แก้ว” ในส่วนนี้พบว่า พลเรือตรีมงคล ใช้เสียงเอื้อนเข้าไปในคำว่า “แก้ว” เพื่อให้สามารถออกเสียงคำนี้ได้ อย่างชัดเจน แต่ในทางเสียง มิได้ลงน้ำหนักของระดับเสียงที่เต็มเสียง แต่ร้องเสียงสุดท้ายสูงขึ้นเกือบครึ่งเสียง ซึ่งทำให้ทำนองช่วงนี้แปลกหูออกไป และหยุดทำนองในห้วงต่อไปก่อนที่จะเอื้อนต่อ มีการกระทบในเอื้อนในห้วงที่ 7 ซึ่งเป็นใช้กลวิธีพิเศษนี้ครั้งแรก และส่งต่อไปจบทำนองวรรคนี้ในประโยคต่อไป

ประโยคที่ 8

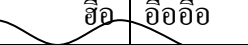
บทเห้	อืออือ	อือสะอือ			-- พรั้ง	-- พร้อม	--- พวก	--- พล
ทำนอง	-- รั ท	- คัรัคั			-- คัท	-- รัฟ	-- คัท	-- คั

ประโยคที่ 9

บทเห้	-- ลไกร	อือ	อือ	อือ	เอย			
ทำนอง	-- คั คั	--- ท	--- คั	--- รั	--- รั			

ประโยคที่ 8 เริ่มต้นด้วยทำนองเอื้อนซึ่งต่อเนื่องมาจากประโยคที่ผ่านมา โดยยื่นทำนองที่เสียง คํ และใช้การครั้นด้วยลูกค้อย่างสม่ำเสมอ ก่อนจะเข้าบทเห่ที่ว่า “พรั่งพร้อมพวกพลไกร” พลเรือตรีมงคล ยังคงเน้นคำควบกล้ำตัว ร ที่ชัดเจนในคำว่า “พรั่ง” และ “พร้อม” โดยในพยางค์แรก ท่านจะเน้นคำแต่ออกเสียงให้ยืดยาวออกมาเล็กน้อยและหยุดเพื่อให้คำว่า “พรั่ง” ออกเสียงได้ชัดก่อนที่จะใช้การซ้อนเสียงในคำว่า “พร้อม” อย่างอ่อนโยน และยังคงเน้นคำว่า “พลไกร” ในอักษรควบกล้ำอย่างชัดเจน กระทั่งยื่นในเสียง ร และ ใใส่คำว่า “เออ” ซึ่งมีลักษณะเดียวกันกับประโยคที่ 6 ต่อด้วยการใช้ลูกค้อยู่ในการครั้น และไปจบที่เสียงนาสิกเป็นคู่ 4 ในประโยคถัดไป

ประโยคที่ 10

บทเห่	หี		---แหน		หี อ้อ		อ้อ อ้อ	
ทำนอง	--- [ซ]	----	--- ร	----	----	- [ซ]- ร	--- ม	รค --

ประโยคที่ 10 ในห้องแรกเป็นเสียงนาสิก ซึ่งเป็นหางเสียงของประโยคที่ 9 ตามด้วยบทเห่คำว่า “แหน” พลเรือตรีมงคล ยืดการออกเสียงออกไปถึง 3 ห้อง โดยโยงเสียงจากเสียง ร ไปเสียง ซ เป็นเสียงนาสิก จากนั้นลงมีที่เสียง ร และ ค เพื่อจะเตรียมส่งไปรับคำว่า “แห” ในประโยคที่ 11 มีการใช้ลูกค้อยู่เป็นระยะทุกช่วงที่ พลเรือตรีมงคล มีช่องว่างที่จะใส่ได้ โดยเสมือนรวมเป็นส่วนหนึ่งของการเอื้อนไปโดยตลอด

ประโยคที่ 11

บทเห่	---แห	อ้อ	อ้อ	อ้ออ้อ	อ้อ			
ทำนอง	--- ท^	--- ค	--- ร	--- คห	--- ค	----	----	----

ประโยคที่ 11 ห้องที่ 1 เป็นบทร้องคำว่า “แห” ที่ลงกับเสียง ท ซึ่งไม่เต็มเสียง และเอื้อนในคำว่า “อ้อ” โดยยื่นเสียงที่หลักที่เสียง ค มีทำนองตกแต่งในห้องที่ 3 – 4 และลากเสียง ค ประมาณ 3 ห้อง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการจบเพียงแค่วรรค ท่อนหรือช่วงของทำนอง เพื่อพร้อมที่จะเริ่มต้นตัวทำนองช่วงใหม่

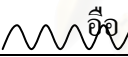
จากการสังเกตพบว่า ในลักษณะของการจบท่อนหรือวรรคในแบบนี้ มีลักษณะคล้ายกับการจบบทเพลง แต่พลเรือตรีมงคล มิได้ใช้การครั้นโดยลูกค้อยเหมือนแต่เดิมที่ผ่านมา จึงทำให้การจบวรรคนี้ประสบความสำเร็จในความรู้สึกให้ผู้ฟังเข้าใจว่า เป็นเพียงแต่การจบวรรคตอนหรือช่วงเท่านั้น มิใช่การจบลงของการเห่

ประโยคที่ 12

บทเห่	--- เรือ			--- กระบวน		--- ตัน	--- แพรว	อ้อ
ทำนอง	--- ซี่	----	--- ลี่ซึ	--- มิมิ	----	--- ช่มฉด์	--- ซี่	--- รั

ในวรรคที่ 12 เป็นการขึ้นต้นของทำนองช่วงสุดท้ายในทำนองเกริ่นเห่ ตรงกับคำร้องที่ว่า “เรือกระบวนตันแพรว” พลเรือดริมกมล ขึ้นต้นด้วย ซี่ ซึ่งเป็นระดับเสียงที่ค่อนข้างสูง ก่อนจะส่งทำนองไปที่เสียง มิ และจบวรรคลงที่เสียง รั จากการสังเกตพบว่า ทำนองส่วนหนึ่งอาทิ โน้ตเสียงแรกที่ต้องขึ้นเสียง ซี่ ซึ่งเป็นเสียงสูงนั้น เกิดจากการปรับระดับเสียงให้เข้ากับคำของบทเห่ เพื่อให้สามารถออกเสียงได้อย่างชัดเจน พลเรือดริมกมล ยังคงเน้นการออกเสียงอักษร ร ที่ชัดเจน และเพื่อเน้นความเด็ดขาด จึงได้เพิ่มการกระทบครั้น ลงไปที่หางเสียง ก่อนจะไปในคำว่า “กระบวน” ซึ่งกระชับสั้น มีช่องว่างจากการหยุดการออกเสียง 1 ห้อง ก่อนจะเปล่งเสียงด้วยคำที่ชัดเจนว่า “ตัน” ต่อด้วยคำว่า “แพรว” ซึ่งออกเสียงคำควบกล้ำอย่างชัดเจนและมีการใส่ทำนองเอื้อนลงไปในคำเห่ เพื่อทำให้คำเหล่านั้นออกเสียงได้อย่างชัดเจนและไม่ผิดเพี้ยน และผันเสียงลงมาถึงเสียง รั ออกเสียง อ้อ เพื่อส่งต่อหางเสียงไปสู่ประโยคที่ 13

ประโยคที่ 13

บทเห่	อ้ออ้ออ้อ 	--- เอย				หี	--- เพรศ	
ทำนอง	--- คัทคั	--- รั	--- รั			--- [ซึ]	--- คัด	----

ประโยคที่ 13 ห้องที่ 1-3 เป็นหางเสียงของประโยคที่ 12 โดยผันเสียงจาก รั ลงมาถึง คั ก่อนจะกลับไปเสียง รั อีกครั้ง จนไปจบที่เสียงนาสิกเป็นคู่ 4 เสียง ซึ โดยในการเอื้อนเกือบทั้งหมดจะใช้เสียง อ้อ มีการใช้เสียงครั้นตลอดที่มีโอกาส และเพิ่มคำว่า “เอย” เข้าไปเพื่อจบการเอื้อนในช่วงนี้ที่เสียงนาสิก ก่อนจะต่อได้คำเห่ที่ว่า “เปรศ” ซึ่งใช้เสียง คัด เป็นการเอื้อนในคำเห่ และพลเรือดริมกมล ยังคงออกเสียงควบกล้ำอักษร ร อย่างชัดเจนและกระซอกเสียงคำนี้จนหยุดลงชั่วคราวเป็นการเน้นให้ความสำคัญกับความคมชัดของคำเห่เป็นอย่างมาก

ประโยคที่ 14

บทเห่	--- พริง	อื้ออื้อ	--- พาย		--- ทอง			อื้ออื้ออื้อ
ทำนอง	--- ซี่	--- คี่	--- รั	----	--- รั	----	----	- มี รั คี่

ประโยคที่ 15

บทเห่	อื้อ	อะอื้อ	อื้ออื้ออื้อ	- - -เอย				
ทำนอง	--- รั	-- ซี่ รั	- มี รั คี่	--- คี่	----	----	----	----

ในประโยคที่ 14 และ 15 เริ่มต้นขึ้นด้วยเสียง ซี่ และมีการกระทบเสียงส่งต่อไปที่เสียง รั ยืนเสียงไว้ ก่อนจะมีการผันเสียงลงไปจบที่เสียง คี่ คำในบทเห่คำแรก คือคำว่า “พริง” พลเรือตรี มงคล ยังคงเน้นการออกเสียงคำควบกล้ำอักษร ร อย่างชัดเจนและเปล่งเสียงคำนี้ พุ่งขึ้นที่เสียง ซี่ เพิ่มความชัดเจนเท่าเทียมกันกับคำว่า “พริศ” ในประโยคที่ผ่านมา ก่อนจะให้เสียงกระทบ คี่ ซี่ และผันเสียงลงมาออกเสียง คำว่า “พายทอง” ที่เสียง รั ใช้กลวิธีพิเศษในการครั้นลูกคอกอย่าง สม่่าเสมอ และเอื้อนเสียง “อื้อ” แบบปิดปากให้เสียงออกมาเกือบจะเป็นคำว่า “อม” ผันเสียงเอื้อน ในลำคอและลงจ้วยคำว่า “เอย” อย่างส่งาลากเสียงยาวไปจนให้ความรู้สึก ว่า จบ ทำนองเกริ่นเห่

2.1.2 ซ้ำลวะเห่ เป็นทำนองส่วนที่ 2 ที่มีไว้เพื่อเป็นสัญญาณให้กระบวนเรือพาย แบบซ้ำได้อย่างพร้อมเพรียง เป็นทำนองที่มีการสื้อและรับกันระหว่าง ต้นเสียง (พนักงานเห่) กับ ลูกคู่ (ฝีพาย) มีการกระทึงเส้า เป็นจังหวะประกอบการเห่ ส่วนบทเห่ที่จะใช้เป็นตัวอย่างของการ วิเคราะห์ครั้งนี้ จะใช้กาพย์ยานี 11 โดยพลเรือตรีมงคล ใช้บทเห่ของ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ดังนี้

พระเสด็จโดยแดนชล

ทรงเรือต้นงามเฉิดฉาย

กึ่งแก้ว แพร้วพรรณราย

พายอ่อนหยับจับงามงอน

ซ้ลวะเห่

ประโยคที่ 1

เส้า				◎				◎
บทเห่		เห่	อื้อ	ฮือฮือฮือฮือ เอย		พระ		เสด็จ
ทำนอง	----	--- มี	--- ฟี่	มีมีมีมี - ลี่	----	--- ลี่	----	--- รี่รี่

ประโยคที่ 1 ของทำนองซ้ลวะเห่ นี้ พลเรือตรีมงคล ขึ้นด้วยเสียง มี ส่งต่อเสียงไปที่ ลี่ และกลับมาจบประโยคด้วยเสียง รี่ โดยบทเห่มีการเพิ่มคำว่า “เห่เอย” เข้าไปก่อนที่จะเข้าบทเห่ก่อนจะเข้าบทเห่คำว่า “พระเสด็จ” แต่เนื่องจากระดับเสียงของทำนองขึ้นด้วยเสียง มี ดังนั้นคำแรกจึงทำให้ออกเสียงว่า “เฮ” ต่อด้วยการเอื้อนในเสียง “อื้อ” เลี้ยวทำนองลงมาที่เสียง ฟี่ มี รี่ และผันขึ้นไปลงคำว่า “เอย” ที่เสียง ลี่ ด้วยน้ำเสียงที่เข้มแข็งและชัดเจนมาก ในห้องที่ 6 เป็นการเข้าบทเห่คำว่า “พระเสด็จ” โดยพลเรือตรีมงคล ออกเสียงคำว่า “พระ” โดยเน้นตัวอักษรควบกล้ำตัว ร อย่างชัดเจน สั้นและกระชับ ตามด้วยการออกเสียงคำว่า “เสด็จ” ในรูปแบบเดียวกัน

ในทำนองนี้มีการกระทุ้งเส้าประกอบในท้ายห้องที่ 4 และ ห้องที่ 8 ของจังหวะหลักของการเห่เพื่อให้จังหวะการพายที่ชัดเจน ทำนองของการเห่เมื่อรวมกับจังหวะกระทุ้งเส้า จะผนวกกันทำให้จังหวะของการพัฒน์ได้ย่นชัดเจนมากขึ้น รวมไปถึงการเห่ของพลเรือตรีมงคล นั้น จะใช้การออกเสียงสั้น เพื่อเข้ากับความสัมพันธ์และแน่นของเสียงกระทุ้งเส้า ช่วยหนุนทำให้แต่ละช่วงของทำนองชัดเจนมากขึ้น

การเริ่มต้นซ้ลวะเห่นั้น พลเรือตรีมงคล ยังคงใช้จุดเด่นจากความเด็ดขาดในการเปล่งเสียงเสริมบรรยากาศการเริ่มต้นพายให้ฝีพายรู้สึกกระฉับกระเฉงขึ้นและสร้างความแตกต่างในความรู้สึกของการเปลี่ยนแปลงจากทำนองกรีนเห่ มาเป็นซ้ลวะเห่ ได้อย่างดี

ประโยคที่ 2

เส้า				◎				◎
บทเห่								
ทำนอง	มี --							
บทเห่ลูกคู่		เห่	อื้อ	ฮือฮือฮือฮือ เอย		พระ		เสด็จ
ทำนองลูกคู่		--- มี	--- ฟี่	มีมีมีมี - ลี่		--- ลี่	----	--- รี่รี่

ประโยคที่ 2 ห้องที่ 1 เป็นทางเสียงของคำว่า “เสด็จ” จากท้ายห้องที่ 8 ของประโยคที่ 1 ซึ่งเป็นคำตาย ต้องออกเสียงสั้น จึงออกเสียงเอื้อนว่า “อื้อ” ต่อท้าย ในห้องที่ 2 เริ่มเป็นส่วนขง ลูกคู่หรือฝีพายในเรือร้องรับ จะเห็นในทำนองลัดกันกับต้นเสียงหรือพนักงานเห่ ซึ่งมีทำนองเดียวกันทุกประการ แต่ในการเห่หมู่ของลูกคู่จะทำความชัดเจนของคำและทำนองลดลงไปบ้าง แต่เสียงเห่ที่รวมกันเป็นหมู่ประกอบด้วยเสียงกระทู้เส้าแบบนี้ จะทำให้เกิดความพร้อมเพรียงในการเห่และการพายเรือได้ดี

ประโยคที่ 3

เส้า				◎				◎
บทเห่		โดย	อื้อ	อื้ออื้อ -เออ	เออสะเออ	อื้ออื้ออื้อ	เอย	แดน
ทำนอง		--- ถี่	--- ทึ	ถี่ ช้ - ช้	-- มี ถี่ มี	- ฟี่ มี ร	--- มี	- ฟี่ - มี
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	มี ---							

ประโยคที่ 3 ห้องที่ 1 เป็นทางเสียงของคำว่า “เสด็จ” จากท้ายห้องที่ 8 ของประโยคที่ 2 ซึ่งเป็นคำตาย ต้องออกเสียงสั้น จึงออกเสียงเอื้อนว่า “อื้อ” ต่อท้ายเหมือนประโยคที่ 1 ต่อประโยคที่ 2

ในห้องที่ 2 จะเป็นทำนองเห่ของต้นเสียงในบทเห่คำว่า “โดยแดน” เพื่อจะต่อคำว่า “ชล” ในประโยคต่อไป ใช้ระดับเสียง ถี่ ตามด้วยขึ้นระดับเสียงเอื้อนไปอีก 1 เสียงและค่อยๆลดระดับลงมาที่ ช้ มี ร และจบประโยคที่เสียง มี ตามลำดับ พลเรือตรีมงคล ใช้การออกเสียงที่ตั้ง คมชัดในคำแรก ก่อนจะใช้ น้ำเสียงที่อ่อนหวานกับการเอื้อนในเสียง “อื้อ” สะบัดทางเสียงมาที่เสียง ช้ ออกเสียงอย่างชัดเจนในคำว่า “เออ” ก่อนจะโรยเสียงไปตามทำนองเอื้อนจนมาจบลงที่คำว่า “เอย” ซึ่งถือเป็นการลงจบการเอื้อน และสอดเสียงเชื่อม ฟี่ มาแทรกก่อนจะออกเสียงคำว่า “แดน” อย่างเน้นย้ำและชัดเจน เพื่อจบทำนองของช่วงประโยคที่ 3 ของต้นเสียงอย่างสั้นหวาน

ในประโยคนี้เมื่อสังเกตดูจะพบว่า บทเห่ในการเห่ช่วงนี้ไม่ครบบาท ทำนองเห่ให้ความรู้สึกที่ไม่ครบทำนองตามที่ควรจะเป็นไป เนื่องด้วยเป็นทำนองนี้ที่ดึงขึ้นมาในลักษณะของกระทู้ถามเพื่อให้ลูกคู่รับในประโยคต่อไป จึงทำให้ทำนองเห่ช่วงนี้มีลักษณะเฉพาะ สร้างความ

น่าสนใจให้กับทำนองซึ่งไม่สมบูรณ์นี้ ถือเป็นการใช้การไม่ครบถ้วนของทำนองเป็นจุดสร้าง
เอกลักษณ์ของทำนองให้ได้เป็นอย่างดี

ประโยคที่ 4

เส้า				⊙				⊙
บทเห่						ทรง	อือ	อืออะอือ เอ้ย
ทำนอง					-----	--- ฟี่	--- ฟี่	มีร์มีฟี่ - ลี่
บทเห่ลูกคู่	โดย	แคน	ฮือ	อืออือ- หล				
ทำนองลูกคู่	--- มี	--- มี	--- ฟี่	มีร์ - ี่				

ประโยคที่ 4 ห้องที่ 1-4 เป็น ทำนองรับของลูกคู่หรือฝีพาย โดยทำนองเห่ขึ้นที่เสียง มี และผ่านต่อมาจบลงที่เสียง ี่ ซึ่งเป็นทำนองที่สอดคล้องกับบทเห่ที่ว่า “โดยแคนหล” ทำให้ผู้เห่ไม่ต้องปรับปรุงทำนองเพื่อให้สามารถเข้ากับบทเห่ได้ แต่สามารถออกเสียงได้ชัดเจนเป็นปกติ ใน 4 ห้องนี้เมื่อรวมกับทำนองเห่ของต้นเสียงในประโยคที่ผ่านมาจะแสดงให้เห็นถึงการจบของวรรคทำนองที่สมบูรณ์และไม่ขาดเงิน อีกทั้งยังทำให้ทำนองเห่มีความแตกต่างซึ่งไม่ค่อยพบในทำนองในเพลงไทยแบบอื่นๆ ประกอบกับเสียงสุดท้ายของช่วงนี้ตรงกับจังหวะตกของการกระทู้เส้าพอดี จึงทำให้การจบของลูกคู่ จบได้สนิท และพร้อมที่จะส่งต่อไปให้ต้นเสียงเห่ต่อด้วยการเว้น 1 ห้องเพลงเพื่อเพิ่มช่องว่างเกิดการเรียบของทำนอง ช่วยเสริมให้ทำนองของช่วงต่อไปชัดเจนและโดดเด่นมากขึ้น

ทำนองห้องที่ 4- 8 เป็นทำนองตั้งของวรรคต่อไปซึ่งเห่โดยต้นเสียง โดยมีเสียงหลักและเริ่มต้นที่เสียง ฟี่ และส่งต่อไปที่เสียง ลี่ พลเรือตรีมงคล เน้นอย่างหนักแน่นในคำว่า “ทรง” และเอื้อนคำว่า “อือ” อย่างอ่อนโยน ก่อนจะกลับมาเน้นอย่างแข็งแกร่งและเต็มกำลังเสียงในคำว่า “เอ้ย” แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันในทำนองของการเห่ที่มีทั้งความเข้มแข็งในคำร้อง และความอ่อนโยนในการเอื้อนของพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง อย่างชัดเจน

ประโยคที่ 5

เส้า				◎				◎
บทเห่		เรือ	สะอือ	ต้น	อือ -- อือ			
ทำนอง	----	--- ฟิ	-- ซุ ฟิ	--- ฟิ	ริ -- มิ			
บทเห่ลูกคู่						ทรง	อือ	อือสะอือ ออเอ๋ย
ทำนองลูกคู่						--- ฟิ	--- ฟิ	มริมิฟิ - ลั

ประโยคที่ 5 ในห้องที่ 1-5 เป็นทำนองต่อเนื่องจากประโยคที่ 4 ซึ่งเป็นทำนองแห่งของต้นเสียงเพื่อจะประกอบกันให้จบช่วงของทำนอง โดยมีเสียงหลักคือ ฟิ และ มิ พลเรือตรีมงคลยังคงออกเสียงเน้นตัวอักษร ร อย่างชัดเจนเป็นพิเศษ มีการกระทบเสียงเล็กน้อยต่อเนื่อง เพื่อเป็นเสียงเชื่อมส่งไปจบที่เสียง มิ ซึ่งบทเห่คำสุดท้ายคือคำว่า “ต้น” จึงต้องมีการปรับเสียงขึ้นจากเสียงฟิ และลดลงมาที่เสียง ริ จนผ่านไปจบที่เสียงตกแท้คือเสียง มิ และเนื่องจากเป็นคำตายจึงต้องเติมหางเสียงว่า “อือ” และลากเสียงยาวไปทับกับการสอดเข้ามาลือของลูกคู่

ในห้องที่ 6-8 เป็นทำนองลือกับทำนองแรกของต้นเสียง ซึ่งเหมือนกันทุกประการ

ประโยคที่ 6

เส้า				◎				◎
บทเห่						งาม	อือ	อืออือ-เงอ
ทำนอง						--- ลั	--- ทิ	ลั ซุ - ซุ
บทเห่ลูกคู่		เรือ	อืออือ	ต้น	อือ-- อือ			
ทำนองลูกคู่	----	--- ฟิ	-- ซุ ฟิ	--- ฟิ	ริ -- มิ			

ประโยคที่ 6 ในห้องที่ 1-5 เป็นทำนองลือของลูกคู่ต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 5 ซึ่งมีทำนองเหมือนเดิมทุกประการ

ส่วนในห้องที่ 6-8 เป็นทำนองของต้นเสียง มีเสียงหลักคือ ลั และผันเสียงเอื้อนมาที่ ซุ เพื่อจะส่งต่อไปประโยคที่ประโยคที่ 7 โดยบทเห่ในช่วงนี้คือคำว่า “งาม” พลเรือตรีมงคล ได้ใช้การทอดเสียงลากเสียงจากเสียง ลั ลงมาที่เสียง ทิ อย่างอ่อนช้อยและเอื้อนออกเสียง “อือ” ปิดริมฝีปากและเปิดในคำเอื้อนสุดท้ายที่เสียง ซุ ทำให้ออกเสียงจาก “อือ” เป็น “เงอ” เพื่อส่งต่อไปเอื้อนในประโยคต่อไป

ประโยคที่ 7

เส้า				◎				◎
บทเห่	อ้อสะอ้อ	อ้ออ้ออ้อ	เอ๋ย	เจ็ด				
ทำนอง	-- มี่ ลี่ มี่	- ฟี่ มี่ ร	--- มี่	- ฟี่ - มี่				
บทเห่ลูกคู่					งาม	เจ็ด	อ้ออ้อ	อ้ออ้อ ญา
ทำนองลูกคู่					--- มี่	--- รี่	--- มี่ฟี่	มี่ รี่ - มี่

เส้า		
บทเห่ลูกคู่	อ้ออ้อ	
ทำนองลูกคู่	- ฟี่ รี่	-----

ประโยคที่ 7 ในห้องที่ 1-4 เป็นทำนองเห่ของพนักงานเห่ ซึ่งมีทำนองเหมือนกับประโยคที่ 3 เริ่มต้นเอื้อนโหนเสียงจากเสียง มี่ ลงมาที่ รี่ และกลับไปขึ้นที่เสียง มี่ พลเรือตรีมงคล ใช้การโหนเสียงลงมาอย่างอ่อนช้อยและเน้นอย่างชัดเจนที่คำว่า “เอ๋ย” ลงจบคำว่า “เจ็ด” พลเรือตรีมงคล ใช้เสียงสั้นม้วนหางเสียงทำให้คำว่า เจ็ด มีหางเสียงที่แปลกออกไป ส่งต่อไปให้กับลูกคู่รับในห้องถัดไป ส่วนห้องที่ 4-8 และ ห้องที่ 1-2 ในบรรทัดถัดมา เป็นทำนองของลูกคู่ ที่จะมารับจากต้นเสียงเช่นเดียวกับประโยคที่ 4

หมายเหตุ

ทำนองเห่แบบที่ 2 ซ้ำลวะเห่ นี้ มีส่วนที่เป็นทำนองอยู่แบบเดียวซึ่งมีความยาวเท่ากับกาพย์ยานี 11 ยาว 1 บทดังนั้นความยาวของ ซ้ำลวะเห่ จะขึ้นอยู่กับความต้องการของกระบวนเรือและพนักงานเห่ หากต้องการความยาวที่มากกว่านี้จะใช้วิธีเพิ่มบทเห่เข้าไปจนกว่าจะเท่าที่ต้องการ

2.1.3 มูลเห่ เป็นทำนองส่วนที่ 3 ที่มีไว้เพื่อเป็นสัญญาณให้กระบวนเรือพายที่มีความเร็วมากกว่า ทำนองซ้ำลวะเห่ ได้อย่างพร้อมเพรียง เป็นทำนองที่มีการลื้อและรับกันระหว่าง ต้นเสียง (พนักงานเห่) กับ ลูกคู่ (ฝีพาย) มีการกระทุ้งเส้า เป็นจังหวะประกอบการเห่ ส่วนบทเห่ที่จะใช้เป็นตัวอย่างของการวิเคราะห์ครั้งนี้ จะใช้กาพย์ยานี 11 โดยพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ใช้บทเห่ของ เจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ดังนี้

เรือครุฑ ยุคนาคหิว
พลพายกรายพายทอง

ลิวลอยมาพาผันผยอง
ร้องโห่โห้ไอ้เหมา

มูลเห่

ประโยคที่ 1

เส้า				◎				◎
บทเห่			เรือ	ครุฑ		ยุค	นาค	หิว
ทำนอง	----	----	--- ฟี	--- ติ		--- ติ	ฟี -- มิริ	-- มิริ
บทเห่ลูกคู่					---	ติ		
ทำนองลูกคู่						ซ๊ะ		

มูลเห่ ทางกองทัพเรือนี้จะเว้นช่วงทำนอง 2 ห้องแรก และเริ่มเข้าทำนองในห้องที่ 3 การที่ ทำนองเสียงสุดท้ายของซาลวะเห่จบที่เสียง ริ และมาต่อมูลเห่ที่เสียง ฟี ซึ่งห่างกัน 3 เสียง เมื่อฟัง ต่อกันจะพบว่า ทำนองจะไม่ต่อเนื่องกันเป็นความรู้สึกดังนั้นการเว้นว่าง 2 ห้องเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทั้ง 2 ทำนองไปด้วยกันได้เป็นอย่างดี และยังสามารถทำให้ทำนองมูลเห่มีความสำคัญมากขึ้นอีกด้วย

ประโยคที่ 1 ของทำนองมูลเห่ เป็นทำนองเห่ที่ต้นเสียงจะเห่ประกอบกับลูกคู่จะร้องเป็น จังหวะสอดเข้ามาในห้องที่ 5 ว่า “ซ๊ะ” มีการกระทันเส้าประกอบเป็นจังหวะในท้ายห้องที่ 4 และ 8 ตัวทำนองสามารถแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ ห้องที่ 1-4 และ ห้องที่ 4 - 8 ทำนองส่วนแรกมีเสียง ฟี และ ติ ทำนองส่วนหลัง มีเสียง ติ และ ริ เป็นเสียงหลัก ช่วงแรกบทเห่จะใช้คำว่า “เรือครุฑ” พลเรือตรีมงคล ออกเสียงเน้นตัวอักษร ร และตัวอักษรควบกล้ำ ร อย่างชัดเจน เด็ดขาด เนื่องจาก คำว่า “ครุฑ” เป็นคำตาย พลเรือตรีมงคล จึงใช้วิธีตัดหางเสียงของคำให้สั้นลง ประกอบกับคำนี้ลง ตรงกับจังหวะการกระทันเส้าพอดี ยิ่งเสมือนเป็นการเน้นคำให้หนักแน่นและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ในห้องที่ 5 ท้ายห้องเป็นการร้องสอดเข้ามาโดยลูกคู่เป็นจังหวะการพายว่า “ซ๊ะ” ในระดับ เสียง ติ ลักษณะคล้ายกับการตะโกนเป็นจังหวะเวลาจะร่วมแรงร่วมใจกันทำสิ่งใดที่เป็นการใช้ แรงงาน เช่น ยกของ หรือ ตอกเสาเข็ม ที่ต้องการความพร้อมเพรียง อีกทั้งการสอดเข้ามาเป็น จังหวะหลังการกระทันเส้าจึงนับเป็นจังหวะยก ทำให้สามารถเพิ่มอารมณ์ครึกครื้นและสีสันให้ การเห่เรือได้มาก

ทำนองส่วนหลังประกอบบทเห่ที่ว่า “ยุคนาคหิว” พลเรือตรีมงคล เน้นคำแต่ละคำให้ กระชับและชัดเจน โดยเฉพาะคำว่า “หิว” มีการกระซกเสียงโน้มน้าวลงมาเน้นตั้งแต่การออกเสียง อักษรตัว ห และค้อยๆลากเสียงลงมาจนครบคำว่า หิว อย่างชัดถ้อยคำ และเนื่องด้วยระดับความเร็ว ของมูลเห่ มีมากกว่าซำละเห่ ดังนั้นจึงมีการเอื้อนสอดเข้ามาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ประโยคที่ 2

เส้า				◎				◎
บทเห่		ลิว	ลอย	มา		พา	ผัน	ผยอง
ทำนอง		-- - มี่	ริ- -- ลีฟี่	--- มี่	----	- - - มี่	--- มี่	- [ลึ] มี่ มี่
บทเห่ลูกคู่	--- ลี่							
ทำนองลูกคู่	ซี้ะ							

ประโยคที่ 2 ห้องที่ 1 เป็นการร้องสอดเข้ามาโดยลูกคู่เป็นจังหวะการพายว่า “ซี้ะ” เช่นเดียวกับห้องที่ 5 ของประโยคที่ 1 หลังจากนั้นห้องที่ 2- 8 จะเป็นทำนองเห่ของต้นเสียง โดยสามารถแบ่งช่วงของทำนองได้ ส่วนคือ ห้องที่ 2- 4 และ ห้องที่ 5- 8 โดยทั้ง 2 ส่วนมีรูปแบบ กระสวนจังหวะของทำนอง ที่เหมือนกันคือ

			◎
----	--- X	--- X	--- X

จะเห็นได้ว่าทำนองในประโยคนี้จะอยู่ใน 3 ห้องสุดท้ายเนื่องจากวรรคหลังบทเห่ทั้งหมด 6 พยางค์ จึงเป็นการง่ายที่จะแบ่งทำนองออกเป็น 2 พากเพื่อให้ลงกับจังหวะของเส้าได้พอดี

ทำนองหลักส่วนแรกจะอยู่ที่เสียง ริ ฟี่ และ ลี่ ส่วนที่ 2 จะมีเสียง มี่ ยืนเสียงไว้เท่านั้น แต่ด้วยคำในบทเห่จึงทำให้ต้องใส่การเอื้อนเป็นทำนองตกแต่งในบทเห่เพื่อออกเสียงได้ชัดเจน แต่ พลเรือตรีมงคล ยังคงใช้การเน้นคำทีละคำอย่างชัดเจน โดยมีการเอื้อนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ประโยคที่ 3

เส้า				⊙				⊙
บทเห่	หี-อือฮือ	อืออือ				พล	อือฮือ	อืออืออือ พาย
ทำนอง	[ลิ]- มี่ ฟี่	มี่ รี่ --	----	----	----	----รื่อ	--- รี่มี่	รื่อ รื่อ - รื่อ
บทเห่ลูกคู่		--- ฮื้อ		--- ฮื้อ				
ทำนองลูกคู่		--- รื่อ	----	--- รื่อ				

ประโยคที่ 3 ห้องที่ 1-2 จะเป็นหางเสียงของห้องสุดท้ายในประโยคที่ 2 เอื้อนลงจบวรรคของทำนองด้วยเสียง “อือ” และในห้องที่ 2 และ 4 จะเป็นการร้องสอดเข้ามาของลูกคู่ ลักษณะคล้ายกับการเปล่งเสียงดังขึ้นเป็นจังหวะเวลาจะรวมแรงร่วมใจกันทำสิ่งใดที่เป็นการใช้แรงงาน ว่า “ฮื้อ ฮื้อ” โดยที่เป็นการเปล่งเสียงที่ใกล้เคียงกับเสียง รื่อ ม้วนหางเสียงลงทั้ง 2 คำ

ในห้องที่ 5 เป็นห้องที่เว้นว่างไว้ ช่วยให้ความรู้สึกในช่วงที่ว่างสงบนิ่งรอการเปล่งเสียงบทเห่ช่วงหลังที่ว่า “พลพาย” ยังคงยืนเสียง รื่อ อยู่ในระดับเดียวกันทั้ง 2 พยางค์ แต่มีการสอดทำนองเอื้อนลงไปเล็กน้อยระหว่างคำ พลเรือตรีมงคล ยังคงเน้นคำในบทเห่อย่างชัดเจนอยู่โดยตลอด

ประโยคที่ 4

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		กราย	พาย	ทอง		รื่อง	โห่	เห่
ทำนอง	----	--- มี่	---- มี่	--- มี่	----	--- ลื่อ	--- รื่อ	--- รื่อ
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 4 ทำนองแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือห้องที่ 1 – 4 และ ห้องที่ 5 - 8 ซึ่งพบแนวกระสวนจังหวะเหมือนกันกับประโยคที่ 2 ทำนองหลักในประโยคนี้จะอยู่ที่เสียง มี่ และ รื่อ เป็นหลัก บทเห่และทำนองมีความสัมพันธ์กันไป โดยไม่จำเป็นต้องตัดการออกเสียงหรือใส่การเอื้อนลงไป พลเรือตรีมงคล บรรจงเห่ด้วยคำตรงๆ ลงไปในตัวทำนองได้อย่างไม่ขัดเงิน และยังคงเน้นการออกเสียงตัวอักษร ร และคำแต่ละคำได้อย่างหนักแน่นชัดเจน

ประโยคที่ 5

เส้า				⊙				⊙
บทเห่	ไอ	เห่	อือ อือ	อืออืออืออือ มา				
ทำนอง	-- มีริ	--- ริ	--- มี- ฟี่	มีริมีฟี่-ฟี่	-----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ้		เฮ
ทำนองลูกคู่						--- ฟี่		--- มี

ประโยคที่ 5 ห้องที่ 1-4 เป็นทำนองเห่ซึ่งต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 4 เป็นวรรคจบของต้นเสียง ซึ่งทำนองหลักจะขึ้นอยู่ที่เสียง ริ และ ฟี่ พลเรือตรีมงคล เปล่งเสียงคำว่า “ไอ” อย่างเน้นย้ำ มีการขมวดปลายหางเสียงลงมา เพื่อเน้นคำ ตามด้วยการเอื้อนอย่างอ่อนหวานในลำคอด้วยคำว่า “อือ” หลังคำว่า “เห่” อย่างละเอียดจนมาลงจบที่คำว่า “มา” อย่างชัดเจน

ในห้องที่ 5-8 เป็น เป็นทำนองรับการเห่เรือในทำนองมูลเห่ของลูกคู่หรือฝีพายที่รับด้วยเสียง ฟี่ ซึ่งเป็นเสียงเดียวกับเสียงสุดท้ายของบทเห่ ทำให้มีความรู้สึกกลมกลืนไปกันทั้ง 2 ฝ่าย

ประโยคที่ 6

เส้า				⊙				⊙
บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เห่	- เฮ - เฮ		เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- ฟี่	--- มี	- ริ - ๗	- ริ - มี	-----	--- ๗	--- ๗	--- ๗

ประโยคที่ 7

เส้า				⊙
บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เห่	- เฮ - เฮ
ทำนองลูกคู่	--- คี่	--- ๗	- ล - ซ	- ล - ๗

ประโยคที่ 6 และ 7 เป็นทำนองเห่ของลูกคู่ที่ต่อเนื่องมาจากจากท้ายของประโยคที่ 5 ทำนองในช่วงแรกในห้องที่ 1- 4 ของประโยคที่ 6 รับช่วงมาจากประโยคที่ 5 ด้วยเสียง ฟี่ และส่ง

ต่อมาที่เสียง มี ท และ มี่ ตามลำดับ ในส่วนที่ 2 คอห้องที่ 4 – 8 เป็นทำนองที่ยืนเสียง ท ลงจบที่ ประโยคที่ 7 ด้วยเสียง คั ท ซ และ ท ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่าทำนองในส่วนนี้จะมียระดับเสียงที่ลดระดับลงมาจะอยู่ในช่วงระดับเสียงที่ต่ำที่สุดในการเห่เรือ คือช่วง ฟี่ ลงมาถึง ล ซึ่งต่ำที่สุด เมื่อนำกระสวนจังหวะของทำนองตั้งแต่ 4 ห้องท้ายของประโยคที่ 5 ลงมารวมกับประโยคที่ 6 – 7 เปรียบเทียบดังนี้

16 ห้องก่อน สุดท้าย		--- X		--- X	--- X	--- X	- X - X	- X - X
------------------------	--	-------	--	-------	-------	-------	---------	---------

8 ห้อง สุดท้าย	----	--- X	--- X	--- X	--- X	--- X	- X - X	- X - X
-------------------	------	-------	-------	-------	-------	-------	---------	---------

จะพบว่า ทั้ง 2 ประโยคที่แยกส่วนมา มีกระสวนจังหวะของทำนองส่วนใหญ่ที่คล้ายกัน ทำให้เกิดความเข้าใจและจดจำทำนองส่วนนี้ได้ง่ายขึ้น ส่วนคำที่ใช้เห่ นั้นเป็นคำว่า “เห่” แต่ทำนองเพลงบังคับให้คำนี้ต้องแปรเปลี่ยนไปออกเสียงตามลักษณะต่างๆ นานา เช่น คำว่า “เฮ้ เฮ เห่” นอกจากนี้ทำนองส่วนนี้เป็นทำนองแห่งของลูกคู่ ที่มีความสำคัญมากช่วงหนึ่งในการเห่ทำนองมูลเห่ เนื่องจากเป็นทำนองที่ไพเราะและสละสลวย ผู้ฟังจดจำได้ง่ายและมีทำนองชัดเจนที่สุดในบรรดาทำนองเห่เรือทั้งหลาย ทำให้ผู้ฟังโดยทั่วไปสามารถจดจำทำนองเห่เรือนี้ได้เป็นอย่างดี

หมายเหตุ

ทำนองเห่มูลเห่ แบบที่ 3 นี้ มีส่วนที่เป็นทำนองอยู่แบบเดียวซึ่งมีความยาวเท่ากับกาพย์ยานี 11 ยาว 1 บท ดังนั้นความยาวของซำลวะเห่ จะขึ้นอยู่กับความต้องการของกระบวนเรือและพนักงานเห่ หากต้องการความยาวที่มากกว่านี้จะใช้วิธีเพิ่มบทเห่เข้าไปจนกว่าจะเท่าที่ต้องการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.1.4 สระเห่หรือซ้ำแลเรื่อ เป็นทำนองส่วนที่ 4 ทางกองทัพเรือจะเรียกว่า บทเก็บพาย ที่มีไว้เพื่อเป็นสัญญาณเมื่อกระบวนเรือถึงที่หมาย เป็นทำนองเห่ซ้ำ ที่มีการล้อและรับกันระหว่างต้นเสียง (พนักงานเห่) กับ ลูกคู่ (ฝีพาย) มีจังหวะลอย ไม่ตายตัว ไม่มีการกระทุ้งเส้าประกอบ บทเห่ที่จะใช้เป็นตัวอย่างของการวิเคราะห์ครั้งนี้ มีบทเดียวที่ใช้ทั้งทางกองทัพเรือและทางกรมศิลปากร เป็นการเห่บังคับบทที่ต้องใช้บทเดียวเท่านั้น คือ

ซ้ำแลเรื่อ	เฮ เฮ เฮ
เฮ โห้ เฮ โห้	เฮ โห้ เฮ โห้
เฮ โห้ เฮ เฮ	เฮ โห้ เฮ โห้
เจ้าเอ๋ยก็พาย	พี่ก็พาย
พายเอ๋ยพายลง	พายลงให้เต็มพาย
โอ้ละเห่ เห เห	โอ้ เห่เฮ เฮ เฮ
โอ้เห่ มาลา	โอ้เห่มาลา โอ้เห่มาลา
โอเห่ เจ้าคะ	โอเห่เจ้าคะ มะละไชโย
ศรีไชยก้าว พ่อเอ๋ย	ไชยก้าว พ่ออา

สระเห่ หรือ ซ้ำแลเรื่อ (บทเก็บพาย)

ประโยคที่ 1

บทเห่	ซ้ำ	อื้อ	อื้ออื้อ	อื้ออื้อ แลเรื่อ				
ทำนอง	-- -มื	--- มื	-- รื คื	รื มื - มื มื	----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่						--- มื	--- มื	--- มื

ประโยคที่ 1 ห้องที่ 1 - 5 เป็นทำนองของต้นเสียงหรือพนักงานเห่ซึ่งมีเสียงหลักในทำนองช่วงนี้คือเสียง มื มีทำนองตกแต่ต่างจากเสียงหลักเพียงเล็กน้อย บทเห่จะขึ้นต้นว่า “ซ้ำแลเรื่อ” จึงทำให้บางครั้งจะเรียกบทนี้ว่า “ซ้ำแลเรื่อ” พลเรือตรีมงคล ออกเสียงอย่างซ้ำและอ่อนหวาน เน้นคำว่า “ซ้ำ” โทนเสียงให้โอบอ้อมไปตามทำนองที่อ่อนหวานประกอบกับสอดเสียงครั้นเข้าไปเป็นทำนองตกแต่ และเน้นกระชับในห้องที่ 4 ตรงกับคำว่า “แลเรื่อ” และกระซอกเสียงพยางค์สุดท้ายให้วูบหายไปและเว้นว่างห่างไป 1 จังหวะ ก่อนที่ลูกคู่จะเข้ามารับ

ห้องที่ 6-8 เป็นส่วนที่ลูกคู่จะร้องรับคำว่า “เฮ” 3 ครั้งในระดับเสียง มี เน้นการออกเสียงที่พอดิ สง่างาม และหนักแน่นในเสียงสุดท้ายพร้อมทั้งกระซกหางเสียงลงมาและจากเสียงไปในทันที

ประโยคที่ 2

บทเห่		เฮ	ฮือ	ฮือ- โห้	ฮือฮือฮือ	เฮ	ฮือ	ฮือ- โห้
ทำนอง		--- มี	- - - ฟี่	- มี - ฟี่	-- ฟี่ มี รี่	--- มี	- - - ฟี่	- มี - ฟี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	-----							

ประโยคที่ 2 เป็นบทเห่ของต้นเสียงซึ่งตั้งขึ้นเพื่อให้ลูกคู่ถือ มีคำห้อยอยู่ 2 คำคือ “เฮ” และ “โห้” สามารถแยกทำนองได้เป็น 2 ส่วนที่ซ้ำกันคือ ห้องที่ 1-4 และห้องที่ 5-8 โดยมีเสียงหลักคือเสียง มี และ รี่

ในการเห่ประโยคที่ 2 นี้ พลเรือตรีมงคล ได้สำแดงความอ่อนช้อยในการเห่ผ่านการโหนเสียงที่นุ่มนวล จากคำว่า “เฮ” ไปหาคำว่า “โห้” ผ่านการครั้นโดยลูกคู่ที่สม่ำเสมอ และ โหนเสียงในคำว่า “โห้” อย่างอ่อนหวานมากในเที่ยวแรก เดิมหางเสียงต่อจากคำว่า โห้ ว่า “โอ้” เข้าไปทำให้คำฟังอ่อนหวานมากขึ้น และในเที่ยวหลังได้สร้างความแตกต่างอย่างชัดเจนด้วยการกระซกหางเสียงลงเสียงต่ำและวูบหายไปทันที

ประโยคที่ 3

บทเห่	ฮือฮือฮือ							
ทำนอง	-- ฟี่มี รี่							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	ฮือ	ฮือ- โห้	ฮือฮือฮือ	เฮ	ฮือ	ฮือ- โห้
ทำนองลูกคู่		--- มี	- - - ฟี่	- มี - ฟี่	-- ฟี่ มี รี่	--- มี	- - - ฟี่	- มี - ฟี่

ประโยคที่ 3 ห้องแรกเป็นหางเสียงที่ม้วนลงมาของท้ายประโยคที่ 2 ในห้องถัดไปจนจบประโยคนี้ เป็นทำนองที่ลูกคู่จะใช้ ล้อ กันกับต้นเสียง ซึ่งมีทำนองเหมือนกันทุกประการ แต่เนื่องจากการขานรับของลูกคู่ซึ่งมีจำนวนมาก จึงอาจทำให้รายละเอียดความคมชัดมีน้อยลง

ประโยคที่ 4

บทเห่								
ทำนอง		เฮ	ฮือ	- ฮือ- โห้	- ฮือฮือฮือ	เฮ	ฮือฮือ	ฮือฮือ-เฮ
บทเห่ลูกคู่		--- มี่	- - - ฟี่	- มี่ - ฟี่	-- ฟี่ มี่ รี่	--- ฟี่	--- ถี่ ฟี่	มี่ รี่ - มี่
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 4 เป็นบทเห่ของคันทันเสียง ที่สามารถแบ่งช่วงทำนองออกเป็น 2 ช่วงได้คือ ห้องที่ 1-4 และ ห้องที่ 5- 8 โดยทำนองช่วงแรกใช้บทเห่เดียวกันและเป็นทำนองเดียวกันกับประโยคที่ 2 แต่ในครั้งหลังมีการปรับเปลี่ยนทำนองและบทเห่ ไม่เหมือนกับวรรคแรก เป็นเสมือนวรรคคอบวรรคที่ 1 ซึ่งเป็นวรรคกระทู้ถาม

ช่วงที่ 2 นี้บทเห่เปลี่ยนเป็นคำว่า “เฮ เฮ” มีการผันเสียงขึ้นไป 1 เสียง มีเสียงหลักคือ ฟี่ และ มี่ โดยพลเรือตรีมงคล โยงเสียงโหนขึ้นไปทีเสียง ฟี่ พร้อมกับเพิ่มทำนองตกแต่งโดยใส่เอื้อนโดยลาคอในเสียง “ฮือ” ก่อนจะกลับมาขึ้นที่เสียง มี่ อีกครั้งเพื่อเชื่อมต่อกับทำนองรับของลูกคู่ได้อย่างสนิท และใช้การกระซอกหางเสียงลงเสียงต่ำและวูบหายไปทันที เป็นการจบวรรคนี้

ประโยคที่ 5

บทเห่								
ทำนอง	----							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	ฮือ	-ฮือ- โห้	ฮือฮือฮือ	เฮ	ฮือฮือ	ฮือฮือ-เฮ
ทำนองลูกคู่		--- มี่	- - - ฟี่	- มี่ - ฟี่	-- ฟี่ มี่ รี่	--- ฟี่	--- ถี่ ฟี่	มี่ รี่ - มี่

ประโยคที่ 5 ห้องแรกเป็นการเว้นช่องว่างอันเนื่องมาจากการทำประโยคที่ผ่านมามีการหยุดของเสียงเห่ทันทีโดยไม่มีหางเสียงในแบบปกติ ในห้องถัดไปจนจบประโยคนี้ เป็นทำนองที่ลูกคู่จะใช้ ล้อ กันกับคันทันเสียง ซึ่งมีทำนองเหมือนกันกับประโยคที่ 4 ทุกประการ แต่เนื่องจากเป็นการขานรับของลูกคู่ซึ่งมีจำนวนมาก จึงอาจทำให้รายละเอียดความคมชัดมีน้อยลง

ประโยคที่ 6

บทเห่		เจ้า	อื้ออื้อ	อื้อ - เอ้ย	หึ	ก็	อื้ออื้อ	อื้อ-พาย
ทำนอง		--- รั	- ท - รั	- มี่ - ฟี่	--- [ลึ]	--- มี่	-- รั ท	- มี่ - มี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 6 เป็นการเริ่มต้นทำนองวรรคใหม่ มีเสียงหลักคือ รั ลึ และ มี่ ตามลำดับ บทเห่มีคำว่า “เจ้าเอ้ยก็พาย” พลเรือตรีมงคล ออกเสียงในคำแรกโดยลากเสียงยาว ฟังคล้ายเป็นคำว่า “จ้าว” ต่อด้วยการครั่นด้วยลูกคู่อย่างสม่ำเสมอและโหนเสียงไปที่คำว่า “เอ้ย” โยงไปจบทางเสียงที่เสียงนาสิก ในระดับเสียง ลึ อย่างชัดเจนและเริ่มช่วงทำนองต่อไปในคำว่า “ก็” ประกอบการครั่นแบบกระตุกเสียงลงมา 4 ระดับเสียง ก่อนจะขึ้นไปในระดับเสียงเดิมพร้อมกับเปล่งคำว่า “พาย” อย่างเต็มเสียงและลากคำนี้ยาวส่งไปที่ประโยคถัดไปอีกถึง 4 ห้อง

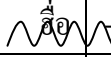

ประโยคที่ 7

บทเห่								
ทำนอง	----	----	----	----				
บทเห่ลูกคู่					ฟี่	ก็	พาย	
ทำนองลูกคู่					--- รั	- ท - รั	- ท - มี่	----

ประโยคที่ 7 ห้องที่ 1 - 4 เป็นทางเสียงคำว่า “พาย” ซึ่งลากยาวโดยต้นเสียงมาจากประโยคที่ 6 พลเรือตรีมงคล เปล่งเสียงเต็มกำลังเสียง ใช้การกระชากทางเสียงลงเสียงต่ำและวูบหายไป ในทันทีให้ห้องที่ 4 ก่อนที่ ลูกคู่จะรับในห้องที่ 5- 8 มีเสียงหลักในช่วงหลังนี้คือ เสียง ท และ มี่ แต่ทำนองได้รับการปรับปรุง เป็น 3 ชุดคือ รัท, รัท และ มี่ ซึ่งเป็นการปรับไปตามบทเห่เพื่อการออกเสียงคำได้ตรงตามสำเนียงไม่เพี้ยน

ทำนองรับของลูกคู่ที่มีเพียง 4 ห้องนั้น เป็นการย้ำบทเห่อีกครั้งหนึ่งในลักษณะของวรรคตอบ ในบทเห่นี้วรรคถามจะเห็นว่า “เจ้าเอ้ยก็พาย” วรรคตอบของลูกคู่จะขานรับว่า “ฟี่ก็พาย” เสมือน 2 คนกำลังถามและตอบกัน

ประโยคที่ 8

บทเห่		พาย			พาย			
ทำนอง		--- มี่	--- ฟี่	- มี่ - ฟี่	--- ตี่	--- มี่	--- ฟี่	- มี่ - มี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 8 เป็นบทเห่ของต้นเสียง เป็นการขึ้นต้นช่วงของทำนองใหม่ สามารถแบ่งทำนองออกเป็น 2 ช่วงคือ คือห้องที่ 1-4 และ 5-8 ในแต่ละช่วงมีเสียงหลักแท้จริงคือ

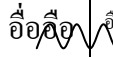

ช่วงที่ 1	----	--- มี่	--- ฟี่	--- ตี่
-----------	------	---------	---------	---------

ช่วงที่ 2	----	--- มี่	--- ฟี่	--- มี่
-----------	------	---------	---------	---------

จากการสังเกตพบว่า ทำนองหลักมีการเปลี่ยนแปลงเพียง 1 เสียงเท่านั้น คือในห้องสุดท้าย ช่วงแรกของประโยคเสียงสุดท้ายจะขึ้นไปที่เสียง ตี่ แต่ช่วงหลังของประโยค เสียงสุดท้ายจะลงไปที่เสียง มี่ และพบว่ากระสวนจังหวะของทั้ง 2 ช่วงคล้ายคลึงกัน

พลเรือตรีมงคล ออกเสียงคำว่า “พาย” เต็มเสียง และใช้การครั้นด้วยลูกคอประกอบโดยตลอดไปพร้อมกับการเอื้อนเสียง “อ้อ” ในลำคอ ไปจนเปล่งเสียงคำว่า “เอ๋ย” โดยโหนเสียงจากเสียง ฟี่ ไปเสียง ตี่ อย่างเต็มเสียงโดยไม่ใช้เสียงนาสิกเหมือนอย่างเคย ในช่วงที่ 2 ห้องที่ 5-8 พลเรือตรีมงคล ยังคงเน้นคำเห่อย่างเข้มแข็งในคำว่า “พาย” เช่นเดียวกับช่วงที่ 1 ใช้การครั้นด้วยลูกคอประกอบโดยตลอดไปพร้อมกับการเอื้อนเสียง “อ้อ” ในลำคอ ไปจนเปล่งเสียงคำว่า “ลง” อย่างชัดเจนด้วยการออกเสียงทีละลำดับขึ้นตั้งแต่ อักษร ล อย่างชัดเจนและม้วนเสียงลงต่ำจนลงจบ

ประโยคที่ 9

บทเห่					ไอ้	- ละ - เห่		
ทำนอง					---	---	---	---
บทเห่ลูกคู่	พาย	- ลง	- ให้- เต็ม	พาย				
ทำนองลูกคู่	--- มี่	--- มี่	- รี่ ท - รี่ มี่	ฟี่ มี่ - - มี่				

ประโยคที่ 9 ห้องที่ 1- 4 เป็นทำนองรับของลูกคู่ ทำนองหลักของช่วงนี้ตกลีฆัง มี ทุก ห้อง ส่วนห้องที่ 4 - 8 เป็นทำนองส่วนของต้นเสียง ที่จะเป็นฝ่ายตั้งกระทู้เพื่อให้ตอบในประโยคต่อไป มีเสียงหลักในส่วนนี้คือ ลี ริ มี และ มี

ลูกคู่จะออกเสียงเห่ ในคำว่า “พายลงให้เต็มพาย” เป็นการย้ำประโยคที่ 8 เพื่อลงทำนองจบวรรค ส่วนห้องที่ 4-8 เป็นทำนองของต้นเสียง พลเรือตรีมงคล ยังคงเน้นคำแรกของช่วงนี้อย่างเต็มกำลัง โดยขณะที่ลูกคู่เปล่งเสียงคำสุดท้ายของห้องที่ 4 นั้น พลเรือตรีมงคล จะเริ่มวรรคต่อไป ซ้อมกันขึ้นมาในทันที โดยคำว่า “โอ้” จะตรงกับระดับเสียง ลี ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงที่ค่อนข้างสูง การให้น้ำหนักความดังไปที่การเห่ของคำนี้ ทำให้เกิดความแตกต่างในเชิงของความรู้สึกของพลังแห่งต้นเสียง ซึ่งมีอยู่เพียงคนเดียวเป็นอย่างมาก จากนั้นได้ลดการเน้นลงโดยทำนองจะลดระดับเสียงมาที่เสียง ริ ซึ่งเข้ากับคำว่า “ละเห่” ส่งผ่านมาเอื้อนในคำว่า “อื้อ” ไปด้วยความละเอียด และลงท้ายประโยค ด้วยการเน้นคำว่า “เฮ” อย่างเข้มแข็งพร้อมทั้งกระซกเสียงลงต่ำและจากเสียงไปทันที

ประโยคที่ 10

บทเห่						โอ้	อะ โอ้	หึ-เห่
ทำนอง						--- มี	-- ฟ มี	- [ลี] - ริ
บทเห่ลูกคู่	เอ้า	เห่	เฮ	เฮ	เฮ			
ทำนองลูกคู่	--- ลี	--- ริ	--- มี	--- มี	--- มี			

ประโยคที่ 10 ห้องที่ 1- 5 เป็นช่วงของทำนองลูกคู่ ที่รับมาจากต้นเสียงในประโยคที่ 9 โดยเสียงหลักจะอยู่ที่เสียง มี บทเห่ใช้เพียงคำร้องว่า “เอ้า” “เห่” และ “เฮ” เท่านั้น ในเสียงแรกเป็นเสียงร้องกึ่งตะโกนให้เข้าจังหวะ โดยเทียบเสียงได้ประมาณเสียง ลี และทำนองลดระดับมาที่เสียง ริ ซึ่งเข้าได้ดีกับคำว่า “เห่” และจบลงที่เสียง มี ซึ่งตรงกับบทเห่ว่า “เฮ” เป็นจังหวะถึง 3 ครั้ง ครั้งสุดท้ายยังได้เน้นคำสุดท้ายเหมือนเดิม

ใน 3 ห้องสุดท้ายของประโยค เป็นช่วงทำนองของต้นเสียง โดยจะขึ้นวรรคของทำนองใหม่ ทำนองหลักช่วงนี้คือ มี มี และ ริ ตรงกับบทเห่ว่า “โอ้เห่” มีการใส่ทำนองเอื้อนคำว่า “อื้อ” เพื่อเชื่อมคำทั้ง 2 และแทรกเสียงนาสิกซึ่งเน้นย้ำมากกว่าที่เคยเป็นมาไว้ตรงกลางก่อนที่จะส่งไปออกเสียงคำว่า “เห่” อย่างเน้นย้ำ

ประโยคที่ 11

บทเห่		มา						
ทำนอง	-----	--- มี่	- - - มี่	รึ รึ รึ- มี่	-----			
บทเห่ลูกคู่					ไอ้	เห่	มา	รา
ทำนองลูกคู่					--- มี่ฟี่	- - - รึ	--- มี่	--- มี่

ประโยคที่ 11 ห้องที่ 1- 4 เป็นทำนองแห่งของต้นเสียง ซึ่งต่อมาจากประโยคที่ 10 ขึ้นเสียง มี่ เป็นหลักประกอบบทเห่ที่ว่า “มารา” ระหว่างคำมีการเอื้อนเสียง “อื้อ” อย่างละเอียดประกอบด้วย มีการครั้นด้วยลูกคอตลอดทุกช่วงที่มีโอกาส ในพยางค์สุดท้าย พลเรือตรีมงคล เน้นการออกเสียง อักษรตัว ร อย่างชัดเจนมากเหมือนเดิม

ในห้องที่ 5 – 8 เป็นส่วนของลูกคู่ที่จะรับต่อจากต้นเสียง มีเสียงหลักเท่านั้นในทำนองนี้ คือ เสียง ฟี่ รึ มี่ มี่ ทุกเสียงตกอยู่ที่ท้ายห้องของทุกห้อง บทเห่เป็นการล้อกับต้นเสียงในประโยคที่ 10 คาบเกี่ยวประโยคที่ 11 ว่า “โอเห่มารา” ในส่วนนี้มีการโหนเสียงเล็กน้อยจากเสียง มี่ ไปเสียง ฟี่ ในคำว่า “ไอ้” ส่วนพยางค์อื่นนั้น ไม่มีการตกแต่งทำนองให้เข้ากับบทเห่ เนื่องจากเป็นคำที่สามารถออกเสียงได้ตรงกับทำนองอยู่แล้ว

ประโยคที่ 12

บทเห่						ไอ้		
ทำนอง						--- มี่	-- ฟี่ มี่	- [ลึ] - รึ
บทเห่ลูกคู่	ไอ	เห่	มา	รา				
ทำนองลูกคู่	--- มี่	- - - รึ	--- มี่	--- มี่	-----			

ประโยคที่ 12 ห้องที่ 1 – 4 เป็นทำนองแห่งของลูกคู่ ต่อจากประโยคที่ 11 เป็นทำนองเดียวกันกับ 4 ห้องสุดท้ายของประโยคที่ 11 แต่แตกต่างกันตรงห้องที่ 1 ที่เปลี่ยนเสียงจากเสียง ฟี่ เป็นเสียง มี่ และเว้นว่าง 1 ห้อง และส่งต่อไปให้ต้นเสียงเห่ต่อในห้องที่ 6 – 8 ซึ่งมีเสียงหลักคือ มี่ และ รึ ทำนองในส่วนนี้จะเหมือนกับ ห้องที่ 6- 8 ในประโยคที่ 10 ทุกประการ

ประโยคที่ 13

บทเห่		เจ้า	ลือ	อือคะ				
ทำนอง	-----	--- ริ	--- ท	- ริ - มี่	-----			
บทเห่ลูกคู่					ไอ้	เห่	เจ้า	คะ
ทำนองลูกคู่					--- มี่	--- ริ	--- ท	--- ี่

ประโยคที่ 13 ห้องที่ 1-4 เป็นทำนองเห่ของต้นเสียง ต่อจากประโยคที่ 12 มีทำนองหลักในเสียง ริ และ ี่ เท่านั้น เป็นส่วนต่อของห้องที่ 4- 8 ในประโยคที่ 12 ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับประโยคที่ 10 – 11 และเปลี่ยนคำในบทเห่จาก “มารา” เป็นคำว่า “เจ้าคะ” ทำนองจึงต้องขึ้นระดับเสียงไปตกที่เสียง ี่ พยางค์แรกของช่วงนี้คือ คำว่า “เจ้า” พลเรือตรีมงคล ได้ขึ้นเสียง ริ และค่อยๆ โหนเสียงจากเสียง ริ ลงมาที่เสียง ท อย่างอ่อนโยน และใช้วิธีการครั้นด้วยลูกคอผนวกกับทำนองเอื้อนคำว่า “อือ” รวมกัน และจบลงที่คำว่า “คะ” ซึ่งอ่อนหวานไม่หนักแน่นเท่าที่ผ่านมา

ช่วงห้องที่ 5- 8 เป็นส่วนรับของลูกคู่ ซึ่งลือกับบทเห่ของต้นเสียงเพียงแต่ยึดกระสวนจังหวะให้ทำนองลงกับจังหวะตกท้ายห้องของแต่ละห้อง

ประโยคที่ 14

บทเห่						ศรี	อือ	ไชย
ทำนอง						--- ลี่	--- ี่ ลี่	--- มี่
บทเห่ลูกคู่		- มา - ระ	ไช	โย				
ทำนองลูกคู่	-----	- ี่ - ี่	--- ี่	--- ี่	-----			

ประโยคที่ 14 ห้องที่ 1 – 4 เป็นทำนองเห่ของลูกคู่ ซึ่งต่อจากประโยคที่ 13 มีเสียงหลักคือเสียง ี่ มี่ และ มี่ ตรงกับบทเห่ที่ว่า “มาระไชโย” สามารถออกเสียงตรงกับทำนองทุกคำได้อย่างชัดเจนโดยไม่ต้องปรับปรุงทำนอง

ในห้องที่ 5 – 8 เป็นส่วนของต้นเสียง ที่เริ่มต้นช่วงทำนองใหม่อีกช่วงหนึ่งซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายของทำนองสระเห่ มีเสียงหลักคือเสียง ลี่ และ ี่ มีทำนองตกแต่งกระทบเสียงตรงกลางซึ่งเป็นผลมาจากการออกเสียงของคำว่า “ศรี” และลงมานั้นคำอย่างเข้มแข็งว่า “ไชย” ซึ่งมีหางเสียงต่อในประโยคที่ 15

ประโยคที่ 15

บทเห่	อะอือ	หิงเงอ-เฮ้อ	อืออือ-แก้ว		พ่อ	อืออือ	อืออืออือ เฮ้อ	- หี - -
ทำนอง	-- ฟี่ มี่	[ลึ] มี่ - ฟี่	มี รี่ -- รัค^	-----	--- รัค	--- รั มี	มี รัค - รัฟ	- [ซึ]- -
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 15 เป็นทำนองแห่งของต้นเสียงต่อจากประโยคที่ 14 มีเสียงหลักในประโยคนี้ คือ เสียง คํ และเสียง ซํ ตรงกับบทเห่ที่ว่า “แก้วพ่อเฮ้อ” ในห้องที่ 1- 3 เป็นทำนองเอื้อนที่เป็นหางเสียงเชื่อมต่อมาจากประโยคที่ 14 ใช้คำเอื้อนว่า “อือ” มีการใช้เสียงนาสิกในการเชื่อมเสียงไปที่คำว่า “แก้ว” ซึ่งลงที่เสียง คํ เพียงครึ่งเสียงและลดหางเสียงลง หยุด 1 ห้องและต่อด้วยคำว่า “พ่อ” ในการหยุดอย่างสนิทในห้องที่ 4 ทำให้คำว่า “พ่อ” มีความสำคัญมากขึ้น แล้วจึงโยงหางเสียงเอื้อนด้วยเสียง “อือ” มีการกระทบและเอื้อนอย่างละเอียดจนไปจบลงที่คำว่า “เฮ้อ” ซึ่งลากหางเสียงนาสิกขึ้นไปอีก 1 เสียงที่เสียง ซํ อย่างหนักแน่นและสง่างาม

ประโยคที่ 16

บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	ไชย	อือ	อืออือ-แก้ว		พ่อ	-อือ-อือ	- อือ - อา	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- มี	--- ฟี่	มี รี่ - ท	-----	--- รั	- ท - รั	- ท - มี	--- มี

ประโยคที่ 16 เป็นทำนองแห่งของลูกคู่ ซึ่งรับมาจากต้นเสียงในประโยคที่ 15 มีเสียงหลักในทำนองช่วงทำนองนี้คือ เสียง มี ท ร และ มี ตรงกับบทเห่ที่ว่า “ไชยแก้วพ่ออา” เริ่มต้นประโยคด้วยคำว่า “ไชย” ต่อด้วยการเอื้อนขมวดหางเสียงลงมาที่เสียง รั ตามด้วยคำว่า “แก้ว” และลดหางเสียงของคำนี้ลงและหยุด 1 ห้อง จากนั้นจึงเปล่งคำว่า “พ่อ” อย่างเต็มเสียง ตามด้วยการกระทบอย่างไม่กระชั้นมากนักจบช่วงเห่ด้วยคำว่า “อา” ที่เสียง มี และตามด้วยการเปล่งเสียงคำว่า “เฮ” พร้อมๆกันลากเสียงยาวเป็นครั้งสุดท้ายเพื่อแสดงการจบลงของทำนองเห่สวะเห่

2.2 การเหวี่ยงในกระบวนการพยุหยาตราขลมารค ทางกองทัพเรือ โดยนาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ

ระดับเสียงในการเหวี่ยง ทางกองทัพเรือของนาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อจะใช้ระดับเสียงตามที่พลเรือตรีมงคล กำหนดเอง ซึ่งไม่มีการเทียบเสียงกับเครื่องดนตรีใดๆ แต่ในทุกครั้งที่ทำการเหวี่ยง ก็จะใช้ระดับเสียงเดียวกันคือ เริ่มต้นด้วยเสียง ค (เมื่อเทียบกับขลุ่ยเพียงออ) และใช้ช่วงเสียงตั้งแต่เสียง ซ ไปจนถึงเสียง ล ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงที่มีระดับเสียงต่ำกว่าการเหวี่ยงของพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง อยู่ 1 เสียง และมีโน้ตที่ไม่สามารถบอกระดับเสียงได้ โดยเป็นระดับเสียงที่กึ่งเสียง จึงทำให้ไม่สามารถบอกได้ถึงกลุ่มเสียงปัญจมูลที่แท้จริง เพียงสามารถบอกได้ถึงกลุ่มเสียงหลักที่ใกล้เคียงเท่านั้น

2.2.1 เกริ่นเหว เป็นทำนองส่วนแรกที่มีไว้สำหรับแจ้งการเริ่มต้นกระบวนการและเตรียมจัดกระบวนการเหวี่ยง บทเหวจะใช้โคลงสี่สุภาพ บางครั้งจึงเรียกว่า เกริ่นโคลง โดยนาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ใช้บทเกริ่นเหวเดียวกันกับพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ซึ่งเป็นบทชมกระบวนการเหวี่ยงของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ซึ่งยึดถือเป็นแบบอย่างดังนี้

ปางเสด็จประเวศด้าว	ชลาสัย
ทรงรัตนพิमानไชย	กิ่งแก้ว
พรั่งพร้อมพวกพลไกร	แหนแห่
เรือกระบวน ดันแพรว	เพริศพริ้ง พายทอง

เกริ่นเหว

ประโยคที่ 1

บทเหว	ปาง		เสด็จ		ประเวศ	ด้าว		
ทำนอง	--- ค	----	--- ค ท	----	- ค - ฟ	คตซ - ค	- ล ^ - -	----

ประโยคที่ 1 ของทำนองเกริ่นเหวทางกองทัพเรือ โดยนาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ มีเสียงหลักในทำนองช่วงแรกคือ ค ท และ ล ซึ่งสูงกว่า ล ปกติประมาณครึ่งเสียง นาวาตรีณัฐวัฏ เริ่มต้นการเหวด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวลแบบค่อยเป็นค่อยไปในบทเหวว่า “ปาง” ชีตเสียงออกมีความยาว 1 ห้อง และเหวต่อในคำว่า “เสด็จ” อย่างกระชับ มีการจบคำด้วยการหยุดเสียงชั่วขณะหนึ่งประมาณ 1 ห้อง ก่อนจะเข้าคำว่า “ประเวศ” อย่างอ่อนโยน มีการปรับคำร้องด้วยการใส่เอื้อนเข้าไปในคำ

สระดับทางเสียงจากการขึ้นเสียง ฟิ ลงมาที่เสียง ซ ก่อนจะขึ้นเสียง ค ในคำว่า “ด้าว” ซึ่งใช้กลวิธีพิเศษเดียวกันแต่ลงเสียงที่ ล ไม่เต็มระดับเสียง มีการเน้นคำให้ชัดเจนเล็กน้อยแต่ยังคงลักษณะของความนุ่มนวลอยู่ และลากเสียงยาวออกไปอีกประมาณ 1 ห้อง

ประโยคที่ 2

บทเห่	ชลา	ลัษ		อื่อ	อื่ออื่อ - อื่อ	- อื่อ - อื่อ	เอย	
ทำนอง	-- คํ คํ	--- คํ	-----	--- คํ	ล ซ - ท	- คํ - คํ	--- คํ	-----

ประโยคที่ 2 เป็นทำนองช่วงที่ต่อเนื่องกับประโยคที่ 1 เสียงหลักมีเพียงระดับเสียงเดียวคือ คํ ตรงกับบทเห่ที่ว่า “ชลาลัษ” ตรงกับเสียง คํ ได้พอดีโดยไม่ต้องตกแต่งทำนองให้เข้ากับบท แต่มีการเติมเอื้อนกระทบและครั่นลงไปทางเสียงอย่างนุ่มนวลในเสียง “อื่อ” และค่อยๆปิดปากสนิทในลักษณะเสียง “อึม” จากนั้นเปิดริมฝีปากเพื่อเปลี่ยนการเอื้อนเป็นคำว่า “อื่อ” “อื่อ” “เออ” มีการใช้การครั่นด้วยลูกคอเล็กน้อยแล้วเบาในการเอื้อนที่มีช่วงว่างเพียงพอเสมอ ออกเสียงเต็มว่า “เอย” ลากเสียงยาว และเชื่อมโยงไปที่ประโยคที่ 3

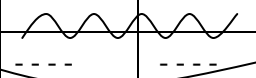
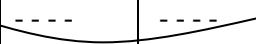
ประโยคที่ 3

บทเห่	อื่อ	อื่อ	หึ		ทรง	รัต	ตนะ	
ทำนอง	--- ริ	--- คํ	--- [ฟ]	-----	--- ริ	--- ฟ	-- ริ ฟ	-----

ประโยคที่ 3 ห้องที่ 1- 4 เป็นทำนองเอื้อนทางเสียงต่อจากประโยคที่ 2 มีเสียงหลักคือ ริ และ คํ ในส่วนนี้เป็นเอื้อนทางเสียงต่อมาในเสียง “อื่อ” แต่ขึ้นเสียงไปอีก 1 เสียง ตามด้วย “อื่อ” ก่อนจะไปจบทางเสียงนาสิกเป็นคู่ 4 ที่เสียง ฟ ด้วยเสียงที่นุ่มนวล

ห้องที่ 5- 8 เป็นทำนองช่วงต่อไปที่มีเสียงหลักคือ ริ และ ฟ ด้วยบทเห่ที่ว่า “ทรงรัตนะ” โดยในการออกเสียงคำว่า “ทรง” นาวาตรีฉัฐวัญ อร่ามเกลื้อ ได้เติมเสียงต่อเนื่องคำว่า “งอ” เข้าไปเชื่อมโดยจะออกเสียงเป็น “ทรงงอ” ก่อนจะเข้าคำว่า “รัตนะ” ตรงนี้โดยทำนองที่บังคับมาจึงทำให้ นาวาตรีฉัฐวัญ ต้องแยกคำนี้ออกจากกัน เป็น “รัต” และ “ตนะ” แต่มีความพยายามที่จะทำให้ กระชับ มีช่องว่างระหว่างคำที่น้อยที่สุดด้วยการลักจังหวะเล็กน้อย เพื่อรักษารูปคำให้คงเดิมมากที่สุด และใช้วิธีการหยุดภายหลังการออกเสียงมาชดเชยแทน แต่ยังคงความนุ่มนวลในการออกเสียงแต่ละคำอยู่เสมอ

ประโยคที่ 4

บทเห่	พิ มาน	ชัย	หี - อื้อ	หี อื้อ	อื้ออื้อ- อื้อ	อื้ออื้อ-เอย	
ทำนอง	- ฟี่ - ร	--- รั	- [ฟี่]- รั	-- ฟี่ รั	คั ท - คั	- ฟี่ รั - รั	

ประโยคที่ 4 มีเสียงสำคัญหลักเพียงระดับเสียงเดียวคือ เสียง รั ที่เหลือเป็นเสียงอันเกิดขึ้นจากทำนองเอื้อนหรือทำนองตกแต่ง เป็นวรรคที่ต่อเนื่องทำนองเดียวกับประโยคที่ 3 ตรงกับบทเห่ที่ว่า “พิมานชัย” โดย นาวาตรีฉัฐวิฑู ยังคงแสดงความอ่อนหวานในการเห่เป็นอย่างดี มีการผันเสียงทำนองให้เข้ากับบทเห่ในคำว่า “พิ” ให้ตรงกับเสียง ฟี่ เพื่อออกเสียงคำได้อย่างชัดเจนไม่เพี้ยนจากนั้นก็ขึ้นเสียง รั ในคำว่า “มาน” และ “ชัย” ซึ่งไม่จำเป็นต้องประดิษฐ์ทำนองตกแต่งมากนัก เนื่องจากสามารถออกเสียงคำให้ตรงกับทำนองเดิมได้อย่างชัดเจนไม่ผิดเพี้ยนอยู่แล้ว

เมื่อจบการออกเสียงคำว่า “ชัย” นาวาตรีฉัฐวิฑู ได้เสริมเสียงนาสิกเข้าไปต่อท้ายเพื่อเชื่อมคำเอื้อนได้อย่างสนิทและสร้างความพิเศษ มีการกระทบครั้นในห้องที่ 4 ก่อนจะขมวดเสียงเพื่อไปออกเสียงคำว่า “เอย” อย่างค่อยเป็นค่อยไปและอ่อนโยน ลากเสียงยาวไปพร้อมกับมีการใช้ลูกคอครั้นลงไปอย่างแผ่วเบาเพื่อส่งต่อไปจบทางเสียงนาสิกในประโยคถัดไป

ประโยคที่ 5

บทเห่	หี		กึ่ง	อื้อ	หี อื้อ		อื้อ	อื้ออื้อ--
ทำนอง	--- [ฟี่]	-----	--- ท	--- คั	-- [ฟี่] คั	-----	--- รั	คั ท --

ประโยคที่ 5 ห้องแรกเป็นเสียงนาสิกที่โยงมาจากท้ายของประโยคที่ 4 ในเสียง ฟี่ และหยุดเสียงลง 1 ห้อง ก่อนจะส่งต่อให้วรรคของทำนองถัดไปในห้องที่ 3 ของประโยค ซึ่งมีเสียงหลักคือ ท คั และ จบประโยคที่เสียง ท

บทเห่ในประโยคที่ 5 มีเพียงคำว่า “กึ่ง” ซึ่งได้รับการประดับประดาทำนองเอื้อนในเสียง “อื้อ” ในเสียง คั และโยงเสียงไปออกเสียง “อื้อ” เป็นเสียงนาสิก ที่เสียง ฟี่ อย่างละเมียดละไม และกลับมาขึ้นที่เสียง คั ก่อนจะสลับปลายเสียงให้มาออกเสียง “เอย” อย่างนุ่มนวลเช่นเดิม เพื่อเป็นทำนองเชื่อมไปยังประโยคที่ 6 ต่อไป

ประโยคที่ 6

บทเห่	แก้ว		อ้อ	อ้อ	อ้อ	อะอิม		
ทำนอง	-- คํ ท	----	--- ล	--- ท	--- คํ	ท ล --	----	----

ประโยคที่ 6 เป็นประโยคต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 5 มีเสียงหลักสำคัญคือ เสียง ท และ ล โดยมีบทเห่เพียงคำเดียวคือ คำว่า “แก้ว” ซึ่ง นาวาตรีณัฐวิฑู ได้บรรจงออกเสียงคำนี้อย่างนุ่มนวลอ่อนหวาน เริ่มตั้งแต่ออกเสียงอักษร ก และค่อยๆ ออกเสียงไปจนสามารถออกเสียงรวมคำว่า แก้ว และลากเสียงให้ยาวขึ้นกว่าปกติเล็กน้อย จากนั้นจึงค่อยๆ จากเสียงไป มาขึ้นเอื้อนใหม่ในท้องที่ 3 ด้วยเสียง ล นาวาตรีณัฐวิฑู ใช้การเอื้อนส่วนนี้ด้วยวิธีการปิดริมฝีปากให้ลิ้นชนเพดาน และออกเสียงจากลำคอว่า “อิม” ผนวกกับการใช้ลูกคอครั้งลงไปในการเอื้อนไม่ดังมากให้ได้ลักษณะของการจบลงของวรรคทำนองในช่วงแรกได้อย่างดี

ประโยคที่ 7

บทเห่	พรั่ง		พร้อม		พวก	พล	ลไกร	อ้อ
ทำนอง	--- ท	- ล --	--- ท	- ม -	--- ท	- ล - ท	-- ท ท	--- ล

ประโยคที่ 7 เป็นการขึ้นต้นวรรคของทำนองใหม่อีกครั้ง มีเสียงหลักในทำนองประโยคนี้คือ อ ล ม และ ท ซึ่งตรงกับบทเห่ที่ว่า “พรั่งพร้อมพวกพลไกร” นาวาตรีณัฐวิฑู ใช้การเอื้อนเพื่อปรับคำให้ลงทำนองในคำว่า “พรั่งพร้อม” โดยเติมคำว่า “จือ” เข้าไปหลังคำดังกล่าวเพื่อเชื่อมเสียง ทำให้ฟังออกเสียงเป็น “พรั่งจือพร้อม” แต่โหนเสียงลากคำว่า “พร้อม” จากเสียง ท ไปเสียง ม อย่างอ่อนโยน และหยุดเสียงลงเล็กน้อย และส่งต่อไปออกเสียงคำว่า “พลไกร” โดยแยกคำออกจากกันเป็นออกเสียงได้ว่า “พล-ละ-ไกร” และการหยุดเล็กน้อยก่อนหน้านี้ยังทำให้คำว่า “พลไกร” ฟังชัดเจนขึ้น นาวาตรีณัฐวิฑู ยังได้เน้นการออกเสียงอักษรควบกล้ำ ร ในพยางค์สุดท้ายอย่างชัดเจนอีกด้วย

ประโยคที่ 8

บทเห่	อ้อ	- อ้อ-อ้อ	เอย			หี		แทน
ทำนอง	--- ท	- คํ - คํ	--- คํ	----	----	--- [หึ]	----	--- คํ

ประโยคที่ 8 ห้องที่ 1–7 เป็นทำนองเอื้อนที่รับต่อมาจากประโยคที่ 7 มีเสียงหลักในการเอื้อนคือเสียง คํ และห้องสุดท้ายเป็นการขึ้นวรรณทำนองใหม่ ในเสียง คํ เช่นกัน มีบทเห่ 1 คำคือ คำว่า “ແහັນ”

นาวาตรีณัฐวิฑู เอื้อนในเสียง “อื้อ” ในห้องที่ 1 และเป็นเสียง “อื้ออื้อ” ในห้องที่ 2 ก่อนจะค่อยๆผันเสียงไปเป็นคำว่า “เอย” ในห้องที่ 3 และลากเสียงยาวไปพร้อมกับใช้ลูกคอครั้นประกอบการโหนเสียงไปที่เสียง ฟ โดยใช้เสียงนาสิก อย่างอ่อนโยนและเบา จนกระทั่งเสียงจากไป ก็จะเข้าคำในบทเห่ที่ว่า “ແහັນ” อย่างเต็มเสียงแต่นุ่มนวล ลากเสียงของคำต่อไปเชื่อมกับประโยคที่ 9

ประโยคที่ 9

บทเห่	หี	อื้อ	- หี- อื้อ	อื้อ	อื้ออื้อ-	ແ	อื้อ	อื้อ
ทำนอง	--- [ฟ]	--- คํ	- [ฟ] - คํ	--- ร	คํ ท --	--- ล^	--- ท	--- คํ

ประโยคที่ 10

บทเห่	อื้ออื้อ - อื้อ	ฮะอื้อ--				
ทำนอง	ท ล - ท	ค ท --	----	----	----	----

ประโยคที่ 9 และ 10 เป็นการเอื้อนต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 8 ห้องที่ 1 เป็นเสียงนาสิกที่ช่วยเสริมความสมบูรณ์ในการออกเสียงคำว่า “ແහັນ” ในห้องสุดท้ายของประโยคที่ 8 จากนั้นออกเสียงเอื้อนว่า “อื้อ” ไปในระดับเสียงที่เหมือนกันเพียงแต่จังหวะทำนองต่างกันคือ ฟ และ คํ อีก 2 ครั้ง ก่อนจะขมวดเสียงลงมาที่เสียง ท เพื่อเตรียมเข้าบทเห่คำว่า “ແ” โดยในระหว่างนี้จะมีการใช้ลูกคอครั้นอยู่ตลอดที่มีช่องสามารถทำได้ แต่ในระดับเสียงของคำว่า “ແ” คือเสียง ล นาวาตรีณัฐวิฑู ได้ปรับระดับเสียงให้สูงขึ้นมาจากเสียง ล ปกติประมาณครึ่งเสียง และเอื้อนต่อในเสียง “อื้อ” ปิดริมฝีปากในลักษณะการออกเสียง “อึม” ไปตามทำนองจนกระทั่งจบประโยคที่ 9 ลงไปเชื่อมต่อกับประโยคที่ 10 และลากเสียงให้จากหายไปโดยไม่ลงคำเอื้อนว่า “เอย” เหมือนปกติ มีความยาวช่วงลงจบประมาณ 4 ห้อง

ประโยคที่ 11

บทเห่	เรือ	อื้อ	อื้ออื้อ	กระบวน	ต้น	แพรว	อื้อ	- อื้อ-เอย
ทำนอง	--- ฟี่	--- ซี่	-- ฟี่ รี่	-- รี่ รี่	--- ฟี่	คี่ -- ฟี่	--- ท	- คี่ - คี่

ในวรรคที่ 11 เป็นการขึ้นต้นของทำนองช่วงสุดท้ายในทำนองเกริ่นเห่ มีเสียงหลักในประโยคนี้คือ เสียง ฟี่ ร และ คี่ ตรงกับคำร้องที่ว่า “เรือกระบวนต้นแพรว” นาวาตรีณัฐวิฑู เปล่งเสียงคำแรกที่ว่า “เรือ” ในเสียง ฟี่ อย่างชัดเจนและเข้มแข็ง และเอื้อนในเสียง “อื้ออื้อ” ที่ระดับเสียง ซี่ ผันลงมา ที่เสียง รี่ ในห้องที่ 3 เข้าบทเห่คำว่า “กระบวน” อย่างกระชับ ชัดเจน และหยุดเสียงไปเกือบ 1 ห้อง เริ่มเน้นคำว่า “ต้น” ในห้องถัดไปโดยมีการปรับทำนองให้เข้าไปคำที่ ทั้ง 2 คำคือ “ต้นแพรว” ใส่การเอื้อนเข้าไปในคำเพื่อออกเสียงคำได้อย่างชัดเจนไม่เพี้ยนและขมวดหางเสียงลงมาด้วยการเอื้อนเสียง “อื้อ” ที่เสียง ท และผันขึ้นไปทีเสียง คี่ กับคำเอื้อนที่ออกเสียงว่า “เอย” ลงจบประโยคอย่างชัดเจนว่า “เอย” ในจังหวะสุดท้ายของห้องที่ 8

ประโยคที่ 12

บทเห่	เฮ็ด	หี		เพริด	พริ้ง	พาย	ทอง
ทำนอง	-- ฟี่ คี่	--- [ฟี่]	----	--- ท	--- ซ	--- รี่	--- คี่

ประโยคที่ 12 ห้องที่ 1-3 เป็นหางเสียงของประโยคที่ 11 ซึ่งยังคงลากเสียงยาวมาของคำว่า “เอย” ต่อเนื่องแต่มีการกระทบเสียงที่ห้องที่ 1 ก่อนจะผันไปใช้เสียงนาสิกเป็นคู่ 4 ที่เสียง ฟี่ และจากเสียงหายไป 1 ห้อง

เริ่มต้นเข้าบทเห่อีกครั้งในห้องที่ 4 – 8 ในบทเห่ที่ว่า “เพริศพริ้งพายทอง” โดยมีเสียงหลักของช่วงนี้คือ ซ รี่ และ คี่ ในคำว่า “เพริด” นาวาตรีณัฐวิฑู ใช้วิธีการขึ้นเสียงสูงที่เสียง ท และเลี้ยวหางเสียงลงต่ำที่เสียง ซ และขาดเสียงไปอย่างเฉียบพลัน ก่อนจะเปล่งเสียงต่อในคำว่า “พาย” และ “ทอง” ตรงตามทำนองในท้ายของห้องที่ 7 และ 8

ประโยคที่ 13

บทเห่	อือ	- หี - อือ	อือ	อืออือ --	เอย			
ทำนอง	---- คํ	- [ฟ] - คํ	--- รํ	คํ ท --	--- ท	----	----	----

ประโยคที่ 13 เป็นหางเสียงที่ต่อมาจากประโยคที่ 12 เป็นการเอื้อนในเสียง “อึง” ผนวกกับเสียงนาสิกที่เสริมเข้ามาในห้องที่ 2 ส่วนห้องที่ 3 และ 4 เป็นการใช้เสียง “เอือ” ขมวดลงมาจากที่เสียง “เออเอง” และจบลงที่เสียง “เอย” ลากเสียงยาวและค่อยๆแผ่วเบาลงไป แสดงการจบในลักษณะการจากหายไปอย่างนุ่มนวล

2.2.2 ซ้ำลวะเห่ เป็นทำนองส่วนที่ 2 ที่มีไว้เพื่อเป็นสัญญาณให้กระบวนเรือพายแบบซ้าไปได้อย่างพร้อมเพรียง เป็นทำนองที่มีการลือและรับกันระหว่าง ต้นเสียง (พนักงานเห่) กับ ลูกคู่ (ฝีพาย) มีการกระทันท์เส้า เป็นจังหวะประกอบการเห่ ส่วนบทเห่ที่จะใช้เป็นตัวอย่างของการวิเคราะห์ครั้งนี้ จะใช้กาพย์ยานี 11 โดยนาวาตรีณัฐวิฑู อร่ามเกลือไช้บทเห่ ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) เช่นเดียวกับพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ดังนี้

พระเสด็จโดยแดนชล
กิ่งแก้ว แพร้วพรรณราย

ทรงเรือต้นงามเจิดฉาย
พายอ่อนหยับจับงามงอน

ซ้ำลวะเห่

ประโยคที่ 1

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		เห่	อือ	อืออืออืออือ เอย		พระ	อือ - อะอือ	อืออือ-เสด็จ
ทำนอง	----	--- รํ	--- รํ	คํทคํริ - ฟ		--- ฟ	- รํ- ฟ รํ	คํท - คํท

ประโยคที่ 1 ของทำนองซ้ำลวะเห่ นี้ นาวาตรีณัฐวิฑู ขึ้นด้วยเสียง รํ มีเสียงหลักในประโยคนี้คือ รํ ฟ ฟ และ ท โดยบทเห่มีการเพิ่มคำว่า “เห่เอย” เข้าไปก่อนที่จะเข้าบทเห่ก่อนจะเข้าบทเห่ คำว่า “พระเสด็จ” แต่เนื่องจากระดับเสียงของทำนองขึ้นด้วยเสียง รํ ดังนั้นคำแรกจึงทำให้ออกเสียงว่า “เฮ” ต่อด้วยการเอื้อนในเสียง “อือ” โดยสะบัดเสียงเสี้ยวทำนองลงมาอย่างละเอียดและผันขึ้นไปลงคำว่า “เอย” ที่เสียง ฟ ด้วยการลากเสียงยาวใช้น้ำเสียงอ่อนหวาน ในห้องที่ 6 เป็นการ

เข้าบทเห่คำว่า “พระเสด็จ” โดยนาวตรีณัฐวิฑู ออกเสียงคำว่า “พระ” อย่างนุ่มนวล ตามด้วยการออกเสียงคำว่า “เสด็จ” ในรูปแบบเดียวกัน

ในทำนองเห็นมีการกระทุ้งเส้าประกอบในทำนองที่ 4 และ ห้องที่ 8 ของจังหวะหลักของการเห่เพื่อให้จังหวะการพายที่ชัดเจน ทำนองของการเห่เมื่อรวมกับจังหวะกระทุ้งเส้า จะผนวกกันทำให้จังหวะของการพายนั่นได้ย่นชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ในการเริ่มต้นซ้ำลวะเห่ นั้นนาวตรีณัฐวิฑู ใช้การเปล่งเสียงที่นุ่มนวลเหมือนเช่นการเห่ในทำนองเกริ่นเห่ ซึ่งทำให้การเห่เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน

ประโยคที่ 2

เส้า				◎				◎
บทเห่								
ทำนอง	คํ --							
บทเห่ลูกคู่		เห่	อื้อ	อื้ออื้ออื้ออื้อ เอย		พระ	อื้อ - อะอื้อ	อื้ออื้อ-เสด็จ
ทำนองลูกคู่		--- รั	--- รั	คํทคํรั - ฟี		--- ฟี	- รั- ฟี รั	คํท - คํท

ประโยคที่ 2 ห้องที่ 1 เป็นทางเสียงของคำว่า “เสด็จ” จากทำนองที่ 8 ของประโยคที่ 1 ซึ่งเป็นคำตาย ต้องออกเสียงสั้น จึงออกเสียงเอื่อนว่า “อื้อ” ต่อทำนอง ในห้องที่ 2 เริ่มเป็นส่วนของลูกคู่หรือผีพายในเรือร้องรับ จะเห่ในทำนองล้อกันกับต้นเสียงหรือพนักงานเห่ ซึ่งมีทำนองเดียวกันทุกประการ แต่ในการเห่หมู่ของลูกคู่นั้นจะทำให้ความชัดเจนของคำและทำนองลดลงไปบ้าง แต่เสียงเห่ที่รวมกันเป็นหมู่ประกอบกับเสียงกระทุ้งเส้าแบบนี้ จะทำให้เกิดความพร้อมเพรียงในการเห่และการพายเรือได้ดี

ประโยคที่ 3

เส้า				◎				◎
บทเห่		โดย	อื้อ	อื้ออื้อ - เอย	อื้อ	อะอื้อ-อื้อ	เอย	แดน
ทำนอง		--- ฟี	--- ซึ	ฟีมี - มี	--- คํ	รัคํ - คํ	--- ฟี	--- คํ
บทเห่ลูกคู่	อื้อ --							
ทำนองลูกคู่	คํ ---							

ประโยคที่ 3 มีเสียงหลักในประโยคคือ ฟี มั และ คั ห้องที่ 1 เป็นหางเสียงของคำว่า “เสด็จ” จากท้ายห้องที่ 8 ของประโยคที่ 2 ซึ่งเป็นคำตาย ต้องออกเสียงสั้น จึงออกเสียงเอื่อนว่า “อื่อ” ต่อท้ายเหมือนประโยคที่ 1 ต่อประโยคที่ 2

ในห้องที่ 2 จะเป็นทำนองแห่งของต้นเสียงในบทเห่คำว่า “โดยแดน” เพื่อจะต่อคำว่า “ชล” ในประโยคต่อไป ใช้ระดับเสียง ฟี่ ตามด้วยขึ้นระดับเสียงเอื่อนไปอีก 1 เสียงและค่อยๆลดระดับลงมา และจบประโยคที่เสียง มั ตามลำดับ นาวาตรีณัฐวิฑู ใช้การออกเสียงที่ คมชัดในคำแรก ก่อนจะใช้น้ำเสียงที่อ่อนหวานกับการเอื่อนในเสียง “อื่อ” สะบัดหางเสียงมาที่เสียง ช้ ออกเสียงอย่างนุ่มนวลในคำว่า “เออ” ก่อนจะโรยเสียงไปตามทำนองเอื่อนจนมาจบลงที่คำว่า “เอย” ซึ่งถือเป็นการลงจบการเอื่อน และสอดเสียงเชื่อม ฟี่ มาแทรกก่อนจะออกเสียงคำว่า “แดน” อย่างอ่อนหวาน

ประโยคที่ 4

เส้า				◎				◎
บทเห่						ทรง	อื่ออื่อ	อื่ออื่ออื่ออื่อ
ทำนอง						--- รั	--- ฟี่ รั	คัทครี - ฟี่
บทเห่ลูกคู่	โดย	แดน	อื่อ	อื่ออื่อ-ชล				
ทำนองลูกคู่	--- คั	--- คั	--- รั	คั ท - ท				

ประโยคที่ 4 ห้องที่ 1-4 เป็น ทำนองรับของลูกคู่หรือฟี่พาย โดยทำนองเหยียนที่เสียง คั และผ่านต่อมาจบลงที่เสียง รั ซึ่งเป็นทำนองที่สอดคล้องกับบทเห่ที่ว่า “โดยแดนชล” ทำให้ผู้เห่ไม่ต้องปรับปรุงทำนองเพื่อจะสามารถเข้ากับบทเห่ได้ แต่สามารถออกเสียงได้ชัดเจนเป็นปกติ ใน 4 ห้องนี้เมื่อรวมกับทำนองแห่งของต้นเสียงในประโยคที่ผ่านมาจะแสดงให้เห็นถึงการจบของวรรคทำนองที่สมบูรณ์และไม่ขัดเขิน และพร้อมที่จะส่งต่อไปให้ต้นเสียงเห่ต่อด้วยการเว้น 1 ห้องเพลงเพื่อเพิ่มช่องว่างเกิดการเจียบของทำนอง ช่วยเสริมให้ทำนองของช่วงต่อไปชัดเจนและโดดเด่นมากขึ้น

ทำนองห้องที่ 4- 8 เป็นทำนองตั้งของวรรคต่อไปซึ่งเห่โดยต้นเสียง โดยมีเสียงหลักและเริ่มต้นที่เสียง รั และส่งต่อไปที่เสียง รั นาวาตรีณัฐวิฑู ค่อยๆเปล่งเสียงอย่างนุ่มนวล “ทรง” และเอื่อนคำว่า “อื่อ” อย่างอ่อนโยน และเปล่งเสียงในระดับเสียง ฟี่ อย่างตรงกับระดับเสียงในคำว่า “เอย” จนทำให้ฟังออกเป็นคำว่า “เอ้ย” ลากเสียงยาวไปเชื่อมต่อกับประโยคต่อไป

ประโยคที่ 5

เส้า				◎				◎
บทเห่		เรือ	ฮื้อฮื้อ	ตัน	ฮื้อ--ฮื้อ			
ทำนอง	----	--- รี่	-- ฟี่ รี่	--- คั	ท-- คั			
บทเห่ลูกคู่						ทรง	ฮื้อฮื้อ	ฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อ
ทำนองลูกคู่						--- รี่	--- ฟี่ รี่	คัลครี่- ฟี่

ประโยคที่ 5 ในห้องที่ 1-5 เป็นทำนองต่อเนื่องจากประโยคที่ 4 ซึ่งเป็นทำนองแห่งของต้นเสียงเพื่อจะประกอบกันให้จบช่วงของทำนอง โดยมีเสียงหลักคือ รี่ และ คั นาวาตรีณัฐวิฑู ออกเสียงตัวอักษร ร อย่างชัดเจน มีการกระทบเสียงเล็กน้อยต่อเนื่อง เพื่อเป็นเสียงเชื่อมส่งไปจบที่เสียง คั ซึ่งบทเห่คำสุดท้ายคือคำว่า “ตัน” จึงต้องมีการปรับเสียงขึ้นจากเสียง ฟี่ และลดลงมาที่เสียง ท จนผ่านไปจบที่เสียงตกแท้คือเสียง คั และเติมหางเสียงว่า “ฮื้อ” และลากเสียงยาวอย่างนุ่มนวลอ่อนหวานไปทับกับการสอดเข้ามาล้อของลูกคู่

ในห้องที่ 6-8 เป็นทำนองล้อกับทำนองแรกของต้นเสียง ซึ่งเหมือนกันทุกประการ

ประโยคที่ 6

เส้า				◎				◎
บทเห่						งาม	ฮื้อ	ฮื้อฮื้อ-เออ
ทำนอง						--- ฟี่	--- ไซ	ฟี่ มี่ -- มี่
บทเห่ลูกคู่		เรือ	ฮื้อฮื้อ	ตัน	ฮื้อ--ฮื้อ			
ทำนองลูกคู่	----	--- รี่	-- ฟี่ รี่	--- คั	ท-- คั			

ประโยคที่ 6 ในห้องที่ 1-5 เป็นทำนองล้อของลูกคู่ต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 5 ซึ่งมีทำนองเหมือนเดิมทุกประการ

ส่วนในห้องที่ 6-8 เป็นทำนองของต้นเสียง มีเสียงหลักคือ ฟี่ และผันเสียงเอื่อนมาที่ มี่ เพื่อจะส่งต่อไปประโยคที่ประโยคที่ 7 โดยบทเห่ในช่วงนี้คือคำว่า “งาม” ใช้การโรยเสียงจากเสียง ไซ ลงมาที่เสียง มี่ อย่างอ่อนช้อย และเอื่อนออกเสียง “ฮื้อ” ปิดริมฝีปากและเปิดในคำเอื่อนสุดท้ายที่เสียง มี่ ทำให้ออกเสียงจาก “ฮื้อ” เป็น “เออ” เพื่อส่งต่อไปเอื่อนในประโยคต่อไป

ประโยคที่ 7

เส้า				◎				◎
บทเห่	อะอือ	อืออืออือ-	เอ๋ย	เจ็ด				
ทำนอง	-- ฟี่ ม	คี่รึคี่--	-- ฟี่	--- ท				
บทเห่ลูกคู่					งาม	เจ็ด	อืออือ	อือ-- นาย
ทำนองลูกคู่					--- คี่	--- ท	-- คี่ รึ	คี่-- คี่

เส้า		
บทเห่ลูกคู่	- หี่ -	- อืออืออืออือ
ทำนองลูกคู่	- ฟี่ - -	- คี่ รึ คี่ ท

ประโยคที่ 7 ในห้องที่ 1-4 เป็นทำนองแห่งของต้นเสียง ซึ่งมีทำนองเหมือนกับประโยคที่ 3 เริ่มต้นเอื้อนโหนเสียงจากเสียง มี่ ลงมาที่ ฟี่ และกลับไปขึ้นที่เสียง ท โดยใช้การโหนเสียงลงมาอย่างอ่อนช้อยมาที่คำว่า “เอ๋ย” ลงจบคำว่า “เจ็ด” และใช้เสียงสั้นม้วนหางเสียง ส่งต่อไปให้กับลูกคู่รับในห้องถัดไป ส่วนห้องที่ 4-8 และ ห้องที่ 1-2 ในบรรทัดถัดมา เป็นทำนองของลูกคู่ที่จะมารับจากต้นเสียงเช่นเดียวกับประโยคที่ 4

หมายเหตุ

ทำนองเห่แบบที่ 2 ซ้ำละเห่ นี้ มีส่วนที่เป็นทำนองอยู่แบบเดียวซึ่งมีความยาวเท่ากับกาพย์ยานี 11 ยาว 1 บท ดังนั้นความยาวของ ซ้ำละเห่ จะขึ้นอยู่กับความต้องการของกระบวนเรือและพนักงานเห่ หากต้องการความยาวที่มากกว่านี้ จะใช้วิธีเพิ่มบทเห่เข้าไปจนกว่าจะเท่าที่ต้องการ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เสียงคำว่า “เป็น” ในเสียง ฟ และ ร จบลงด้วยคำว่า “ชนิด” ซึ่ง นาวาตรีณัฐวิฑู ได้เน้นคำสุดท้ายอย่างชัดเจนใช้วิธีหยุดเสียงให้เงียบลงชั่วขณะ

ประโยคที่ 2

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		ล้วน	อือ- - รูป	สัตว์	แสน	ยา	อือ	เอ็งจือ-กร
ทำนอง		-- - ฟ	รฟ -- คท	--- คท	--- รฟ	--- ค	--- ร	คท- ค ค
บทเห่ลูกคู่	--- ฟ							
ทำนองลูกคู่	ฮะ							

ประโยคที่ 2 ห้องที่ 1 เป็นการร้องสอดเข้ามาโดยลูกคู่เป็นจังหวะการพายว่า “ฮะ” เช่นเดียวกับห้องที่ 5 ของประโยคที่ 1 หลังจากนั้นห้องที่ 2- 8 จะเป็นทำนองแห่งของต้นเสียง โดยทำนองหลักจะอยู่ที่เสียง ฟ ท และ ค แต่ด้วยคำในบทเห่จึงทำให้ต้องใส่การเอื้อนเป็นทำนองตกแต่งในบทเห่เพื่อออกเสียงได้ชัดเจน นาวาตรีณัฐวิฑู ใช้การออกเสียงเอื้อนที่อ่อนโยน มีใช้คำว่า “อือ” , “เอ็ง” และ “จือ” อยู่ตลอด

ประโยคที่ 3

เส้า				⊙				⊙
บทเห่	ฮือ	อืออือ --					เรือ	ฮือ
ทำนอง	--- ร	ค ท --	----	----	----	----	---- ฟ	--- ฮ
บทเห่ลูกคู่		--- ฮ้า		--- ใฮ				
ทำนองลูกคู่		--- ท	----	--- ท				

ประโยคที่ 3 ห้องที่ 1-2 จะเป็นหางเสียงของห้องสุดท้ายในประโยคที่ 2 เอื้อนลงจบวรรคของทำนองด้วยเสียง “อือ” และในห้องที่ 2 และ 4 จะเป็นการร้องสอดเข้ามาของลูกคู่ ลักษณะคล้ายกับการเปล่งเสียงดังขึ้นเป็นจังหวะเวลาจะร่วมแรงร่วมใจกันว่า “ฮ้า ใฮ” โดยที่เป็นการเปล่งเสียงที่ใกล้เคียงกับเสียง ท ม้วนหางเสียงลงทั้ง 2 คำ

ในห้องที่ 5 เป็นห้องที่เว้นว่างไว้ ช่วยให้ความรู้สึกในช่วงที่ว่างสงบนิ่งรอการเปล่งเสียงบทเห่ช่วงหลังที่ว่า “เรือ” ยังคงยืนเสียง ฟ และลงหางเสียงว่า “อือ” ในห้องสุดท้ายของประโยคเพื่อส่งต่อไปให้หางเสียงในประโยคที่ 4 ต่อไป

ประโยคที่ 4

เส้า				◎				◎
บทเห่	อืออือ-รีว	อืออือ-ทิว	รง	สลอน	- หี --	สา	คร	คั่น
ทำนอง	ฟม -- ซ้	ฟร- - รี่	---- รี่	-- รี่ รี่	- [ฟ]- -	--- ฟ	--- คั	--- ท
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 4 มีเสียงหลักของประโยคคือ ร ฟ และ ท ตรงกับบทเห่ที่ว่า “รีวทิวรงสลอน สาครคั่น” โดยในท้องที่ 1 เป็นหางเสียงสะบัดลงมาจากท้ายประโยคที่ 3 เข้าคำว่า “รีว” ด้วยเสียง ซ้ และเพื่อความชัดเจนไม่เพี้ยนของคำจึงใส่หางเสียง ฟ ร ลงไป ก่อนจะเข้าคำว่า “ทิว” และ “รง” ในเสียง รี่ อย่างตรงและเต็มเสียง

ในท้องที่ 4 เป็นคำว่า “สลอน” ซึ่งออกเสียงได้ชัดเจนในเสียง รี่ แต่ต้องผันหางเสียงไปใช้เสียงนาสิกเป็นคู่ 3 ที่เสียง ฟ นอกจากนี้ในท้องที่ 6-8 ตรงกับบทเห่ที่ว่า “สาครคั่น” ลงจังหวะท้ายท้องที่เสียง ฟ คั และ ท อย่างตรงและเต็มเสียง

ประโยคที่ 5

เส้า				◎				◎
บทเห่	ครั้น	ครั้น	อือ อือ	อืออือ-ฟอง				
ทำนอง	-- คัท	--- ฟ	-- คั รี่	คัท - คัรี่ย	----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ้		เฮ
ทำนองลูกคู่						--- รี่		--- คั

ประโยคที่ 5 ท้องที่ 1-4 เป็นทำนองเห่ซึ่งต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 4 เป็นวรรคจบของต้นเสียง ซึ่งทำนองหลักจะขึ้นอยู่ที่เสียง ฟ และ รี่ นาวาตรีณัฐวัฏ แปลงเสียงคำว่า “ครั้น” อย่างเน้นย้ำ และชัดเจนในอักษรควบกล้ำ ร มีการขมวดปลายหางเสียงลงมา เพื่อเน้นคำ ตามด้วยการเอื้อนอย่างอ่อนหวานในลำคอด้วยคำว่า “อืออืออืออือ” หลังคำว่า “ครั้น” จนมาลงจบที่คำว่า “ฟอง” อย่างโดยเน้นที่ส่วนต้นของเสียง ออกเสียงอักษร ฟ อย่างชัดเจน

ในห้องที่ 5-8 เป็น เป็นทำนองรับการเห่เรือในทำนองมูลเห่ของลูกคู่หรือฝายที่รับด้วยเสียง ฟ ซึ่งเป็นเสียงเดียวกับเสียงสุดท้ายของบทเห่ ทำให้มีความรู้สึกกลมกลืนไปกันทั้ง 2 ฝ่าย

ประโยคที่ 6

เส้า				⊙				⊙
บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เหน้	- เฮ - เฮ		เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- รั	--- คิ	- ๗ - ๗	- ๗ - คิ	----	--- ๗	--- ๗	--- ๗

ประโยคที่ 7

เส้า		⊙		⊙
บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เหน้	- เฮ - เฮ
ทำนองลูกคู่	--- ล	--- ๗	- ๗ - ๗	- ๗ - ๗

ประโยคที่ 6 และ 7 เป็นทำนองเห่ของลูกคู่ที่ต่อเนื่องมาจากท้ายของประโยคที่ 5 ทำนองในช่วงแรกในห้องที่ 1- 4 ของประโยคที่ 6 รับช่วงมาจากประโยคที่ 5 ด้วยเสียง รั และส่งต่อมาที่เสียง คิ ๗ และ คิ ตามลำดับ ในส่วนที่ 2 คือห้องที่ 4 – 8 เป็นทำนองที่ยืนเสียง ๗ และ ลงจบที่ประโยคที่ 7 ด้วยเสียง ล ๗ ร และ ๗ ตามลำดับ ซึ่งเป็นช่วงทำนองที่มีระดับเสียงต่ำที่สุด

หมายเหตุ

ทำนองเห่แบบที่ 3 มูลเห่ นี้ มีส่วนที่เป็นทำนองอยู่แบบเดียวซึ่งมีความยาวเท่ากับกาพย์ยานี 11 ขาว 1 บท ดังนั้นความยาวของซำลวะเห่ จะขึ้นอยู่กับความต้องการของกระบวนการเรือและพนักงานเห่ หากต้องการความยาวที่มากกว่านี้จะใช้วิธีเพิ่มบทเห่เข้าไปจนกว่าจะเท่าที่ต้องการ

2.2.4 สระเห่หรือซ้ำแลเรื่อ เป็นทำนองส่วนที่ 4 ทางกองทัพเรือจะเรียกว่า บทเก็บพาย ที่มีไว้เพื่อเป็นสัญญาณเมื่อกระบวนเรือถึงที่หมาย เป็นทำนองเห่ซ้ำ ที่มีการล้อและรับกันระหว่างต้นเสียง (พนักงานเห่) กับ ลูกคู่ (ฝีพาย) มีจังหวะลอย ไม่ตายตัว ไม่มีการกระทุ้งเข้าประกอบ บทเห่ที่จะใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ มีบทเดียวที่ใช้ทั้งทางกองทัพเรือและทางกรมศิลปากร เป็นการเห่บังคับบทที่ต้องใช้บทเดียวเท่านั้น

บทเห่สระเห่หรือซ้ำแลเรื่อ (บทเก็บพาย)

ซ้ำแลเรื่อ	เฮ เฮ เฮ
เฮ โห้ เฮ โห้	เฮ โห้ เฮ โห้
เฮ โห้ เฮ เฮ	เฮ โห้ เฮ โห้
เจ้าเอ๋ยก็พาย	พี่ก็พาย
พายเอ๋ยพายลง	พายลงให้เต็มพาย
โอ้ละเห่ เห เห	โอ้ เห่เฮ เฮ เฮ
โอ้เห่ มาลา	โอ้เห่มาลา โอ้เห่มาลา
โอเห่ เจ้าคะ	โอเห่เจ้าคะ มะละไซโย
ศรีไชยก้าว พ่อเอ๋ย	ไชยก้าว พ่ออา

สระเห่ หรือซ้ำแลเรื่อ (บทเก็บพาย)

ประโยคที่ 1

บทเห่	ซ้ำ	อื่อ	อื่ออื่อ	อื่ออื่อ แลเรื่อ			
ทำนอง	-- รั	--- รั	-- คี ท	คีรั -- รั รั	----		
บทเห่ลูกคู่						เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่						--- รั	--- รั

ประโยคที่ 1 ห้องที่ 1 - 5 เป็นทำนองของต้นเสียงหรือพนักงานเห่ซึ่งมีเสียงหลักในทำนองช่วงนี้คือเสียง รั มีทำนองตกต่างจากเสียงหลักเพียงเล็กน้อย บทเห่จะขึ้นต้นว่า “ซ้ำแลเรื่อ” จึงทำให้บางครั้งจะเรียกบทนี้ว่า “ซ้ำแลเรื่อ” นาวาตรีณัฐวิฑู ออกเสียงอย่างซ้ำและอ่อนหวาน เน้นคำว่า “ซ้ำ” โทนเสียงให้โอบอ้อมไปตามทำนองที่อ่อนหวานประกอบกับสอดเสียงครั้นเข้าไปเป็นทำนองตกต่าง โดยเอื้อนที่คำว่า “อื่อ อื่อ อื่อ” และเน้นกระชับในห้องที่ 4 ตรงกับคำว่า “แลเรื่อ” และดึงเสียงพยางค์สุดท้ายให้ลงต่ำและเว้นว่างห่างไป 1 จังหวะ ก่อนที่ลูกคู่จะเข้ามารับ

ห้องที่ 6-8 เป็นส่วนที่ลูกคู่จะร้องรับคำว่า “เฮ” 3 ครั้งในระดับเสียง ริ เน้นการออกเสียงที่พอดี สง่างาม และหนักแน่นในเสียงสุดท้ายพร้อมทั้งกระซอกหางเสียงลงมาและจากเสียงไปในทันที

ประโยคที่ 2

บทเห่		เฮ	ฮื้อ	ฮื้อ-โห้	ฮื้อฮื้อฮื้อ	เฮ	ฮื้อ	ฮื้อ-โห้
ทำนอง		--- ริ	--- มี	- ริ- มี	-- มีริคิ	--- ริ	--- มี	- ริ- มี
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 2 เป็นบทเห่ของต้นเสียงซึ่งตั้งขึ้นเพื่อให้ลูกคู่ล้อ มีเสียงหลักคือเสียง ริ มี และ คิ มีค่าเหลืออยู่ 2 คำคือ “เฮ” และ “โห้” สามารถแยกทำนองได้เป็น 2 ส่วนที่ซ้ำกันคือ ห้องที่ 1-4 และห้องที่ 5-8

ในการเห่ประโยคที่ 2 นี้ นาวาตรีฉวีวัฏ ได้ออกเสียงอย่างอ่อนหวานโดยโหนเสียง จากคำว่า “เฮ” ไปหาคำว่า “โห้” โดยขึ้นไปอีก 1 เสียงก่อนจะเลี้ยวลงกลับมาที่เสียงเดิม มีการครั้นเล็กน้อย โหนเสียงในคำว่า “โห้” อย่างอ่อนหวานมาก และในเที่ยวหลังได้สร้างความแตกต่างอย่างชัดเจนด้วยการกระซอกหางเสียงลงเสียงต่ำในทันที

ประโยคที่ 3

บทเห่								
ทำนอง	-- มีริคิ							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	ฮื้อ	- ฮื้อ-โห้	ฮื้อฮื้อฮื้อ	เฮ	ฮื้อ	-ฮื้อ-โห้
ทำนองลูกคู่		--- ริ	--- มี	- ริ- มี	-- มีริคิ	--- ริ	--- มี	- ริ- มี

ประโยคที่ 3 ห้องแรกเป็นหางเสียงที่ม้วนลงมาของท้ายประโยคที่ 2 ในห้องถัดไปจนจบ ประโยคนี เป็นทำนองที่ลูกคู่จะใช้ ล้อ กันกับต้นเสียง ซึ่งมีทำนองเหมือนกันทุกประการ

ประโยคที่ 4

บทเห่								
ทำนอง		เฮ	อื้อ	- อื้อ- โห้	-- อื้ออื้ออื้อ	เฮ	หืออื้อ	อื้ออื้อ-เฮ
บทเห่ลูกคู่	ฮื้ออื้ออื้อ	--- รี่	- - - มี่	- รี่- - มี่	-- มี่รี่ปี่	--- มี่	--- ซ่มี่	รี่ปี่- - รี่
ทำนองลูกคู่	-- มี่รี่ปี่							

ประโยคที่ 4 เป็นบทเห่ของต้นเสียง ที่สามารถแบ่งช่วงทำนองออกเป็น 2 ช่วงได้คือ ห้องที่ 1-4 และ ห้องที่ 5- 8 โดยทำนองช่วงแรกใช้บทเห่เดียวกันและเป็นทำนองเดียวกันกับประโยคที่ 2 แต่ในครั้งหลังมีการปรับเปลี่ยนทำนองและบทเห่ ไม่เหมือนกับวรรคแรกอย่าง กลายเป็นเสมือนวรรคต่อวรรคที่ 1 ซึ่งเป็นวรรคกระทู้ถาม เมื่อรวมกับประโยคที่ 2 จะพบว่ามีรูปแบบคือ กข กค

ช่วงที่ 2 นี้บทเห่เปลี่ยนเป็นคำว่า “เฮ เฮ” มีการผันเสียงขึ้นไป 1 เสียง มีเสียงหลักคือ มี่ และ รี่ โดยนาวาทริณัฐวิฑู โยงเสียงโน้ตขึ้นไปทีเสียง ซ่มี่ พร้อมกับเพิ่มทำนองตกแต่งโดยใส่เอื้อนโดยล้าคอในเสียง “อื้อ” ก่อนจะกลับมาขึ้นที่เสียง รี่ อีกครั้งเพื่อเชื่อมต่อกับทำนองรับของลูกคู่ได้อย่างสนิท และใช้การกระซอกหางเสียงลงเสียงต่ำและวูบหายไปอย่างอ่อนโยน เป็นการจบวรรคนี้

ประโยคที่ 5

บทเห่								
ทำนอง	-----							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	อื้อ	อื้อ- โห้	-อื้อฮื้ออื้อ	เฮ	หืออื้อ	อื้ออื้อ-เฮ
ทำนองลูกคู่		--- รี่	- - - มี่	- รี่- - มี่	-- มี่รี่ปี่	--- มี่	--- ซ่มี่	รี่ปี่- - รี่

ประโยคที่ 5 ห้องแรกเป็นการเว้นช่องว่างอันเนื่องมาจากการทำประโยคที่ผ่านมามีการหยุดของเสียงเห่ทันทีโดยไม่มีหางเสียงในแบบปกติ ในห้องถัดไปจนจบประโยคนี้ เป็นทำนองที่ลูกคู่จะใช้ ล้อ กันกับต้นเสียง ซึ่งมีทำนองเหมือนกันกับประโยคที่ 4 ทุกประการ

ประโยคที่ 6

บทเห่		เจ้า	อ้อ	- อ้อ-เอ๋ย	หี	ก็	- อ้อ- ฮือ	ฮืออ้อ-พาย
ทำนอง		--- คํ	- ล - มํ	- รํ - มํ	--- [ซ]	--- คํ	- ล - มํ	รํคํ - - รํ
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 6 เป็นการเริ่มต้นทำนองวรรณคดีใหม่ มีเสียงหลักคือ คํ มํ คํ และ มํ ตามลำดับ บทเห่มีคำว่า “เจ้าเอ๋ยก็พาย” นาวาตรีณัฐวิฑู ออกเสียงในคำแรกโดยลากเสียงยาว ไล่เสียงเอื้อนคำว่า “เงอเออ” ก่อนโหนเสียงไปที่คำว่า “เอ๋ย” โยงไปจบทางเสียงที่เสียงนาสิก ในระดับเสียง ซํ อย่างอ่อนหวานและเริ่มช่วงทำนองต่อไปในคำว่า “ก็” ประกอบการครั้นเอื้อนในคำคอเสียง “อ้อ” และกระตุกเสียงลงมา ก่อนจะขึ้นไปในระดับเสียงเดิมพร้อมกับเปล่งคำว่า “พาย” อย่างเต็มเสียงและลากคำนี้ยาวส่งไปที่ประโยคถัดไปอีกถึง 4 ห้อง

ประโยคที่ 7

บทเห่								
ทำนอง	----	----	----	----				
บทเห่ลูกคู่					พื	ก็	พาย	
ทำนองลูกคู่					--- คํ	- ล - คํ	- ล - รํ	----

ประโยคที่ 7 ห้องที่ 1 - 4 เป็นทางเสียงคำว่า “พาย” ซึ่งลากยาวโดยดันเสียงมาจากประโยคที่ 6 การกระซอกทางเสียงลงเสียงต่ำและวูบหายไปทันทีให้ห้องที่ 4 ก่อนที่ ลูกคู่จะรับในห้องที่ 5-8 มีเสียงหลักในช่วงหลังนี้คือ เสียง ค และ ร แต่ทำนองได้รับการปรับปรุง ไปตามบทเห่เพื่อการออกเสียงคำได้ตรงตามสำเนียงไม่เพี้ยน

ประโยคที่ 8

บทเห่		พาย	ฮือ	- อ้อ- เอ๋ย	หี	พาย	ฮือ	ฮืออ้ออ้ออ้อ ลง
ทำนอง		--- รํ	--- มํ	- รํ - มํ	--- [ซ]	--- รํ	--- รํ	คํคํรํ-รํ
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 8 เป็นบทแห่งของต้นเสียง เป็นการขึ้นต้นช่วงของทำนองใหม่ สามารถแบ่งทำนองออกเป็น 2 ช่วงคือ คือห้องที่ 1-4 และ 5-8 ในแต่ละช่วงมีเสียงหลักแท้จริงคือ

ช่วงที่ 1	-----	--- รั	--- มี่	--- มี่
-----------	-------	--------	---------	---------

ช่วงที่ 2	-----	--- รั	--- รั	--- รั
-----------	-------	--------	--------	--------

จากการสังเกตพบว่า ทำนองหลักมีการเปลี่ยนแปลงเพียง 1 เสียงเท่านั้น คือในห้องสุดท้าย ช่วงแรกของประโยคเสียงสุดท้ายจะขึ้นไปเสียง ล แต่ช่วงหลังของประโยค เสียงสุดท้ายจะลงไปเสียง มี่ และพบว่ากระสวนจังหวะของทั้ง 2 ช่วงคล้ายคลึงกัน

นาวาทรีณัฐวิฑู ออกเสียงคำว่า “พาย” อย่างอ่อนโยน และใช้การครั้นด้วยลูกคอประกอบ โดยตลอดไปพร้อมกับการเอื้อนเสียง “อือ” ในลำคอ ไปจนเปล่งเสียงคำว่า “เอ๋ย” โดยโหนเสียงจากเสียง มี่ ไปเสียง ฌ โดยใช้เสียงนาสิก ในช่วงที่ 2 ห้องที่ 5-8 นาวาทรีณัฐวิฑู ออกเสียงคำว่า “พาย” เช่นเดียวกับช่วงที่ 1 พร้อมกับการเอื้อนเสียง “อือ” ในลำคอ ไปจนเปล่งเสียงคำว่า “ลง” และม้วนเสียงลงต่ำจนลงจบประโยค

ประโยคที่ 9

บทเห่					ไอ้	- ละ - เห่	อือ	อืออืออืออือ เฮ
ทำนอง					--- ฌ	- ฌ - คี่	- รั - รั	คี่คี่รั - รั
บทเห่ลูกคู่	พาย	- ลง	- ให้- เต็ม	พาย				
ทำนองลูกคู่	--- รั	--- รั	-คี่คี่ - คี่รั	มี่รั - - รั				

ประโยคที่ 9 ห้องที่ 1- 4 เป็นทำนองรับของลูกคู่ ทำนองหลักของช่วงนี้ตกเสียง รั ทุกห้อง ส่วนห้องที่ 4- 8 เป็นการทำนองส่วนของต้นเสียง ที่จะเป็นฝ่ายตั้งกระทู้เพื่อตอบในประโยคต่อไป มีเสียงหลักในส่วนนี้คือ ฌ คี่ รั และ รั

ห้องที่ 4-8 เป็นทำนองของต้นเสียง มีการใช้นั้นคำแรกว่า “ไอ้” จะตรงกับระดับเสียง ฌ จากนั้นได้ลดการเน้นลงโดยทำนองจะลดระดับเสียงมาที่เสียง คี่ ซึ่งเข้ากับคำว่า “ละเห่” ส่งผ่านมาเอื้อนในคำว่า “อือ” ไปด้วยความละเอียด และลงท้ายประโยค ด้วยการเน้นคำว่า “เฮ” อย่างเข้มแข็ง

ประโยคที่ 10

บทเห่						ไอ้	สะโพก	- หี - เห่
ทำนอง						--- รั	-- มรั	- ษฐ์ - คั
บทเห่ลูกคู่	ไอ้	เห่	เฮ	เฮ	เฮ			
ทำนองลูกคู่	--- ษฐ์	--- คั	--- รั	--- รั	--- รั			

ประโยคที่ 10 ห้องที่ 1- 5 เป็นช่วงของทำนองลูกคู่ ที่รับมาจากต้นเสียงในประโยคที่ 9 โดยเสียงหลักจะอยู่ที่เสียง รั บทเห่ใช้เพียงคำร้องว่า “ไอ้” “เห่” และ “เฮ” เท่านั้น ในเสียงแรกเป็นเสียงร้องกึ่งตะโกนให้เข้าจังหวะ โดยเทียบเสียงได้ประมาณเสียง ษฐ์ และทำนองลดระดับมาที่เสียง รั ซึ่งเข้าได้ดีกับคำว่า “เห่” และจบลงที่เสียง มั ซึ่งตรงกับบทเห่ว่า “เฮ” เป็นจังหวะถึง 3 ครั้ง ครั้งสุดท้ายยังได้เน้นคำสุดท้ายเหมือนเดิม

ใน 3 ห้องสุดท้ายของประโยค เป็นช่วงทำนองของต้นเสียง โดยจะขึ้นวรรคของทำนองใหม่ ทำนองหลักช่วงนี้คือ รั รั และ คั ตรงกับบทเห่ว่า “ไอ้เห่” มีการใส่ทำนองอื่นคำว่า “จื่ออื่อ” เพื่อเชื่อมคำทั้ง 2 และแทรกเสียงนาสิกซึ่งเน้นย้ำมากกว่าที่เคยเป็นมาไว้ตรงกลางก่อนที่จะส่งไปออกเสียงคำว่า “เห่” อย่างเน้นย้ำ

ประโยคที่ 11

บทเห่		มา	อื่อ	-อื่อ -รา				
ทำนอง	----	--- รั	- - - มั	- รั - รั	----			
บทเห่ลูกคู่					ไอ้	เห่	มา	รา
ทำนองลูกคู่					--- ษฐ์	- - - คั	--- รั	--- รั

ประโยคที่ 11 ห้องที่ 1- 4 เป็นทำนองเห่ของต้นเสียง ซึ่งต่อมาจากประโยคที่ 10 ขึ้นเสียง มั เป็นหลักประกอบบทเห่ที่ว่า “มารา” ระหว่างคำมีการเอื้อนเสียง “อื่อ” อย่างละเอียดประกอบด้วยมีการครั้นด้วยลูกคอตลอดทุกช่วงที่มีโอกาส ในพยางค์สุดท้าย มีการเน้นการออกเสียง อักษรตัว ฐ (ทางกองทัพเรือจะสะกดคำว่า มารา ด้วย ตัวอักษร ฐ)

ในห้องที่ 5 – 8 เป็นส่วนของลูกคู่ที่จะเห่รับต่อจากต้นเสียง มีเสียงหลักเท่านั้นในทำนองนี้คือ เสียง ษฐ์ คั รั รั ทุกเสียงตกอยู่ที่ท้ายห้องของทุกห้อง บทเห่เป็นการล้อกับต้นเสียงในประโยคที่

10 คาบเกี่ยวประโยคที่ 11 ว่า “โอเหมาลา” ในคำว่า “โอ” ออกเสียง ๕ เต็มเสียง ส่วนพยางค์อื่นนั้น ไม่มีการตกแต่งทำนองให้เข้ากับบทเห่ เนื่องจากเป็นคำที่สามารถออกเสียงได้ตรงกับทำนองอยู่แล้ว

ประโยคที่ 12

บทเห่						โอ	อะ ไพ	- หี -เห่
ทำนอง						--- ริ	-- มีริ	- ๕ - ค่ำ
บทเห่ลูกคู่	โอ	เห่	มา	ลา				
ทำนองลูกคู่	--- ๕	--- ค่ำ	--- ริ	--- ริ	----			

ประโยคที่ 12 ห้องที่ 1 – 4 เป็นทำนองเห่ของลูกคู่ ต่อจากประโยคที่ 11 เป็นทำนองเดียวกันกับ 4 ห้องสุดท้ายของประโยคที่ 11 แต่แตกต่างกันตรงห้องที่ 1 ที่เปลี่ยนเสียงจากเสียง ฟ เป็นเสียง มี และเว้นว่าง 1 ห้อง และส่งต่อไปให้ต้นเสียงเห่ต่อในห้องที่ 6 – 8 ซึ่งมีเสียงหลักคือ ริ ริ และ ค่ำ ทำนองในส่วนนี้จะเหมือนกับ ห้องที่ 6- 8 ในประโยคที่ 10 ทุกประการ

ประโยคที่ 13

บทเห่		เจ้า	อ้อ	-อ้อ -คะ				
ทำนอง	----	--- ค่ำ	--- ล	- ค่ำ - ริมี	----			
บทเห่ลูกคู่					โอ	เห่	เจ้า	คะ
ทำนองลูกคู่					--- ๕	--- ค่ำ	--- ล	--- มี

ประโยคที่ 13 ห้องที่ 1-4 เป็นทำนองเห่ของต้นเสียง ต่อจากประโยคที่ 12 มีทำนองหลักในเสียง ริ และ ฟ เท่านั้น เป็นส่วนต่อของห้องที่ 4- 8 ในประโยคที่ 12 ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับประโยคที่ 10 – 11 และเปลี่ยนคำในบทเห่จาก “มารา” เป็นคำว่า “เจ้าคะ” ทำนองจึงต้องขึ้นระดับเสียงไปตกที่เสียง มี พยางค์แรกของช่วงนี้คือ คำว่า “เจ้า” ได้ขึ้นเสียง ค่ำ และค่อยๆ โหนเสียงจากเสียง ล ลงมาที่เสียง มี อย่างอ่อนโยนผนวกกับทำนองเอื้อนคำว่า “อ้อ” รวมกัน และจบลงที่คำว่า “คะ” ซึ่งอ่อนหวาน

ช่วงห้องที่ 5- 8 เป็นส่วนรับของลูกคู่ ซึ่งล้อกับบทเห่ของต้นเสียงเพียงแต่ยึดกระสวนจังหวะให้ทำนองลงกับจังหวะตกหลักท้ายห้องของแต่ละห้อง

ประโยคที่ 14

บทเห่						ศรี	-สะ- อือ	ไชย
ทำนอง						--- ซ้	- ล้ - ซ้	--- ร้
บทเห่ลูกคู่		- มา - ละ	ไช	โย				
ทำนองลูกคู่	----	- ร้ - ม้	--- ร้	--- ร้	----			

ประโยคที่ 14 ห้องที่ 1 – 4 เป็นทำนองเห่ของลูกคู่ ซึ่งต่อจากประโยคที่ 13 มีเสียงหลักคือเสียง ม้ ร้ และ ร้ ตรงกับบทเห่ที่ว่า “มาละไชโย” สามารถออกเสียงตรงกับทำนองทุกคำได้อย่างชัดเจนโดยไม่จำเป็นต้องปรับปรุงทำนอง

ในห้องที่ 5 – 8 เป็นส่วนของต้นเสียง ที่เริ่มต้นช่วงทำนองใหม่อีกช่วงหนึ่งซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายของทำนองสวะเห่ มีเสียงหลักคือเสียง ซ้ และ ร้ มีทำนองตกแต่งกระทบเสียงตรงกลางอย่างห่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการออกเสียงของคำว่า “ศรี” และลงมานั้นคำอย่างเข้มแข็งว่า “ไชย” ซึ่งมีหางเสียงต่อในประโยคที่ 15

ประโยคที่ 15

บทเห่	สะอือ	อืออือ- อือ	สะอือ-แก้ว		พ่อ	อือ	- อือ - เอ้ย	หี
ทำนอง	-- ม้ร้	ซ้ร้ - ม้	ร้ค้ -- ค้ท	----	--- ค้ท	--- ม้	- ร้ - ม้	--- [ซ้]
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 15 เป็นทำนองเห่ของต้นเสียงต่อจากประโยคที่ 14 มีเสียงหลักในประโยคนี้คือเสียง ร้ ท และเสียง ม้ ตรงกับบทเห่ที่ว่า “แก้วพ่อเอ้ย” ในห้องที่ 1- 3 เป็นทำนองเอื้อนที่เป็นหางเสียงเชื่อมต่อมาจากประโยคที่ 14 ใช้คำเอื้อนว่า “จือ” มีการใช้เสียงนาสิกในการเชื่อมเสียงไปที่คำว่า “แก้ว” ซึ่งลงที่เสียง ท เพียงครึ่งเสียงและลดหางเสียงลง หยุด 1 ห้องและต่อด้วยคำว่า “พ่อ” ในการหยุดอย่างสนิทในห้องที่ 4 ทำให้คำว่า “พ่อ” มีความสำคัญมากขึ้น แล้วจึงโยงหางเสียงเอื้อนด้วยเสียง “อือ” มีการกระทบและเอื้อนอย่างละเอียดจนไปจบลงที่คำว่า “เอ้ย” ซึ่งลากหางเสียงนาสิกขึ้นไปอีก 1 เสียงที่เสียง ซ้ อย่างหนักแน่นและสง่างาม

ประโยคที่ 16

บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	ไชย	อื้อ	อื้ออื้อ-แก้ว		พ่อ	-อื้อ-อื้อ	-อื้อ-อา	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- รั	--- มี่	รั คี่ - ท	----	--- คี่	- ท - คี่	- ท - รั	--- รั

ประโยคที่ 16 เป็นทำนองเห่ของลูกคู่ ซึ่งรับมาจากต้นเสียงในประโยคที่ 15 มีเสียงหลักในทำนองช่วงท้ายนี้คือ เสียง รั คี่ และ รั ตรงกับบทเห่ที่ว่า “ไชยแก้วพ่ออา” เริ่มต้นประโยคด้วยคำว่า “ไชย” ต่อด้วยการเอื้อนขมวดทางเสียงลงมาที่เสียง คี่ ตามด้วยคำว่า “แก้ว” และลดทางเสียงของคำนี้ลงและหยุด 1 ห้อง จากนั้นจึงเปล่งคำว่า “พ่อ” อย่างเต็มเสียง ตามด้วยการกระทบอย่างไม่กระชั้นมากนักจบช่วงเห่ด้วยคำว่า “อา” ที่เสียง มี่ และตามด้วยการเปล่งเสียงคำว่า “เฮ” พร้อมๆ กันลากเสียงยาวเป็นครั้งสุดท้ายเพื่อแสดงการจบลงของทำนองเห่สวาทเห่

2.3 การเห่เรือในกระบวนการพหุยุทธราชลมารค ทางกรมศิลปากร โดยครูสมชาย ทับพร

ระดับเสียงในการเห่เรือ ทางกรมศิลปากร โดยครูสมชาย ทับพร จะใช้ระดับเสียงตามที่ครูสมชาย ทับพร กำหนดเอง ซึ่งไม่มีการเทียบเสียงกับเครื่องดนตรีใดๆ แต่ในทุกครั้งที่ทำการเห่ ก็จะใช้ระดับเสียงเดียวกันคือ เริ่มต้นด้วยเสียง มี่ (เมื่อเทียบกับขลุ่ยเพียงออ) และใช้ช่วงเสียงตั้งแต่เสียงซ ไปจนถึงเสียง ลี่ ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงที่มีระดับเสียงต่ำกว่าการเห่เรือของพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง อยู่ 1 เสียง และมีโน้ตที่ไม่สามารถบอกระดับเสียงได้ โดยเป็นระดับเสียงที่กึ่งเสียง จึงทำให้ไม่สามารถบอกได้ถึงกลุ่มเสียงปัญญามูลที่แท้จริง เพียงสามารถบอกได้ถึงกลุ่มเสียงหลักที่ใกล้เคียงเท่านั้น

2.2.1 เกริ่นเห่ เป็นทำนองส่วนแรกที่มีไว้สำหรับแจ้งการเริ่มต้นกระบวนการเรือและเตรียมจัดกระบวนการเรือ บทเห่จะใช้โคลงสี่สุภาพในบท บางครั้งจึงเรียกว่า เกริ่นโคลง โดยครูสมชาย ทับพร ใช้บทเกริ่นเห่เดียวกันกับพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง และ นาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลือ ซึ่งเป็นบทชมกระบวนการเรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ซึ่งยึดถือเป็นแบบอย่างดังนี้

ปางเสด็จประเวศด้าว	ชลาลัย
ทรงรัตนพิमानไชย	กิ่งแก้ว
พร้อมพร้อมพวงพลไกร	แหนแห่
เรือกระบวนการ ดันแพรว	เฟริศพริ้ง พายทอง

เกริ่นเห่

ประโยคที่ 1

บทเห่		ปาง	เสด็จ	ประเวศ	ด้าว	ชลา	ลี่ย	
ทำนอง	-----	--- คํ	-- คํ ท	-- คํ คํ	ลช - - ช	-- คํ คํ	--- คํ	-----

ประโยคที่ 1 ในทำนองเกริ่นเห่ มีระดับเสียงหลักคือ เสียง คํ ช และ คํ ตามลำดับ ครุสมชาย ออกเสียงอย่างรวบรัด กระชับเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 “ปางเสด็จประเวศด้าว” และช่วงที่ 2 คือ “ชลาลี่ย” ในช่วงแรกเริ่มออกเสียงที่เสียง คํ ที่คำว่า “ปาง” และ คำว่า “เสด็จ” โดยไม่ต้องปรับปรุงทำนองให้เข้ากับบทเห่ ส่วนคำว่า “ประเวศ” มีการเอื้อนในบทเห่คำนี้ โดยมีวงเสียงโหนลงมาที่เสียง ช จะออกเสียงคำว่า “เวศ” เป็น 3 พยางค์คือ “เว- เอ-เอศ” ต่อด้วยคำว่า “ด้าว” และ กลับขึ้นไปเสียง คํ ในคำว่า “ชลาลี่ย” ตรงเสียงพอดิโดยไม่มีหางเสียงหรือการเอื้อนเข้ามาประกอบ ในประโยคที่ 1 นี้ ไม่มีการเน้นคำมากนัก ใช้น้ำเสียงที่ราบเรียบ ในจังหวะที่กระชับพอสมควร

ประโยคที่ 2

บทเห่		ทรง	รัต	ตนะ	พิมาร	ชัย		-เอ่อ-เออ
ทำนอง	-----	--- มํ	--- ฟิ	-- มํ ฟิ	-- คํ ม	--- ม	-----	-คํ-ริ

ประโยคที่ 2 มีเสียงหลักในประโยคคือ มํ ฟิ มํ และ ร ตามลำดับ โดยครุสมชายเว้นช่วงห่างจากประโยคแรกประมาณ 1 ห้องเพลง ก่อนจะเริ่มเข้าประโยคในห้องที่ 2 ในเสียง มํ ออกเสียงคำว่า “ทรง” อย่างชัดเจน ต่อด้วยคำว่า “รัตนะ” โดยออกเสียงอักษร ร อย่างชัดเจนที่เสียง ฟิ และกลับลงมาที่เสียง คํ ซึ่งตรงกับบทเห่ที่ว่า “พิมานชัย” ดังนั้นคำว่า “พิ” จึงออกเสียงเป็น “มิ” อย่างเน้นย้ำตามด้วย “มานชัย” คำสุดท้ายลากเสียงยาวมาอีก 1 ห้อง ในห้องสุดท้ายของประโยคเป็นการเอื้อนที่เสียง คํ ริ ใช้น้ำเสียงเอื้อนว่า “เอ่อ เหนอ” ในลักษณะของการโหนเสียง อย่างอ่อนหวาน มีการใช้น้ำเสียงที่เน้นในบางคำ ในจังหวะที่กระชับพอสมควร

ประโยคที่ 3

บทเห่	เฮ้อ	เออ	เฮอ	-ฮือ --	ฮือฮือ- ฮือ	ฮือฮือ- หึ	กึ่ง	แก้ว
ทำนอง	--- ริ^	--- ร	-- ซุ ริ	- มี่ --	ริ ท -- ท	ริ ค- [ซุ]	--- ค	ท --- ท

ประโยคที่ 3 ห้องที่ 1 – 6 เป็นทำนองเอื้อนที่ต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 2 มีเสียงหลักในการเอื้อนคือ เสียง ริ ท และ ซุ เข้าทำนองบทเห่ที่ห้องที่ 7 – 8 ในคำว่า “กึ่งแก้ว” ซึ่งยื่นเสียง ท ทั้ง 2 คำ การเอื้อนในห้องแรกเป็นการโหนเสียงต่อเนื่องมาจากประโยคที่ผ่านมาที่เสียง ริ แต่สูงกว่าระดับเสียงปกติประมาณครึ่งเสียงก่อนจะกลับมาที่เสียง ร เติมเสียงในเสียงเอื้อนที่ออกว่า “เออ” เป็นหลัก ในห้องที่ 3 จะเริ่มเปลี่ยนเป็นคำว่า “หึ่งเงอ” ก่อนจะโหนเสียงไปตามระดับจนมาลงที่เสียง ค และใช้หางเสียงนาสิกที่เสียง ซุ อย่างแผ่วเบาและอ่อนโยน ก่อนจะเข้าบทเห่อย่างเต็มเสียงที่คำว่า “กึ่งแก้ว” มีการใช้น้ำเสียงที่เน้นในบางคำ ในจังหวะที่กระชับพอสมควร

ประโยคที่ 4

บทเห่			พริ้ง	พร้อม	พวก	พล	ลไกร	ฮือฮือ-ฮือฮือ
ทำนอง	----	----	--- ร ค	--- มี่ ริ	--- ริ ค	--- ริ	-- ริ ริ	มี่ ริ -- ซุ ริ

ประโยคที่ 4 เป็นการขึ้นทำนองบาทใหม่ของบท มีเสียงหลักในประโยคคือเสียง ค และ ริ ครุสมชาย เว้นช่วงต่อของประโยคด้วยการหยุดประมาณ 2 ห้อง ก่อนจะออกเสียงเข้ามาในห้องที่ 3 ในคำว่า “พริ้งพร้อมพวกพลไกร” โดยมีการปรับปรุงทำนองให้เข้ากับบทเห่เพียงเล็กน้อยและไม่มี การเอื้อนเข้ามาเชื่อมต่อ โดยครุสมชาย เน้นการออกเสียงคำควบกล้ำ ร อย่างชัดเจน และให้น้ำหนักที่หนักแน่นของคำว่า “พวกพลไกร” มากกว่าปกติ 2 ห้องสุดท้ายเป็นเสียงกระทบในระดับเสียง มี่ ริ และ ซุ ริ เพื่อจะเตรียมส่งเอื้อนต่อในประโยคที่ 5 ต่อไป ในประโยคนี้มีการใช้จังหวะที่กระชับพอสมควร

ประโยคที่ 5

บทเห่	เฮ้อ	เออ	-- เฮ้อเออ	ฮือฮือ-ฮือ	ฮือฮือ- หึ	แหน	- หึ - แห่	
ทำนอง	--- ริ^	--- ริ	--- ซุ ริ	ค ท - ค	ริ ค- [ซุ]	--- ค	-[ฟ]- ท	----

ประโยคที่ 5 ห้องที่ 1 – 5 เป็นทำนองเอื้อนที่ต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 2 มีเสียงหลักในการเอื้อนคือ เสียง ริ และ ซุ เข้าทำนองบทเห่ที่ห้องที่ 6 – 8 ในคำว่า “แหนแห่” ซึ่งยื่นเสียง ค และ ท การเอื้อนในห้องแรกเป็นการโหนเสียงต่อเนื่องมาจากประโยคที่ผ่านมาที่เสียง ริ แต่สูงกว่าระดับ

เสียงปกติประมาณครึ่งเสียงก่อนจะกลับมาที่เสียง ร เต็มเสียงในเสียงอื่นที่ออกว่า “เออ” เป็นหลัก ในห้องที่ 3 จะเริ่มเปลี่ยนเป็นคำว่า “หึ่งเออ” ก่อนจะโหนเสียงไปตามระดับจนาหลงที่เสียง ค และใช้หางเสียงนาสิกที่เสียง ฌ อย่างแผ่วเบาและอ่อนโยน ก่อนจะเข้าบทอย่างเต็มเสียงที่คำว่า “แหนแห่” โดยคำว่า “แหน” มีการใช้เสียงนาสิกช่วยที่หางเสียงทำให้ออกเสียงได้อย่างชัดเจน และลากเสียงคำว่า “แห่” ออกไปอีก 2 ห้อง มีการใช้น้ำเสียงที่เน้นในบางคำ ในจังหวะที่กระชับพอสมควร

ประโยคที่ 6

บทเห่		เรือ	กระบวน	ต้น	แพรว		เอ่อ	อืออือ
ทำนอง	----	--- รี่	-- รี่ รี่	--- คั	-- รี่ มี่	--- รี่	--- คั	-- รี่ มี่

ประโยคที่ 6 เป็นการขึ้นทำนองบาทใหม่ของบท มีเสียงหลักในประโยคคือเสียง รี่ คั และ มี่ ครูสมชาย ออกเสียงคำว่า “เรือกระบวน” ที่เสียง รี่ โดยไม่ต้องปรับทำนองให้เป็นไปตามความชัดเจนของคำ และเน้นการออกเสียงอักษร และตัวควบกล้ำ ร อย่างชัดเจนและกระชับ

ในห้องที่ 4 ออกเสียงคำว่า “ต้น” ที่เสียง คั และ คำว่าแพรวในห้องถัดมายังคงออกเสียงควบกล้ำอย่างคมชัดประกอบด้วยการเอื้อนเพื่อรักษาการออกเสียงของคำและส่วนต่อเนื่องที่เสียง รี่ คั และผันไปที่ มี่ เพื่อเตรียมส่งต่อไปคำว่า “เฮ” ในประโยคถัดไป

ประโยคที่ 7

บทเห่	เฮ				เฮ	เฮ	-- หึ่งเออ	--เออเอ่อ
ทำนอง	--- มี่	----	----	----	--- ฌ	--- มี่	--- ฌมี	--- รี่คั

ประโยคที่ 7 เป็นทำนองต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 6 มีเสียงหลักในประโยคคือเสียง มี่ ฌ มี และ คั เป็นทำนองเห่ที่มีการเอื้อนประกอบที่มีเสียงหลักคือเสียง “เฮ” ในห้องที่ 1 ตรงกับระดับเสียง มี่ และลากเสียงยาวถึง 4 ห้อง มาบรรจบที่เสียง ฌ ในห้องที่ 5 ก่อนจะกลับมาที่เสียง มี่ ในห้องที่ 6 ใน 2 ห้องสุดท้ายเป็นการเอื้อน เพื่อเชื่อมต่อกับประโยคที่ 8

ประโยคที่ 8

บทเห่	เออเอ้อ-เออ	- อื้อ - อื้อ	เฮ				เพริด	พริ้ง
ทำนอง	รึมึ- - มึ	- มึ- รึ	--- รึ	----	----	----	-- คื ล	-- รึมึ

ประโยคที่ 8 เป็นทำนองต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 7 ซึ่งห้องที่ 1 – 6 เป็นการเอื้อนต่อเนื่องก่อนจะเข้าบทคำเห่ในห้องที่ 7 – 8 โดยมีเสียงหลักในประโยคนี้คือ เสียง มึ รึ ล และ มึ โดย 4 ห้องแรกเป็นการครั้น และ โหนเสียง เพื่อไต่เสียงลงมาถึงคำว่า “เฮ” ในห้องที่ 3 ตรงกับเสียง รึ และลากเสียงยาวต่อไปอีกประมาณ 4 ห้อง ก่อนจะเปล่งเสียงคำว่า “เพริดพริ้ง” อย่างเต็มเสียงและเน้นที่อักษรควบกล้ำ ร อย่างชัดเจน โดยมีการแต่งเสียงให้สามารถออกเสียงทั้ง 2 คำให้ชัดเจนได้ และยังใช้จังหวะช้า ละเอียดอ่อนในช่วงนี้

ประโยคที่ 9

บทเห่	อื้อ	พาย	ทอง	อื้อ	อื้อสะอื้อ-เฮ			
ทำนอง	--- คื	--- รึ	--- รึ	--- คื	- รึมึรึ- รึ	----	----	----

ประโยคที่ 9 เป็นประโยคสุดท้ายของทำนองเกริ่นเห่ เป็นช่วงต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 8 มีเสียงหลักคือเสียง รึ ในห้องที่ 1 เป็นหางเสียงที่โยงมาจากห้องสุดท้ายของประโยคที่ 8 เพื่อสามารถออกเสียงคำว่า “พริ้ง” ได้อย่างชัดเจน ในห้องที่ 2 – 3 เป็นการออกเสียงคำว่า “พายทอง” ที่เสียง รึ โดยไม่มีการปรับแต่งทำนองแต่อย่างใด แต่ใช้การเน้นที่พยางค์ต้นของเสียงเล็กน้อยเพื่อให้เกิดความชัดเจน และเอื้อนในคำคำว่า “อื้อ” ในห้องที่ 4- 5 ก่อนจะเปล่งเสียงอย่างนุ่มนวลว่า “เฮ” และลากเสียงยาวออกไปในลักษณะที่ทำให้ทราบว่าจะจบช่วงของทำนอง

3.2.2 ซ้ำละเห่ เป็นทำนองส่วนที่ 2 ที่มีไว้เพื่อเป็นสัญญาณให้กระบวนเรือพายแบบช้าได้อย่างพร้อมเพรียง เป็นทำนองที่มีการลื้อและรับกันระหว่าง ด้นเสียง (พนักงานเห่) กับ ลูกคู่ (ฝีพาย) มีการกระทุ้งเส้า เป็นจังหวะประกอบการเห่ ส่วนบทเห่ที่จะใช้เป็นตัวอย่างของการวิเคราะห์ครั้งนี้จะใช้กาพย์ยานี 11 โดยครูสมชาย ทับพร ใช้บทเห่ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) เช่นเดียวกับพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง และนาวาตรีณัฐวัฏ อร่ามเกลื้อ ดังนี้

พระเสด็จโดยแดนชล
กิ่งแก้ว แพร้วมพรรณราย

ทรงเรือต้นงามเฉิดฉาย
พายอ่อนหยับจับงามงอน

ซำละเห่

ประโยคที่ 1

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		เห่	อือฮื้อ	อือฮื้อ-เอย	หี	พระ	อือ - ฮะฮื้อ	อือฮื้อ-เสด็จ
ทำนอง	----	--- ฟี่	-- ซ่ ลี่	ซ่ มี่ - มี่	--- [ซ้]	--- ซ้	- มี่- ซ่มี่	รี้คี่ - รี้คี่

ประโยคที่ 1 ของทำนองซำละเห่ นี้ ครูสมชาย ขึ้นด้วยเสียง ฟี่ มีเสียงหลักในประโยคนี้นี้ คือ ฟี่ มี่ ซ้ และ คี่ โดยบทเห่มีการเพิ่มคำว่า “เห่เอย” เข้าไปก่อนที่จะเข้าบทเห่ก่อนจะเข้าบทเห่คำว่า “พระเสด็จ” แต่เนื่องจากระดับเสียงของทำนองขึ้นด้วยเสียง ฟี่ ต่อด้วยการเอื้อนในเสียง “อือ” โดยระดับเสียงเลี้ยวทำนองลงมาอย่างละเอียดไปลงคำว่า “เอย” ที่เสียง มี่ ด้วยการลากเสียงยาวใช้น้ำเสียงอ่อนหวาน จบด้วยเสียงนาสิก ซ้ ในห้องที่ 5 ส่วนในห้องที่ 6 เป็นการเข้าบทเห่คำว่า “พระเสด็จ” โดยครูสมชาย ออกเสียงคำว่า “พระ” อย่างนุ่มนวล มีเอื้อนสอดเข้ามาเชื่อมระหว่างกลางอย่างละเอียด ตามด้วยการออกเสียงคำว่า “เสด็จ” และมีหางเสียงต่อในประโยคถัดไป

ในทำนองนี้มีการกระทุ้งเส้าประกอบในท้ายห้องที่ 4 และ ห้องที่ 8 ของจังหวะหลัก ทำนองของการเห่เมื่อรวมกับจังหวะกระทุ้งเส้าผนวกกัน ทำให้เกิดจังหวะของการพายได้อย่างดี

ประโยคที่ 2

เส้า				⊙				⊙
บทเห่								
ทำนอง	รี้ - มี่ รี้							
บทเห่ลูกคู่		เห่	อือฮื้อ	อือฮื้อ-เอย		พระ	อือ - ฮะฮื้อ	อือฮื้อ-เสด็จ
ทำนองลูกคู่		--- ฟี่	-- ซ่ ลี่	ซ่ มี่ - มี่		--- ซ้	- มี่- ซ่มี่	รี้คี่ - รี้คี่

ประโยคที่ 2 ห้องที่ 1 เป็นหางเสียงของคำว่า “เสด็จ” จากท้ายห้องที่ 8 ของประโยคที่ 1 ซึ่งเป็นคำตาย ต้องออกเสียงสั้น จึงออกเสียงเอื้อนว่า “อือ” ต่อท้าย ในห้องที่ 2 เริ่มเป็นส่วนขงลูกคู่หรือฝัพายในเรือร้องรับ จะเห่ในทำนองล้อกันกับต้นเสียงหรือพนักงานเห่ ซึ่งมีทำนองเดียวกันทุกประการ แต่ในการเห่หมู่ของลูกคู่จะสร้างความชัดเจนของคำและทำนองลดลงไปบ้าง แต่เสียงเห่ที่รวมกันเป็นหมู่ประกอบกับเสียงกระทุ้งเส้าแบบนี้ จะทำให้เกิดความพร้อมเพรียงในการเห่ได้ดี

ประโยคที่ 3

เส้า				◎				◎
บทเห่		โดย	อือ	อืออือ -เอ็ง	-- หีเงอ	เออสะเออหะเออ	-เอ้อ เออ	-เอี้ย-แคน
ทำนอง		--- ช้	--- ถ้	च् ฟ - ฟ	-- ช้ ม	ร้ ม ร้ -च्-ค	-- ร้ ม	-च्- ร้
บทเห่ลูกคู่	อือ - สะอือ							
ทำนองลูกคู่	ร้ - ม ร้							

ประโยคที่ 3 มีเสียงหลักในประโยคคือ ช้ ฟ ค และ ร้ ห้องที่ 1 เป็นหางเสียงของคำว่า “เสด็จ” จากท้ายห้องที่ 8 ของประโยคที่ 2 ซึ่งเป็นคำตาย ต้องออกเสียงสั้น จึงออกเสียงเอื่อนว่า “อือ” ต่อท้ายเหมือนประโยคที่ 1 ต่อประโยคที่ 2

ในห้องที่ 2 จะเป็นทำนองเห่ของต้นเสียงในบทเห่คำว่า “โดยแคน” เพื่อจะต่อคำว่า “ชล” ในประโยคต่อไป ใช้ระดับเสียง ช้ ตามด้วยขึ้นระดับเสียงเอื่อนไปอีก 1 เสียงและค่อยๆลดระดับลงมา และจบประโยคที่เสียง ฟ ตามลำดับ ครูสมชาย ใช้การออกเสียงที่คมชัดในคำแรก ก่อนจะใช้ น้ำเสียงที่อ่อนหวานกับการเอื่อนในเสียง “อือ” สะบัดหางเสียงมาที่เสียง ช้ ออกเสียงอย่างนุ่มนวล ในคำว่า “เออ” ก่อนจะโรยเสียงไปตามทำนองเอื่อนจนมาจบลงที่คำว่า “เอย” ซึ่งถือเป็นการลงจบการเอื่อน และมาออกเสียง “เอี้ย” เสียง ช้ มาแทรกก่อนจะออกเสียงคำว่า “แคน” อย่างอ่อนหวาน

ประโยคที่ 4

เส้า				◎				◎
บทเห่						ทรง	อือ	สะอือ -เอี้ย
ทำนอง						--- ค	--- ถ	ร้ ค - ร้ ม
บทเห่ลูกคู่	โดย	แคน	อือ	อืออือ -ชล				
ทำนองลูกคู่	--- ร้	--- ร้	-- - ม	ร้ ค - ค				

ประโยคที่ 4 ห้องที่ 1-4 เป็น ทำนองรับของลูกคู่ โดยทำนองเห่ขึ้นที่เสียง ร้ และผ่านต่อมาจบลงที่เสียง ค ซึ่งเป็นทำนองที่สอดคล้องกับบทเห่ที่ว่า “โดยแคนชล” ทำให้ผู้เห่ไม่ต้องปรับปรุงทำนองเพื่อให้สามารถเข้ากับบทเห่ได้ แต่สามารถออกเสียงได้ชัดเจนเป็นปกติ ใน 4 ห้องนี้เมื่อรวมกับทำนองเห่ของต้นเสียงในประโยคที่ผ่านมาจะแสดงให้เห็นถึงการจบของวรรคทำนองที่สมบูรณ์และไม่ขัดเงิน และพร้อมที่จะส่งต่อไปให้ต้นเสียงเห่ต่อด้วยการเว้น 1 ห้องเพลงเพื่อเพิ่มช่องว่างเกิดการเทียบของทำนอง ช่วยเสริมให้ทำนองของช่วงต่อไปชัดเจนและโดดเด่นมากขึ้น

ทำนองห้องที่ 4- 8 เป็นทำนองตั้งของวรรคต่อไปซึ่งเห่โดยต้นเสียง โดยมีเสียงหลักและเริ่มต้นที่เสียง ค์ และส่งต่อไปที่เสียง ริ ครุสมชาย ค่อยๆเปล่งเสียงอย่างนุ่มนวล “ทรง” และเอื้อนคำว่า “อือ” อย่างอ่อนโยน และเปล่งเสียงในระดับเสียง มี อย่างตรงกับระดับเสียงในคำว่า “เอ๋ย” ลากเสียงยาวไปเชื่อมต่อกับเสียงนาสิก ฌ ในประโยคต่อไป

ประโยคที่ 5

เส้า				⊙				⊙
บทเห่	หี	เรือ	-- อะอือ	อืออือ- คั้น	อือ - อือ			
ทำนอง	--- [ซ]	--- มี	-- ฌ มี	ร ค์-- ริ	ค้ -- ริ			
บทเห่ลูกคู่						ทรง		เอ๋ย
ทำนองลูกคู่						--- ค้	--- ล	ริ ค้ - ริ มี

ประโยคที่ 5 ในห้องที่ 1-5 เริ่มต้นที่เสียงนาสิก ฌ เป็นทำนองต่อเนื่องจากประโยคที่ 4 ซึ่งเป็นทำนองเห่ของต้นเสียงเพื่อจะประกอบกันให้จบช่วงของทำนอง โดยมีเสียงหลักคือ มี และ ริ ครุสมชาย ออกเสียงตัวอักษร ร อย่างชัดเจน มีการกระทบเสียงเล็กน้อยต่อเนื่อง เพื่อเป็นเสียงเชื่อมส่งไปจบที่เสียง ริ ซึ่งบทเห่คำสุดท้ายคือคำว่า “คั้น” จึงต้องมีการปรับเสียงขึ้นจากเสียง ริ และลดลงมาที่เสียง ค้ จนผ่านไปจบที่เสียงตกแท้คือเสียง ริ และเติมหางเสียงว่า “อือ” และลากเสียงยาวอย่างนุ่มนวลอ่อนหวานเข้ากับการสอดเข้ามาล้อของลูกคู่

ในห้องที่ 6-8 เป็นทำนองล้อกับทำนองแรกของต้นเสียง ซึ่งเหมือนกันทุกประการ

ประโยคที่ 6

เส้า				⊙				⊙
บทเห่						งาม	-- อืออือ	อืออือ-เออ
ทำนอง						--- ค้	--- ฌ ค้	ฌ ฝี่ -- ฝี่
บทเห่ลูกคู่	หี	เรือ	-- หีอือ	อืออือ-คั้น	--- อือ			
ทำนองลูกคู่	--- ฌ	--- มี	-- ฌ มี	ร ค้-- ริ	ค้ -- ริ			

ประโยคที่ 6 ในห้องที่ 1-5 เป็นทำนองล้อของลูกคู่ต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 5 ซึ่งมีทำนองเหมือนเดิมทุกประการ

ส่วนในท้องที่ 6-8 เป็นทำนองของต้นเสียง มีเสียงหลักคือ ลໍ และ ฟ และผันเสียงเอื้อนมาที่ ลໍ เพื่อจะส่งต่อไปประโยคที่ประโยคที่ 7 โดยบทเห่ในช่วงนี้คือคำว่า “งาม” ใช้การโรยเสียงจากเสียง ลໍ ลงมาที่เสียง ฌ อย่างอ่อนช้อย และเอื้อนออกเสียง “อือ” เปิดในคำเอื้อนสุดท้ายที่เสียง ฟ ทำให้ออกเสียงจาก “อือ” เป็น “เออ” เพื่อส่งต่อไปเอื้อนในประโยคต่อไป

ประโยคที่ 7

เส้า				⊙				⊙
บทเห่	-- สะเออ	เออสะเออ เงอ	-- เออเออ	- เออ-เณด				
ทำนอง	-- ฌ ม	รໍมໍ- ฌ-คໍ	-- รໍมໍ	- ฌ - คໍ				
บทเห่ลูกคู่					งาม	เณด	-- อืออือ	อืออือ-ฉาย
ทำนองลูกคู่					--- รໍ	--- คໍ	-- รໍมໍ	รໍคໍ - รໍ

บทเห่ลูกคู่	- อือ --
ทำนองลูกคู่	- คໍ --

ประโยคที่ 7 ในท้องที่ 1-4 เป็นทำนองเห่ของต้นเสียง ซึ่งมีทำนองเหมือนกับประโยคที่ 3 เริ่มต้นเอื้อนโหนเสียงจากเสียง ฌ ลงมาที่ มໍ และกลับไปยืนที่เสียง ฌ โดย ใช้การโหนเสียงลงมาอย่างอ่อนช้อยมาที่คำว่า “เอ๋ย” ลงจบคำว่า “เณด” และใช้เสียงสั้นม้วนหางเสียง ส่งต่อไปให้กับลูกคู่รับในท้องถัดไป ส่วนท้องที่ 4-8 และ ท้องที่ 1-2 ในบรรทัดถัดมา เป็นทำนองของลูกคู่ ที่จะมารับจากต้นเสียงเช่นเดียวกับประโยคที่ 4

หมายเหตุ

ทำนองเห่แบบที่ 2 ซ้ำละเห่ นี้ มีส่วนที่เป็นทำนองอยู่แบบเดียวซึ่งมีความยาวเท่ากับกาพย์ยานี 11 ยาว 1 บทดังนั้นความยาวของ ซ้ำละเห่ จะขึ้นอยู่กับความต้องการของกระบวนเรือและต้นเสียง หากต้องการความยาวที่มากกว่านี้จะใช้วิธีเพิ่มบทเห่เข้าไปจนกว่าจะเท่าที่ต้องการ

3.2.3 มุลเห่ เป็นทำนองส่วนที่ 3 ที่มีไว้เพื่อเป็นสัญญาณให้กระบวนเรือพายที่มีความเร็วมากกว่า ทำนองซ้าลวะเห่ ได้อย่างพร้อมเพรียง เป็นทำนองที่มีการล้อและรับกันระหว่างต้นเสียง (พนักงานเห่) กับ ลูกคู่ (ฝีพาย) มีการกระทุ้งเส้า เป็นจังหวะประกอบการเห่ ส่วนบทเห่ที่จะใช้เป็นตัวอย่างของการวิเคราะห์ครั้งนี้ จะใช้กาพย์ยานี 11 โดยครูสมชาย ทับพร ใช้บทเห่ของเจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ดังนี้

เรือครุฑขุดนาคหิ้ว ลิวลอยมาพาผันผยอง
คนพายกลายพายทอง ร้องไห้ให้ไอ้เห่มา

มุลเห่

ประโยคที่ 1

เส้า				⊙				⊙
บทเห่	เอ่อ	เอย	เรือ	ครุฑ		ขุด	นาค	หิ้ว
ทำนอง	--- ซ	--- ท	--- ริ	--- ฬ		--- ฬ	-- ฬริ	คัท-คั ท
บทเห่ลูกคู่					--- ฬ			
ทำนองลูกคู่					ห๊ะ			

มุลเห่ ประโยคที่ 1 เป็นทำนองเห่ที่ต้นเสียงจะเห่ประกอบกับลูกคู่จะร้องเป็นจังหวะสอดเข้ามาในห้องที่ 5 ว่า “ห๊ะ” มีการกระทุ้งเส้าประกอบเป็นจังหวะในท้ายห้องที่ 4 และ 8 ตัวทำนองสามารถแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ ห้องที่ 1-4 และ ห้องที่ 4 - 8 ทำนองส่วนแรกมีเสียง ริ และ ฬ ทำนองส่วนหลัง มีเสียง ฬ และ ท เป็นเสียงหลัก โดยก่อนจะเข้าช่วงแรกในห้องที่ 1-2 มีทำนองเชื่อมซึ่งต่อมาจากห้องสุดท้ายของซ้าลวะเห่ โดยต้นเสียงจะเดิมทำนอง 2 พยางค์นี้เข้าไปในต้นบทเห่บทแรกในเสียงเอื้อน “เอ่อเฮย” ตรงกับระดับเสียง ซ และ ท แล้วจึงเข้า ช่วงแรกบทเห่จะใช้คำว่า “เรือครุฑ” ครูสมชาย ซึ่งสามารถออกเสียงได้ตรงกับเสียง ริ และ ฬ พอดีโดยไม่ต้องปรับเปลี่ยนทำนองออกเสียงสั้นและหยุดเสียงทันทีส่วนในห้องที่ 5 ท้ายห้องเป็นการร้องสอดเข้ามาโดยลูกคู่เป็นจังหวะการพายว่า “ห๊ะ” ในระดับเสียง ฬ ลักษณะคล้ายกับการตะโกนเป็นจังหวะเวลาจะรวมแรงร่วมใจกันที่ต้องการความพร้อมเพรียง อีกทั้งการสอดเข้ามาเป็นจังหวะหลังการกระทุ้งเส้าจึงนับเป็นจังหวะชัด

ทำนองส่วนหลังประกอบบทเห่ที่ว่า “ยุคนาคหิ้ว” ครูสมชาย เหน้ด้วยเสียงเข้มแข็ง โดยเฉพาะคำว่า “นาค” มีการเอื้อนจาก ฟี่ ลงมาที่เสียง ท จบลงด้วยคำว่า “หิ้ว” ซึ่ง ครูสมชาย ได้เน้นคำสุดท้ายอย่างชัดเจนใช้วิธีหยุดเสียงให้เงียบลงชั่วขณะ

ประโยคที่ 2

เส้า				◎				◎
บทเห่		ลี้ว	ลอย	มา	อื่อ	พา	ผัน	ผยอง
ทำนอง		-- คํ ท	-- รํ คํ	--- คํ	-- ซ	--- ท	--- คํ	- ฟี่ - ทฟี่
บทเห่ลูกคู่	--- ฟี่							
ทำนองลูกคู่	ซ้ะ							

ประโยคที่ 2 ห้องที่ 1 เป็นการร้องสอดเข้ามาโดยลูกคู่เป็นจังหวะการพายว่า “ซ้ะ” เช่นเดียวกับห้องที่ 5 ของประโยคที่ 1 หลังจากนั้นห้องที่ 2- 8 จะเป็นทำนองเห่ของต้นเสียง โดยทำนองหลักจะอยู่ที่เสียง คํ ท และ ฟ ในห้องที่ 2-4 และห้องที่ 5-8 มีกระสวนจังหวะที่คล้ายกัน โดยมีห้องที่ 5 เป็นทำนองเชื่อม

ในห้องที่ 2 เป็นการออกเสียงคำว่า “ลี้วลอยมา” ครูสมชายใส่คำเอื้อนลงไปในบทเห่เพื่อปรับเสียงให้ออกเสียงได้ชัดเจน โดย คำว่า “มา” ซึ่งสามารถออกเสียงได้ตรงตามปกติ ก็ได้เอื้อนเอื้อนต่อท้ายในเสียง คํ ลากลงมาที่เสียง ซ และใช้เสียง “เอื่อ” ก่อนจะส่งต่อไปให้ช่วงหลังอย่างกระชับในบทเห่ที่ว่า “พาผันผยอง” ซึ่งมีการเน้นที่คำว่า “ผยอง” โดยออกเสียงชัดเจนเกือบจะฟังเป็น 2 พยางค์คือ “ผะ” และ “หยอง” ซึ่งทำให้รู้สึกถึงการสื่อความได้เป็นอย่างดี

ประโยคที่ 3

เส้า				◎				◎
บทเห่							คน	พาย
ทำนอง	-- คํ ฟี่	คํ ท --	----	----	----	----	--- ฟี่	--- ฟี่
บทเห่ลูกคู่		--- ฮ้า		--- ใฮ้อ				
ทำนองลูกคู่		--- ท	----	--- ท				

ประโยคที่ 3 ห้องที่ 1-2 จะเป็นหางเสียงของห้องสุดท้ายในประโยคที่ 2 เอื้อนลงจบวรรคของทำนองด้วยเสียง “อือ” และในห้องที่ 2 และ 4 จะเป็นการร้องสอดเข้ามาของลูกคู่ ลักษณะคล้ายกับการเปล่งเสียงดังขึ้นเป็นจังหวะเวลาจะร่วมแรงร่วมใจกันว่า “ฮ้า ไ้” โดยที่เป็นการเปล่งเสียงที่ใกล้เคียงกับเสียง ท ม้วนหางเสียงลงทั้ง 2 คำ

ในห้องที่ 5-6 เป็นห้องที่เว้นว่างไว้ ช่วยให้ความรู้สึกในช่วงที่ว่างสงบนิ่งรอการเปล่งเสียงบทแห่งหลังที่ว่า “คนพาย” ในห้องที่ 7-8 ยังคงยืนเสียง ฟ และลงหางเสียงว่า “อือ” ในห้องสุดท้ายของประโยคเพื่อส่งต่อไปให้หางเสียงในประโยคที่ 4 ต่อไป

ประโยคที่ 4

เส้า				◎				◎
บทเห่	ฮื้อ	ฮื้อฮื้อ - กลาย	พาย	ทอง		ร้อง	โห่	เห่
ทำนอง	--- ซ้	ฟ มี - ริ	--- ริ	--- ริ		--- ฟ	-- ค้ท	-- ค้ท
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 4 มีเสียงหลักของประโยคคือ ร ฟ และ ท ตรงกับบทเห่ที่ว่า “กลายพายทอง ร้องโห่เห่” โดยในห้องที่ 1 เป็นหางเสียงสะบัดลงมาจากท้ายประโยคที่ 3 เข้าคำว่า “กลาย” ด้วยเสียง ริ ก่อนจะเข้าคำว่า “พาย” และ “ทอง” ในเสียง ริ อย่างตรงและเต็มเสียง

ในห้องที่ 4 เป็นคำว่า “ร้อง โห่ เห่” ซึ่งออกเสียงได้ชัดเจนในเสียง ฟ และ ท แต่ต้องผันอักษร ห จากเสียง ค้ ลงมาท ทั้ง 2 ตัว อย่างตรงและเต็มเสียง

ประโยคที่ 5

เส้า				◎				◎
บทเห่	ฮื้อ	เห่	ฮื้อฮื้อ	ฮื้อฮื้อ- ฮื้อ มา				
ทำนอง	-- ค้ท	--- ท	-- ค้ ริ	ค้ท - ค้ริริ	----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ้		เฮ้
ทำนองลูกคู่						--- ริ		--- ค้

ประโยคที่ 5 ห้องที่ 1-4 เป็นทำนองเห่ซึ่งต่อเนื่องมาจากประโยคที่ 4 เป็นวรรคจบของต้นเสียง ซึ่งทำนองหลักจะขึ้นอยู่ที่เสียง ท และ ริ ครุสมชาย เปล่งเสียงคำว่า “เห่” อย่างเน้นย่ำ และชัดเจนในอักษร ห เพื่อเน้นคำ ตามด้วยการเอื้อนอย่างอ่อนหวานในลำคอด้วยคำว่า “อืออืออืออือ” หลังคำว่า “เห่” จนมาลงจบที่คำว่า “มา” อย่างโดยเน้นที่หัวของเสียง ออกเสียงอักษร ม อย่างชัดเจนและเลี้ยวเสียงลงมาในลักษณะของเสียงวูบหายไปทันที

ในห้องที่ 5- 8 เป็น เป็นทำนองรับการเห่เรือในทำนองมูลเห่ของลูกคู่หรือฝีพายที่รับด้วยเสียง ฟี่ ซึ่งเป็นเสียงเดียวกับเสียงสุดท้ายของบทเห่ ทำให้มีความรู้สึกกลมกลืนไปกันทั้ง 2 ฝ่าย

ประโยคที่ 6

เส้า				⊙				⊙
บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เहाँ	- เฮ - เฮ		เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- ริ	--- คี่	- ท - ซ	- ท - คี่	----	--- ซ	--- ซ	--- ซ

ประโยคที่ 7

เส้า				⊙
บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เहाँ	- เฮ - เฮ
ทำนองลูกคู่	--- ล	--- ซ	- ฟ - ร	- ฟ - ซ

ประโยคที่ 6 และ 7 เป็นทำนองเห่ของลูกคู่ที่ต่อเนื่องมาจากท้ายของประโยคที่ 5 ทำนองที่ช่วงแรกในห้องที่ 1- 4 ของประโยคที่ 6 รับช่วงมาจากประโยคที่ 5 ด้วยเสียง ริ และส่งต่อมาที่เสียง คี่ ซ และ คี่ ตามลำดับ ในส่วนที่ 2 คือห้องที่ 4 – 8 เป็นทำนองที่ยืนเสียง ซ และ ลงจบที่ประโยคที่ 7 ด้วยเสียง ล ซ ร และ ซ ตามลำดับ ซึ่งเป็นช่วงทำนองที่มีระดับเสียงต่ำที่สุด

หมายเหตุ

ทำนองเห่แบบที่ 3 มูลเห่ นี้ มีส่วนที่เป็นทำนองอยู่แบบเดียวซึ่งมีความยาวเท่ากับกาพย์ยานี 11 ยาว 1 บท ดังนั้นความยาวของซำละเห่ จะขึ้นอยู่กับความต้องการของกระบวนเรือและพนักงานเห่ หากต้องการความยาวที่มากกว่านี้จะใช้วิธีเพิ่มบทเห่เข้าไปจนกว่าจะเท่าที่ต้องการ

2.2.4 สวะเห่หรือซำแลเรือ เป็นทำนองส่วนที่ 4 ที่มีไว้เพื่อเป็นสัญญาณเมื่อกระบวนเรือถึงที่หมาย เป็นทำนองเห่ซำ ที่มีการล้อและรับกันระหว่างต้นเสียง (พนักงานเห่) กับลูกคู่ (ฝีพาย) มีจังหวะลอย ไม่ตายตัว ไม่มีการกระทุ้งเส้าประกอบ บทเห่ที่จะใช้เป็นตัวอย่างของการวิเคราะห์ครั้งนี้ มีบทเดียวที่ใช้ทั้งทางกองทัพเรือและทางกรมศิลปากร เป็นการเห่บังคับบทที่ต้องใช้บทเดียวเท่านั้น

บทเห่สวะเห่หรือซำแลเรือ

ซำแลเรือ	เฮ เฮ เฮ
เฮ โห้ เฮ โห้	เฮ โห้ เฮ โห้
เฮ โห้ เฮ โห้	เฮ โห้ เฮ โห้
เจ้าเอี้ยก็พาย	พี่ก็พาย
พายเอี้ยพายลง	พายลงให้เต็มพาย
โอ้ละเห่ เห เฮ	โอ้ เห่เฮ เฮ เฮ
โอ้เห่ มาลา	โอ้เห่มาลา โอ้เห่มาลา
โอเห่ เจ้าคะ	โอเห่เจ้าคะ มะละไซโย
ศรีไชยก้าว พ่อเอี้ย	ไชยก้าว พ่ออา

สระเห่ หรือ ซ้ำแลเรื่อ

ประโยคที่ 1

บทเห่	ซ้ำ	แล	อื้อ	อื้ออื้ออื้อเรื่อ				
ทำนอง	-- รี่ มี	--- รี่	--- รี่	คี่คี่รี่ - รี่	----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่						--- รี่	--- รี่	--- รี่

บทเห่จะขึ้นต้นว่า “ซ้ำแลเรื่อ” จึงทำให้บางครั้งจะเรียกบทนี้ว่า “ซ้ำแลเรื่อ” ประโยคที่ 1 ห้องที่ 1 - 5 เป็นทำนองของต้นเสียงหรือพนักงานเห่ซึ่งมีเสียงหลักในทำนองช่วงนี้คือเสียง รี่ มี ทำนองตกแต่จากเสียงหลักเพียงเล็กน้อย ครูสมชาย ออกเสียงอย่างซ้ำและอ่อนหวาน เน้นคำว่า “ซ้ำ” โทนเสียงให้โอนอ่อน เข้าไปเป็นทำนองตกแต่ โดยเอื้อนครั้งที่คำว่า “อื้อ อื้อ อื้อ” และละเอียดในห้องที่ 4 ตรงกับคำว่า “แลเรื่อ” และดึงเสียงพยางค์สุดท้ายลากยาวก่อนที่จะลงต่ำและเว้นว่างห่างไป 1 จังหวะซึ่งลูกคู่จะเข้ามารับ

ห้องที่ 6 - 8 เป็นส่วนที่ลูกคู่จะร้องรับคำว่า “เฮ” 3 ครั้งในระดับเสียง รี่ เน้นการออกเสียงที่พอดี สง่างาม และหนักแน่นในเสียงสุดท้ายพร้อมทั้งกระซอกหางเสียงลงมาและจากเสียงไปในทันที

ประโยคที่ 2

บทเห่		เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้
ทำนอง		--- รี่	-- รี่คี่	คี่รี่ - มี	-- มีรี่คี่	--- รี่	-- รี่คี่	คี่รี่ - มี
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 2 เป็นบทเห่ของต้นเสียงซึ่งตั้งขึ้นเพื่อให้ลูกคู่ล้อ มีเสียงหลักคือเสียง รี่ มี และ คี่ มีคำเห่อยู่ 2 คำคือ “เฮ” และ “โห้” สามารถแยกทำนองได้เป็น 2 ส่วนที่ซ้ำกันคือ ห้องที่ 1-4 และห้องที่ 5-8

ในการเห่ประโยคที่ 2 นี้ ครูสมชาย ได้ออกเสียงอย่างอ่อนหวานโดยโทนเสียง จากคำว่า “เฮ” ไปหาคำว่า “โห้” ซึ่งลากเสียงยาวให้มีลักษณะเส้นเสียงเป็นท้องช้าง โดยขึ้นไปอีก 1 เสียงก่อน

จะเลี้ยววงกลับมาที่เสียงเดิม มีการครั้นเล็กน้อย โหนเสียงในคำว่า “โห้” อย่างอ่อนหวานมาก และในเที่ยวหลังได้สร้างความแตกต่างอย่างชัดเจนด้วยการกระซอกหางเสียงลงเสียงต่ำในทันที

ประโยคที่ 3

บทเห่	-อ้ออ้ออ้อ							
ทำนอง	-- มริคิ							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	-อ้ออ้ออ้อ	อ้ออ้อ-โห้	อ้ออ้ออ้อ	เฮ	-อ้ออ้ออ้อ	อ้ออ้อ-โห้
ทำนองลูกคู่		--- ริ	-- ริคิล	คิรี-- มี่	-- มริคิ	--- ริ	-- ริคิล	คิรี-- มี่

ประโยคที่ 3 ห้องแรกเป็นหางเสียงที่ม้วนลงมาของท้ายประโยคที่ 2 ในห้องถัดไปจนจบประโยคนี้ เป็นทำนองที่ลูกคู่จะใช้ ล้อ กันกับต้นเสียง ซึ่งมีทำนองเหมือนกันทุกประการ

ประโยคที่ 4

บทเห่								
ทำนอง		เฮ	หืออ้ออ้ออ้อ	อ้ออ้อ-โห้	-อ้ออ้ออ้อ	เฮ	หืออ้ออ้ออ้อ	อ้ออ้อ-เฮ
บทเห่ลูกคู่	-อ้ออ้ออ้อ	--- ริ	-[ซึ] ริคิล	คิรี-- มี่	-- มริคิ	--- ริ	-[ซึ] ริคิล	คิรี-- ริ
ทำนองลูกคู่	-- มริคิ							

ประโยคที่ 4 เป็นบทเห่ของต้นเสียง ที่สามารถแบ่งช่วงทำนองออกเป็น 2 ช่วงได้คือ ห้องที่ 1-4 และ ห้องที่ 5- 8 โดยทำนองช่วงแรกใช้บทเห่เดียวกันและเป็นทำนองเดียวกันกับประโยคที่ 2 เพียงเพิ่มเสียงนาสิก ซึ เข้าไปต่อจากคำว่า “เฮ” เท่านั้น แต่ในครึ่งหลังมีการปรับเปลี่ยนทำนองและบทเห่ ไม่เหมือนกับบรรทัดแรกอย่าง กลายเป็นเสมือนวรรคตอวรรคที่ 1 ซึ่งเป็นวรรคกระทุ้งตาม เมื่อรวมกับประโยคที่ 2 จะพบว่า มีรูปแบบคือ กข กค

ช่วงที่ 2 นี้บทเห่เปลี่ยนเป็นคำว่า “เฮ เฮ” มีการผันเสียงขึ้นไป 1 เสียง มีเสียงหลักคือเสียง ริ โดยครุสมชาย โยงเสียงโหนขึ้นไปทีเสียง ชม้ พร้อมกับเพิ่มทำนองตกแต่งโดยใส่เอื้อนโดยลำคอในเสียง “อ้อ” ก่อนจะกลับมาขึ้นที่เสียง ริ อีกครั้งเพื่อเชื่อมต่อกับทำนองรับของลูกคู่ได้อย่างสนิท และใช้การกระซอกหางเสียงลงเสียงต่ำและวูบหายไปทันที

ประโยคที่ 5

บทเห่								
ทำนอง	-----							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	-อ้ออ้ออ้อ	อ้ออ้อ - โห้	อ้ออ้ออ้อ	เฮ	-อ้ออ้ออ้อ	อ้ออ้อ -เฮ
ทำนองลูกคู่		--- รั	-- รัคึด	คึดรั- มี่	-- มี่รัคึด	--- รั	-- รัคึด	คึดรั- รั

ประโยคที่ 5 ห้องแรกเป็นการเว้นช่องว่างอันเนื่องมาจากการทำประโยคที่ผ่านมามีการหยุดของเสียงเห่ทันทีโดยไม่มีหางเสียงในแบบปกติ ในห้องถัดไปจนจบประโยคนี้ เป็นทำนองที่ลูกคู่จะใช้ ล้อ กันกับต้นเสียง ซึ่งมีทำนองเหมือนกันกับประโยคที่ 4 ทุกประการ

ประโยคที่ 6

บทเห่		เจ้า	อ้อ- อ้ออ้อ	อ้ออะอ้อ-เฮ้ย	หี	ก็	อ้ออ้อ	อ้ออ้ออ้อ-พาย
ทำนอง		--- คึด	- ล - รัมี	รัคึดรั- รั	--- [ซ]	--- คึด	- ล - รั มี	รัคึดรั- รั
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	-----							

ประโยคที่ 6 เป็นการเริ่มต้นทำนองวรรคใหม่ มีเสียงหลักคือ คึด รั คึด และ รั ตามลำดับ บทเห่มีคำว่า “เจ้าเอ๋ยก็พาย” ครูสมชาย ออกเสียงในคำแรกโดยให้กระชับ ใสเสียงเอื้อนคำว่า “อ้ออ้ออ้ออะอ้อ” ก่อนโหนเสียงไปที่คำว่า “เฮ้ย” โยงไปจบทางเสียงที่เสียงนาสิก ในระดับเสียง ซ้อย่างอ่อนหวานและเริ่มช่วงทำนองต่อไปในคำว่า “ก็” ประกอบการครั้นเอื้อนในคำคอเสียง “อ้อ” และกระตุกเสียงลงมา ก่อนจะขึ้นไปในระดับเสียงเดิมพร้อมกับเปล่งคำว่า “พาย” และลากคำนี้ยาวส่งไปที่ประโยคถัดไปอีกถึง 4 ห้อง ลากเสียงลงและวูบหายไปทันที

ประโยคที่ 7

บทเห่								
ทำนอง	-----	-----	-----	-----				
บทเห่ลูกคู่					พื	ก็	พาย	
ทำนองลูกคู่					--- คึด	- ล - คึด	- ล - รั	-----

ประโยคที่ 7 ห้องที่ 1 - 4 เป็นหางเสียงคำว่า “พาย” ซึ่งลากยาวโดยต้นเสียงมาจากประโยคที่ 6 การกระซอกหางเสียงลงเสียงต่ำและวูบหายไปทันทีให้ห้องที่ 4 ก่อนที่ ลูกคู่จะรับในห้องที่ 5-8 มีเสียงหลักในช่วงหลังนี้คือ เสียง ค และ รั แต่ทำนองได้รับการปรับปรุงไปตามบทเห่เพื่อการออกเสียงคำได้ตรงตามสำเนียงไม่เพี้ยน

ประโยคที่ 8

บทเห่		พาย	อือ	อืออืออืออืออือ	หือ	พาย	อือ	อืออืออือ ลง
ทำนอง		--- รั	--- รั	คัลคัลรั-รั	--- [ซึ]	--- รั	--- รั	คัลคัลรั-รั
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 8 เป็นบทเห่ของต้นเสียง เป็นการขึ้นต้นช่วงของทำนองใหม่ สามารถแบ่งทำนองออกเป็น 2 ช่วงคือ คือห้องที่ 1-4 และ 5-8 ในแต่ละช่วงมีเสียงหลักแท้จริงคือ

ช่วงที่ 1	----	--- รั	--- รั	--- ซึ
-----------	------	--------	--------	--------

ช่วงที่ 2	----	--- รั	--- รั	--- รั
-----------	------	--------	--------	--------

จากการสังเกตพบว่า ทำนองหลักมีการเปลี่ยนแปลงเพียง 1 เสียงเท่านั้น คือในห้องสุดท้าย ช่วงแรกของประโยคเสียงสุดท้ายจะขึ้นไปที่เสียง ซึ แต่ช่วงหลังของประโยค เสียงสุดท้ายจะลงไปที่เสียง มั และพบว่ากระสวนจังหวะของทั้ง 2 ช่วงคล้ายคลึงกัน

ครูสมชาย ออกเสียงคำว่า “พาย” อย่างเน้นย้ำ พร้อมกับการเอื้อนเสียง “อือ” ในลำคอ ไปจนเปล่งเสียงคำว่า “เอ๋ย” มีเสียงกระทบในคำนี้ 1 ครั้ง และโหนเสียงจากเสียง รั ไปเสียง ซึ โดยใช้เสียงนาสิก ในช่วงที่ 2 ห้องที่ 5-8 ครูสมชาย ออกเสียงคำว่า “พาย” เช่นเดียวกับช่วงที่ 1 พร้อมกับการเอื้อนเสียง “อือ” ไปจนเปล่งเสียงคำว่า “ลง” และม้วนเสียงลงต่ำจนลงและวูบหายไป

ประโยคที่ 9

บทเห่					โ	- ละ - เห่		- อื่อ - เฮ
ทำนอง					--- ุ้	- ุ้ - คั	----	- ุ้ - ุ้
บทเห่ลูกคู่	พาย	- ลง	- ใ้- เต็ม	พาย				
ทำนองลูกคู่	--- ุ้	--- ุ้	- คั - คั	--- ุ้				

ประโยคที่ 9 ห้องที่ 1-4 เป็นทำนองรับของลูกคู่ ทำนองหลักของช่วงนี้ตกเสียง ุ้ ทุกห้อง ส่วนห้องที่ 4-8 เป็นการทำนองส่วนของต้นเสียง ที่จะเป็ฝ่ายตั้งกระทู้เพื่อตอบในประโยคต่อไป มีเสียงหลักในส่วนนี้คือ ุ้

ห้องที่ 4-8 เป็นทำนองของต้นเสียง มีการใช้น้้นคำว่า “โละ” จะตรงกับระดับเสียง ุ้ อย่างหนักแน่นมาก และหยุดทันทีชั่วขณะ จากนั้นได้ลดการน้้นลงโดยทำนองจะลดระดับเสียงมาที่เสียง คั ซึ่งเข้ากับคำว่า “เห่” ส่งผ่านมาเอื้อนในคำว่า “อื่อ” ไปด้วยความละเอียด และลงท้ายประโยค ด้วยการน้้นคำว่า “เฮ” อย่างเข้มแข็งและวูบหายไปทันที

ประโยคที่ 10

บทเห่						โ	สะโ	หี-เห่
ทำนอง						--- ุ้	-- มั	- ุ้ - คั
บทเห่ลูกคู่	โ	- เห่ - เฮ	เฮ	เฮ				
ทำนองลูกคู่	--- ุ้	- คั - ุ้	--- ุ้	--- ุ้	----			

ประโยคที่ 10 ห้องที่ 1-5 เป็นช่วงของทำนองลูกคู่ ที่รับมาจากต้นเสียงในประโยคที่ 9 โดยเสียงหลักจะอยู่ที่เสียง ุ้ บทเห่ใช้เพียงคำร้องว่า “โ” “เห่” และ “เฮ” เท่านั้น ในเสียงแรกเป็นเสียงร้องกึ่งตะโกนให้เข้าจังหวะ โดยเทียบเสียงได้ประมาณเสียง ุ้ และทำนองลดระดับมาที่เสียง คั ซึ่งเข้าได้ดีกับคำว่า “เห่” และจบลงที่เสียง ุ้ ซึ่งตรงกับบทเห่ว่า “เฮ” เป็นจังหวะถึง 3 ครั้ง

ใน 3 ห้องสุดท้ายของประโยค เป็นช่วงทำนองของต้นเสียง โดยจะขึ้นวรรคของทำนองใหม่เสียงหลักช่วงนี้คือ ุ้ ุ้ และ คั ตรงกับบทเห่ว่า “โเห่” มีการใส่ทำนองเอื้อนกระทบบคำว่าเพื่อเชื่อมคำทั้ง 2 ไว้ตรงกลางก่อนที่จะส่งไปออกเสียงคำว่า “เห่” อย่างน้้นย้า

ประโยคที่ 11

บทเห่		มา	อือ	อืออืออืออือ ลา				
ทำนอง	-----	--- รั	- รั- รั	คัลคัลรั-รั	-----			
บทเห่ลูกคู่						โอ- เห่	- มา	ลา
ทำนองลูกคู่						- คี่- ล	--- คี่	--- คี่

ประโยคที่ 11 ห้องที่ 1- 4 เป็นทำนองแห่งของต้นเสียง ซึ่งต่อมาจากประโยคที่ 10 ขึ้นเสียง รั เป็นหลักประกอบบทเห่ที่ว่า “มาลา” ระหว่างคำมีการเอื้อนเสียง “อือ” อย่างละเอียดประกอบด้วย ในพยางค์สุดท้าย

ในห้องที่ 5 – 8 เป็นส่วนของลูกคู่ที่จะได้รับต่อจากต้นเสียง มีเสียงหลักเท่านั้นในทำนองนี้ คือ เสียง ซ้ คี่ รั รั ทุกเสียงตกอยู่ที่ท้ายห้องของทุกห้อง บทเห่เป็นการล้อกับต้นเสียงในประโยคที่ 10 คาบเกี่ยวประโยคที่ 11 ว่า “โอเห่มาลา” ในคำว่า “โอ” ออกเสียง คี่ เต็มเสียง ส่วนพยางค์อื่นนั้น ไม่มีการตกแต่งทำนองให้เข้ากับบทเห่ เนื่องจากเป็นคำที่สามารถออกเสียงได้ตรงกับทำนองอยู่แล้ว

ประโยคที่ 12

บทเห่						โอ	สะโอ	- หี่ - เห่
ทำนอง						--- รั	-- มีรั	- ซ้- คี่
บทเห่ลูกคู่	โอ	เห่	มา	ลา				
ทำนองลูกคู่	--- คี่	--- ล	--- คี่	--- คี่	-----			

ประโยคที่ 12 ห้องที่ 1 – 4 เป็นทำนองแห่งของลูกคู่ ต่อจากประโยคที่ 11 เป็นทำนองเดียวกันกับ 4 ห้องสุดท้ายของประโยคที่ 11 แต่แตกต่างกันตรงห้องที่ 1 – 2 มีการยืดทำนองออกให้ลงท้ายจังหวะของแต่ละห้องแทน และเว้นว่าง 1 ห้อง และส่งต่อไปให้ต้นเสียงเห่ต่อในห้องที่ 6 – 8 ซึ่งมีเสียงหลักคือ รั รั และ คี่ ทำนองในส่วนนี้จะเหมือนกับ ห้องที่ 6- 8 ในประโยคที่ 10 ทุกประการ

ประโยคที่ 13

บทเห่		เจ้า	อ้อ	อ้อ - คะ				
ทำนอง	-----	--- คี	--- ล	- คี - รีมี่	-----			
บทเห่ลูกคู่						โอ-เห่	เจ้า	คะ
ทำนองลูกคู่						- รีมี่ - คี	--- ล	--- รีมี่

ประโยคที่ 13 ห้องที่ 1-4 เป็นทำนองแห่งของต้นเสียง ต่อจากประโยคที่ 12 มีทำนองหลักในเสียง รี และ ฟี เท่านั้น เป็นส่วนต่อของห้องที่ 4- 8 ในประโยคที่ 12 ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับประโยคที่ 10 – 11 และเปลี่ยนคำในบทเห่จาก “มาลา” เป็นคำว่า “เจ้าคะ” ทำนองจึงต้องขึ้นระดับเสียงไปตกที่เสียง มี พยางค์แรกของช่วงนี้คือ คำว่า “เจ้า” ได้ขึ้นเสียง คี และค่อยๆ โหนเสียงจากเสียง ล ลงมาที่เสียง มี อย่างอ่อนโยนผนวกกับทำนองเอื้อนคำว่า “อ้อ” รวมกัน และจบลงที่คำว่า “คะ” อย่างสั้นกระชับ

ช่วงห้องที่ 5- 8 เป็นส่วนรับของลูกคู่ ซึ่งล้อกับบทเห่ของต้นเสียงเพียงแต่ยึดกระสวนจังหวะให้ทำนองลงกับจังหวะตกหลักท้ายห้องของแต่ละห้อง

ประโยคที่ 14

บทเห่						ศรี	ชะอ้อ	ไชย
ทำนอง						--- ซี่	--- ลี่ซี่	--- มี
บทเห่ลูกคู่		- มา - ละ	ไช	โย				
ทำนองลูกคู่	-----	- รีมี่ - มี	--- รีมี่	--- รีมี่	-----			

ประโยคที่ 14 ห้องที่ 1 – 4 เป็นทำนองแห่งของลูกคู่ ซึ่งต่อจากประโยคที่ 13 มีเสียงหลักคือเสียง มี รีมี่ และ รีมี่ ตรงกับบทเห่ที่ว่า “มาละไชโย” สามารถออกเสียงตรงกับทำนองทุกคำได้อย่างชัดเจนโดยไม่ต้องปรับปรุงทำนอง

ในห้องที่ 5 – 8 เป็นส่วนของต้นเสียง ที่เริ่มต้นช่วงทำนองใหม่อีกช่วงหนึ่งซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายของทำนองสะวะเห่ มีเสียงหลักคือเสียง ซี่ และ มี มีทำนองตกแต่งกระทบเสียง และลงมาเน้นคำอย่างเข้มแข็งว่า “ไชย” ซึ่งมีหางเสียงต่อในประโยคที่ 15 อย่างอ่อนหวานมากเป็นพิเศษ

ประโยคที่ 15

บทเห่	หืออือ	อืออือ - อือ	อะอือ แก้ว		พ่อ	อือ - อือ	อือ	ฮืออืออืออือ เอ๊ย
ทำนอง	-- ชม	ริค-- ริ	มิริ -- ชมมิ	ริ -- คัล	--- คิ	- ล - คิ	--- ริ	คัลคิริ - ริ
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 16

บทเห่					หือ			
ทำนอง	----	----	----	----	----[ซึ]	----	----	----
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 15 เป็นทำนองเห่ของต้นเสียงต่อจากประโยคที่ 14 มีเสียงหลักในประโยคนี้ คือ เสียง มั คิ และเสียง ริ ตรงกับบทเห่ที่ว่า “แก้วพ่อเอ๊ย” ในห้องที่ 1- 3 เป็นทำนองเอื้อนที่เป็นหางเสียงเชื่อมต่อมาจากประโยคที่ 14 ใช้คำเอื้อนว่า “อือ” มีการใช้เสียงกระทบในการเชื่อมเสียงไปที่คำว่า “แก้ว” ซึ่งลงที่เสียง มั และโหนเสียงลดระดับมาอย่างอ่อนช้อยโดยเส้นเสียงเสมือนลักษณะท้องช้าง และต่อด้วยคำว่า “พ่อ” แล้วจึงโยงหางเสียงเอื้อนด้วยเสียง “อือ” มีการกระทบและเอื้อนอย่างละเอียดจนไปจบลงที่คำว่า “เอ๊ย” ซึ่งลากหางเสียงนาสิกขึ้นไปอีก 1 เสียงที่เสียง ซึ ยาวถึงประโยคที่ 16 ห้องที่ 5 ด้วยความอ่อนโยนและจากเสียงหายไปอย่างแผ่วเบาเป็นอย่างมากและหยุดหายไปรอจังหวะให้ลูกคู่เข้ามาสวมในช่วงประโยคสุดท้าย

ประโยคที่ 17

บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	ไชย	อือ	ฮืออือ แก้ว	อือ	พ่อ	อือ - ฮือ	ฮืออืออืออือ ฮา	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- ริ	--- มิ	ริ คิ - คิ	--- ล	--- คิ	- ล -- คิริ	คัลคิริ-ริ	--- ริ

ประโยคที่ 17 เป็นทำนองเห่ของลูกคู่ ซึ่งรับมาจากต้นเสียงในประโยคที่ 15 มีเสียงหลักในทำนองช่วงท้ายนี้คือ เสียง ริ ท คิ และ ริ ตรงกับบทเห่ที่ว่า “ไชยแก้วพ่ออา” เริ่มต้นประโยคด้วยคำว่า “ไชย” ต่อด้วยการเอื้อนขมวดหางเสียงลงมาที่เสียง คิ ตามด้วยคำว่า “แก้ว” และลดหางเสียงของคำนี้ลงและหยุด 1 ห้อง จากนั้นจึงเปล่งคำว่า “พ่อ” อย่างเต็มเสียง ตามด้วยการกระทบ

อย่างไม่กระชั้นมากนักจบช่วงเห่ด้วยคำว่า “อา” ที่เสียง มี และตามด้วยการเปล่งเสียงคำว่า “เฮ” พร้อมๆกันลากเสียงยาวเป็นครั้งสุดท้ายเพื่อแสดงการจบลงของทำนองเห่สวาทเห่

3. ความแตกต่างระหว่างการเห่เรือทางกองทัพเรือและทางกรมศิลปากร

การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารคที่พบในปัจจุบันมีอยู่ 2 ทางคือ ทางของกองทัพเรือ และทางของกรมศิลปากร ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันในรายละเอียดโดยในทางของกองทัพเรือมีผู้ที่ทำการสืบทอดหลักอยู่ 2 ท่านคือ พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง และนาวาตรีณัฐวิฑูอร่ามเกลื้อ ซึ่งมีลักษณะทำนองหลักที่เหมือนกัน แตกต่างกันที่ลีลาอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท่านเท่านั้น จึงขอยกกรณีการเห่เรือของพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง เป็นหลักในการพิจารณาความแตกต่าง ส่วนทางของกรมศิลปากร มีผู้ที่สืบทอดหลักในปัจจุบันคือ ครูสมชาย ทัฬหพร จากการวิเคราะห์พบความแตกต่างในทำนองการเห่ สามารถแบ่งเป็นหัวข้อต่างๆได้ดังต่อไปนี้

3.1 ระดับเสียง

ระดับของเสียงที่ใช้ในการเห่เรือในกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารค ทั้ง 2 ทางใช้ระดับเสียงที่มีความแตกต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือ ทางกองทัพเรือโดยพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง จะเริ่มต้นเกริ่นเห่ด้วยเสียง รั เมื่อเทียบกับขลุ่ยเพียงออ แต่ทางกรมศิลปากรโดยครูสมชาย ทัฬหพร จะเริ่มต้นด้วยเสียง คั ซึ่งต่ำกว่ากัน 1 เสียง ตลอดจนในบทเห่อื่นๆ ก็จะมีความต่างกันอยู่ 1 ระดับเสียงโดยตลอด

จากการสืบค้นการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค จากแผ่นเสียงปาโลโฟนเขียว ของห้าง ต. เง็กชวน ซึ่งได้บันทึกการเห่เรือของนายโป๊ะ เหมอำไพ และหม่อมเจริญ พาทยโกศล (ไม่ทราบปีที่บันทึก) เมื่อนำมาเทียบเสียงกับขลุ่ยเพียงออ จะพบว่า ทำนองเกริ่นเห่ เริ่มต้นเสียงแรกใกล้เคียงกับเสียง มี ซึ่งเป็นระดับเสียงที่สูงกว่าทางของกองทัพเรือในปัจจุบันอีก 1 เสียง แต่ในการเทียบระดับเสียงในครั้งนี้อย่างไม่เป็นที่แน่นอน อาจเนื่องมาจากความเร็วของเครื่องเล่นแผ่นเสียงนั้น อาจมีผลทำให้ระดับเสียงได้รับการบิดเบือนไปเล็กน้อยก็ได้

ทั้งนี้จากการสอบถามผู้เห่พบว่า ในการตั้งเสียงในการเห่ของทั้ง 2 ทางนั้น ไม่มีการกำหนดหรือกำกับระดับเสียงจากเครื่องดนตรี เพียงแต่เป็นการจดจำระดับของเสียงด้วยความรู้สึกเมื่อครั้งที่เริ่มเรียนและเกิดจากความรู้สึกถึงความเหมาะสมในการเห่หรือการฝึกซ้อม จนกลายเป็นระดับเสียง

ที่ต้นเสียงหรือพนักงานแห่หุ่นเคย ดังนั้นระดับเสียงอันเป็นเอกลักษณ์แท้จริงของแต่ละทาง ยังคงไม่สามารถระบุได้ชัดเจน

3.2 ทำนอง

ทำนองเห่เรือของทั้ง 2 ทางนั้น มีส่วนที่แตกต่างกันอยู่พอสมควร โดยสามารถอธิบายได้ตามรายละเอียดของแต่ละช่วงทำนองได้ดังต่อไปนี้

3.2.1 เกริ่นเห่

ทำนองเกริ่นเห่ มีส่วนของความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก เริ่มตั้งแต่ทำนองช่วงแรกคือ

ช่วงทำนองที่ 1

บาทที่ 1 ของบทเกริ่นเห่ ที่ว่า “ปางเสด็จประเวศด้าว ชลาลัย” ส่วนนี้ทางกองทัพเรือมีความยาว 4 ประโยค หรือ ประมาณ 32 ห้อง ส่วนทางกรมศิลปากร มีเพียง 1 ประโยคหรือ 8 ห้องเท่านั้น

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 1

บทเห่	--- ปาง					---เสด็จ	
ทำนอง	--- รั	----	----	----	----	---- รัตี	----

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 2

บทเห่	--- ประเวศ		--- ด้าว				
ทำนอง	--- รั ชรั	-- คีห	--- คีท^	----	----	----	----

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 3

บทเห่	--- ชลา	--- ลัย		อื่อ		อื่ออื่อ	อื่อ
ทำนอง	--- รั รั	--- รั	----	--- รั	----	--- คี ท	--- คี

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 4

บทเห่		เอย				หี		
ทำนอง	----	--- รั	----	----	----	--- [ซุ]	----	----

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 1

บทเห่		ปาง	เสด็จ	ประเวศ	ด้าว	ชลา	ลัษ	
ทำนอง	----	--- คิ	-- คิ ท	-- คิ คิ	ลช -- ช	-- คิ คิ	--- คิ	----

จากการสังเกตพบว่า พยางค์แรกที่เปล่งออกมาคือคำว่า “ปาง” ทางกองทัพเรือจะใช้การลากเสียงยาวและมีการครั้นด้วยลูกคอประกอบจนมีความยาวประมาณ 6 ห้อง ถึงจะเห่ต่อด้วยเข้าคำว่า “เสด็จ” ในขณะที่ทางของกรมศิลปากรมิได้มีทำนองเอื้อนหรือการลากเสียงใน

ส่วนกลางแต่อย่างใด ในประโยคที่ 2 ในห้องที่ 3 มีการใช้เสียงที่สูงมากกว่าเสียงปกติอยู่ครึ่งเสียงในคำว่า “ประเวศด้าว” ซึ่งไม่พบในทำนองของกรมศิลปากร หลังจากนั้นยังคงมีการลากเสียงยาวก่อนจะเข้าคำว่า “ชลาลัษ” ในประโยคที่ 3 และมีการเอื้อนในลำคอเพื่อลงจบในประโยคที่ 4 โดยจบทำนองเอื้อนด้วยเสียงนาสิก ซึ่งไม่พบในทางเห่เรือของกรมศิลปากร

ช่วงทำนองที่ 2

บาทที่ 2 ของบทเกริ่นเห่ ที่ว่า “ทรงรัตนพิमानไชย กิ่งแก้ว” ส่วนนี้ทางกองทัพเรือมีความยาว 3 ประโยคกับ 4 ห้อง หรือ ประมาณ 28 ห้อง ส่วนทางกรมศิลปากร มีเพียง 2 ประโยคกับ 2 ห้องหรือ 18 ห้องเท่านั้น

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 5

บทเห่	--- ทรง	--- รัต	-- ต นะ	- พิ-มาน	--- ไชย	อื้อ	อื้ออื้อ	
ทำนอง	--- มี่	--- ซุ	-- มี่ซุ	- ซุ- มี่	--- มี่	--- มี่	--- รั คิ	----

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 6

บทเห่	--- เอย				หี	--- กิ่ง	อื้อ	สะอื้อ
ทำนอง	--- รั	----	----	----	--- [ซุ]	--- คิ	--- คิ	--- มี่ รั

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 7

บทเห่	หือฮือ	ฮือ	ฮือฮือ	--- แก้ว		ฮือ	ฮือฮือ	ฮือ
ทำนอง	--- ซังริ	--- มี่	--- ริ คี่	-- ริคี่ท ^๕	----	--- ริ	--- ซังริ	--- มี่

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 8

บทเห่	ฮือฮือ	ฮือฮือฮือ		
ทำนอง	-- ริ ท	- คี่ริคี่	-----	-----

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 2

บทเห่		ทรง	รัต	ตนะ	พิมาร	ชัย		-เอ๋อ-เออ
ทำนอง	----	--- มี่	--- ฟี่	-- มี่ฟี่	-- คี่ม	--- ม	-----	-คี่-ริ

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 3

บทเห่	เฮ้อ	เออ	ฮือเออ	-ฮือ --	ฮือฮือ ฮือ	ฮือฮือ- หือ	กึ่ง	แก้ว
ทำนอง	--- ริ ^๕	--- ร	-- ซังริ	-มี่ --	ริ ท -- ท	ริ ค- [ซัง]	--- คี่	ท --- ท

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 4

บทเห่		
ทำนอง	----	----

ทำนองช่วงนี้ทางกองทัพเรือและกรมศิลปากรมีลักษณะทำนองและความยาวเท่ากันในช่วงการเห่ในบทที่ว่า “ทรงรัตนพิมานชัย” ในส่วนต่อจากนั้นจะมีทำนองเอื้อนที่แตกต่างกันโดยในทำนองของทางกองทัพเรือ จะเอื้อนเป็น 3 ช่วง ส่วนทางกรมศิลปากรจะเอื้อนเป็นชุดเดียวกันและรวมคำให้อยู่ด้วยกันแสดงได้ดังนี้คือ

ทางกองทัพเรือ	ทรงรัตนพิมานชัย	เอื้อน	กึ่ง	เอื้อน	แก้ว	เอื้อน
---------------	-----------------	--------	------	--------	------	--------

ทางกรมศิลปากร	ทรงรัตนพิมานชัย	เอื้อน	กึ่งแก้ว	เอื้อน
---------------	-----------------	--------	----------	--------

ในทางของกองทัพเรือมีการเอื้อนซึ่งคล้ายคลึงกับทำนองของทางกรมศิลปากร แต่มีการสลับช่วงของการเอื้อนที่ต่างกัน และมีการยึดทำนองการเอื้อนออกไปทำให้มีทำนองซึ่งยาวกว่ากรมศิลปากรประมาณ 10 ห้อง

ช่วงทำนองที่ 3

บาทที่ 3 ของบทเกริ่นเห่ ที่ว่า “พรั่งพร้อมพวกพลไกร แหนแห่” ส่วนนี้ทางกองทัพเรือมีความยาว 3 ประโยค กับ 4 ห้อง หรือ ประมาณ 28 ห้อง ส่วนทางกรมศิลปากร มีเพียง 2 ประโยค หรือ 16 ห้องเท่านั้น

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 8

บทเห่	อื้ออื้อ	อื้อสะอื้อ			---พรั่ง	--พร้อม	---พวก	---พล
ทำนอง	-- รั ท	- คั รั คั	----	----	-- คั ท	-- รั ฟิ	-- คั ท	-- คั

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 9

บทเห่	-- ลไกร	อื้อ	อื้อ	อื้อ	เอย			
ทำนอง	-- คั คั	--- ท	--- คั	--- รั	--- รั	----	----	----

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 10

บทเห่	หี		---แหน			หี อื้อ	อื้อ	อื้ออื้อ
ทำนอง	--- [ซั]	----	--- รั	----	----	- [ซั]- รั	--- มั	รั คั --

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 11

บทเห่	---แห่	อื้อ	อื้อ	อื้ออื้อ	อื้อ			
ทำนอง	--- ท^	--- คั	--- รั	--- คั ท	--- คั	----	----	----

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 4

บทเห่			พรั่ง	พร้อม	พวก	พล	ลไกร	อื้ออื้อ-สะอื้อ
ทำนอง	----	----	--- รั คั	--- มั รั	--- รั คั	--- รั	-- รั รั	มั รั -- รั รั

ทางกรรมศิลป์ ประโยคที่ 5

บทเห่	เฮ้อ	เออ	-- เฮ้อเออ	อ้ออ้ออ้อ	เฮ้อ- หึ	แหน	- หึ - แห่	
ทำนอง	--- ริ^	--- ริ	--- ซี่ ริ	คํ ท - คํ	ริคํ- [ซึ]	--- คํ	-[ฟั]- ท	----

ทำนองช่วงนี้ในทางกองทัพเรือและทางกรรมศิลป์มีทำนองเหมือนกันตรงบทเห่ที่ว่า “พรั่งพร้อมพวกพลไกร” แต่หลังจากนั้นมีการใช้การเอื้อนที่แตกต่างกัน ในช่วงของการเห่ คือ

ทางกองทัพเรือ	พรั่งพร้อมพวกพลไกร	เอื้อน	แหน	เอื้อน	แห่	เอื้อน
---------------	--------------------	--------	-----	--------	-----	--------

ทางกรรมศิลป์	พรั่งพร้อมพวกพลไกร	เอื้อน	แหนแห่	เอื้อน
--------------	--------------------	--------	--------	--------

โดยทางกองทัพเรือจะเอื้อนแยกออกเป็น 3 ช่วงและเว้นวรรคให้คำว่า “แหน” แยกออกจากคำว่า “แห่” โดยมีทำนองเอื้อนคั่นซึ่งแตกต่างกับทางของกรรมศิลป์ที่มีการรวบทำนองเอื้อนให้อยู่ในช่วงเดียวกัน และออกเสียงคำว่า “แหนแห่” ติดกันไปเช่นเดียวกับช่วงทำนองที่ 2

ช่วงทำนองที่ 4

บาทที่ 4 ของบทเกริ่นเห่ ที่ว่า “เรือกระบวน ดันแพรวเพริศพริ้ง พายทอง ” ส่วนนี้ทางกองทัพเรือมีความยาว 4 ประโยค หรือ ประมาณ 32 ห้อง และทางกรรมศิลป์ มี 4 ประโยคเช่นกัน

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 12

บทเห่	--- เรือ		เฮ้อ	--- กระบวน		--- ดัน	--- แพรว	อ้อ
ทำนอง	--- ซึ	----	--- คํซึ	--- มิมิ	----	--- ซึคํ	--- ซึ	--- ริ

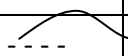

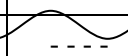
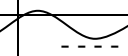
ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 13

บทเห่	อ้ออ้ออ้อ	อ้อ	--- เอย			หึ	--- เพริศ	
ทำนอง	--- คํคํ	--- ริ	--- ริ			--- [ซึ]	--- คํล	----

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 14

บทเห่	--- พริง	อื้ออื้อ	--- พาย		--- ทอง			อื้ออื้ออื้อ
ทำนอง	--- ซี่	--- คี่	--- รั	----	--- รั	----	----	- มี่ รั คี่

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 15

บทเห่	อื้อ	สะอื้อ	อื้ออื้ออื้อ	- - -เอย				
ทำนอง	--- รั	-- ซี่ รั	- มี่ รั คี่	--- คี่	----	----	----	----

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 6

บทเห่		เรือ	กระบวน	คั้น	แพรว		เออ	อื้ออื้อ
ทำนอง	----	--- รั	-- รั รั	--- คี่	-- รั มี่	--- รั	--- คี่	-- รั มี่

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 7

บทเห่	เฮ				เฮ	เฮ	-- หี่เงอ	--เออเออ
ทำนอง	--- มี่	----	----	----	--- ซี่	--- มี่	--- ซี่ มี่	--- รั คี่

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 8

บทเห่	เออเออ-เออ	- อื้อ - อื้อ	เฮ				เพริด	พริง
ทำนอง	รั มี่ - - มี่	- มี่ - รั	--- รั	----	----	----	-- คี่ ค	-- รั มี่

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 9

บทเห่	อื้อ	พาย	ทอง	อื้อ	อื้อสะอื้อ-เฮ			
ทำนอง	--- คี่	--- รั	--- รั	--- คี่	- รั มี่ รั - รั	----	----	----

ทำนองช่วงสุดท้ายนี้ทางกองทัพเรือขึ้นเสียงสูงคำว่า “เรือ” และมีการกระทบในห้องถัดไปเพื่อส่งต่อไปที่คำว่า “กระบวน” และเว้น 1 ห้อง ก่อนจะเข้าคำว่า “คั้นแพรว” และมีการเอื้อนกระทบในคอ และเติมด้วยคำว่า “เอย” และไปจบช่วงแรกที่ทางเสียงนาสิก ส่วนของกรมศิลปากรออกเสียงคำว่า “เรือกระบวนคั้นแพรว” ติดต่อกันไป และโหนเสียงขึ้นไปต่อด้วยคำว่า “เฮ” ตรงกับ

ตำแหน่งของคำว่า “เฮย” ของกองทัพเรือ จากนั้นจึงใช้คำว่า “เฮ” เอ็นต่อไป จนเข้าไปที่รรคของ บทต่อไป

ในช่วงวรรคสุดท้ายมีการออกเสียงบทเหว่า “เพริศพริงพายทอง” และทางกองทัพเรือ มีการเอ็นต่ออีกประมาณ 7 ห้องและจบการเอ็นสุดท้ายที่คำว่า “เฮย” ในขณะที่ทางกรมศิลปากรลงท้ายด้วยคำว่า “เฮ” และลากเสียงยาวจนหายไป

จากการวิเคราะห์ทำนองเกริ่นเหทำให้ทราบว่ทำนองของกองทัพเรือจะมีความยาวมากกว่า ทางของกรมศิลปากร ทั้งนี้นอกจากทำนองจะไม่เท่ากันแล้ว ยังปรากฏว่ ความเร็วในการเห่นั้นมีอัตราที่ต่างกัน โดยทางกรมศิลปากรจะมีจังหวะกระชับมากกว่าทางของกองทัพเรือ จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความยาวมีความแตกต่างกันด้วย

3.2.2 ซ้ำลวะเห

ทำนองซ้ำลวะเหของทางกองทัพเรือและกรมศิลปากร ใน 1 เที้ยวของการเห มีความยาวเท่ากันคือ 7 ประโยค หรือ 56 ห้อง นอกจากนี้จะแตกต่างกันในระดับเสียง ลีลา ซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะบุคคลแล้ว ยังมีช่วงของทำนองที่แตกต่างกันคือ

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 1

เส้า				⊙				⊙
บทเห		เห	อื่อ	อื่ออื่ออื่อ เอย		พระ		เสด็จ
ทำนอง	-----	--- มี่	--- ฟี่	มีมีมีฟี่ - ลี่	-----	--- ลี่	-----	--- รี่รี่

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 1

เส้า				⊙				⊙
บทเห		เห	อื่ออื่อ	อื่ออื่อ- เอย	หี่	พระ	อื่อ-สะอื่อ	อื่ออื่อ-เสด็จ
ทำนอง	-----	--- ฟี่	-- ซี่ ลี่	ซี่ มี - มี	--- [ซี่]	--- ซี่	- มี- ซี่มี	รี่ดี - รี่ดี

ทำนองช่วงนี้ ทางกองทัพเรือจะขึ้นด้วยเสียงที่ต่ำกว่าในคำว่า “เห” ซึ่งออกเสียงเป็นคำว่า “เฮ” และผันเสียงขึ้นไปทีเสียงในระดับสูง ใน 4 ห้องแรก ส่วนทำนองทางกรมศิลปากร จะขึ้น

ด้วยเสียงระดับสูงกว่าโดยออกเสียงคำว่า “เห” ได้อย่างชัดเจน แต่กลับผันเสียงลงมาอยู่ในระดับต่ำกว่า ซึ่งเป็นทิศทางที่สวาทกัน เป็นความแตกต่างซึ่งเห็นได้ชัดเจนของทั้ง 2 ทาง

ในส่วนของท่านองช่วงต่อไปซึ่งเป็นการล้อกันของของลูกคู่ก็จะเห่ท่านองเดียวกันกับต้นเสียงหรือพนักงานเห่ของแต่ละทางอย่างปกติ

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 3

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		โดย	ฮือ	ฮือฮือ -เออ	เออฮะเออ	ฮือฮือฮือ	เออ	แดน
ท่านอง		--- ถี่	--- ทึ	ถี่ ซึ - ซึ	-- มึ ถี่ มึ	- ฟึ มึ ร	--- มึ	- ฟึ - มึ
บทเห่ลูกคู่								
ท่านองลูกคู่	มึ ---							

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 3

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		โดย	ฮือ	ฮือฮือ-เอิง	-- หึงเอ	เออฮะเออหะเออ	-เอ๋อ เออ	-เอี้ย-แดน
ท่านอง		--- ซึ	--- ถี่	ซึ ฟึ - ฟึ	-- ซึ มึ	ริ่มริ-ซึ-คึ	-- ริ่ม	- ซึ- ริ
บทเห่ลูกคู่	ฮือ - ฮะฮือ							
ท่านองลูกคู่	ริ่ม - มึ ริ่ม							

ในประโยคที่ 3 มีส่วนที่แตกต่างกันในท่านองเอื้อนช่วงกลางในห้องที่ 3 – 7 ของทั้ง 2 ทาง คือ ทางกองทัพเรือจะเน้นการเอื้อนคำว่า “เออ” และมีการโรยเสียงจากห้องที่ 4 ไปห้องที่ 8 อย่างอ่อนช้อย แต่ทางกรมศิลปากร มีการเอื้อนที่มีเสียงเอื้อนหลายแบบเช่น “ฮือ ฮือ เอิง” ก่อนจะโรยเสียงลงมาอย่างอ่อนช้อยและละเอียด ในแบบของการขับร้องเพลงไทยปกติทั่วไป

ในส่วนประโยคที่ 5 – 6 ของทั้ง 2 ทางนั้นจะเป็นท่านองล้อกับประโยคนี้ ผู้เห่ก็จะเห่ไปตามท่านองนี้เช่นเดียวกันเพียงแต่เปลี่ยนบทเห่ไปเท่านั้น ในส่วนอื่นนั้น ไม่ปรากฏแนวท่านองที่แตกต่างกัน เพียงต่างกันที่ลีลาและวิธีการเอื้อนโดยรวมเท่านั้น ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

3.2.3 มุลเห่

ทำนองมูลเห่ ของทางกองทัพเรือและกรมศิลปากร ใน 1 เที้ยวของการเห่ มีความยาวเท่ากัน คือ 6 ประโยค กับอีก 4 ห้อง หรือ 52 ห้อง นอกจากจะแตกต่างกันในระดับเสียง ลีลา ซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะบุคคลแล้ว ยังมีช่วงของทำนองที่แตกต่างกันคือ

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 1

เส้า				◎				◎
บทเห่			เรือ	ครุฑ		ยุค	นาค	หิว
ทำนอง	----	----	--- ฟี	--- ถี่		--- ถี่	ฟี่ -- มรี	-- มรี
บทเห่ลูกคู่					--- ถี่			
ทำนองลูกคู่					หึ่ง			

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 1

เส้า				◎				◎
บทเห่	เออ	เอย	เรือ	ครุฑ		ยุค	นาค	หิว
ทำนอง	--- ซ	--- ท	--- ริ	--- ฟี่		--- ฟี่	-- ฟี่ริ	ค้ท- ค้ ท
บทเห่ลูกคู่					--- ฟี่			
ทำนองลูกคู่					หึ่ง			

ประโยคที่ 1 ของทั้ง 2 ทางมีความแตกต่างกันในตอนขึ้นต้นมูลเห่ โดยทางกองทัพเรือจะเริ่มเข้าทำนองนี้ ในห้องที่ 3 โดยเข้าบทเห่โดยทันที แต่ในทางกรมศิลปากร เฉพาะบทเห่ที่จะขึ้นต้นมูลเห่เที้ยวแรกเท่านั้น จะขึ้นด้วยการเอื้อนนำเข้า ในห้องที่ 1-2 ว่า “เออเอย” ในเสียง ซ ท ซึ่งเป็นทำนองส่งไปหาบทเห่ได้อย่างดี

ในส่วนอื่นของมูลเห่นั้น ไม่ปรากฏแนวทำนองที่แตกต่างกัน เพียงต่างกันที่ลีลาและวิธีการเอื้อน โดยรวมเท่านั้น ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

3.2.4 สระเห่ หรือ ซ้ำแลเรื่อย

ทำนองสระเห่ ของทางกองทัพเรือและกรมศิลปากร ใน 1 เที้ยวของการเห่ มีความยาวที่แตกต่างกันคือ ทางกองทัพเรือ มีความยาว 16 ประโยค หรือประมาณ 128 ห้อง ส่วนทางกรมศิลปากรมีความยาว 17 ประโยค หรือ ประมาณ 132 ห้อง นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างกันในระดับเสียง ลีลา ซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะบุคคล และมีช่วงของทำนองที่แตกต่างกันคือ

ช่วงทำนองที่ 1

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 1

บทเห่	ซ้ำ	อื้อ	อื้ออื้อ	อื้ออื้อ แลเรื่อย				
ทำนอง	-- -มื	--- มื	-- รื คื	รื มื - มื มื	-----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่						--- มื	--- มื	--- มื

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 2

บทเห่		เฮ	อื้อ	อื้อ- โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	อื้อ	อื้อ- โห้
ทำนอง		--- มื	--- ฟื	- มื - ฟื	-- ฟื มื รื	--- มื	--- ฟื	- มื - ฟื
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	-----							

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 3

บทเห่	อื้ออื้ออื้อ							
ทำนอง	-- ฟื มื รื							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	อื้อ	อื้อ- โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	อื้อ	อื้อ- โห้
ทำนองลูกคู่		--- มื	--- ฟื	- มื - ฟื	-- ฟื มื รื	--- มื	--- ฟื	- มื - ฟื

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 1

บทเห่	ซ้ำ	แล	อื้อ	อื้ออื้ออื้อเรือ				
ทำนอง	-- รั มี	--- รั	--- รั	คึดคึดรั - รั	----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่						--- รั	--- รั	--- รั

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 2

บทเห่		เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้
ทำนอง		--- รั	-- รัคึด	คึดรั-- มี	-- มีรัคึด	--- รั	-- รัคึด	คึดรั-- มี
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 3

บทเห่	-อื้ออื้ออื้อ							
ทำนอง	-- มีรัคึด							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้
ทำนองลูกคู่		--- รั	-- รัคึด	คึดรั-- มี	-- มีรัคึด	--- รั	-- รัคึด	คึดรั-- มี

ทำนองประโยคที่ 1 – 3 ของทั้ง 2 ทางมีทำนองที่คล้ายคลึงกัน มีเพียงระดับเสียง ไล่ลาเฉพาะบุคคลในการเห่ และจังหวะในการเห่ที่แตกต่างกัน โดยทางของกองทัพเรือซึ่งแสดงออกไปในทางอ่อนหวาน แต่ทางของกรมศิลปากรจะไปทางกระชับฉับไว

ช่วงทำนองที่ 2

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 4

บทเห่								
ทำนอง		เฮ	อื้อ	- อื้อ - โห้	- อื้ออื้ออื้อ	เฮ	อื้ออื้อ	อื้ออื้อ - เฮ
บทเห่ลูกคู่		--- มี	--- ฟิ	- มี - ฟิ	-- ฟิ มี รั	--- ฟิ	--- ถึ ฟิ	มี รั - มี
ทำนองลูกคู่	----							

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 5

บทเห้								
ทำนอง	----							
บทเห้ลูกคู่		เฮ	ฮือ	-ฮือ-โห้	ฮือฮือฮือ	เฮ	ฮือฮือ	ฮือฮือ-เฮ
ทำนองลูกคู่		--- มี่	--- ฟี่	- มี่ - ฟี่	-- ฟี่ มี่ รี่	--- ฟี่	--- ตี่ ฟี่	มี่ รี่ - มี่

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 4

บทเห้								
ทำนอง		เฮ	หือฮือฮือฮือ	ฮือฮือ-โห้	-ฮือฮือฮือ	เฮ	หือฮือฮือฮือ	ฮือฮือ-เฮ
บทเห้ลูกคู่	-ฮือฮือฮือ	--- รี่	-[ซ้] รี่ คัด	คี่- -- มี่	-- มี่ รี่ คี่	--- รี่	-[ซ้] รี่ คัด	คี่- -- รี่
ทำนองลูกคู่	-- มี่ รี่ คี่							

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 5

บทเห้								
ทำนอง	----							
บทเห้ลูกคู่		เฮ	-ฮือฮือฮือ	ฮือฮือ-โห้	ฮือฮือฮือ	เฮ	-ฮือฮือฮือ	ฮือฮือ-เฮ
ทำนองลูกคู่		--- รี่	-- รี่ คัด	คี่- -- มี่	-- มี่ รี่ คี่	--- รี่	-- รี่ คัด	คี่- -- รี่

ทำนองประโยคที่ 4 - 5 ของทั้ง 2 ทางมีทำนองที่คล้ายคลึงกัน มีเพียงระดับเสียง ลีลาเฉพาะบุคคลในการเห้ และจังหวะในการเห้ที่แตกต่างกัน โดยทางกองทัพเรือซึ่งแสดงออกไปในทางอ่อนหวาน แต่ทางกรมศิลปากรจะไปทางกระชับไวและมีการเติมแต่งทำนองให้มีความแตกต่างไปจากประโยคที่ 2 - 3 เล็กน้อย ในห้องที่ 3 และ 7 ของประโยคที่ 4 โดยเพิ่มเสียงนาสิกเสริมลงไปในการทำนองอื่นให้มีความแตกต่างกัน

ช่วงทำนองที่ 3

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 6

บทเห่		เจ้า	อื้ออื้อ	อื้อ - เอ๊ย	หึ	ก็	อื้ออื้อ	อื้อ-พาย
ทำนอง		--- รั	- ท - รั	- มี่ - ฟี	--- [ลิ]	--- มี่	-- รั ท	- มี่ - มี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 7

บทเห่								
ทำนอง	----	----	----	----				
บทเห่ลูกคู่					ฟี	ก็	พาย	
ทำนองลูกคู่					--- รั	- ท - รั	- ท - มี่	----

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 6

บทเห่		เจ้า	อื้อ- อื้ออื้อ	อื้ออะอื้อ-เอ๊ย	หึ	ก็	อื้ออื้อ	อื้ออื้ออื้อ-พาย
ทำนอง		--- คี่	- ล - รัมี	รัคี่รั- รั	--- [ซึ]	--- คี่	- ล - รั มี	รัคี่รั- รั
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 7

บทเห่								
ทำนอง	----	----	----	----				
บทเห่ลูกคู่					ฟี	ก็	พาย	
ทำนองลูกคู่					--- คี่	- ล - คี่	- ล - รั	----

ทำนองประโยคที่ 6-7 ของทั้ง 2 ทางมีทำนองที่คล้ายคลึงกัน มีเพียงระดับเสียง ดีลาเฉพาะ บุคคลในการเห่ และจังหวะในการเห่ที่แตกต่างกัน โดยทางของกองทัพเรือซึ่งแสดงออกไปในทาง อ่อนหวาน แต่ทางของกรมศิลปากรเริ่มพ่อนจังหวะลงให้ช้าลงและมีส่วนที่แตกต่างอย่างชัดเจนคือ

ในห้องที่ 1-4 ของประโยคที่ 7 ทั้ง 2 ทางคือ ทางกองทัพเรือจะลากเสียงยาวไป 4 ห้อง แต่ทางของ
กรมศิลปากร จะหยุดเสียงหายไปในช่วงนี้

ช่วงทำนองที่ 4

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 8

บทเห่		พาย				พาย		อื้อ- ลง
ทำนอง		--- มี่	--- ฟี่	- มี่- ฟี่	--- ลี่	--- มี่	--- ฟี่	- มี่- มี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 9

บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่	พาย	- ลง	- ใให้- เต็ม	พาย
ทำนองลูกคู่	--- มี่	--- มี่	- รี่ ท- รี่ มี่	ฟี่ มี่- - มี่

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 8

บทเห่		พาย	อื้อ	อื้ออื้ออื้ออื้ออื้อ	หึ	พาย	อื้อ	อื้ออื้ออื้อ ลง
ทำนอง		--- รี่	--- รี่	คี่ลคี่รี่ยี่	--- [ซี่]	--- รี่	--- รี่	คี่ลคี่รี่ยี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 9

บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่	พาย	- ลง	- ใให้- เต็ม	พาย
ทำนองลูกคู่	--- รี่	--- รี่	- คี่ล - คี่รี่ยี่	--- รี่

ช่วงทำนองที่ 4 นี้ มีความยาวทั้งหมด 12 ห้อง ทำนองส่วนใหญ่ของทั้ง 2 ทาง มีความคล้ายคลึงกัน มีเพียงระดับเสียง ตีลาเฉพาะบุคคลในการเห่ และจังหวะในการเห่ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ทางของกองทัพเรือจะเริ่มเร่งจังหวะขึ้นเล็กน้อย

ช่วงทำนองที่ 5

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 9

บทเห่					ไอ้	- ละ - เห่	อื้อคือ	อื้อคืออื้อเฮ
ทำนอง					--- ตี่	- ตี่ - รี่	- มี่ - มี่	รี่ปี่มี่ - มี่
บทเห่ลูกคู่	พาย	- ลง	- ให้- เต็ม	พาย				
ทำนองลูกคู่	--- มี่	--- มี่	- รี่ ท - รี่ มี่	พี่ มี่ -- มี่				

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 10

บทเห่					ไอ้	สะโอ	หี่-เห่
ทำนอง					--- มี่	-- ฟี่ มี่	- [ตี่] - รี่
บทเห่ลูกคู่	เอ้า	เห่	เฮ	เฮ	เฮ		
ทำนองลูกคู่	--- ตี่	--- รี่	--- มี่	--- มี่	--- มี่		

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 9

บทเห่					ไอ้	- ละ - เห่		- อื้อ-เฮ
ทำนอง					--- ชี่	- ชี่ - คี่	----	- รี่ - รี่
บทเห่ลูกคู่	พาย	- ลง	- ให้- เต็ม	พาย				
ทำนองลูกคู่	--- รี่	--- รี่	- คี่ - คี่	--- รี่				

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 10

บทเห่					โอ	สะโอ	หี่-เห่
ทำนอง					--- รี่	-- มี่	- ชี่ - คี่
บทเห่ลูกคู่	ไอ้	- เห่ - เฮ	เฮ	เฮ			
ทำนองลูกคู่	--- ชี่	- คี่ - รี่	--- รี่	--- รี่	----		

ทำนองช่วงที่ 5 ประกอบด้วยทำนองห้องที่ 5- 8 ของประโยคที่ 9 และห้องที่ 1- 5 ในประโยคที่ 10 รวม 9 ห้อง โดยทำนองในประโยคที่ 9 ซึ่งเป็นทำนองของต้นเสียง ไม่มีความแตกต่างกัน แต่ทำนองในประโยคที่ 10 ซึ่งเป็นทำนองของลูกคู่ มีความแตกต่างกันเล็กน้อย คือ ทางกองทัพเรือ ทุกเสียงเห่จะลงจังหวะในท้ายของห้องทุกห้อง ในขณะที่ ทางกรมศิลปากร ในห้องที่ 2 จะมีเสียง 2 เสียง ในจังหวะยกและตกของห้อง และไปเว้นว่างในห้องที่ 6 ซึ่งสามารถแสดงรูปแบบกระสวนจังหวะได้ดังนี้

ทางกองทัพเรือ	--- X	--- X	--- X	--- X	--- X
ทางกรมศิลปากร	--- X	- X- X	--- X	---X	----

ช่วงทำนองที่ 6

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 10

บทเห่						ไอ้	สะโอ	หี- เห่
ทำนอง						--- มี่	-- ฟี่ มี่	- [ลิ] - รี่
บทเห่ลูกคู่	เอ้า	เห่	เฮ	เฮ	เฮ			
ทำนองลูกคู่	--- ลี่	--- รี่	--- มี่	--- มี่	--- มี่			

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 11

บทเห่		มา	อื้อ	อื้ออื้ออื้ออื้อ				
ทำนอง	----	--- มี่	--- มี่	รึคี่รึมี่- มี่	----			
บทเห่ลูกคู่					ไอ้	เห่	มา	รา
ทำนองลูกคู่					--- มี่ฟี่	--- รี่	--- มี่	--- มี่

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 12

บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่	โอ	เห่	มา	รา
ทำนองลูกคู่	--- มี่	--- รี่	--- มี่	--- มี่

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 10

บทเห่						โอ	สะโอ	หี-เห่
ทำนอง						--- รั	-- มรั	- ฐั - คั
บทเห่ลูกคู่	ไอ	- เห่ - เฮ	เฮ	เฮ				
ทำนองลูกคู่	--- ฐั	- คั - รั	--- รั	--- รั	----			

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 11

บทเห่		มา	อื่อ	อื่ออื่ออื่ออื่อ ลา				
ทำนอง	----	--- รั	- รั - รั	คัคัคัรั-รั	----			
บทเห่ลูกคู่						โอ-เห่	- มา	ลา
ทำนองลูกคู่						- คั - ล	--- คั	--- คั

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 12

บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่	โอ	เห่	มา	ลา
ทำนองลูกคู่	--- คั	--- ล	--- คั	--- คั

ทำนองช่วงที่ 6 ประกอบด้วยทำนองห้องที่ 5- 8 ของประโยคที่ 10 ประโยคที่ 11 และห้องที่ 1- 4 ในประโยคที่ 12 รวม 16 ห้อง โดยทำนองในประโยคที่ 10 – 11 ซึ่งเป็นทำนองของต้นเสียงที่ไม่มีความแตกต่างกัน แต่แตกต่างกันที่การออกเสียงบทเห่ โดยทางกองทัพเรือ ออกเสียงคำว่า “มารา” ด้วยอักษร ร ส่วน ทางกรมศิลปากร ออกเสียง “มาลา” ด้วยอักษร ล

ทำนองห้องที่ 5-8 ในประโยคที่ 11 และ ห้องที่ 1-4 ในประโยคที่ 12 ซึ่งเป็นทำนองของลูกคู่ มีความแตกต่างกันเล็กน้อยในห้องที่ 5 คือ ทางกองทัพเรือ ทุกเสียงเห่จะลงจังหวะในท้ายของห้องทุกห้อง ในขณะที่ ทางกรมศิลปากร ห้องที่ 5 จะเว้นว่าง และจะเริ่มเข้ามาในห้องถัดไป จะมีเสียง 2 เสียง ในจังหวะยกและตกของห้อง ดังรูปแบบประสานจังหวะดังนี้

ทางกองทัพเรือ	- - - X	- - - X	- - - X	- - - X
ทางกรมศิลปากร	----	- X- X	- - - X	- - - X

ช่วงทำนองที่ 7

ทางกองทัพเรือ ทางประโยคที่ 12

บทเห่						โ	อะโ	หี-เห่
ทำนอง						--- ม	-- ฟ ม	- [ล] - ร
บทเห่ลูกคู่	โ	เห่	มา	รา				
ทำนองลูกคู่	--- ม	--- ร	--- ม	--- ม	----			

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 13

บทเห่		เจ้า	ลือ อือคะ					
ทำนอง	----	--- ร	--- ท	- ร - ม ฟ	----			
บทเห่ลูกคู่					โ	เห่	เจ้า	คะ
ทำนองลูกคู่					--- ม ฟ	--- ร	--- ท	--- ฟ

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 14

บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่		- มา - ระ	ไซ	โย
ทำนองลูกคู่	----	- ม - ฟ	--- ม	--- ม

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 12

บทเห่						โ	อะโ	- หี - เห่
ทำนอง						--- ร	-- ม ร	- ซ - ค
บทเห่ลูกคู่	โ	เห่	มา	ลา				
ทำนองลูกคู่	--- ค	--- ล	--- ค	--- ค	----			

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 13

บทเห่		เจ้า	อื้อ	อื้อ - คะ				
ทำนอง	-----	--- คื	--- ล	- คื - รีม	-----			
บทเห่ลูกคู่						โอ-เห่	เจ้า	กะ
ทำนองลูกคู่						- รี้ - คื	--- ล	--- มี่

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 14

บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่		- มา - ละ	ไซ	โย
ทำนองลูกคู่	-----	- รี้ - มี่	--- รี้	--- รี้

ทำนองช่วงที่ 7 ประกอบด้วยทำนองห้องที่ 5-8 ของประโยคที่ 12 ประโยคที่ 13 และห้องที่ 1-4 ในประโยคที่ 14 รวม 16 ห้อง โดยทำนองในช่วงนี้ไม่มีความแตกต่างในตัวของทำนองเท่าใดนักมีเพียงลีลาการเห่และระดับเสียงที่แตกต่างกันบ้าง

ช่วงทำนองที่ 8

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 14

บทเห่						ศรี	อะลื้อ	ไชย
ทำนอง						--- ลี้	--- ทำ ลี้	--- มี่
บทเห่ลูกคู่		- มา - ละ	ไซ	โย				
ทำนองลูกคู่	-----	- มี่ - ฟี่	--- มี่	--- มี่	-----			

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 15

บทเห่	สะอื้อ	หึ่งเงอ-เฮ้อ	อื้ออื้อ-แก้ว		พ้อ	อื้ออื้อ	อื้ออื้ออื้อ อื้อ	- หี่ - -
ทำนอง	-- ฟี่ มี่	[ลี้] มี่ - ฟี่	มี่ รี้ -- รี้	-----	--- รี้ คื	--- รี้ มี่	รี้ มี่ รี้ - รี้ ฟี่	- [ซึ] - -
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 14

บทเห่						ศรี	สะอื่อ	ไชย
ทำนอง						--- ช้	--- ล้ช้	--- ม้
บทเห่ลูกคู่		- มา - ละ	ไช	โย				
ทำนองลูกคู่	----	- รั - ม้	--- รั	--- รั	----			

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 15

บทเห่	หือื่อ	อือื่อ - อือ	สะอื่อ แก้ว		พ่อ	อือ - อือ	อือ	อืออืออืออือ
ทำนอง	-- ชม	รัค-- รั	ม้รั -- ชม้	รั -- คัล	--- ค้	- ล - ค้	--- รั	คัลค้รั - รั
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 16

บทเห่					หือ			
ทำนอง	----	----	----	----	--- [ช้]	----	----	----
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ทำนองช่วงที่ 8 ทางกองทัพเรือประกอบด้วยทำนองห้องที่ 5- 8 ของประโยคที่ 14 และ ในประโยคที่ 15 ส่วนทางกรมศิลปากรจะมีความยาวมากกว่าคอประกอบด้วย ทำนองห้องที่ 5- 8 ของประโยคที่ 14 ประโยคที่ 15 และ ในประโยคที่ 16 ในส่วนของทำนองปกติมีการเคลื่อนที่ของทำนองที่แตกต่างกันเล็กน้อย แต่ในห้องสุดท้ายของทางกองทัพเรือ จะทอดเสียงสั้นเพียง 1 ห้องเท่านั้น ในขณะที่ทางกรมศิลปากร ยืดเสียงห้องสุดท้ายของบทเห่ออกไปอีกถึง 6 ห้องและเว้นว่างหายไปอีกประมาณ 3 ห้อง ก่อนจะเข้าช่วงสุดท้ายซึ่งเป็นบทรับของลูกคู่

ช่วงทำนองที่ 9

ทางกองทัพเรือ ประโยคที่ 16

บทเห่								
ทำนอง								
บทहेลลลลล	ไชย	ฮือ	ฮือฮือ-แก้ว		พ่อ	-ฮือ ฮือ	- ฮือ - ฮา	เฮ
ทำนองลลลล	--- มี่	--- ฟี่	มี รี่ - ท	---	--- รี่	- ท - รี่	- ท - มี	--- มี

ทางกรมศิลปากร ประโยคที่ 17

บทเห่								
ทำนอง								
บทहेลลลล	ไชย	ฮือ	ฮือฮือ แก้ว	ฮือ	พ่อ	ฮือ - ฮือ	ฮือฮือฮือฮือ ฮา	เฮ
ทำนองลลลล	--- รี่	--- มี	รี่ คี่ - คี่	--- ล	--- คี่	- ล -- คี่รี่	คี่ลคี่รี่-รี่	--- รี่

ในประโยคสุดท้ายของทั้ง 2 ทางเป็นการเห่ที่มีทำนองเหมือนกัน แต่มีลีลาเฉพาะที่แตกต่าง
กันไปตามแต่ละทางเท่านั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการศึกษากลวิธีพิเศษและลักษณะการดำเนินทำนองการเหวือในกระบวนพหูพยาตรา
 ชลมารค ทางกองทัพเรือและทางกรมศิลปากร พบประเด็นที่น่าสนใจที่สามารถสรุปอภิปราย
 ในรายละเอียดของการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

1. ทำนองการเหวือทางกองทัพเรือ จะมีความยาวและซ้ำกว่าทำนองเหวือทางกรมศิลปากร
 ทั้งนี้จากการสังเกตพบสาเหตุมาจาก ลักษณะของการเอื้อนการดำเนินทำนองมีความแตกต่างกัน คือ
 การเอื้อนในการเหวือทางกองทัพเรือ มีเสียงในการใช้การเอื้อนหลักคือ เสียง อือ อึม เออ เอ่อ
 เอื้อ เอย พบการเอื้อนในเสียงที่เป็นอักษร ห หรือ ฮ เช่น อือ อือ หี น้อยมาก แต่ให้ความสำคัญ
 กับการใช้เสียงในลำคอ เสียงนาสิก และลูกคอครั้น การออกเสียงเอื้อนเป็นพยางค์ด้วยความชัดเจน
 เป็นระเบียบ ส่วนการเอื้อนในการเหวือทางกรมศิลปากร นั้น มีเสียงหลักในการออกเสียงคือ เสียง
 เออ อือ เอง เยย เออ เอย เสอ เฮย หี ฮี อือ อือ ครอบคลุมเสียงตามแบบอย่างหลักการขับร้องเพลง
 ไทยตามปกติ มีการให้ความสำคัญกับการเอื้อนแต่ละช่วงมาก โดยจะเอื้อนด้วยความละเอียด
 ชัดเจน มีการโยงเสียง โปรยเสียง กระทบ ครั้น จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ทำนองมีความยาวและ
 ความเร็วที่แตกต่างกัน

2. กลวิธีพิเศษในการเหวือทางกองทัพเรือ ที่พบมากและถือเป็นลักษณะพิเศษคือ การครั้น
 ด้วยลูกคอ ซึ่งพบกลวิธีพิเศษนี้มากในการขับ เหวือ หรือศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งมีลักษณะคล้าย
 กลวิธีพิเศษ การ Vibrato ในการขับร้องของตะวันตก โดยพนักงานเหวือหรือต้นเสียงจะเสริมเติมลง
 ไปในทำนองในส่วนที่มีการลากเสียงยาว หรือทุกช่วงที่มีโอกาสอยู่เป็นระยะ อีกส่วนหนึ่งคือกลวิธี
 การกระซอกหางเสียงท้ายประโยคหรือ ทำนองให้ม้วนลงต่ำ และหายวูบไปในทันที เป็นลักษณะ
 พิเศษที่พบมากในทางกองทัพเรือ ส่วนของกรมศิลปากรก็พบว่าได้ใช้กลวิธีพิเศษที่พบในการเหวือ
 ทางกองทัพเรือทั้งหมด ยกเว้นการครั้นด้วยลูกคอ ผนวกกับกลวิธีพิเศษในการขับร้องเพลงไทยอย่าง
 เดิมรูปแบบ

3. การสำแดงอารมณ์ในการเหวือของแต่ละทางคล้ายคลึงกันคือมี การหยุด เว้น ในบางช่วง
 บางตอนเพื่อเน้นความสำคัญของบทเหวือ การเน้นพยางค์แรกของการเปล่งเสียง การโยง ลากเสียง
 ด้วยความอ่อนโยนไปตามบทเหวือ การออกเสียงไปตามอารมณ์ของคำในบทเหวือ การทำให้เสียงมี
 ความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง มีการแบ่งอารมณ์ของการเหวือให้แตกต่างกันไปตามหน้าที่ของแต่ละ
 ทำนอง จะมีความแตกต่างกันไปบ้างตามองค์ประกอบกันไปตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

4. จากการวิเคราะห์จะเห็นถึงความแตกต่างในทำนองและลีลาของทั้ง 2 ทาง โดยผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบจาก แผ่นคลังบันทึกเสียงการเห่เรือของนายโป๊ะ เหมอำไพ (ไม่ทราบปีที่บันทึกเสียง) จะพบว่ามีการทำนองที่แตกต่างกันกับทั้ง 2 ทางในปัจจุบันอีก แต่เน้นการเห่เรือที่สนุกสนานและกระชับจนให้ความรู้สึกคล้ายเพลงพื้นบ้าน เมื่อพิจารณาจะพบว่าส่วนใหญ่ใช้กลวิธีพิเศษ และลีลาที่คล้ายคลึงกันกับทางของกองทัพเรือในปัจจุบัน ดังนั้นเหตุแห่งความแตกต่างกันของทำนองและลีลาของกองทัพเรือและกรมศิลปากร ซึ่งนับได้ว่าสืบสายมาจากพันจ่าเอกเขียว สุขภูมิ ทั้ง 2 ทางนั้น น่าจะมาจากกรณีที่ศิลปินของกรมศิลปากร มีความชำนาญในเชิงหลักการของคีตศิลป์ไทยและมีประสบการณ์ในการบรรเลงขับร้องเพลงไทยมากจึงเป็นไปได้ที่จะมีการปรับปรุงทำนอง และใส่กลวิธีพิเศษให้มีลีลาออกไปทางที่นุ่มนวล อ่อนหวาน ไพเราะ เป็นจุดแตกต่างจากทางกองทัพเรือที่มีลีลาเข้มแข็งอันเนื่องมาจากภาระหน้าที่ในการต้องใช้การเห่เรือ ในการให้จังหวะการพายที่พร้อมเพรียงกัน ผนวกกับความเข้มแข็งในแบบของทหารอยู่แล้ว จึงทำให้ลีลาการเห่เรือเป็นดังเช่นที่ได้ยินกันในปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเห่เรือและดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้ 4 ประเด็นคือ ศึกษาประวัติการเห่เรือและดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ศึกษาระเบียบ วิธีการขนบประเพณีและความเชื่อ ของการเห่เรือและดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค วิเคราะห์ คีตลักษณ์และลีลาการเห่เรือ ทางกองทัพเรือ และทางกรมศิลปากร ศึกษากระบวนการสืบทอด การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ได้ผลสรุปดังต่อไปนี้

ประวัติการเห่เรือและดนตรีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

การเห่เรือ มี 2 ประเภทคือ การเห่เรือเล่น และเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค มีวัตถุประสงค์เพื่อให้จังหวะในการพายที่พร้อมเพรียง และผ่อนคลายอิริยาบถในการพายของฝีพาย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารคนี้ น่าจะมาจากประเพณีของประเทศอินเดีย ใช้เมื่อพระมหाराชาเจ้าเมืองพาราณสี ประทับในเรือข้ามแม่น้ำคงคา โดยต้นบทจะชักบทเป็นภาษาสันสกฤตขึ้นต้นด้วยคำว่า “โอม รามะ” และกล่าวไปจนจบบท ฝีพายจะรับพร้อมกันว่า “เยอว” นานวันจึงกลายเป็น “เหยอวเยอว” อย่างทุกวันนี้

บทเห่เรือที่นิยมนำมาเป็นปฐมบทแห่งการเห่เรือเป็นบทพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ที่ชื่อว่า “บทเห่ชมกระบวนเรือ” ซึ่งพระนิพนธ์ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ได้เริ่มนำมาใช้ในกระบวนพยุหยาตราชลมารคในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ และมีการประพันธ์กาพย์เห่เรือเพิ่มเติมขึ้นสำหรับใช้เฉพาะกาลอยู่ตลอดมา

ทางในการเห่เรือในปัจจุบัน มี 2 ทางคือ ทางกองทัพเรือและทางกรมศิลปากร โดยในส่วน ของทางกองทัพเรือ มีต้นแบบมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดย หลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอห์น สุนทรเทศ) เป็นต้นแบบ แต่ลูกศิษย์ของ หลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอห์น สุนทรเทศ) คือ เรือเอกผัด ชูดิชลามาศ มิได้เป็นพนักงานเห่ ในสายกองทัพเรือ ผู้ที่สืบทอด ต่อมาคือ รองอำมาตย์ตรีไ้ปะ เหมอำไพ

เรือเอกผัด ได้ถ่ายทอดทางเหเรือให้ พันจ่าเอกเขียว สุขภูมิ ภายหลังได้เป็นพนักงานเหเรือ อยู่หลายครั้ง มีผู้สืบทอดต่อมาคือ พลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นศิลปิน แห่งชาติสาขาคีตศิลป์ไทย ปีพุทธศักราช 2543 ทำหน้าที่เหเรือในกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารค ยาวนานที่สุดที่มีบันทึกไว้คือ ตั้งแต่ พุทธศักราช 2525 - พุทธศักราช 2546 จนกระทั่งปัจจุบัน นาวาตรีนัฐวัฏ อร่ามเกลือ หัวหน้ากองเรือพระราชพิธี ได้ทำหน้าที่พนักงานเหเรือ คนล่าสุด ในการแสดงกระบวนเรือพระราชพิธี ฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ในปีพุทธศักราช 2549

ส่วนของทางกรมศิลปากรนั้น มีต้นแบบคือ หลวงเสียงเสนาะกรรม (พัน มุกตวาทย์) ศิลปินของกรมศิลปากร ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันกับ หลวงเสียงเสนาะกรรม (จอห์น สุนทรเทศ) โดยได้ถ่ายทอดไว้ให้ครูเหนียว คุริยพันธุ์ หลังจากนั้นมิได้สืบทอดให้ใครจึง ขาดช่วงไป ภายหลังนายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร ได้เชิญพันจ่าเอกเขียว สุขภูมิ มาถ่ายทอดทางเหเรือให้กับครูประเวท กุมุท และครูเสรี หวังในธรรม และได้ถ่ายทอดต่อมาจนถึง ครูแจ้ง คล้ายสีทอง ครูลอย รัตนทัศนีย์ และครูสมชาย ทับพร จนในปัจจุบัน ครูสมชาย ทำหน้าที่ เผยแพร่การเหเรือของกรมศิลปากร

ดนตรีที่ใช้ประกอบในกระบวนพยุหยาตราชลมารคมีด้วยกัน 2 ประเภทคือ ดนตรีที่ใช้ เป็นสัญญาณในกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารค ประกอบด้วย กรับพวง ใช้ให้สัญญาณต่างๆในเรือ พระที่นั่ง เสาใช้ให้จังหวะในการพายในเรือต่างๆที่มีใช้เรือพระที่นั่ง และแตรฝรั่ง เป็นเครื่อง ดนตรีให้สัญญาณในเรือต่างๆ ที่มีใช้เรือพระที่นั่ง

ส่วนประเภทที่ 2 คือ ดนตรีพระราชพิธีในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ประกอบไปด้วย วงเครื่องประโคมแตรสังข์มโหรีทีก มีเครื่องดนตรีคือ กลองมโหรีทีก, แตร 1 แตร, แตรรอง 2 แตร, แตรฝรั่ง 10 แตร และ กลองชนะอย่างละ 10 ใบ ซึ่งจะกระจายอยู่ในเรือต่างๆในกระบวน พยุหยาตราชลมารค อีกวงหนึ่งคือ วงกลองแขกปี่ชวา ประกอบด้วย กลองแขก 1 คู่ ปี่ชวา 1 เล้า และโหม่ง 1 ใบ มีทั้งหมด 4 วง โดยมาจากกองการสังคีต 2 วงทำหน้าที่บรรเลงเพลงสรรหม่าไทย อยู่ในเรือกลองนอก(อี่เหล็ก) และเรือกลองใน(แดงโม) ส่วนอีก 2 วง มาจากสำนักพระราชวัง อยู่ใน เรือรูปสัตว์ต่างๆ อีก 2 ลำ และจะบรรเลงเพลงประเภท 2 ชั้นเช่น เพลงถอนสมอ เพลงบังใบ เพลงลมพัดชายเขา เพื่อเป็นการประโคมไปตลอดในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

ระเบียบ วิธีการ ขนบประเพณีและความเชื่อ ของการแห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

การแห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค มีรูปแบบในการแห่อยู่ 4 แบบคือ

1. เกริ่นเห่ (เกริ่นโคลง)

ในบทนี้พนักงานเห่จะเป็นคนเห่คนเดียวไม่มีลูกคู่รับ โดยจะเริ่มชักบทเกริ่นเห่เมื่อได้รับสัญญาณจากนายเรือพระที่นั่ง เรือพระที่นั่งเริ่มออกจากท่าเรือจนกระทั่งลอยลำไปอยู่กลางแม่น้ำซึ่งกระบวนเรือลอยลำรออยู่เรียบร้อย

2. ซ้ำลวะเห่

ซ้ำลวะเห่ เป็นทำนองเห่ซ้ำ จะใช้เมื่อกระบวนเรือเริ่มเคลื่อนไปในช่วงแรก ซึ่งยังไม่สามารถทำให้ความเร็วในการพายได้มากนัก จะมีลูกคู่รับเป็นช่วง โดยในเรือที่ไม่ใช่เรือพระที่นั่งจะมีการกระท่งเส้าให้จังหวะ พนักงานเห่ต้องเห่ทำนอง ซ้ำลวะเห่ ในการเห่ทำนองนี้สามารถใช้ทำนบกบินพายในเรือพระที่นั่ง หรือทำพายพลราบ ในเรือรูปสัตว์และเรือทหารอื่นๆ ได้

3. มูลเห่

มูลเห่ เป็นทำนองเห่ที่มีจังหวะเร็ว กระชับ พนักงานเห่จะเห่หน้า แล้วลูกคู่ซึ่งเป็นฝีพายจะขานรับเป็นช่วงๆ ใช้เมื่อกระบวนเรือต้องการความเร็วสามารถใช้ทำนบกบินพายในเรือพระที่นั่ง หรือทำพายพลราบ ในเรือรูปสัตว์และเรือทหารอื่นๆ เหมือนทำนองซ้ำลวะเห่ได้

4. สวะเห่ หรือ ซ้ำแลเรือ (บทเก็บพาย)

สวะเห่ หรือซ้ำแลเรือ หรือที่ทางกองทัพเรือเรียกว่า บทเก็บพาย พนักงานเห่ จะเป็นผู้นำ และมีลูกคู่ฝีพายร้องตาม เป็นระยะ ใช้เป็นสัญญาณเมื่อกระบวนเรือจะถึงที่หมาย

ในการแห่เรือในกองทัพเรือไม่พบประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการแห่เรือโดยตรงมีเพียงการบวงสรวงและสักการะแม่ย่านางเรือ ตามประเพณีของชาวเรือ ซึ่งถือเป็นการสร้างขวัญ กำลังใจ และเป็นสิริมงคลต่อผู้ที่เข้าร่วมกระบวนเรือทุกคน

ส่วนของกรมศิลปากร ไม่พบประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการแห่เรือโดยตรงเช่นกัน มีเพียงประเพณีการไหว้ครูตามแบบอย่างของดุริยางคศิลป์ไทย และการยกมือไหว้เพื่อระลึกถึงพระคุณ ของครูก่อนที่จะเริ่มแห่เรือ เท่านั้น

วิเคราะห์คีตลักษณ์และลีลาการเห่เรือ ทางกองทัพเรือ และทางกรมศิลปากร

สังคีตลักษณ์ ของการเห่เรือ ในแต่ละทำนองของทั้ง 2 ทาง จะเหมือนกันโดยมีทำนองเหลืออยู่ 4 แบบ คือ เกริ่นเห่ หรือเกริ่นโคลง ซ้ำลวะเห่ มูลเห่ และ สวะเห่ หรือทางกองทัพเรือเรียกว่า บทเก็บพาย แต่ละทำนองจะกำหนดรูปแบบของฉันทลักษณ์ แต่ไม่กำหนดบทเห่ตายตัว ยกเว้นสวะเห่ ที่ทุกครั้งจะไม่เปลี่ยนแปลงบทเห่ สามารถ อธิบายได้ดังนี้

1. เกริ่นเห่ กำหนดรูปแบบสังคีตลักษณ์ คือ ก โดยใช้รูปแบบฉันทลักษณ์โคลงสี่สุภาพ เนื่องจากมีทำนองช่วงเดียว ที่ผู้เห่สามารถใช้ความสามารถในการแสดงออกของรายละเอียดที่แตกต่างกัน มีลักษณะเป็นทำนองเกริ่น จังหวะลอย ไม่มีเครื่องประกอบจังหวะ ไม่มีลูกคู่หรือฝีพาย ร้องรับ

2. ซ้ำลวะเห่ กำหนดรูปแบบสังคีตลักษณ์ คือ ก ข ค ง จ ฉ ช ทำนองแต่ละเที่ยวของการเห่มีทำนองเดียว เป็นการเห่เพื่อให้จังหวะการพายในระดับไม่เร็วมาก การกำหนดเที่ยวของการเห่ จึงให้เป็นไปตามความต้องการของกระบวนเรือ มีการกระทุ้งเสาเป็นจังหวะประกอบการเห่ และให้จังหวะการพาย ทำนองเป็นการร้องรับระหว่าง พนักงานเห่ หรือ ด้นเสียง กับ ลูกคู่ หรือ ฝีพาย ที่มีลักษณะลือ และ ถามตอบกันไป

3. มูลเห่ กำหนดรูปแบบสังคีตลักษณ์ คือ ก ข ค ง จ ฉ ทำนองมูลเห่ เป็นการเห่เร็วในแต่ละเที่ยวของการเห่มีทำนองเดียว เป็นการเห่เพื่อให้จังหวะการพายในระดับเร็วกว่าซ้ำลวะเห่ การกำหนดเที่ยวของการเห่จึงให้เป็นไปตามความต้องการของกระบวนเรือ มีการกระทุ้งเสาเป็นจังหวะประกอบการเห่และให้จังหวะการพาย ทำนองเป็นการร้องรับระหว่าง พนักงานเห่ หรือ ด้นเสียงซึ่งร้องในทำนองหลัก กับ ลูกคู่ หรือ ฝีพาย ซึ่งส่งเสียงสอดเข้าไประหว่างวรรคและรับเป็นทำนองเห่ในช่วงท้าย

4. สวะเห่ หรือ บทเก็บพาย เป็นการเห่ทำนองสุดท้ายเมื่อกระบวนเรือถึงที่หมาย และ จะเสร็จสิ้นภารกิจ โดยมีจังหวะที่สม่ำเสมอที่มีลักษณะประณีประนอมยืดหยุ่นไปตามที่ด้นเสียง และลูกคู่จะกำหนด เป็นการร้องเห่ รับ ส่ง และ ลือ กันระหว่าง ด้นเสียงกับลูกคู่

ระดับเสียง

ในการตั้งเสียงในการเห่ของทั้ง 2 ทางนั้น ไม่มีการกำหนดหรือกำกับระดับเสียงจากเครื่องดนตรี เพียงแต่เป็นการจดจำระดับของเสียงด้วยความรู้สึกลึกเมื่อครั้งที่เริ่มเรียนและเกิดจากความรู้สึกถึงความเหมาะสมในการเห่หรือการฝึกซ้อม จนกลายเป็นระดับเสียงที่ต้นเสียงหรือพนักงานเห่คุ้นเคย ดังนั้นระดับเสียงอันเป็นเอกลักษณ์แท้จริงของแต่ละทาง ยังคงไม่สามารถระบุได้ชัดเจน แต่สามารถสรุปได้ว่าทำนองเห่ จะใช้บันไดเสียงเดียวกันไปตามแต่ละประเภท

ลีลาการเห่เรือ

การเห่เรือของกองทัพเรือพบว่ามีความชัดเจน เน้นย้ำในการออกเสียงอย่างมาก การออกเสียงคำควบกล้ำ อักษร ร และ การเน้นคำอย่างเข้มแข็งโดยตลอด นอกจากนี้ยังได้ใช้จังหวะความเร็วในการเห่ไม่มากนัก โดยยึดจังหวะที่สามารถจ้วงพายเรือได้สะดวกเป็นหลัก

ทางกรมศิลปากรนั้น จะเน้นความกระชับ และอ่อนโยน โดยออกเสียงเน้นให้คำไพเราะ ไม่ผิดเพี้ยนทำนอง มีการให้น้ำหนักของการออกเสียงหนัก เบา ในคำต่างๆ อย่างชัดเจนและแตกต่างกันในบางช่วง

กลวิธีพิเศษในการเห่เรือทางกองทัพเรือ ที่พบมากและถือเป็นลักษณะพิเศษคือ การครั้นด้วยลูกคอ ซึ่งพบกลวิธีพิเศษนี้มากในการขับ เห่ หรือศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีลักษณะเฉพาะ มีลักษณะคล้ายกลวิธีพิเศษ การ Vibrato ในการขับร้องของตะวันตก โดยพนักงานเห่หรือต้นเสียง จะเสริมเติมลงไปในการทำนองในส่วนที่มีการลากเสียงยาว หรือทุกช่วงที่มีโอกาสอยู่เป็นระยะ อีกส่วนหนึ่งคือกลวิธีการกระซางเสียงท้ายประโยคหรือ ทำนองให้ม้วนลงต่ำ และหายวูบไปในทันที เป็นลักษณะพิเศษที่พบมากในทางกองทัพเรือ

ส่วนของกรมศิลปากรก็พบว่าการใช้กลวิธีพิเศษที่พบในการเห่เรือทางกองทัพเรือทั้งหมด ยกเว้นการครั้นด้วยลูกคอ ผนวกกับกลวิธีพิเศษในการขับร้องเพลงไทยอย่างเต็มรูปแบบด้วยความละเอียดและอ่อนหวาน

ศึกษากระบวนการสืบทอดการเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

การสืบทอดทางเห่เรือในกองทัพเรือในอดีตนั้น มีการฝึกสอนจากครูผู้ทำหน้าที่มาก่อน โดยมีการรับเป็นศิษย์และฝึกสอนกันเป็นสายเหมือนทางด้านดนตรีไทย ต่อเมื่อยุคหลังบุคลากรที่ทำหน้าที่เห่เรือในกองทัพเรือ มักมาจากฝีพายหรือครูฝึกในกระบวนการฝึกซ้อมของกระบวน

พยุหยาตราชลมารคก่อน แล้วจึงเกิดบุคคลที่มีแววที่จะเห็นได้ดี เป็นที่ยอมรับโดยไม่มีสูตรสำเร็จในการค้นหา และได้รับการแต่งตั้งการทำหน้าที่พนักงานเห่าจากกองทัพเรือ ส่วนการสืบทอดอย่างเป็นรูปแบบนั้น มีความพยายามที่จะจัดการฝึกฝนอบรม แต่ยังคงขาดซึ่งผู้ที่สนใจใฝ่รักในศิลปะการเห่าอย่างจริงจัง จึงทำให้ไม่สามารถที่จะทำการสืบทอดอย่างจริงจังได้

การสืบทอดของกรมศิลปากรนั้น มี 2 หน่วยงานที่ทำการอยู่คือ สำนักการสังคีต และวิทยาลัยนาฏศิลป์ สำนักการสังคีตในปัจจุบันครุสมชาย ทับพร เป็นผู้ที่ทำหน้าที่หลักในการสืบทอดส่งต่อให้ศิลปินกรมศิลปากรรุ่นหลัง และเผยแพร่โดยทำการสาธิตให้เห็นโอกาสต่างๆ อยู่เสมอ โดยไม่เกี่ยวกับงานทางด้านกระบวนการพยุหยาตราชลมารคแต่อย่างใด ส่วนวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ ได้มีการสอนเสริมให้กับผู้ที่เรียนวิชาเอกกิตติศิลป์ไทย โดยครูเฉลิมชัย โกลมผลิน ผู้สอนในวิชาการพากย์ เจริญใจน เป็นผู้เผยแพร่หลัก ต่อมาเมื่อครูเฉลิมชัย ถึงแก่กรรม ก็มิได้มีการเรียนการสอนอย่างจริงจัง ในปัจจุบัน แต่ยังมีคณาจารย์ทางด้านกิตติศิลป์ไทย ที่ได้รับถ่ายทอดเห่าเรือทางกรมศิลปากรไว้

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาการเห่าเรือในกระบวนการพยุหยาตราชลมารค พบว่าการเห่าเรือของแต่ละทาง ยังไม่มีการให้ความสำคัญอย่างจริงจังมากนัก เพียงแต่มีกระแสที่ทำให้การเห่าเรือได้รับความสนใจในวงกว้างอยู่เป็นระยะในช่วงที่จะมีการจัดกระบวนการเรือแต่ละครั้งเท่านั้น

ทำนองของการเห่าเรือที่มีรูปแบบอยู่เพียง 4 แบบ และมีความยาวของทำนองที่ไม่มากนัก โดยทั่วไปอาจทำให้ผู้คนทั่วไปลดความสนใจในรายละเอียด ต่อไปอาจทำให้ทำนองของการเห่าจาค่อยๆ บิดเบือนไปทีละน้อย การสืบทอดอย่างเป็นรูปแบบอาจช่วยให้ทำนอง และคุณลักษณะลีลาเฉพาะของแต่ละทางซึ่งเล็กน้อยแต่ยิ่งใหญ่เข้ามาเมื่อเข้ากับกระบวนการพยุหยาตราชลมารค และปัจจุบันถือเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของประเทศไทย ยังคงมีรายละเอียดที่ครบถ้วนเหมือนเดิมต่อไปได้ โดยไม่เป็นเพียงแค่กระแสในแต่ละช่วงที่มีการจัดกระบวนการเรือเท่านั้น

ในด้านการศึกษามีความต่อเนื่องนั้น จากการสอบถามผู้มีความรู้และจากการสืบค้นยังทำให้ทราบว่า มีกระบวนการที่มีการเห่าเรือประกอบอยู่ในประเทศต่างๆ หลายแห่งเช่น ประเทศพม่า ประเทศอินเดีย ประเทศอียิปต์ หรือในมลรัฐฮาวาย ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งในประเทศต่างๆ ที่ได้กล่าวมา มีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือ การมีระบบกษัตริย์เข้ามาเกี่ยวข้องกับทุกประเทศ ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ดีหากมีผู้ที่สนใจทำการศึกษาค้นคว้าต่อไป

รายการอ้างอิง

กรมศิลปากร. นามานุกรมดนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2518
กองทัพเรือ. กระบวนพยุหยาตราชลมารค ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี.

กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, 2539

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. ประชุมกาพย์เห่เรือ. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์องค์การค้ำคุรุสภาลาดพร้าว. องค์การค้ำคุรุสภา, 2528
คุรุสภา. หนังสือภาพ กรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี. กรุงเทพมหานคร.

โรงพิมพ์องค์การค้ำคุรุสภาของคุรุสภา, 2525

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สูจิบัตรปีพาศึกค้ำบรรพ์ 22 มีนาคม 2533. กรุงเทพมหานคร.

โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สูจิบัตรปีพาศึกค้ำบรรพ์ 30 เมษายน 2534. กรุงเทพมหานคร.

โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534

ณัฐกานต์ เพิ่มพูล. การเห่เรือ : กรณีศึกษาครูแจ้ง คล้ายสีทอง. งานวิจัยหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต

ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548

ณัฐวิภา อร่ามเกลือ. นาวาตรี. รัชการราชการหัวหน้าแผนกเรือพระราชพิธี. สัมภาษณ์,

23 กุมภาพันธ์ 2549

ณัฐวิภา อร่ามเกลือ. นาวาตรี. รัชการราชการหัวหน้าแผนกเรือพระราชพิธี. สัมภาษณ์,

30 กรกฎาคม 2549

โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย. การถ่ายทอดสดกระบวนเรือพระราชพิธี.

ผ่านบันทึกวีดิทัศน์. กรุงเทพมหานคร.

โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย, 2549

ชนิด อยู่โพธิ์. เครื่องดนตรีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์พิมพ์เนส, 2510

ธีรยุทธ ตุ่มฉาย. อาศรมศึกษา : ครูสมชาย ทับพร. งานวิจัยอาศรมศึกษา

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร, 2549

นวรรตน์ เลอะกุล. ชีวิตและผลงาน ทูนกระหม่อมบริพัตร. กรุงเทพมหานคร.

โรงพิมพ์อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544

นริศรานุวัตวิวงศ์. สมเด็จพระยา. ชุมนุมบทละครและบทคอนเสิร์ท. กรุงเทพมหานคร.

โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506

بيب คงลายทอง. ดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2550

- ประสาน อิงคนันท์. รายการสารคดีบนอกกะลา ตอนกระบวนเรือพระราชพิธี.
 แผ่นบันทึกวีดิทัศน์. กรุงเทพมหานคร. บริษัททีวีบูรพา.
 สถานีโทรทัศน์โมเดิร์นไนน์, 2549
- มงคล แสงสว่าง. พลเรือตรี. ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์)
 ประจำปีพุทธศักราช 2543. สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2549
- มงคล แสงสว่าง. พลเรือตรี. ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์)
 ประจำปีพุทธศักราช 2543. สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2549
- มองสิเออร์ เดอ ลาลูแบร์. จดหมายเหตุ ลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม. พิมพ์ครั้งที่ 2 . นนทบุรี.
 สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2548
- ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาค ประวัติศาสตร์และนักร้องฉบับ
ราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, 2542
- สงบศึก ชรรณวิหาร. ผู้ช่วยศาสตราจารย์. ดุริยางค์ไทย. . กรุงเทพมหานคร.
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540
- สมชาย ทับพร. ดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2549
- สมชาย ทับพร. ดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2549
- สมปอง พรหมเปี่ยม. เห่เรือ. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การอ่านทำนอง
ร้อยกรองสี่ภาค. คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533
- สมภพ ภิรมย์. ปกิณกะคดีหมายเลข 13 ว่าด้วยเรือพระราชพิธีพยุหยาตราชลมารค. พิมพ์ครั้งที่ 2.
 กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2530
- สหวัดน์ ปลื้มปรีชา. วงกลองแขก : วงปี่กลองในพระราชพิธีไทย. วิทยานิพนธ์หลักสูตร
 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544
- สุจิตต์ วงศ์เทศ. ร้องรำทำเพลง. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์มติชน, 2542

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โน้ตเห็นเรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ทางกองทัพเรือ โดยพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง

เกริ่นเห็น

ประโยคที่ 1

บทเห็น	--- ปาง					---เสด็จ	
ทำนอง	--- ริ	----	----	----	----	---ริคิ	----

ประโยคที่ 2

บทเห็น	--- ประเวศ		--- ค้าว				
ทำนอง	--- ริ ชรั	-- คัท	--- คัท^	----	----	----	----

ประโยคที่ 3

บทเห็น	--- ชลา	--- ลัย		อื้อ		อื้ออื้อ	อื้อ
ทำนอง	--- ริ ริ	--- ริ	----	--- ริ	----	--- คัท	--- คิ

ประโยคที่ 4

บทเห็น		เอย				หึ	
ทำนอง	----	--- ริ	----	----	----	--- [ซั]	----

ประโยคที่ 5

บทเห็น	--- ทรง	--- รัต	-- ต นะ	- พิ-มาน	--- ไชย	อื้อ	อื้ออื้อ
ทำนอง	--- มี่	--- ชั	-- มี่ชั	- ชั- มี่	--- มี่	--- มี่	--- ริ คิ

ประโยคที่ 6

บทเห็น	--- เอย				หึ	--- กิ่ง	อื้อ	ชะอื้อ
ทำนอง	--- ริ		----	----	---	[ซั]	--- คิ	--- คิ

ประโยคที่ 7

บทเห็น	หึอื้อ	อื้อ	อื้ออื้อ	--- แก้ว		อื้อ	ชะอื้อ	อื้อ
ทำนอง	--- ชรั	--- มี่	--- ริ คิ	-- ริคัท^	----	--- ริ	-- ชรั	--- มี่

ประโยคที่ 8

บทเห็น	อื้ออื้อ	อื้อชะอื้อ			--- พรั่ง	-- พร้อม	-- พวก	--- พล
ทำนอง	-- ริ ท	- คิ ริ คิ		----	---	คัท	-- ริ ฟ	-- คัท

ประโยคที่ 9

บทเห็น	-- ล ไกร	อื้อ	อื้อ	อื้อ	เอย		
ทำนอง	-- คิ คิ	---	---	---	---		---

ประโยคที่ 10

บทเห็น	หึ		--- แหน			หึ อื้อ	อื้อ	อื้ออื้อ
ทำนอง	---	[ซั]	---	---	---	[ซั]- ริ	---	ริ คิ --

ประโยคที่ 11

บทเห่	---แห่	อ้อ	อ้อ	อ้ออ้อ	อ้อ			
ทำนอง	--- ท^	--- คี	--- รั	--- คีทำ	--- คี	----	----	----

ประโยคที่ 12

บทเห่	---เรือ		อะอ้อ	---กระบวน		---คีน	---แพรว	อ้อ
ทำนอง	--- ชั	----	--- คีชั	--- มิม	----	--- ชัมคิ	--- ชั	--- รั

ประโยคที่ 13

บทเห่	อ้ออ้ออ้อ	อ้อ	---เอย			หี	---เพริศ	
ทำนอง	--- คีทคิ	--- รั	--- รั			--- [ชั]	--- คีล	----

ประโยคที่ 14

บทเห่	---พริ้ง	อ้ออ้อ	---พาย		---ทอง			อ้ออ้ออ้อ
ทำนอง	--- ชั	--- คีชั	--- รั	----	--- รั	----	----	- มี รั คี

ประโยคที่ 15

บทเห่	อ้อ	อะอ้อ	อ้ออ้ออ้อ	---เอย				
ทำนอง	--- รั	--- ชั รั	- มี รั คี	--- คี	----	----	----	----

ข้าลวะเห่

ประโยคที่ 1

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		เห่	อ้อ	อ้ออ้ออ้อ เอย		พระ		เสด็จ
ทำนอง	----	--- มี	--- ฟิ	มี รั มี ฟิ - คี	----	--- คี	----	--- รั รั

ประโยคที่ 2

เส้า				⊙				⊙
บทเห่								
ทำนอง	มี --							
บทเห่ลูกคู่		เห่	อ้อ	อ้ออ้ออ้อ เอย		พระ		เสด็จ
ทำนองลูกคู่		--- มี	--- ฟิ	มี รั มี ฟิ - คี		--- คี	----	--- รั รั

ประโยคที่ 3

เค้า					๐				๐
บทเห่		โดย	ฮือ	ฮือฮือ -เออ	เออฮะเออ	ฮือฮือฮือ	เอย	แคน	
ทำนอง		--- ตี่	--- ที่	ตี๋ ซี่ - ซี่	-- มี่ ตี่ มี่	- ฟี่ มี่ ร	--- มี่	- ฟี่ - มี่	
บทเห่ลูกคู่									
ทำนองลูกคู่	มี่ ---								

ประโยคที่ 4

เค้า					๐				๐
บทเห่						ทรง	ฮือ	ฮือฮือฮือ เอ้ย	
ทำนอง					-----	--- ฟี่	--- ฟี่	มี่ รี่ มี่ ฟี่ - ตี่	
บทเห่ลูกคู่	โดย	แคน	ฮือ	ฮือฮือ- หล					
ทำนองลูกคู่	--- มี่	--- มี่	--- ฟี่	มี่ รี่ - รี่					

ประโยคที่ 5

เค้า					๐				๐
บทเห่		เรือ	ฮือฮือ	ตั้น	ฮือ -- ฮือ				
ทำนอง	-----	--- ฟี่	-- ซี่ ฟี่	--- ฟี่	รี่ -- มี่				
บทเห่ลูกคู่						ทรง	ฮือ	ฮือฮือฮือ เอ้ย	
ทำนองลูกคู่						--- ฟี่	--- ฟี่	มี่ รี่ มี่ ฟี่ - ตี่	

ประโยคที่ 6

เค้า					๐				๐
บทเห่						งาม	ฮือ	ฮือฮือ- เงอ	
ทำนอง						--- ตี่	--- ที่	ตี๋ ซี่ - ซี่	
บทเห่ลูกคู่		เรือ	ฮือฮือ	ตั้น	ฮือ-- ฮือ				
ทำนองลูกคู่	-----	--- ฟี่	-- ซี่ ฟี่	--- ฟี่	รี่ -- มี่				

ประโยคที่ 7

เค้า					๐				๐
บทเห่	ฮือฮือฮือ	ฮือฮือฮือ	เอ้ย	เน็ด					
ทำนอง	-- มี่ ตี่ มี่	- ฟี่ มี่ ร	--- มี่	- ฟี่ - มี่					
บทเห่ลูกคู่					งาม	เน็ด	ฮือฮือ	ฮือฮือ ฉาย	
ทำนองลูกคู่					--- มี่	--- รี่	--- มี่ ฟี่	มี่ รี่ - มี่	

เค้า		
บทเห่ลูกคู่	ฮือฮือ	
ทำนองลูกคู่	- ฟี่ รี่	-----

มูลเหตุ

ประโยคที่ 1

เค้า				๐				๐
บทเห่			เรือ	ครุฑ		ยุค	นาค	หิว
ทำนอง	----	----	--- ฟี่	--- ลี่		--- ลี่	ฟี่-- มี่	-- มี่
บทเห่ลูกคู่					--- ลี่			
ทำนองลูกคู่					ซึะ			

ประโยคที่ 2

เค้า				๐				๐
บทเห่		ลิว	ลอย	มา		พา	พัน	ผยอง
ทำนอง		-- - มี่	รี่- --- ลี่ฟี่	--- มี่	----	--- มี่	--- มี่	- [ลี่] มี่ มี่
บทเห่ลูกคู่	--- ลี่							
ทำนองลูกคู่	ซึะ							

ประโยคที่ 3

เค้า				๐				๐
บทเห่	หี่ - อื่อฮื่อ	อื่ออื่อ				พล	อื่อฮื่อ	อื่ออื่ออื่อ พาย
ทำนอง	[ลี่] - มี่ ฟี่	มี่ รี่ --	----	----	----	---- รี่	--- รี่ มี่	รี่ลี่ รี่ - รี่
บทเห่ลูกคู่		--- ฮัว		--- ใฮัว				
ทำนองลูกคู่		--- รี่	----	--- รี่				

ประโยคที่ 4

เค้า				๐				๐
บทเห่		กราย	พาย	ทอง		ร็อง	โห่	เห่
ทำนอง	----	--- มี่	---- มี่	--- มี่	----	--- ลี่	--- รี่	--- รี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 5

เค้า				๐				๐
บทเห่	โฮ้ว	เห่	อื่อ ฮื่อ	อื่ออื่ออื่ออื่อ มา				
ทำนอง	-- มี่	--- รี่	--- มี่- ฟี่	มี่ มี่ ฟี่- ฟี่	----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ้ว		เฮ
ทำนองลูกคู่						--- ฟี่		--- มี่

ประโยคที่ 6

เส้า				⊙				⊙
บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เหน้	- เฮ - เฮ		เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- ฟ้า	--- มี่	- รี่ - ๗	- รี่ - มี่	----	--- ๗	--- ๗	--- ๗

ประโยคที่ 7

เส้า				⊙
บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เหน้	- เฮ - เฮ
ทำนองลูกคู่	--- คี่	--- ๗	- ล - ๗	- ล - ๗

สระเห่ หรือ ซ้ำแลเรื่อย (บทเก็บพาย)

ประโยคที่ 1

บทเห่	ซ้ำ	อื้อ	อื้ออื้อ	อื้ออื้อ แลเรื่อย				
ทำนอง	-- -มี่	--- มี่	-- รี่ คี่	รี่ มี่ - มี่ มี่	----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่						--- มี่	--- มี่	--- มี่

ประโยคที่ 2

บทเห่		เฮ	อื้อ	อื้อ- โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	อื้อ	อื้อ- โห้
ทำนอง		--- มี่	--- ฟ้า	- มี่ - ฟ้า	-- ฟ้า มี่ รี่	--- มี่	--- ฟ้า	- มี่ - ฟ้า
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 3

บทเห่	อื้ออื้ออื้อ							
ทำนอง	-- ฟ้า มี่ รี่							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	อื้อ	อื้อ- โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	อื้อ	อื้อ- โห้
ทำนองลูกคู่		--- มี่	--- ฟ้า	- มี่ - ฟ้า	-- ฟ้า มี่ รี่	--- มี่	--- ฟ้า	- มี่ - ฟ้า

ประโยคที่ 4

บทเห่								
ทำนอง		เฮ	ฮือ	-ฮือ-โห้	-ฮือฮือฮือ	เฮ	ฮือฮือ	ฮือฮือ-เฮ
บทเห่ลูกคู่		--- มี่	--- ฟี่	- มี่ - ฟี่	-- ฟี่ มี่ รี่	--- ฟี่	--- ตี่ ฟี่	มี่ รี่ - มี่
ทำนองลูกคู่	-----							

ประโยคที่ 5

บทเห่								
ทำนอง	-----							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	ฮือ	-ฮือ-โห้	ฮือฮือฮือ	เฮ	ฮือฮือ	ฮือฮือ-เฮ
ทำนองลูกคู่		--- มี่	--- ฟี่	- มี่ - ฟี่	-- ฟี่ มี่ รี่	--- ฟี่	--- ตี่ ฟี่	มี่ รี่ - มี่

ประโยคที่ 6

บทเห่		เจ้า	ฮือ-ฮือ	-ฮือ-เฮ้ย	หือ	ก็	ฮือฮือ	ฮือ-พาย
ทำนอง		--- รี่	- ท - รี่	- มี่ - ฟี่	--- [ลั]	--- มี่	-- รี่ ท	- มี่ - มี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	-----							

ประโยคที่ 7

บทเห่								
ทำนอง	-----	-----	-----	-----				
บทเห่ลูกคู่					ฟี่	ก็	พาย	
ทำนองลูกคู่					--- รี่	- ท - รี่	- ท - มี่	-----

ประโยคที่ 8

บทเห่		พาย	ฮือ	ฮือ-เฮ้ย		พาย	ฮือ	ฮือ-ลง
ทำนอง		--- มี่	--- ฟี่	- มี่ - ฟี่	--- ตี่	--- มี่	--- ฟี่	- มี่ - มี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	-----							

ประโยคที่ 9

บทเห่					โห้	- ละ - เห่	ฮือ	ฮือ
ทำนอง					--- ตี่	- ตี่ - รี่	- มี่ - มี่	รี่ปี่ - มี่
บทเห่ลูกคู่	พาย	- ลง	- ให้- เต็ม	พาย				
ทำนองลูกคู่	--- มี่	--- มี่	- รี่ ท - รี่ มี่	ฟี่ มี่ - - มี่				

ประโยคที่ 16

บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	ไชย	ฮือ	ฮือฮือ-แก้ว		พ่อ	-ฮือ-ฮือ	-ฮือ-อา	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- มี่	--- ฟ้า	มี๊ - ท	---	--- รั	- ท - รั	- ท - มี่	--- มี่

การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราขลมารค ทางกองทัพเรือ โดยนาวาตรีณัฐวิญ อร่ามเกลื้อ

เกริ่นเห่

ประโยคที่ 1

บทเห่	ปาง		เสด็จ		ประเวศ	ด้าว		
ทำนอง	--- คี่	----	--- คี่ ท	----	- คี่ - ฟ้า	คี่ช - คี่	- ล ^ - -	----

ประโยคที่ 2

บทเห่	ชลา	ลี่ย		ฮือ	ฮือฮือ - ฮือ	- ฮือ - ฮือ	เอย	
ทำนอง	-- คี่ คี่	--- คี่	----	--- คี่	คี่ช - ท	- คี่ - คี่	--- คี่	----

ประโยคที่ 3

บทเห่	ฮือ	ฮือ	หือ		ทรง	รัต	ตนะ	
ทำนอง	--- รั	--- คี่	--- [ฟ้า]	----	--- รั	--- ฟ้า	-- รั ฟ้า	----

ประโยคที่ 4

บทเห่	พิ มาน	ชัย	หือ-ฮือ	หือ ฮือ	ฮือฮือ-ฮือ	ฮือฮือ-เอย		
ทำนอง	- ฟ้า - รั	--- รั	- [ฟ้า]-รั	-- ฟ้า รั	คี่ ท - คี่	- ฟ้า รั - รั	---	---

ประโยคที่ 5

บทเห่	หือ		กึ่ง	ฮือ	หือ ฮือ		ฮือ	ฮือฮือ--
ทำนอง	--- [ฟ้า]	----	--- ท	--- คี่	-- [ฟ้า] คี่	----	--- รั	คี่ ท --

ประโยคที่ 6

บทเห่	แก้ว		ฮือ	ฮือ	ฮือ	ฮือฮือ		
ทำนอง	-- คี่ ท	----	--- ล	--- ท	--- คี่	ท ล --	----	----

ประโยคที่ 7

บทเห่	พรั่ง		พร้อม		พวก	พล	ลไกร	ฮือ
ทำนอง	--- ท	- ล --	--- ท	- มี --	--- ท	- ล - ท	-- ท ท	--- ล

ประโยคที่ 8

บทเห่	อื้อ	- อื้อ-อื้อ	เอย			หี		แหน
ทำนอง	--- ท	- คํ- คํ	--- คํ	----	----	--- [พ]	----	--- คํ

ประโยคที่ 9

บทเห่	หี	อื้อ	- หี-อื้อ	ฮือ	ฮืออื้อ--	แห่	อื้อ	ฮือ
ทำนอง	--- [พ]	--- คํ	- [พ]- คํ	--- รั	คํ ท --	--- ล^	--- ท	--- คํ

ประโยคที่ 10

บทเห่	อื้ออื้อ-อื้อ	ฮืออื้อ--						
ทำนอง	ท ล - ท	ค ท --	----	----	----	----	----	----

ประโยคที่ 11

บทเห่	เรือ	ฮือ	อื้ออื้อ	กระบวน	คั้น	แพรว	อื้อ	- อื้อ-เอย
ทำนอง	--- พ	--- ช	-- พ รั	-- รั รั	--- พ	คํ -- พ	--- ท	- คํ- คํ

ประโยคที่ 12

บทเห่	ฮือคํ	หี		เพริด	พริ้ง	พาย	ทอง	
ทำนอง	-- พ คํ	--- [พ]	----	--- ท	-- ช	--- รั	--- คํ	--- คํ

ประโยคที่ 13

บทเห่	อื้อ	- หี-อื้อ	ฮือ	อื้ออื้อ--	เอย			
ทำนอง	--- คํ	- [พ]- คํ	--- รั	คํ ท --	--- ท	----	----	----

ซำละเห่

ประโยคที่ 1

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		เห่	อื้อ	ฮืออื้ออื้ออื้อ เอย		พระ	อื้อ-อะอื้อ	อื้ออื้อ-เสด็จ
ทำนอง	----	--- รั	--- รั	คํคํรั- พ		--- พ	- รั- พ รั	คํท- คํท

ประโยคที่ 2

เส้า				⊙				⊙
บทเห่								
ทำนอง	คํ --							
บทเห่ลูกคู่		เห่	อื้อ	ฮืออื้ออื้ออื้อ เอย		พระ	อื้อ-อะอื้อ	อื้ออื้อ-เสด็จ
ทำนองลูกคู่		--- รั	--- รั	คํคํรั- พ		--- พ	- รั- พ รั	คํท- คํท

ประโยคที่ 3

เส้า				◎				◎
บทเห่		โดย	ฮื้อ	ฮื้อฮื้อ - เออ	ฮื้อ	ฮะฮื้อ-ฮื้อ	เอย	แคน
ทำนอง		--- ฟี่	--- ซู่	ฟี่ม - มี่	--- คี่	รี้คี่ - คี่	--- ฟี่	--- คี่
บทเห่ลูกคู่	ฮื้อ --							
ทำนองลูกคู่	คี่ ---							

ประโยคที่ 4

เส้า				◎				◎
บทเห่					ทรง	ฮื้อฮื้อ	ฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อเอ้ย	
ทำนอง					--- รี้	--- ฟี่ รี้	คี่ทครี่ - ฟี่	
บทเห่ลูกคู่	โดย	แคน	ฮื้อ	ฮื้อฮื้อ-ชล				
ทำนองลูกคู่	--- คี่	--- คี่	--- รี้	คี่ ท - ท				

ประโยคที่ 5

เส้า				◎				◎
บทเห่		เรือ	ฮื้อฮื้อ	คั่น	ฮื้อ-- ฮื้อ			
ทำนอง	----	--- รี้	-- ฟี่ รี้	--- คี่	ท-- คี่			
บทเห่ลูกคู่						ทรง	ฮื้อฮื้อ	ฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อเอ้ย
ทำนองลูกคู่						--- รี้	--- ฟี่ รี้	คี่คครี่ - ฟี่

ประโยคที่ 6

เส้า				◎				◎
บทเห่					งาม	ฮื้อ	ฮื้อฮื้อ-เออ	
ทำนอง					--- ฟี่	--- ซู่	ฟี่ มี่ - มี่	
บทเห่ลูกคู่		เรือ	ฮื้อฮื้อ	คั่น	ฮื้อ-- ฮื้อ			
ทำนองลูกคู่	----	--- รี้	-- ฟี่ รี้	--- คี่	ท-- คี่			

ประโยคที่ 7

เส้า				◎				◎
บทเห่	ฮะฮื้อ	ฮื้อฮื้อฮื้อ-	เอ้ย	เน็ด				
ทำนอง	-- ฟี่ ม	คี่รี้คี่--	-- ฟี่	--- ท				
บทเห่ลูกคู่					งาม	เน็ด	ฮื้อฮื้อ	ฮื้อ-- นาย
ทำนองลูกคู่					--- คี่	--- ท	-- คี่ รี้	คี่-- คี่

เส้า		
บทเห่ลูกคู่	- หี่ -	-ฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อ
ทำนองลูกคู่	- ฟี่ -	- คี่ รี้ คี่ ท

มูลเหตุ

ประโยคที่ 1

เส้า				⊙				⊙
บทเห่			นา	วา		แน่น	เป็น	ชนิด
ทำนอง	----	-----	--- รั	--- รั		--- คั	ท -- ฟีรั	-- รั คั
บทเห่ลูกคู่					--- ฟี			
ทำนองลูกคู่					ซัะ			

ประโยคที่ 2

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		ล้วน	อื่อ-รูป	สัตว์	แสน	ขา	อื่อ	เอ็งจื่อ-กร
ทำนอง		-- - ฟี	รัฟี-- คัท	--- คัท	--- รัฟี	--- คั	--- รั	คัท- คั คั
บทเห่ลูกคู่	--- ฟี							
ทำนองลูกคู่	ซัะ							

ประโยคที่ 3

เส้า				⊙				⊙
บทเห่	อื่อ	อื่ออื่อ --					เรือ	อื่อ
ทำนอง	--- รั	คั ท --	----	----	----	----	---- ฟี	--- ซั
บทเห่ลูกคู่		--- ฮั		--- ไร				
ทำนองลูกคู่		--- ฑ	----	--- ฑ				

ประโยคที่ 4

เส้า				⊙				⊙
บทเห่	อื่ออื่อ-รัว	อื่ออื่อ-ทิว	ชง	สลอน	- หี --	สา	กร	คั
ทำนอง	ฟม -- ซั	ฟร -- รั	---- รั	-- รั รั	- [ฟี]--	--- ฟี	--- คั	--- ท
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 5

เส้า				⊙				⊙
บทเห่	ครัน	ครัน	อื่อ อื่อ	อื่ออื่อ-ฟอง				
ทำนอง	-- คัท	--- ฟี	-- คั รั	คัท - คั รั	----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ		เฮ
ทำนองลูกคู่						--- รั		--- คั

ประโยคที่ 6

เส้า				⊙				⊙
บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เหน้	- เฮ - เฮ		เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- รั	--- คี่	- ท - ซ	- ท - คี่	----	--- ซ	--- ซ	--- ซ

ประโยคที่ 7

เส้า		⊙		⊙
บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เหน้	- เฮ - เฮ
ทำนองลูกคู่	--- ล	--- ซ	- ฟ - ร	- ฟ - ซ

สวະเห่ หรือ ซำแลเรือ (บทเก็บพาย)

ประโยคที่ 1

บทเห่	ซำ	อื้อ	อื้ออื้อ	อื้ออื้อ แลเรือ				
ทำนอง	-- รั	--- รั	-- คี่ ท	คี่ รั รั	----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่						--- รั	--- รั	--- รั

ประโยคที่ 2

บทเห่		เฮ	อื้อ	อื้อ - โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	อื้อ	อื้อ - โห้
ทำนอง		--- รั	--- มี่	รั - มี่	-- มี่ คี่	--- รั	--- มี่	รั - มี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 3

บทเห่								
ทำนอง	-- มี่ คี่							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	อื้อ	- อื้อ - โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	อื้อ	- อื้อ - โห้
ทำนองลูกคู่		--- รั	--- มี่	รั - มี่	-- มี่ คี่	--- รั	--- มี่	รั - มี่

ประโยคที่ 4

บทเห่								
ทำนอง		เฮ	อื้อ	- อื้อ-โห้	-- อื้ออื้ออื้อ	เฮ	หื้ออื้อ	อื้ออื้อ-เฮ
บทเห่ลูกคู่	ฮื้ออื้ออื้ออื้อ	--- รี่	--- มี่	- รี่- - มี่	-- มี่รี่ปี่	--- มี่	--- ซี่ มี่	รี่ปี่- - รี่
ทำนองลูกคู่	-- มี่รี่ปี่							

ประโยคที่ 5

บทเห่								
ทำนอง	-----							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	อื้อ	อื้อ-โห้	- อื้อฮื้ออื้อ	เฮ	หื้ออื้อ	อื้ออื้อ-เฮ
ทำนองลูกคู่		--- รี่	--- มี่	- รี่- - มี่	-- มี่รี่ปี่	--- มี่	--- ซี่ มี่	รี่ปี่- - รี่

ประโยคที่ 6

บทเห่		เจ้า	อื้อ	- อื้อ-เอ๊ย	หื้อ	กั๊	- อื้อ- ฮื้อ	อื้ออื้อ-พาย
ทำนอง		--- คี่	- ล - มี่	- รี่ - มี่	--- [ซึ่]	--- คี่	- ล - มี่	รี่ปี่ - - รี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	-----							

ประโยคที่ 7

บทเห่								
ทำนอง	-----	-----	-----	-----				
บทเห่ลูกคู่					หื้อ	กั๊	พาย	
ทำนองลูกคู่					--- คี่	- ล - คี่	- ล - รี่	-----

ประโยคที่ 8

บทเห่		พาย	ฮื้อ	- อื้อ-เอ๊ย	หื้อ	พาย	อื้อ	ฮื้ออื้ออื้ออื้อ ล
ทำนอง		--- รี่	--- มี่	- รี่- มี่	--- [ซึ่]	--- รี่	--- รี่	คี่คี่รี่ปี่- รี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	-----							

ประโยคที่ 9

บทเห่					โห้	- ละ - เห่	อื้อ	ฮื้ออื้ออื้ออื้อ เฮ
ทำนอง					--- ซึ่	- ซึ่ - คี่	- รี่ - รี่	คี่คี่รี่ปี่- รี่
บทเห่ลูกคู่	พาย	- ลง	- ให้- เต็ม	พาย				
ทำนองลูกคู่	--- รี่	--- รี่	- คี่คี่ - คี่	มี่ปี่ - - รี่				

ประโยคที่ 10

บทเห่						ไอ้	ชะโง	- หี - เห่
ทำนอง						--- รั	-- มรั	- ช้ - คั
บทเห่ลูกคู่	ไอ้	เห่	เฮ	เฮ	เฮ			
ทำนองลูกคู่	--- ช้	--- คั	--- รั	--- รั	--- รั			

ประโยคที่ 11

บทเห่		มา	อื้อ	- อื้อ - รา				
ทำนอง	----	--- รั	--- มั	- รั - รั	----			
บทเห่ลูกคู่					ไอ้	เห่	มา	รา
ทำนองลูกคู่					--- ช้	--- คั	--- รั	--- รั

ประโยคที่ 12

บทเห่						ไอ้	ชะโง	- หี - เห่
ทำนอง						--- รั	-- มรั	- ช้ - คั
บทเห่ลูกคู่	ไอ	เห่	มา	ลา				
ทำนองลูกคู่	--- ช้	--- คั	--- รั	--- รั	----			

ประโยคที่ 13

บทเห่		เจ้า	อื้อ	- อื้อ - กะ				
ทำนอง	----	--- คั	--- ล	- คั - รั มั	----			
บทเห่ลูกคู่					ไอ้	เห่	เจ้า	กะ
ทำนองลูกคู่					--- ช้	--- คั	--- ล	--- มั

ประโยคที่ 14

บทเห่						ศรี	- สะ - อื้อ	ไชย
ทำนอง						--- ช้	- คั - ช้	--- รั
บทเห่ลูกคู่		- มา - ละ	ไช	โย				
ทำนองลูกคู่	----	- รั - มั	--- รั	--- รั	----			

ประโยคที่ 15

บทเห่	ชะอื้อ	อื้ออื้อ- อื้อ	ชะอื้อ- แก้ว		พ้อ	อื้อ	- อื้อ - เอ้ย	หี
ทำนอง	-- มรั	ช้รั - มั	รัคั - - คั ท	----	--- คั ท	--- มั	- รั - มั	--- [ช้]
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 16

บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	ไชย	อื้อ	อื้ออื้อ-แก้ว		พ้อ	-อื้อ-อื้อ	-อื้อ-อา	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- รั	--- มี่	รั คี - ท	---	--- คี	- ท - คี	- ท - รั	--- รั

การเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ทางกรมศิลปากร โดยครูสมชาย ทับพร

เกริ่นเห่

ประโยคที่ 1

บทเห่		ปาง	เสด็จ	ประเวศ	ด้าว	ชลา	ลี้ย	
ทำนอง	----	--- คี	-- คี ท	-- คี คี	ลช - ช	-- คี คี	--- คี	----

ประโยคที่ 2

บทเห่		ทรง	รัต	ตนะ	พิมาร	ชัย		-เออ-เออ
ทำนอง	----	--- มี่	--- พี	-- มี่ พี	-- คี ม	--- ม	----	- คี - รั

ประโยคที่ 3

บทเห่	เฮ้อ	เออ	สะเออ	-อื้อ --	อื้ออื้อ-อื้อ	อื้ออื้อ-หี	กั้ง	แก้ว
ทำนอง	--- รั [^]	--- ร	-- รั รั	- มี่ --	รั ท -- ท	รั ค- [ช]	--- คี	ท --- ท

ประโยคที่ 4

บทเห่			พรั่ง	พร้อม	พวก	พล	ลไกร	สะอื้อ-สะอื้อ
ทำนอง	----	----	--- รั คี	--- มี่ รั	--- รั คี	--- รั	-- รั รั	มี่ รั -- รั รั

ประโยคที่ 5

บทเห่	เฮ้อ	เออ	--เฮ้อเออ	อื้ออื้อ-อื้อ	สะอื้อ-หี	แหน	- หี - แห่	
ทำนอง	--- รั [^]	--- รั	--- รั รั	คี ท - คี	รั คี- [ช]	--- คี	- [พี] - ท	----

ประโยคที่ 6

บทเห่		เรือ	กระบวน	ต้น	แพรวัว		เออ	อื้ออื้อ
ทำนอง	----	--- รั	-- รั รั	--- คี	-- รั มี่	--- รั	--- คี	-- รั มี่

ประโยคที่ 7

บทเห่	เฮ				เฮ	เฮ	-- หีเงอ	--เออเออ
ทำนอง	--- มี่	----	----	----	--- รั	--- มี่	--- รั มี่	--- รั คี

ประโยคที่ 8

บทเห่	เออเอ๋อ-เออ	- อื้อ - อื้อ	เฮ				เพริด	พริ้ง
ทำนอง	ริ่ม-มิ่ม	มิ่ม-ริ่ม	ริ่ม	----	----	----	-- คึด	-- ริ่ม

ประโยคที่ 9

บทเห่	อื้อ	พาย	ทอง	อื้อ	อื้อสะอื้อ-เฮ			
ทำนอง	---- คึด	---- ริ่ม	---- ริ่ม	---- คึด	-ริ่มริ่ม- ริ่ม	----	----	----

ข้าละเห่

ประโยคที่ 1

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		เห่	อื้ออื้อ	อื้ออื้อ-เฮย	หี	พระ	อื้อ - สะอื้อ	อื้ออื้อ-เสด็จ
ทำนอง	----	--- ฟี่	-- ช้ ตี้	ช้ มี่ - มี่	--- [ช้]	--- ช้	- มี่- ช้มี	ริ่ม - ริ่ม

ประโยคที่ 2

เส้า				⊙				⊙
บทเห่								
ทำนอง	ริ่ม - มี่ ริ่ม							
บทเห่ลูกคู่		เห่	อื้ออื้อ	อื้ออื้อ-เฮย	พระ	อื้อ - สะอื้อ	อื้ออื้อ-เสด็จ	
ทำนองลูกคู่		--- ฟี่	-- ช้ ตี้	ช้ มี่ - มี่	---	--- ช้	- มี่- ช้มี	ริ่ม - ริ่ม

ประโยคที่ 3

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		โดย	อื้อ	อื้ออื้อ -เอ็ง	--หีเงอ	เออสะเออหะเออ	-เอ๋อ เออ	-เอี้ย-แคน
ทำนอง		--- ช้	--- ตี้	ช้ ฟี่ - ฟี่	-- ช้ มี่	ริ่มริ่ม-ช้-คึด	-- ริ่ม มี่	- ช้- ริ่ม
บทเห่ลูกคู่	อื้อ - สะอื้อ							
ทำนองลูกคู่	ริ่ม - มี่ ริ่ม							

ประโยคที่ 4

เส้า				⊙				⊙
บทเห่						ทรง	อื้อ	สะอื้อ -เอี้ย
ทำนอง						---	คึด	---
บทเห่ลูกคู่	โดย	แคน	อื้อ	อื้ออื้อ -ชล				
ทำนองลูกคู่	--- ริ่ม	--- ริ่ม	--- มี่	ริ่ม คึด - คึด				

ประโยคที่ 5

เส้า					◎			◎
บทเห่	หี	เรือ	-- อะอือ	อืออือ-คั่น	อือ - อือ			
ทำนอง	--- [ซ้]	--- มี่	-- ซ่มี่	ร คี่-- รี่	คี่-- รี่			
บทเห่ลูกคู่						ทรง		เอ๋ย
ทำนองลูกคู่						--- คี่	--- ล	รี้ คี่ - รีมี่

ประโยคที่ 6

เส้า					◎			◎
บทเห่						งาม	-- อืออือ	อืออือ-เออ
ทำนอง						--- ถี่	--- ซ่มี่	ซ่มี่ ฟี่-- ฟี่
บทเห่ลูกคู่	หี	เรือ	-- หืออือ	อืออือ-คั่น	--- อือ			
ทำนองลูกคู่	--- ซ่มี่	--- มี่	-- ซ่มี่	ร คี่-- รี่	คี่-- รี่			

ประโยคที่ 7

เส้า					◎			◎
บทเห่	-- สะเออ	เออสะเออ เงอ	-- เออเออ	- เออ-เน็ด				
ทำนอง	-- ซ่มี่	รีมี่- ซ่มี่-คี่	-- รีมี่	- ซ่มี่ - คี่				
บทเห่ลูกคู่					งาม	เน็ด	-- อืออือ	อืออือ-ฉาย
ทำนองลูกคู่					--- รี่	--- คี่	-- รีมี่	รี้คี่- รี่

บทเห่ลูกคู่	- อือ --
ทำนองลูกคู่	- คี่ --

มูลเห่

ประโยคที่ 1

เส้า					◎			◎
บทเห่	เออ	เอย	เรือ	กรุฑ		ยุค	นาค	หิว
ทำนอง	--- ซ	--- ท	--- รี่	--- ฟี่		--- ฟี่	-- ฟี่รี่	คัท- คัท
บทเห่ลูกคู่					--- ฟี่			
ทำนองลูกคู่					ซ๊ะ			

ประโยคที่ 2

เส้า				⊙				⊙
บทเห่		ลี้ว	ลอย	มา	อื้อ	พา	คั่น	ผยอง
ทำนอง		-- คํ ท	-- รั คํ	--- คํ	-- ซ	--- ท	--- คํ	- ฬี - ทฬี
บทเห่ลูกคู่	--- ฬี							
ทำนองลูกคู่	ซ้ะ							

ประโยคที่ 3

เส้า				⊙				⊙
บทเห่							คน	พาย
ทำนอง	-- คํ ฬี	คํ ท --	----	----	----	----	--- ฬี	--- ฬี
บทเห่ลูกคู่		--- ฮ้า		--- ไร่				
ทำนองลูกคู่		--- ท	----	--- ท				

ประโยคที่ 4

เส้า				⊙				⊙
บทเห่	ฮื้อ	ฮื้อฮื้อ - กลาย	พาย	ทอง		ร็อง	โห่	เห่
ทำนอง	--- ซ้	ฬี มี่ - รั	--- รั	--- รั		--- ฬี	-- คํท	-- คํ ท
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 5

เส้า				⊙				⊙
บทเห่	โฮ้	เห่	ฮื้อฮื้อ	ฮื้อฮื้อ-ฮื้อ มา				
ทำนอง	-- คํท	--- ท	-- คํ รั	คํท - คํ รั	----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ้		เฮ
ทำนองลูกคู่						--- รั		--- คํ

ประโยคที่ 6

เส้า				⊙				⊙
บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ - เห่	- เฮ - เฮ		เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- รั	--- คํ	- ท - ซ	- ท - คํ	----	--- ซ	--- ซ	--- ซ

ประโยคที่ 7

เส้า				◎
บทเห่				
ทำนอง				
บทเห่ลูกคู่	เฮ้	เฮ	- เฮ- เห่	- เฮ- เฮ
ทำนองลูกคู่	--- ด	--- ซ	- ฟ- ร	- ฟ- ซ

สระเห่ หรือ ซ้ำแลเรือ

ประโยคที่ 1

บทเห่	ซ้ำ	แล	อื้อ	อื้ออื้ออื้อเรือ				
ทำนอง	-- รี่ มี	--- รี่	--- รี่	คี่คี่ - รี่	-----			
บทเห่ลูกคู่						เฮ	เฮ	เฮ
ทำนองลูกคู่						--- รี่	--- รี่	--- รี่

ประโยคที่ 2

บทเห่		เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้
ทำนอง		--- รี่	-- รี่คี่	คี่- -- มี	-- มีคี่	--- รี่	-- รี่คี่	คี่- -- มี
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 3

บทเห่	-อื้ออื้ออื้อ							
ทำนอง	-- มีคี่							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้
ทำนองลูกคู่		--- รี่	-- รี่คี่	คี่- -- มี	-- มีคี่	--- รี่	-- รี่คี่	คี่- -- มี

ประโยคที่ 4

บทเห่								
ทำนอง		เฮ	หืออื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้	-อื้ออื้ออื้อ	เฮ	หืออื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - เฮ
บทเห่ลูกคู่	-อื้ออื้ออื้อ	--- รี่	- [ซ] รี่คี่	คี่- -- มี	-- มีคี่	--- รี่	- [ซ] รี่คี่	คี่- -- มี
ทำนองลูกคู่	-- มีคี่							

ประโยคที่ 5

บทเห่								
ทำนอง	----							
บทเห่ลูกคู่		เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - โห้	อื้ออื้ออื้อ	เฮ	-อื้ออื้ออื้อ	อื้ออื้อ - เฮ
ทำนองลูกคู่		--- รี่	-- รี่คี่	คี่- -- มี	-- มีคี่	--- รี่	-- รี่คี่	คี่- -- มี

ประโยคที่ 6

บทเห่		เจ้า	อือ- สืออือ	อืออะอือ-เอ็ย	หือ	กือ	อือสือ	อืออืออือ-พาย
ทำนอง		--- คี่	- ล - รีมี่	รีคี่รี- รี่	--- [ซึ]	--- คี่	- ล - รีมี่	รีคี่รี- รี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 7

บทเห่								
ทำนอง	----	----	----	----				
บทเห่ลูกคู่					หือ	กือ	พาย	
ทำนองลูกคู่					--- คี่	- ล - คี่	- ล - รี่	----

ประโยคที่ 8

บทเห่		พาย	อือ	อืออืออืออือเอ็ย	หือ	พาย	อือ	อืออืออือ ลง
ทำนอง		--- รี่	--- รี่	คี่คี่รี- รี่	--- [ซึ]	--- รี่	--- รี่	คี่คี่รี- รี่
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่	----							

ประโยคที่ 9

บทเห่					อือ	- ละ - เห่		- อือ-เฮ
ทำนอง					--- ซึ	- ซึ - คี่	----	- รี่ - รี่
บทเห่ลูกคู่	พาย	- ลง	- ให้- เต็ม	พาย				
ทำนองลูกคู่	--- รี่	--- รี่	- คี่ - คี่	--- รี่				

ประโยคที่ 10

บทเห่						โอ	อะโอ	หือ-เห่
ทำนอง						--- รี่	-- มี่	- ซึ - คี่
บทเห่ลูกคู่	อือ	- เห่-เฮ	เฮ	เฮ				
ทำนองลูกคู่	--- ซึ	- คี่ - รี่	--- รี่	--- รี่	----			

ประโยคที่ 11

บทเห่		มา	อือ	อืออืออืออือ ล่า				
ทำนอง	----	--- รี่	- รี่- รี่	คี่คี่รี- รี่	----			
บทเห่ลูกคู่						โอ-เห่	- มา	ล่า
ทำนองลูกคู่						- คี่ - ล	--- คี่	--- คี่

ประโยคที่ 12

บทเห่						โอ	สะโอ	- หี - เห่
ทำนอง						--- รั	-- มรั	- ช้ - คั
บทเห่ลูกคู่	โอ	เห่	มา	ลา				
ทำนองลูกคู่	--- คั	--- ล	--- คั	--- คั	----			

ประโยคที่ 13

บทเห่		เจ้า	อื้อ	อื้อ - ละ				
ทำนอง	----	--- คั	--- ล	- คั - รัมี	----			
บทเห่ลูกคู่						โอ- เห่	เจ้า	ละ
ทำนองลูกคู่						- รั - คั	--- ล	--- มี

ประโยคที่ 14

บทเห่						ศรี	สะอื้อ	ไชย
ทำนอง						--- ช้	--- ลัช้	--- มี
บทเห่ลูกคู่		- มา - ละ	ไช	โย				
ทำนองลูกคู่	----	- รั - มี	--- รั	--- รั	----			

ประโยคที่ 15

บทเห่	หืออื้อ	อื้ออื้อ - อื้อ	สะอื้อ แก้ว		พ่อ	อื้อ - อื้อ	อื้อ	อื้ออื้ออื้ออื้อ เอ้ย
ทำนอง	-- ชม	รัคั-- รั	มีรั -- ช้มี	รั -- คัล	--- คั	- ล - คั	--- รั	คัลคัรั - รั
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 16

บทเห่					หือ			
ทำนอง	----	----	----	----	--- [หือ]	----	----	----
บทเห่ลูกคู่								
ทำนองลูกคู่								

ประโยคที่ 17

บทเห่								
ทำนอง								
บทเห่ลูกคู่	ไชย	อื้อ	อื้ออื้อ แก้ว	อื้อ	พ่อ	อื้อ -- อื้อ	อื้ออื้ออื้ออื้อ อ่า	เฮ
ทำนองลูกคู่	--- รั	--- มี	รั คั - คั	--- ล	--- คั	- ล -- คัรั	คัลคัรั- รั	--- รั

บันทึกกระบวนการเรือพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ 60 ปี

โดยนายธีรยุทธ ตุ่มฉาย

กระบวนการพยุหยาตราชลมารค หมายถึงกระบวนการที่จัดขึ้นในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทางน้ำ ดังนั้นในการที่กองทัพเรือได้จัดกระบวนการพยุหยาตราชลมารค เนื่องในวโรกาสที่ สมเด็จพระราชาธิบดี สมเด็จพระราชินี และพระราชวงศ์ชั้นสูงของต่างประเทศ เสด็จพระราชดำเนินร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี ในการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร พร้อมสมเด็จพระราชาธิบดี และพระราชินี จาก 28 ประเทศ และมีได้เสด็จพระราชดำเนินไปในกระบวนการเรือ จึงใช้ชื่อว่า กระบวนการเรือพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี

การเตรียมกระบวนการเรือพระราชพิธี

การซ่อมบำรุง

การซ่อมตัวเรือโดยช่างจากกรมอุทกหารเรือ

ในการเตรียมกระบวนการเรือจะมีการตรวจดูแลความพร้อมของเรือก่อนที่จะนำเรือลงน้ำ โดยให้เป็นที่หน้าท้องของเรือเล็กจะเป็นผู้ดูแลและแจ้งให้ กรมอุทกหารเรือในการซ่อมแซม โดยจะดูซ่อมแซมส่วนที่จะทำให้ น้ำรั่วซึม ตามแนวไม้ ซึ่งเรียกว่า การตอกหมันยาชัน

การตอกหมัน คือการนำเอาค้ำยสีขาวอุดลงไปตามแนวร่องรอบต่อไม้ของเรือให้แน่น

การชันเรือ คือ การใช้ปูนที่กินกับหมากผสมกับน้ำมันยางทาทับลงไปให้แน่นในที่ตอกหมันเรือไว้และเกลี่ยให้เรียบ

เมื่อทำเสร็จก็จะลงสีใหม่ ในส่วนที่จะสามารถลงได้ด้วยตัวเองแล้วจึงส่งต่อให้ กองช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร ดำเนินการซ่อมแซมลวดลายของเรือ

การซ่อมดูแลลวดลาย โดยกองช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร

โดยปกติจะมีการซ่อมแซมลวดลายของเรืออยู่แล้ว ปีละ 1 ครั้ง และเมื่อมีการนำเรือมาใช้ใน ทุก ๆ ครั้งก็就会有ความเสียหายในลวดลาย หรือบางครั้งการเก็บรักษา ก็อาจมีการเสื่อมสภาพกันไป ตามเวลา จึงต้องซ่อมแซมกันอยู่ตลอดเวลา โดยจะเริ่มซ่อมแซมหลังจากซ่อมส่วนของเรือที่ชำรุดเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้เริ่มงานซ่อมแซมและตกแต่งความงาม ตั้งแต่ทาสีลงพื้น จากนั้นจะทำการวาดร่างลวดลายลงไปในตัวเรือ และลงสี ซึ่งเรือบางลำจะต้องใช้การปิดทองและประดับกระจกด้วย โดยในคราวนี้ใช้เวลาไม่น้อยกว่า 3 เดือน

การฝึกซ้อมกระบวนเรือพระราชพิธี

ในการฝึกซ้อมกระบวนเรือพระราชพิธีจะต้องมีการประชุมเพื่ออบรมครูฝึกฝีพาย เป็นลำดับแรก ในระหว่างวันที่ 31 ตุลาคม พุทธศักราช 2549 ถึงวันที่ 18 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2548 รวมเวลาประมาณ 3 สัปดาห์ เพื่อกำหนดวิธีการฝึกซ้อมในแต่ละพื้นที่ให้ไปในทางเดียวกันและมีคุณลักษณะที่เหมือนกัน

จากนั้นจึงทำการสร้าง โครงเรือจำลองบนบกเพื่อใช้ช่วยในการฝึกฝีพาย ที่เรียกว่า เขียงฝึก ตามพื้นที่ต่างๆ ที่ใช้ฝึกซ้อม โดยในครั้งนี้มีการสร้างเขียงฝึกอยู่ 3 แห่ง มีเขียงฝึกแห่งละ 2 เขียง คือ แห่งที่ 1 คือแผนกเรือพระราชพิธี กองเรือเล็ก คลองบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร แห่งที่ 2 คือ โรงเรียนสื่อสาร กรมสื่อสารทหารเรือ ป้อมพระจุลจอมเกล้า อำเภอสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ และ แห่งที่ 3 คือ ฐานทัพเรือกรุงเทพ โดยจะฝึกทำพาย และความพร้อมเพรียงเป็นหลัก ทั้งนี้โดยใช้กำลังพล 2,082 นาย ซึ่งมีทั้งข้าราชการ ทหาร นายทหาร เจ้าหน้าที่ และพนักงานในสังกัดกองทัพเรือ ซึ่งสมัครใจในการทำหน้าที่เป็นฝีพาย โดยทำการฝึกซ้อมไปพร้อมกับการซ้อมแซมเรือในส่วนที่เหลือ

การพายเรือ

การพายพลราบ

การพายในท่านี้จะใช้กับเรือทุกลำในพระราชพิธี เป็นการพายระดับปกติ โดยให้ฝีพายจ้วงใบพายไปในน้ำในจังหวะที่ 1 และยกขึ้นมาเพียงแค่ระดับกาบเรือในจังหวะที่ 2 ในจังหวะพร้อมเพรียงกัน

การพายท่านกบิน

การพายในท่านี้จะใช้เฉพาะเรือพระที่นั่งเท่านั้น เป็นการพาย โดยให้ฝีพายจ้วงใบพายลงไปใต้น้ำในจังหวะที่ 1 และยกใบพายเฉียงขึ้นเหนือหัว เป็นตะแคงมุมกับหัวไหล่ ประมาณ 45 องศาให้องศาของพายเท่ากันทั้งลำเรือ เหมือนปีกนก ในจังหวะที่ 2

นอกเหนือท่าที่สำคัญ 2 ท่านี้ ที่ใช้เป็นหลักในการพายเรือพระราชพิธีแล้ว ฝีพายยังต้องฝึกการพายในลักษณะอื่น ๆ อีก เพื่อใช้ในสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น การพายเพื่อเอาเรือเทียบข้าง การพายเพื่อให้เรือถอยหลัง การพายเพื่อการเลี้ยวลำเรือ การพายเพื่อชลอความเร็วเรือ ฯลฯ ทั้งนี้ทุกท่าที่พาย จะต้องซ้อมให้สามารถพายได้พร้อมเพรียงกัน

พิธีบวงสรวง

ในการจัดกระบวนเรือพระราชพิธีในครั้งนี้ มีการบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่ และบวงสรวงแม่ย่านาง ซึ่งชาวเรือเชื่อว่า สถานที่ที่เก็บเรือ จะมีพระภูมิ เจ้าที่สถิตย์อยู่ การนำเรือออกหรือกะทำกิจการอันใดก็ต้องบอกกล่าวแก่เจ้าของที่ และเรือทุกลำมีแม่ย่านางสถิตย์อยู่ เพื่อปกป้องรักษาเรือ การเคารพบูชา บวงสรวง จะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคล และเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ปฏิบัติงานทุกคน โดยในการจัดกระบวนเรือครั้งนี้ มีการบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่และแม่ย่านาง ทั้งสิ้น 3 ครั้ง ใน 3 กรณีคือ

ครั้งที่ 1 เจ้ากรมการขนส่งทหารเรือ ในฐานะ ประธานอนุกรรมการฝ่ายควบคุมและฝึกซ้อมเป็นประธานในพิธีบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่ และเช่นไหว้แม่ย่านาง เรือแดงโม เรืออีเหลือง เรือทองขวานฟ้า เรือทองบ่าบั้น เรือเสื่อทยานชล เรือเสื่อคำรณสินธุ์ เรือดั่ง 1-22 เรือแข่ง 1-7 และเรือตำรวจ 1-7รวม 38 ลำ ณ แผนกเรือราชพิธี กองเรือเล็กกรมการขนส่ง (เชิงสะพานอรุณอมรินทร์) ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เมื่อ 19 พุทธศักราช 2549 เวลา 09.09 น. เพื่อนำเรือดังกล่าวลงน้ำ สำหรับใช้ซ้อม

ครั้งที่ 2 ผู้บัญชาการทหารเรือ เป็นประธานในพิธีบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่ และเช่นไหว้แม่ย่านางเรือพระที่นั่งทั้ง 4 ลำ และเรือรูปสัตว์ ก่อนที่จะนำเรือพระราชพิธี ลงน้ำ เพื่อฝึกซ้อม ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธี ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เดือน มีนาคม พุทธศักราช 2549 โดยครั้งนี้จะมีวงปี่พาทย์พิธี และการรำละครถวาย จากกรมศิลปากร มาประกอบการบวงสรวงด้วย

ครั้งที่ 3 ผู้บัญชาการทหารเรือ เป็นประธานในพิธีบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่ และเช่นไหว้แม่ย่านางเรือพระราชพิธี ทุกลำ ณ กองทัพเรือ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เดือน 12 มิถุนายน พุทธศักราช 2549 เวลาประมาณ 6.00 น.

การนำเรือพระราชพิธีที่นั่งลงน้ำ

ในการนำเรือพระที่นั่ง ซึ่งเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธี ถนนอรุณอมรินทร์ ลงน้ำนั้น นอกจากจะมีพิธีที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังต้องมีการคำนวณเวลา และระดับน้ำให้มีความสัมพันธ์พอดีกัน เนื่องจาก เรือแต่ละลำมีน้ำหนักมาก และมีขนาดใหญ่ ดังนั้นเมื่อเวลาจะนำเรือออกจึงต้องคำนวณระดับน้ำให้ดี หากน้ำตื้นไป เรือจะไม่สามารถออกได้เพราะติดท้องเรือ แต่หากน้ำมากไป เรือก็จะติดเพดานของอาคารพิพิธภัณฑสถานฯ โดยระดับน้ำที่สามารถนำเรือออกได้พอดีจะอยู่ที่ประมาณ 3 เมตร

หลังจากคำนวณระดับน้ำได้ และรอนระดับน้ำได้ระดับพอดี ช่างจากกรมอุทกหารเรือจะเป็นผู้นำเรือลงน้ำ โดยใช้ลอคค้อย ๆ ปลดปล่อยเรือลงน้ำ หลังจากเรือลงน้ำเรียบร้อยแล้ว เจ้าหน้าที่จากกองเรือเล็ก จะเป็นผู้นำเรือออกไปตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ได้จัดเตรียมไว้สำหรับเก็บเรือเพื่อฝึกซ้อม

การฝึกซ้อมการพายเรือและเห่เรือ

ในการซ้อมจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ซ้อมบนบก

ในการซ้อมบนบกหรือบนเขียงฝึกนั้น จะทำการฝึกซ้อมการพายพื้นฐานในท่าต่าง ๆ ให้ความพร้อมเพรียง และในขณะที่ซ้อมก็จะมีการซ้อมเห่เรือด้วย โดยผู้เห่เรือจะเป็นผู้นำในการฝึกซ้อม ให้ความพร้อมเพรียงในการพาย และ พร้อมเพรียงในการเป็นลูกคู่ ขานรับ การเห่เรือไปด้วย โดยในการซ้อมเห่เรือนี้ จะไม่มีการสอนเป็นรูปแบบ แต่จะอาศัยการซ้อมและร้องตามไปเรื่อย ๆ จนฝีพายจำทำนองได้ และสามารถร้องพร้อมกับพายได้อย่างพร้อมเพรียง ไม่ขัดเงิน

ซ้อมในน้ำ

เมื่อนำเรือพระราชพิธีลงน้ำแล้ว จะมีการซ้อมพายและเห่เรือ เพื่อให้ฝีพายได้เข้าใจน้ำหนักของการพายในน้ำจริงๆ คู่กันเคยกับสภาพลม แดด น้ำหนักของเรือและจะการใช้กำลังในการพาย ซึ่งมากกว่าการซ้อมบนเขียงฝึกมาก อีกทั้งยังต้องฝึกเห่เรือให้ได้ยินเสียงชัดเจน และเป็นจังหวะ ซึ่งจะช่วยให้ฝีพาย พายไปในลำน้ำได้อย่างพร้อมเพรียง

อย่างไรก็ตามในการซ้อมทั้ง 2 ส่วน ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการฝึกซ้อมคือ พนักงานเห่เรือ ซึ่งทำหน้าที่ในการปรับทั้งความพร้อมเพรียง ความเร็ว และท่าทางในการพายเรือ และยังคงฝึกซ้อมการขานรับ ของทำนองเห่เรือ ให้ได้จังหวะ ความไพเราะน่าฟังอีกด้วย โดยในการฝึกซ้อมจะมีผู้ที่คอยผลัดเปลี่ยนในการเห่เรือและเป็นหัวหน้าในการฝึก ประมาณ 6-7 คน

พนักงานเหเรือ

กระบวนเรือพระราชพิธีในครั้งนี้ กองทัพเรือได้มอบหมายให้ เรือเอกฉัฐวิฑู อร่ามเกลื้อ ตำแหน่ง รักษาการหัวหน้าแผนกเรือพระราชพิธี รับหน้าที่พนักงานเหเรือ เกิดเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2505 จบการศึกษาที่ โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ราชบุรี โรงเรียนชุมพลทหารเรือ พรรคนาวิน เหล่าสามัญ นักเรียนจ่าทหารเรือ รุ่นที่ 22

เรือเอกฉัฐวิฑู อร่ามเกลื้อ พนักงานเห

เรือเอก ฉัฐวิฑู อร่ามเกลื้อ เป็นนายทหารเรือที่ได้คัดเลือกร่วมงาน กระบวนพระพยุหยาตรา ชลมารค ในปีพุทธศักราช 2505 ได้รับเป็นฝีพายประจำเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์และได้สนใจในการเหเรือจึงได้รับการฝึกฝนจาก เรือโท สุจินต์ สุวรรณ นายทหารเรือที่เป็นครูสอนการเหเรือ ตลอดจนใช้ครูพักลักจำจาก พลเรือตรี มงคล แสงสว่าง ศิลปินแห่งชาติ โดย เรือเอกฉัฐวิฑู ได้มีโอกาสเข้าร่วมเป็นพนักงานเหเรือในงานโรคพาเหรดที่ท่าเรือท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้เข้าร่วมจัดที่พเมือง พาซาคินา มลรัฐคาลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ.2540

ในกระบวนเรือพระราชพิธีครั้งนี้ จะเป็นการเหเรือ เป็นครั้งแรกของ เรือเอกฉัฐวิฑู อร่ามเกลื้อ ซึ่งท่านได้กล่าวว่า “ในการเหแต่ละครั้ง ผู้เหจะต้องมีพลังกำลังที่ดีมาก เนื่องจากในการเหจะต้องใช้เวลานานในแต่ละครั้ง ร้องสด และไม่มีการหยุดพัก ถ้าขบวนไม่เลิกจะหยุดไม่ได้ ในครั้งนี้บัพเหเรือก็จะใช้บทที่เป็นกาพย์ยานี 11 และทำนองซึ่งเหมือนเดิมไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง”

การเห่เรือในกระบวนเรือพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี

บทเห่เรือเห่ตามแต่งงานต่างๆ ที่จัดขึ้น และสำหรับงานพิธีครั้งนี้ มีบทเห่เรืออยู่ 3 บท คือ

1. บทสรรเสริญพระบารมี
2. บทชมเรือกระบวน
3. บทชมเมือง

เริ่มเห่เรือด้วยบทสรรเสริญพระบารมี หลังจากนั้น จะร้องบทที่สอง บทที่สามตามลำดับ หากกระบวนเรือเรือพระราชพิธี ยังไม่ถึงจุดหมายปลายทาง ก็จะทำการกลับไปร้องบทแรกอีกครั้ง วนไปจนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง

รูปแบบการเห่เรื่อนั้นแบ่งเป็นสี่จังหวะคือ

เกริ่นโคลง – พนักงานเห่เริ่มคนเดียว ฝีพายนั่งนิ่งเตรียมพร้อม เป็นการเริ่มต้นการเคลื่อนกระบวนเรือ

ซำละเห่ – ฝีพายเริ่มร้องรับเป็นลูกคู่ และเริ่มเดินพาย กระบวนเรือจะเริ่มเคลื่อนออกจากจุดเริ่มต้น

มูลเห่ – ฝีพายร้องรับ ซะ ซะ ฮ้า ใฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้ เป็นจังหวะการร้องรับ ในช่วงของการพายเรือล่องในสู่อำแม่่น้ำ

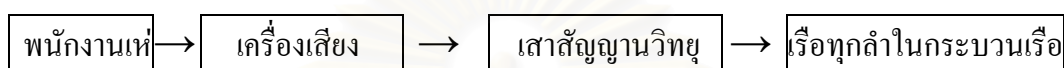
สวะเห่ – ช่วงการร้องเมื่อเรือพระที่นั่งใกล้ถึงจุดหมายปลายทางประมาณ 300- 400 เมตร โดยพนักงานเห่จะร้องส่วนนี้เพื่อเป็นการจบและหยุดกระบวนเรือเมื่อเข้าเทียบท่าที่จุดหมาย

บทสวะเห่เป็นบทที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในส่วนเนื้อร้อง ซึ่งเป็นบทลงท้ายที่เป็นเนื้อร้องอันเดียวกัน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และเมื่อเรือพระที่นั่งเทียบท่า กระบวนเรือก็จะหยุด ไม่มีการร้องเห่อีกต่อไป

เนื่องจากไม่มีการสั่งงานด้วยเสียงบนเรือ จึงใช้ กรับเป็นการให้จังหวะ เช่น จังหวะการถวายนั่งคม การพัก การจับพาย และการวางพาย พร้อมกับสัญญาณพู่หางนกยูง (บนเรือบางลำ) ที่อยู่บริเวณหัวเรือ ให้จังหวะทำพาย จังหวะการพาย แก่ฝีพาย

ระบบการกระจายเสียงห่เรือในกระบวนเรือ

ในกระบวนเรือพระราชพิธีครั้งนี้ ผู้ห่เรือจะห่อยู่บนเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ดังนั้นจึงมีการติดตั้งระบบเครื่องเสียงไว้ภายในห้องเรือ โดยพนักงานห่เรือจะทำการห่เรือผ่านเครื่องเสียงและจะมีระบบแปลงเป็นคลื่นวิทยุส่งสัญญาณไปที่สถานีส่งสัญญาณวิทยุ และส่งกระจายคลื่นวิทยุไปยังระบบเครื่องเสียงของเรือทุกลำในกระบวนเรือพระราชพิธี จึงทำให้สามารถได้ยินเสียงห่เรือได้ชัดเจนตลอดกระบวนเรือ

กาพย์ห่เรือ

นาวาเอก ทองย้อย แสงสินชัย ผู้ประพันธ์กาพย์ห่เรือ

นาวาเอก ทองย้อย แสงสินชัย เกิดวันที่ 20 มิถุนายน พุทธศักราช 2488 เป็นชาวอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี บรรพชา เป็นสามเณร เมื่อพุทธศักราช 2504 อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อพุทธศักราช 2508 สำเร็จการศึกษาจากสำนักเรียน วัดมหาธาตุ จังหวัดราชบุรี ชั้นเปรียญธรรม 9 ประโยค เมื่อ พ.ศ. 2515 สำเร็จการศึกษารัฐศาสตรบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจาก มสธ. เมื่อ พุทธศักราช 2530 ลาสิกขาเมื่อพุทธศักราช 2517 สมัครเข้าทำงานเป็นนักวิชาการของมูลนิธิภูมิพลโลกิขุเพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา

- พุทธศักราช 2520 สมัครเข้ารับราชการในตำแหน่งนักภาษาโบราณ ในหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

- พุทธศักราช 2524 เข้ารับราชการเป็นอนุศาสนาจารย์กองทัพเรือ เคยเป็นอนุศาสนาจารย์กรมทหารราบที่ 3 กองพลนาวิกโยธิน หน่วยบัญชาการนาวิกโยธิน และอนุศาสนาจารย์โรงเรียนนายเรือ

ผลงาน

- เป็นผู้จัดทำโคลงโลกนิติฉบับถอดความ พิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ พุทธศักราช 2522
- แต่งกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ลงในนิตยสารนาวิกศาสตร์ ตั้งแต่ พุทธศักราช 2524 จนถึง

ปัจจุบัน

- ชนะเลิศการประกวดกาพย์เห่เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณรัชกาลที่ 9 และเป็นผู้แต่งกาพย์เห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารคปีกาญจนาภิเษก พุทธศักราช 2539
- เป็นผู้แต่งกาพย์เห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารคในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเจริญพระชนมพรรษา 6 รอบ พุทธศักราช 2542
- ได้รับพระราชทานเสมาธรรมจักรประกาศเกียรติคุณผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สาขาการแต่งหนังสือ ประจำปี พุทธศักราช 2542
- เป็นผู้แต่งกาพย์เห่เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารคในโอกาสประชุมเอเปก 2003
- เป็นผู้แต่งกาพย์เห่เรือในกระบวนเรือพระราชพิธีในครั้งนี้ โดยท่านได้กล่าวว่า “ในการนี้ได้แต่งบทเห่เรือ โดยบทที่เป็นเอกจะพูดถึงพระบารมี พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องด้วยเป็นปีมหามงคล และงานนี้ก็เพื่อฉลองสิริราชสมบัติ 60 ปี”

ปัจจุบัน นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย เป็นข้าราชการบำนาญของกองทัพเรือ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทเห่เรือในกระบวนเรือพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี
ประพันธ์โดย นาวาเอก ทองย้อย แสงสินชัย

บทที่ 1

สรรเสริญพระบารมี

ขอกรเหนือเศศกัม	กราบยุคล
แทบบาททองคำภูมิพล	ผ่านฟ้า
หกสิบวัสสานุสนธิ์	เสวยราชย์
เจริญเทพอวยยศหล้า	โลกพร้อม พรถวาย
ขอกรขึ้นเหนือเศศ	กราบบทเรศองค์ภูมิพล
หกสิบวัสสาตลอด	เป็นมงคลครองแผ่นดิน
เดชะพระบารมี	จำเจริญศรีจำเริญสิน
เย็นจิตอยู่อาจิณ	ทุกชานินทร์เทิดพระนาม
คือแสงทิพย์ที่ส่องไทย	คือสายใยแห่งทวยสยาม
ยิ่งยาวนานยิ่งแววาม	ยิ่งยาวยามยิ่งร่มเย็น
หัตถ์ทิพย์แห่งท่านไท้	กำจัดไ้กำจัดเชื้อ
ถอนทุกข์ขุกกล้าเค็ญ	เย็นทั่วหน้ามาทุกฉนำ
แผ่นดินที่ทรงครอง	แผ่นดินทองแผ่นดินธรรม
คราวเชื้อเจ้าครอบงำ	ทรงดับเชื้อทุกคราวครัน
เหน็ดเหนื่อย่นน้นหนักนัก	ทรงงานหนักอเนกอนันต์
วิกพัคเพียงสักวัน	ก็แสนน้อยดูนานเกิน
วังทิพย์คือห้องหู่	ม่านงานรุ่งคือเขาเงิน
ร้อนหนาวในราวเนิน	มาโลมไล่ต่างรสสุคนธ์
อย่างพระบาทที่ยาตรา	ยารอบหล้าฟ้าสากล
พระเสโทที่ถึงทัน	ถ้าไหลรวมคงท่วมไทย
ทรงธรรมโดยทรงทำ	พระทรงนำอเนกนัย
ยี่ดรอยยุคลไคล	ยอมคว่ำชัยให้โลกชม
ยามภัยพิบัติเบียด	จำจนเจียนจวนจ่อมจม
ทรงเสกชีวิตตรม	ให้กลับฟื้นขึ้นยืนตน

ถิ่น โหระหายหิว	ที่เหือดแห้งทุกแห่งหน
ย่อมขึ้นด้วยหยาจกล	ที่ทรงชุบให้น้ำทรวง
คือธรมตตธรรม	อันลี้กล้ำทะเลหลวง
เอิบอาบกำซาบปวง	ทุกลมปราณด้วยปราณี
แผ่ผายข่ายการุณย์	เบิกบัวบุญพระบารมี
คุ้มครองป้องชาติ	ให้บานชื่นรื่นเริงชมรม
ทศธรรมล้ำสถิต	ทศทิศไร้ทุกข์ทน
พระเดชอคุลย์คล	ทั้งสากลจึงเกริกไกร
ข้าเจ้าเหล่านาวิน	ข้าแผ่นดินสำนึกใน
น้อมธรรมที่นำไทย	ถวายชัยธิราชา
ศีลสัตย์คือสายสร้อย	บรรจงร้อยแทนมาลา
บุญผองบำเพ็ญมา	น้อมบูชาเป็นราชพลี
เดชพระไตรรัตน์	พระปรมัตถบารมี
เทวาทุกราศี	อัญเชิญช่วยอวยชัยถวาย
ขอจงทรงพระเจริญ	พระชนม์เกินร้อยปีปลาย
อาพาธพินาศหาย	ภัยพาลพ่ายพระภูมิพล
จงพระเสวยสวัสดิ์	พูนพิพัฒน์ผองศุภผล
พระหลุดภัยไกลกังวล	ทุกทิพาราตรีกาล
พระประสงค์ทุกสิ่งเสร็จ	แม้สรรเพชญ์พระโพธิญาณ
ดำรงรัชชัชชวาล	ดั่งเวียงสวรรคน์รันคร์เทอญ

บทที่ 2

ชมเรือกระบวน

ลอยลำงามสง่าแม่น	มณีสวรรค์
หยาดโคมเพียงหยัน	ยั่วฟ้า
สายชลชุ่มฉ่ำฉั้น	เฉกทิพย์ธารฤ
ไหลหลังโลมแหล่งหล้า	หล่อเลี้ยงแรงเกษม

เรือเอยเรือพระที่นั่ง	พิศสะพรั่งกลางสายชล
ลอบล้างามสง่ายศ	หยาดจากฟ้ามาโลมดิน
สุพรรณหงส์ทรงพู่ห้อย	งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
นารายณ์ทรงสุบรรณบิน	ลินลาศฟ้าอ่าวดองค์
อนันตนาคราช	งามผูกผาดวาดแววง
อนกชาติภูษงค์	ลงเล่นน้ำงามเลิศลอย
กระบี่ศรีสง่า	งามท่วงท่าไม้ท้อถอย
เรือครุฑไม้หุคคอย	ยุคนาคกล้อยลอยเมฆินทร์
อสุรายุภักษ์	ศักดิ์ศรีคู่อสุรปักกิน
พายยกเพียงนกบิน	ผินสู่ฟ้าร่าเริงบน
เรือแข่งแข่งเรือคั้ง	พร้อมสะพรั่งกลางสาบชล
เรือชัยไฉไลสิ้น	ยลเรือกิ่งพริ้งเพราตา
ยักษ์ลิงกลิ้งกลอกกาย	แลลวดลายล้วนเลขา
รูปสัตว์หัยคกาย	พาโผนแผ่นเป็นทิวแถว
เรื่อน้อยลอยน้ำไหล	ล้อมเรือใหญ่ไหววับแว
พรั่งพราราวเพชรแพรว	พายพลิวแก้วพริ้วพร้อมพาย
งามริ้วทิวทางแถว	ธงเพริศแพรวแผ่วปลิวปลาย
งามเรือเหลือลวดลาย	คล้ายเทพทิพย์หิบบลายผจง
อาภรณ์ผ้าแพรพรรณ	สวยสีสรรสวมทรวดทรง
พลพายพายเรือลง	ทิวธงถ้วนล้วนเจดัน
เสนาะศัพท์ขับเพลงเห่	เสียงเสน่หาน้ำสนั่น
เพลงทิพย์ไปเทียมทัน	กลิ่นจากทรวงปวงนาวิ
ศิลปกรรมล้ำเลิศเหลือ	ลวดลายเรือล้วนโสภี
ท่อนไม้ไผ่ชีวี	มีชีวิตคิดเหมือนเป็น
นาวาสถาปัตยกรรม	ช่างเชี่ยวชาญชาญเชิงเช่น
ยิ่งยลยิ่งเยือกเย็น	เห็นสายศิลป์วิญญาณ์ไทย
สมบูรณ์สมบัติชาติ	ควรประกาศเกียรติเกริกไกร
ฝีมือลือเลศไคร	ไม่เทียบเทียมเยี่ยมนิคม
ควรสืบควรรักษา	ควรคู่ค่าควรเมืองสม
ควรเชิดควรชื่นชม	ควรภูมิใจไทยทั้งมวล

แม่น้ำสินจากถิ่นไทย	ห่อนเห็นใครมาคู่ควร
แบบบทหมดกระบวน	ล้วนเลิศแล้วแพรวพริ้งพราย
ขวัญเอยเป็นขวัญเนตร	ศิลป์พิเศษยังสืบสาย
ลูกหลานวานอย่าวาย	อย่าดูค้ายศรีแผ่นดิน
ฝากโลกให้รู้จัก	ฝากศรีศักดิ์วิญญาณศิลป์
ฝากชื่อลือธรณินทร์	ฝากศิลป์จับไว้กับทรง
เห่เอยเห่เรือสวรรค์	เพลงคนธรรพ์ถันลือสรวง
ฝากดาวเดือนดาวดวง	อย่าลบล้างอยู่นิรันดรเทอญ

บทที่ 3

ชมเมือง

สยามเอยอุโฆษครั้น	คุณขจร
สุขสถิตสถาพร	ผ่านฟ้า
ไทรรงค์ลี้ลมสลอน	อวดโลก
ตราบเมื่อนี้เมื่อน้ำ	เมื่อนั้น นิรันดรเกษม
สยามเอย สยามรัฐ	งามร่มฉัตรทัดเทียม โปยม
กิตติศัพท์ขับประ โคม	โครมครืนครั้งถันหล้าคง
สุโขทัยไกลสุด	ถึงอยุธยา
ธนบุรีลอยฟ้าลง	ทรงศักดิ์พื้นคั่นคุณขจร
รัตน โกสินทร์ศิลป์	สืบระบืออันบวร
แม่น้ำแม่แค้นอมร	ถอนจากฟ้ามาเมืองดิน
เจ้าเอย เจ้าพระยา	ถั่งธารามาเรือยริน
ทวยไทยได้อาบกิน	ลินลาศลุ่มชุมกำลัง
งามเอย งามระยับ	แวววาววัดเวียงวัง
ย่ำค่ำย่ำระฆัง	วังเวงหวานชานซึ่งเสียง

เจดีย์ศรีสูงเหยียด	เสียดยอดทำฟ้ารายเรียง
ปรากฏยอดทอดเงาเคียง	เคียงตามเมืองเรืองเรืองรมย์
พืชพันธุ์ธัญญาผล	เคียงชีพชนคลออุดม
นาสวนชวนชื่นชม	ร่วมรื่นรมย์ร่วมพฤษไพโร
เจ้าเอย เจ้าพระยา	ถั่งธารามานานไกล
เอิบอาบกำซาบใจ	หล่อเลี้ยงไทยแผ่นดินทอง
รวงทองเหลืองทองทุ่ง	แดดทอรุ่งเหนือเขื่อนคลอง
ข้าวปลามาเนืองนอง	เรือขึ้นล่องล้วนเรียงแรง
วัดวาทุกอวาส	พุทธศาสน์ธรรมทอแสง
น้ำใจจึงไหลแรง	ไม่เคยแห้งจากใจไทย
พิสุทธ์พุทธศาสน์	ธรรมประกาศมานานไกล
ถึงถิ่นแผ่นดินไทย	ประจักษ์ใจว่าสัจจริง
ทรงภพอุปถัมภก	ทรงขอยกเป็นยอดยิ่ง
เผ่าไทยได้พักพิง	จึงผูกฟ่องพองภัยพาล
ร่วมผ้ากาสาวพัสดร์	เฉลิมมัจฉ์รุ่งเรืองฉาน
เป็นถิ่นแห่งศิวสถาน	ทุกห้อมย่านจึงร่วมเย็น
ดินแดนแห่งกาสาว์	คือสมญาโลกห้อมเห็น
ศีลธรรมที่บำเพ็ญ	ช่วยดับเข็ญทุกคราวครัน
บัวบุญจึงเบ่งบาน	อยู่กลางธารหทัยธรรม์
รอยยิ้มห้อมเย็นย่น	ถึงน้ำใจและไมตรี
นับไหว้พระไตรรัตน์	บำรุงศาสน์บำรุงศรี
วิหารลานเจดีย์	ล้วนรุ่งโรจน์โบสถ์ศาลา
พระแก้วอยู่เหนือเกล้า	ทุกคำเช่าเฝ้าบูชา
ศิวสถานสารศรีทธา	เปรมปรีดาด้วยความดี
ราชันขวัญสยาม	ปิ่นเพชรงามปักธานี
ร่วมพระบารมี	ศรีไพทลัศร์ชัยชน
ไตรรงค์ธงชัยโชค	ลอยอวดโลกโบทลมบน
ขวัญฟ้าขวัญดาล	ด้นเลิศหลักศักดิ์ศรีสยาม
เมื่อนี้ตราบเมื่อน้ำ	คงคู่หล้ากล้าเกียรติงาม
ไครบุญรุกเขตคาม	ตามหาญหักรักรัศมีแผ่นดิน

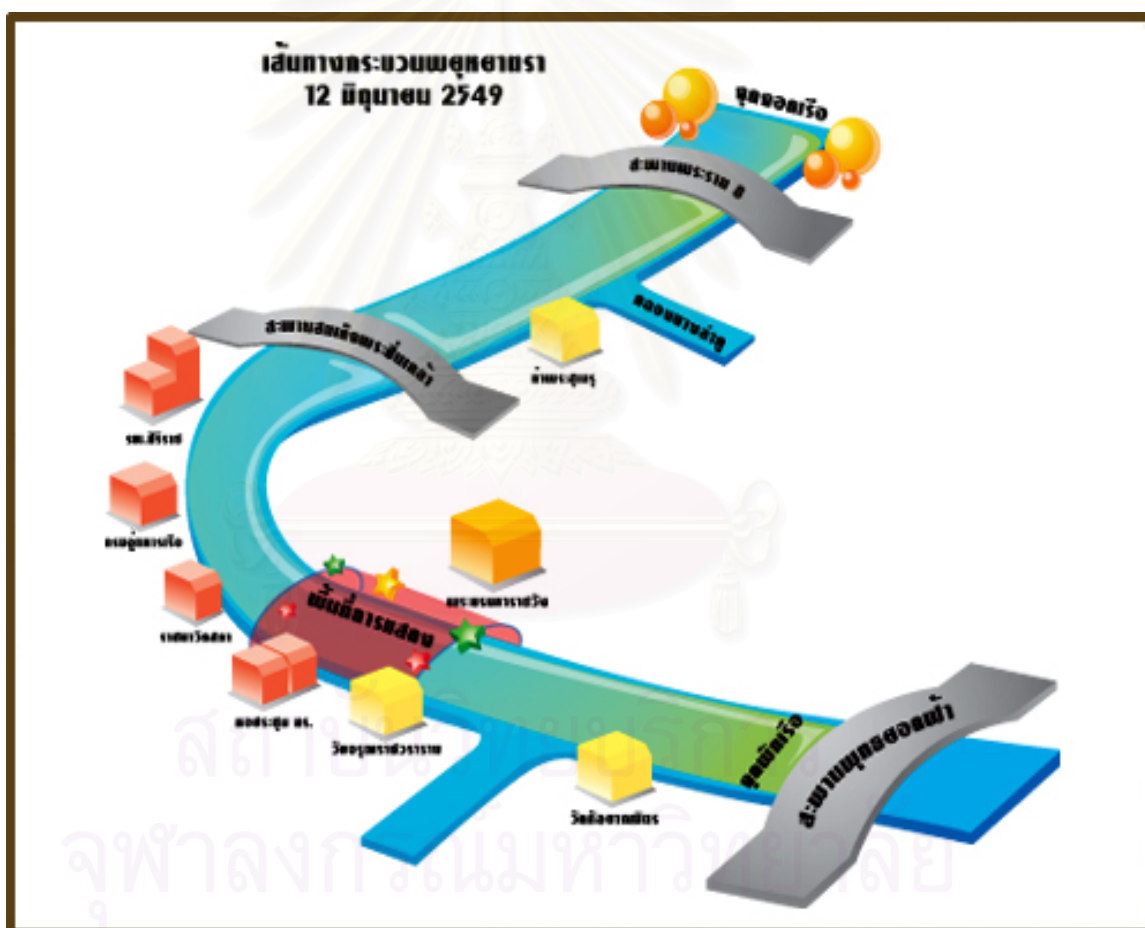
ฟ้าเอ๋ย ฟ้าสยาม
เพลงสยามทุกยามเย็น

งามกว่าฟ้าทุกธานี
วิญญานปลื้มดื่มด่ำใจ

ห้ารอบเสวยราชย์
ร้อยรักภักดีไท้
เทพไทถวายนทิพย์
เกษมสุขทุกพระองค์

ประชาชาติถวายชัย
เทิดทูนไว้จกริววงศ์
พระเลิศลบลุประสงค์
ของจงทรงพระเจริญเทอญ

เส้นทางกระบวนเรือพระราชพิธี

เส้นทางของกระบวนเรือพระราชพิธีในครั้งนี้จะเริ่มต้นบริเวณจุดจอดเรือหน้าวัดราชาธิวาส ก่อนถึงสะพานกรุงธน และค่อยๆ ล่องไปตามลำน้ำผ่าน สะพานพระราม 8 สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า โรงพยาบาลศิริราช และมาผ่านบริเวณจุดแสดง ณ หอประชุมกองทัพเรือ ฝั่งตรงข้ามของพระบรมมหาราชวัง และจะต้องไปจบไปหยุดกระบวนเรือบริเวณสะพานพระพุทธยอดฟ้า

การสื่อสารในกระบวนการเรือพระราชพิธี

ในการจัดกระบวนการเรือพระราชพิธีครั้งนี้ ได้จัดกระบวนการตามโบราณราชประเพณี แต่ด้วยสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้คณะผู้ดำเนินการต้องจัดระบบการสื่อสารโดยใช้เทคโนโลยี เข้ามาช่วย เพื่อให้รู้กระบวนการเรือเป็นไปได้อย่างเรียบร้อยและสมบูรณ์แบบและตรงตามเวลาที่กำหนดไว้

ในการนี้จึงได้จัดกองบังคับการกระบวนการเรือ ไว้ริมแม่น้ำเจ้าพระยา 5 แห่งคือ

1. บริเวณตึกจุดดุสิตแมนชั่น
2. หอพักนักศึกษแพทย์และพยาบาล โรงพยาบาลศิริราช
3. หอเสาชิง กองบัญชาการเรือลำน้ำ
4. ป้อมวิชัยประสิทธิ์ กองทัพเรือ
5. สะพานพระพุทธยอดฟ้า

ในแต่ละจุดจะทำหน้าที่ควบคุม สั่งการ กระบวนการเรือพระราชพิธี ผ่านวิทยุสื่อสาร และหน้าที่สำคัญของจุดควบคุมเรือจุดแรกคือ การคำนวณเวลาปล่อยเรือ โดยมีเงื่อนไขเพื่อให้กระบวนการเรือไปถึงบริเวณจุดแสดงหน้าราชนาวิกสภา หอประชุมกองทัพเรือ ในเวลา 18.00 น. โดยในครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากอีก 3 หน่วยงานคือ กรมอุทกศาสตร์ กองทัพเรือ ทำหน้าที่คำนวณกระแสน้ำและแรงลม กรมอุตุนิยมวิทยา ในการคำนวณปริมาณฝน และกรมชลประทาน ในการคำนวณระดับน้ำ เพื่อให้ข้อมูลแก่จุดควบคุม เพื่อมาวิเคราะห์หาเวลาที่ควรปล่อยกระบวนการเรือเพื่อบรรลุมัตถุประสงค์

เมื่อกองบังคับการสั่งการไปยังเรือต่าง ๆ แล้ว เรือเหล่านั้นจะต้องปฏิบัติตามคำแนะนำของกองบังคับการอย่างรวดเร็วที่สุด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บันทึกบันทึกกระบวนเรือพระราชพิธี ฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี 12 มิถุนายน พุทธศักราช 2549

ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ในปี พุทธศักราช 2549 กองทัพเรือ ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้เชิญขบวนเรือพระราชพิธี เส้นทางจาก ท่าวาสุกรี ถึงวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร ในวันที่ 12 มิถุนายน พุทธศักราช 2549 กำหนด ใช้เรือพระราชพิธีทั้งหมด 52 ลำ ใช้กำลังพลจากหน่วยต่าง ๆ ในกองทัพเรือ จำนวน 2,082 นาย เป็น ฝัพายเรือพระราชพิธี

นอกจากการเชิญขบวนเรือพระราชพิธีแล้ว กองทัพเรือ ยังได้รับมอบหมายให้จัดเตรียม หอประชุมกองทัพเรือ เพื่อจัดนิทรรศการพระราชกรณียกิจ และจัดเตรียมอาคารราชนาวิกสภา (หลัง ใหม่) เป็นสถานที่จัดถวายเลี้ยงรับรองและทอดพระเนตรขบวนเรือพระราชพิธี แต่ สมเด็จพระราชาธิบดีและสมเด็จพระราชินีจากประเทศต่าง ๆ โดยมีกำหนดการเสด็จพระราชดำเนินมาถึง ราชนาวิกสภา ในเวลา 17.30 น.และกระบวนเรือจะมาถึงบริเวณจุดแสดงเวลา 18.00 น.

ในครั้งนี้ได้ทำการบันทึก กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวันจันทร์ที่ 12 มิถุนายน พุทธศักราช 2549 สรุปได้ดังนี้

เวลา 4.30 น. เตรียมเครื่องบวงสรวง

กองทัพเรือได้จัดเตรียมเครื่องเช่นสังเวศ เพื่อที่จะบวงสรวงแม่ย่านาง ณ กรมอุทการเรือ ซึ่งเป็นที่เก็บเรือพระที่นั่ง โดยมีกำหนดให้แล้วเสร็จก่อนเวลา 6.00 น.

เวลา 6.00 น. พิธีบวงสรวงแม่ย่านาง

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกระบวนเรือพระราชพิธีทุกคน เดินทางมาร่วมพิธีบวงสรวง เช่นไหว้แม่ย่านาง โดยมีผู้บัญชาการทหารเรือ และผู้บัญชาการกระบวนเรือ เป็นประธานในพิธี ทั้งนี้ด้วยความเชื่อของชาวเรือโดยทั่ว ๆ ไป เมื่อก่อนจะออกเรือ ก็จะต้องมีการเช่นไหว้แม่ย่านาง เพื่อความเป็นสิริมงคล และเพื่อขวัญ กำลังใจที่ดีของผู้ที่ออกเรือ หรือปฏิบัติหน้าที่

เวลา 8.00 น. ลากเรือจากกรมอุทการเรือไปวัดราชา

หลังจากนั้นในเวลา 8.00 น. เจ้าหน้าที่จึงได้นำเรือมาลากจูง เรือพระราชพิธีต่าง ๆ ไป ประจําการยังสถานที่จอดเรือ บริเวณท่าน้ำหน้าวัดราชาธิวาสวิหาร เนื่องจากในเวลานั้น เป็นเวลาที่กระแสน้ำขึ้น ทำให้สะดวกแก่การลากจูงเรือ หลังจากนั้นผู้ทำหน้าที่ในแต่ละลำจะพักผ่อน อิริยาบถที่บริเวณวัดราชา

เวลา 14.00 น. เจ้าหน้าที่ประจำเรือและฝีพายลงเรือ

ในเวลาประมาณ 14.00 น. ฝีพายและเจ้าหน้าที่ประจำเรือในตำแหน่งต่าง ๆ จะลงเรือพระราชพิธี ทุกลำ และจะนำเรือไปลอยอยู่บริเวณกลางแม่น้ำเจ้าพระยา หรืออยู่ตามจุดผูกเรือตามที่ต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่การจัดรูปกระบวน แม้จะเหลือเวลาอีกมากก็ต้องนำเรือออก เนื่องจากนำบริเวณท่าเรือหากรอเวลาจนใกล้เวลาจริง น้ำกระแสน้ำจะลดต่ำลง ทำให้เรือเกยตื้น ไม่สามารถนำเรือออกจากท่าเรือได้ จึงต้องให้ฝีพายลงเรือไปในเวลาที่น้ำยังมีมากอยู่ หากมีเหตุที่ฝีพายจำเป็นจะต้องขึ้นฝั่ง เช่น เข้าห้องน้ำหรือ เจ็บป่วย ก็จะมีเรือเล็กออกไปปรับมาขึ้นฝั่ง

นอกจากนี้ จะมีกลุ่มนายทหารเรือที่ทำหน้าที่ประดาน้ำในชื่อ “ทีมแมวน้ำ” มีกำลังพลประมาณ 40 นาย ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือในการนำเรือออกและจอดเรือ

เวลา 16.00 น. เกิดเหตุพายุลมตกรุนแรง

หลังจากนั้นในเวลาประมาณ 16.00 น. ลมพายุลมพัดกระหน่ำอย่างรุนแรง ทำให้ฝนตกรุนแรงไปทั่วลำน้ำและบริเวณที่จัดงาน กองบังคับการเรือ ตามจุดต่าง ๆ จึงต้องมีการคำนวณกระแสน้ำและกระแสลมใหม่ เนื่องจากหากกระแสน้ำและกระแสลมแรง จะทำให้ความเร็วของกระบวนเรือลดลง ดังนั้นจึงอาจจะต้องออกเรือในเร็วขึ้นกว่ากำหนด และมีการออกคำสั่งให้ดูแลรักษาเรือและกำลังพลให้ปลอดภัยที่สุด แต่สิ่งที่เน้นย้ำคือ จะไม่มีการงดการปฏิบัติการอย่างเด็ดขาด

พายุลมได้ลดกำลังลงและหยุดตก เวลาประมาณ 16.45 น. ซึ่งจะเป็นเวลาก่อนการปล่อยเรือเล็กน้อย ทำให้ต้องมีการคำนวณกระแสน้ำและลมใหม่อีกครั้ง เพื่อหาเวลาปล่อยกระบวนเรือที่จะทำให้กระบวนเรือไปถึงหน้าราชนาวิกสภาเวลา 18.00 น. พอดี

เวลา 16.30 น. การสาธิตแห่เรือของกรมศิลปากร

ในระหว่างที่ฝนกำลังตกอยู่นั้น มีการสาธิตการแห่เรือ ก่อนที่กระบวนเรือจะออกจริง ซึ่งจัดโดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยได้เชิญศิลปินจากกรมศิลปากร มาทำการสาธิต ณ อัมรินทร์ชั่วคราวชมกระบวนเรือพระราชพิธี ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย วังบางขุนพรหม

การสาธิตเริ่มต้น โดยอาจารย์ประสาท ทองอร่าม ผู้บรรยายเรื่องราวเกี่ยวกับบริบทของกระบวนเรือพระราชพิธี แนะนำตัวผู้สาธิตอีก 2 คน คือ อาจารย์สมชาย ทับพร และ อาจารย์นิรันดร์ พูลลาภ ในเรื่องราวที่บรรยายมีเรื่องของดนตรีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนเรือพระราชพิธีอยู่หลายอย่าง อาทิ การแห่เรือ เครื่องประโคม การใช้สัญญาณในการเตรียมพร้อมเช่น การกระทึงเสา การใช้สัญญาณรับพวง ตลอดจนการเปลี่ยนมาใช้แดร์ฝรั่ง เป็นสัญญาณแทน

จากนั้นจึงเริ่มเข้าสู่การสาธิตการแห่เรือ โดยอาจารย์ประสาท กล่าวว่า “ภาพย์แห่เรือแต่เดิม ใช้ของเจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร์ พระราชโอรสองค์โตของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยมีโคลงที่เป็นบทภาพย์

ห่อโคลงหรือที่เราเรียกว่าเกริ่นโคลง ซึ่งจะร้องเมื่อพระเจ้าอยู่หัวประทับเรียบร้อย ก่อนที่เรือจะเคลื่อนเพื่อเป็นการเตรียมพร้อม จากนั้นจึงเมื่อกระบวนเรือเริ่มออกจึงเห่ในบท ทำนองซ้าละเห่ และเมื่อกระบวนเรือตั้งได้เข้ารูปแล้วจึงใช้ทำนองเห่ มูลเห่ ที่เราคู่กันหัด ส่วนทำนองสุดท้ายเราเรียกว่า สวะเห่หรือซ้าแลเรือ ซึ่งจะใช้เมื่อเรือถึงท่าแล้วกำลังจะจอดรวมไปถึงการเก็บพาย ”

จากนั้นครูสมชาย ทับพร จึงได้สาธิตการเห่เรือ โดยใช้บทของเจ้าพระยาธรรมิกราช เป็นบทตัวอย่างโดยเริ่มจาก บทแรกเรียกว่า เกริ่นโคลง หรือ เกริ่นเห่ และ ซ้าละเห่ เป็นบทแรก ซึ่งครูสมชายกล่าวว่า “ ในบทนี้เป็นแบบโบราณซึ่งในปัจจุบันอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เพื่อให้กลมกลืนกับท่าพาย”

เห่ชมเรือกระบวน

(ทำนอง เกริ่นโคลง หรือ เกริ่นเห่)

ปางเสด็จประเวศด้าว	ชลาลัย
ทรงรัตนพิमानไชย	กิ่งแก้ว
พร้อมพร้อมพวกพลไกร	แห่นแห่
เรือกระบวน ดันแพรว	เพริศพริ้ง พายทอง

(ทำนองซ้าละเห่)

พระเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือต้นงามเจิดฉาย
กิ่งแก้ว แพร้วมพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามงอน

ครูสมชาย ทับพร อธิบายว่า “แต่ก่อนกระบวนเรือจะยาวมาก ดังนั้นกว่าจะตั้งกระบวนเรือเสร็จก็ต้องอาศัยระยะเวลาพอสมควร จึงต้องมีการเห่ทำนองซ้าละเห่นานหลายบท แต่ปัจจุบันกระบวนเล็กลงจึงเห่ไม่นานก็จะเปลี่ยนไปเป็นมูลเห่ เพื่อพนักงานพายเรือจะได้พายได้ตามจังหวะ เนื่องจากมูลเห่มีทำนองที่เร็วกว่าจึงทำให้ผู้พายสนุกสนาน และไม่เบื่อในการพายอีกด้วย”

จากนั้นครูสมชาย ทับพร จึงสาธิตการเห่ในทำนองมูลเห่ ให้ผู้ที่มาในงานฟัง โดยใช้บทของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ เช่นเดิม

(ทำนองมูลเห่)

นาวาแน่นเป็นขนัด	ล้วนรูปสัตว์แสนยกร
เรือริ้วทิวธงสลอน	สาครลั่นครื้นครื้นฟอง

เรือครุฑ ยุคนาคหัว ลีวลอยมาพาฝันของ
พลพายกรายพายทอง ร้องโห่โห่ไอ้เหมา

อ.ประสาธ ทองอร่าม ได้ขยายความถึงความสัมพันธ์ระหว่างท่านองเห่และจิ้งหะการพาย ด้วยว่า “ในเรือพระที่นั่งทั้ง 4 ลำ ผู้พายจะพายท่านกบิน แต่เมื่อถึงท่านองที่ร้องเห่ ทิวา เห่ เห่ เห่เห เห่เหเห เห่ เห่ เห่ เห่ เห่ เห่ เห่ เห่ เห่ เห่ ก็ใช้วิธีการไกวเปล หรือ สามพาย คือพายจัม ๆ ๆ แล้วจึงยกเป็นท่านกบินอย่างเก่า ในท่านองเห่คำสุดท้าย ส่วนเรือลำอื่นจะพายในท่ากระเดียดหรือพายธรรมดา”

จากนั้นครูสมชาย ทับพร ก็สาธิตการเห่ท่านองสุดท้าย คือท่านอง ช้ำแลเรือ หรือ สวะเห่ โดยอ.ประสาธ บรรยายว่า “ท่านองสวะเห่ เป็นท่านองที่ร้องยาก ทุกท่านคงจะไม่ค่อยคุ้นหู จะใช้เมื่อเรือพระที่นั่งมาถึงที่ท่าเทียบเรือ เพื่อเป็นการบอกสัญญาณต่างๆ”

(ท่านองช้ำแลเรือหรือสวะเห่)

ช้ำแลเรือ	เห โห้ เห โห้ เห
เจ้าเอ๊ยอ้อพาย	พี้ก็พาย
พายเอ๊ยพายลง	พายลงให้เต็มพาย
ไอ้ละเห่ เห	ไอ้ เห่เฮ เฮ เฮ
ไอ้เห่ มาลา	ไอ้เห่มาลา
โอเห่ เจ้าคะ	โอเห่เจ้าคะ มะละไซโย
ศรีไชยแก้ว พ่อเอ๊ย	ไชยแก้ว พ่ออา เฮ

อาจารย์ประสาธ เสริมว่า “ในกระบวนเรือ ถ้ำเห่ สุดท้ายก็คือเป็นสัญญาณให้เก็บพาย ทุกลำจะเก็บพายพอดี”

เมื่อสาธิตจบ อ.ประสาธ ทองอร่าม ได้บรรยายสรุปเกี่ยวกับเรือพระราชพิธีอีกรอบ ถึงเวลานี้ฝนหยุดตกและแม่น้ำเริ่มนิ่งไม่มีลมพัดมากนักแล้ว กระบวนเรือพระราชพิธีจึงได้เริ่มต้นขึ้น อ.ประสาธ จึงได้เชิญประชาชน ชมกระบวนเรือและกล่าวลา โดยทางผู้ที่จัดงานได้เปิดเสียงบรรยายจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทยเข้ามาแทน

เวลา 17.00 น. กระบวนเรือพระราชพิธี

หลังการสาธิตจบลง กระบวนเรือได้ออกจากบริเวณเชิงสะพานพระราม 8 และค่อยๆ เคลื่อนตัวออกไปในเวลาประมาณ 17.00 น. โดยระหว่างที่กระบวนเรือไม่ปรากฏเมื่อดفن และท้องน้ำก็นิ่งสนิทเหมือนกับมิได้มีฝนตกหนักเกิดขึ้นก่อน จากการสอบถามผู้ที่เข้าชมกระบวนเรือ เชื่อว่าเป็นเพราะบุญบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลมและฝนจึงสงบ

เมื่อกระบวนเรือได้เคลื่อนตัวออก นับตั้งแต่นาทีแรกเป็นต้นไป ก็จะได้ยินเสียงผู้คนที่มาเฝ้าชมกระบวนเรือพระราชพิธี นับแสนคน โห่ร้องยินดี ตลอดเส้นทาง และกระบวนเรือก็เคลื่อนตัวไปสู่จุดแสดง ณ หน้าราชนาวิกสภา เพื่อให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระราชาธิบดี สมเด็จพระราชินี และพระราชวงศ์จาก อีก 28 ประเทศได้ทอดพระเนตร ในเวลา 18.00 น. พอดีกับที่ได้คำนวณไว้ และยังมีการถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์ไปออกอากาศยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ให้ชาวต่างประเทศได้ชื่นชมความงามทางวัฒนธรรมอีกแขนงหนึ่งของชาติไทย

เมื่อกระบวนเรือผ่านไปจนถึงใกล้สะพานพระพุทธยอดฟ้า กระบวนเรือจึงได้หยุด และผูกเรือไว้บริเวณนั้น

เวลา 21.30 น. ลากจูงเรือกลับ

เรือพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เสร็จสิ้นภารกิจเมื่อเวลา 21.30 น. และได้ลากจูงมาเก็บไว้ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ทำน้าวัดราชา กรมอู่ทหารเรือ และท่าवासกรี เพื่อรอการนำกลับเข้าไปเก็บในสถานที่เก็บเรือพระราชพิธีอีกครั้ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

บันทึกกระบวนการเรือพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ 60 ปี

จากการศึกษาจะพบว่า ในการจัดกระบวนการเรือพระราชพิธีในครั้งนี้ เนื่องมาจากการที่รัฐบาลต้องการเกิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี เป็นสำคัญ และเพื่อเป็นการต้อนรับสมเด็จพระราชาธิบดี สมเด็จพระราชินี และพระราชวงศ์ อีก 28 ประเทศ รัฐบาลจึงได้ทูลเกล้าฯ ขอพระราชทานบรมราชานุญาต ในการจัดกระบวนการเรือพระราชพิธี เพื่อเป็นการต้อนรับที่สมพระเกียรติอีกด้วย

กระบวนการจัดเตรียมและฝึกซ้อมในครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาประมาณ 8 เดือน ใช้เจ้าหน้าที่และพนักงานในฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนับหมื่นคน และมีผู้ร่วมชมตลอดสองฝั่งแม่น้ำนับแสนคน และชมทางเครื่องรับโทรทัศน์ในที่ต่าง ๆ ทั่วโลกนับล้านคน เป็นความคุ้มค่าที่อาจมองไม่ชัด แต่สามารถดูได้จากกระแสตอบรับและความชื่นชมยินดีจากอารยประเทศ

การแห่เรือและบทแห่เรือ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการเรือพระราชพิธีในครั้งนี้ ยังคงมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ที่ยังคงทำให้บรรยากาศของกระบวนการเรือพระราชพิธี ดูขลังและศักดิ์สิทธิ์ สมกับที่เป็นกระบวนการที่ยิ่งใหญ่ของโลก ถึงแม้ชาวต่างประเทศอาจไม่เข้าใจในความหมายของกาพย์แห่เรือ แต่ท่วงทำนองอันสงบนิ่ง ก็สามารถสื่อได้ถึงความจริงรักภักดี และสิ่งดีงามที่กล่าวไว้ในคำประพันธ์ได้ไม่ยากนัก ดังจะเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ของชาวต่างประเทศที่ปรากฏตามสื่อทั่วไป

แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนไป การนำเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนช่วยให้กระบวนการพร้อมเพรียงและสง่างามมากขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่สะท้อนออกมาจากการจัดกระบวนการเรือพระราชพิธีในครั้งนี้คือ ความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากการที่ทุกคนที่ร่วมเป็นฝีพาย ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้เข้าชมกระบวนการ ล้วนแต่กล่าวถึงพระบารมี และยินดีที่จะเข้าร่วมในการนี้เพื่อสนองพระกรุณาธิคุณ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีต่อประชาชนชาวไทย จึงทำให้ทราบว่า จากนี้ต่อไป ประเพณีการจัดกระบวนการเรือพระราชพิธี หรือกระบวนการพยุหยาตราชลมารค จะยังคงเป็นสัญลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้ชาวโลก จดจำประเทศไทยไว้ในฐานะของประเทศที่ร่ำรวยไปด้วยวัฒนธรรมอันงดงาม

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ นายธีรยุทธ คุ้มฉาย

วัน เดือน ปี เกิด เกิดวันศุกร์ ที่ 11 เมษายน พุทธศักราช 2518

สถานที่เกิด ตำบลบางกร่าง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

ที่อยู่ ภูมิลำเนา 29 หมู่ 6 ซอยสุรานิเวศน์ ถนนบางกรวย – ไทรน้อย ตำบล
บางกร่าง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

การศึกษา พุทธศักราช 2534 สำเร็จการศึกษาระดับนาฏศิลป์ชั้นกลาง
วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ
พุทธศักราช 2539 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จาก
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หน้าที่การงาน พุทธศักราช 2540 อาจารย์ประจำ โรงเรียนเซนต์ฟรังซิส-
ซาเวียร์คอนแวนต์
ปัจจุบันตำแหน่ง ครูน้อย
หัวหน้าศูนย์ดนตรีเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์